LEGENDY
O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE.

SBORNÍK

staroslovanských

LITERÁRNÍCH PAMÁTEK O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE

USPOŘÁDAL

JOSEF VAJS,

PROFESOR UNIVERSITY KARLOVY.

V PRAZE 1929

NÁKLADEM

ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ V PRAZE

I.

N. J. Serebrjanskij:

RUSKÉ REDAKCE PŮVODNÍ STAROSLOVĚNSKÉ LEGENDY O SV. VÁCLAVU:

A. jihoruská (Vostokovská), B. severoruská (Minejní).

ÚVOD A TEXTY.

Staroslovanská legenda o sv. Václavu se zachovala v ruské literatuře ve dvojím zpracování (redakci): Vostokovském a Minejním. Starší redakce, Vostokovská, se tak jmenuje po slavném učenci ruském A. Ch. Vostokovovi, který ji před sto lety objevil; název druhé redakce, Minejní, vysvětluje se tím, že dosud vydané texty této recense byly vzaty z Velikých Minejí metropolity Makaria. Přidržuji se svého správnějšího pojmenování ne podle jmen dochovaných památek, ale podle původu těch památek, a mluvím o redakci jihoruské (rukopis Vostokovův) a redakci severoruské (rukopisy Minejní).

1. Rukopis s textem prvé redakce je sborník, zvaný *Toržestvennik* (sváteční výklady a životy svatých), ze XVI. stol., o 348 ll., chovaný v knihovně Rumjancovského musea (nyní Leninské veřejné knihovně) v Moskvě, č. 436; popsán byl od samého Vostokova v jeho spise Описанie русс. и слов. рукописей Румянц. Музея, Спб., 1842, 692—698. Tento sborník obsahuje kázání na důležitější církevní svátky a životy svatých, kteří požívají větší úcty ve východní církvi. Texty jsou tu uspořádány pořádkem církevního kalendáře, t. j. počínají zářím a končí srpnem. Ze životů svatých jsou v Toržestvenniku toliko život sv. Vladimíra, který pokřesťanštil Rus, a životopis ruských knížat Borise a Glěba. Z výkladů na ruské svátky jsou tu stať o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě (26. listopadu) a stať o zázračném obrazu Matky boží v Novgorodě (27. listopadu). V tomto velice omezeném výboru z životů ruských svatých našla místo, jistě ne náhodou, legenda českého světce sv. Václava, v staré Rusi obecně známého.

Vostokov klade rukopis na začátek XVI. stol., neudává však, kde byl napsán. Stať o zázraku ikony Matky boží je původu novgorodského. V Toržestvenniku je položeno toto čtení mimo kalendářní pořádek, po stati na Stětí sv. Jana Křtitele, 29. srpna; v původní soustavě Toržestvenniku této stati nebylo. Z toho lze připustit, že originál, z něhož byl pořízen Rumjancovský opis, byl novgorodský, a že z tohoto novgorodského rukopisu byl přepsán i text staré legendy o sv. Václavu. Jisté je, že rukopis Toržestvenniku je severoruský, kdežto text legendy se hlásí k památkám jihoruským, k literatuře kyjevské. Již sám vztah jihoruského textu legendy o sv. Václavu k jejímu hlaholskému originálu a k době, kdy se originál ten objevil v literatuře kyjevské, potvrzuje tuto domněnku.

Vostokovský text jihoruské legendy byl vydán již několikrát; především od samého Vostokovova, pak od I. I. Sreznevského, Fr. Miklosichem a prof. Fr. Pastrnkem. Ježto jsou v textě některé nesprávnosti, pokoušeli se vydavatelé o odstranění vad originálu. Nejcennější je po této stránce vydání prof. F. Pastrnka. U něho jest podána srovnáváním všech tří redakcí starší legendy rekonstrukce jejího původního textu; spolu podává Pastrnek i podrobný kritický přehled jiných mínění jak o památce samé, tak o jednotlivých otázkách týkajících se opravy textu. Úkolem mého vydání není další kritické rozbírání textu. Nejsem filolog, a proto nehodlám zde vykládati dojmy a výsledky pozorování i pouhé mechanické práce při opětném vydávání textu. Účel mého vydání je skromný. Žádné totiž z dosavadních předchozích vydání nebylo pořízeno paleograficky přesně a v dokonalé transkripci, s rozvázáním zkratek, s novými rozdělovacími znaménky. Je sice pravda, že rukopis Vostokovský o sobě nemá paleografické důležitosti, ale dosud je to *jediný* známý text jihoruské redakce. Z toho důvodu jsem se rozhodl vydati jej věrně co

do písma, se všemi písařskými omyly i zvláštnostmi a s rozdělením na řádky. Přiložené dva fotografické snímky k textu předvádějí ještě přesněji zvláštnosti originálu.

2. Tytéž cíle a úkoly jsem měl na zřeteli i v novém vydání textu Minejního, podle mého pojmenování *redakce severoruské*. Ani zde nepodávám nijakého kritického rozboru textu, připojují toliko soubor různočtení sedmi rukopisů, které jsem při vydávání prohlédl. V tomto souboru různočtení jsem získal nové doklady k otázce, jaké bylo původní znění severoruské redakce legendy, starší nežli redakce jihoruská. Obě předcházející vydání byla pořízena podle Velikých Minejí Četij metrop. Makaria. Vydání Kolářovo (v Pramenech dějin č. I, 127—134) je uspořádáno podle rukopisu Uspenského soboru, č. 986, s různočteními z textu Vostokovského; vydání Archeografické komise (v Petrohradě 1883, 2186—2192) podle Synodálního rukopisu Minejí, č. 174, s různočteními z kodexu Uspenského a z Minejí knihovny Sofijské. Zde kladu za základ rukopis Minejí Sofijské knihovny č. 1317, ze stol. XVI. (rukopis bývalé knihovny petrohradské Duchovní akademie, nyní Gosudar. Publič. bibl.).[1]

Není-li tento rukopis nejlepší text legendy, je jistě aspoň *nejstarší*. K tomuto Sofijskému textu jsem kromě obou řečených rukopisů Vel. Čet. Minejí přidal ještě varianty ze čtyř mně známých rukopisů: Minejí zářijových *I. Miljutina*, rukopis č. 797, ll. 1105—1114, z polovice XVII. stol., z bývalé Patriarší knihovny (nyní Историческаго Музея v Moskvě),[2] a dvou Minejí Četij *G. Tulupova:* č. 664, ll. 528v—534v, a č. 665, ll. 482—487v, rovněž z polovice XVII. stol., z bývalé knihovny Trojicko-Sergijevské lavry. Sedmý rukopis textu legendy jest ve sborníku č. 792, ll. 130v—137v, z poslední čtvrti XVI. stol., z řečené knihovny Sergijevské lavry.

Obě tyto Mineje svým původem těsně souvisí s Trojicko-Sergijevskou lavrou a její knihovnou. Také Miljutin psal svoje Mineje v lavře v Sergijevském Posadě. Ale v knihovně této lavry rukopisu jeho Minejí asi nebylo; není ho aspoň ve sbírce rukopisů pozůstalých z řečené lavry. Text legendy o sv. Václavu k 28. září je tu přejat z Minejí rukopisu Uspenského. Text této legendy je v Minejích Miljutinských i Tulupovských bez jakýchkoli předcházejících změn, takže tyto rukopisy neposkytují žádných pozoruhodných variant. Text legendy, který vydávám podle rukopisu Sofijského, také se neliší od textu Vel. Min. Četij. Originál Sofijského přepisu, jako přepis sám, náleží zřejmě k rukopisům novgorodským; zdá se však, že není totožný s rukopisem, z něhož pochází text legendy o sv. Václavu ve V. Minejích. Všecky tři rukopisy legendy v Minejích XVI. století v celku se hlásí ke znění nějakého staršího rukopisu novgorodského. Z varianty v Synodálním a Uspenském rukopise Vel. Minejí, a zejména v rukop. 108 mého vydání, nelze usuzovat, že by text legendy ve Vel. Min. Četích pocházel z různých pramenů. Čtení „Мученици" (m. муцѣ) může být prostě neumělou opravou přepisovačovou. Zajímavější je text legendy o sv. Václavu v rukopise výše řečené Sergijevské lavry č. 792. Obsah tohoto rukopisu je podrobně udán ve spise arch. Leonida „Описаніе

[1]) Obsah těchto Minejí viz u *D. Abramoviče,* Описаніе рукописей библіотеки Спб. Дух. Ак. (Софійская б-ка).

[2]) O Miljutinových Minejích viz *mnicha Josifa* „Оглавленіе Четіихъ *Миней* священика Іоанна Милютина". Osnova obou Minejí XVII. stol. je stará, táž jako v Minejích Makarijevských. Nová redakce jest jen výtah ohromné látky obsažené ve Vel. Čet. Minejích; na každý den se tu klade jen některá důležitější stať z Vel. Minejí. Na místo vypuštěných statí položili pozdější redaktoři čtení ruského původu: Tulupov ze starých rukopisů Sergijevské lavry, Miljutin hlavně ze „Stepenné knihy". Z této památky pocházejí zejména životy ruských sv. knížat, bez přepracování, tak jak jsou v „Stepenné knize". Tím se vysvětluje, že Miljutin vynechal některá stará vypravování ze života svatých; tak na př. 4. března v rukopise č. 803, l. 80—81v, není u něho stati o přenesení ostatků sv. Václava, a místo ní je tu (ze „Stepenné knihy") život ruských knížat Daniele Moskevského a Vasilka Rostovského.

рукописей Лаврской библіотеки", č. III, v Moskvě 1879, 220—222. Zde přestanu na obecných datech. Podle soustavy pošel tento sborník z části z Toržestvenniku Rumjanc. musea č. 436. I zde jsou stati dvojího druhu: životy svatých a poučné výklady, byť ne v témž, přesně kalendářním pořádku. Hlavní pozornost je tu věnována ruským světcům, zejména ruským sv. knížatům. Legenda o sv. Václavu se tu čte hned za životem sv. knížete mučeníka Michala Černigovského, v staré Rusi obecně známého.

Tento rukopis Sergijevské lavry dokazuje, že text legendy o sv. Václavu, redakce severoruské, ani vnějšně nebyl ve spojení s V. M. Četími; čítal se i odděleně od Minejí ve *sbornících*. Také z variant naší legendy v tomto rukopise je zřejmo, že ani její severoruský původ nedokazuje, že byl tento text ve spojení s textem Minejním. Sborník č. 792 byl opsán později, podle textu legendy, ne z Minejí, ale z nějakého jiného sborníku, staršího, nežli jsou Mineje. Z variant rukopisu Sergijevské lavry lze vidět, že tento text legendy o sv. Václavu je bližší redakci jihoruské nežli text Minejní. Ježto z variant uvedených při základním textu bude viděti všecky rozdíly textu Trojicko-Sergijevské lavry od textu Minejního, stačí zde uvésti jen několik příkladů. V Lavr. textě (var. 16) čteme „начатъ отрокъ *расти* и благодатію божіею хранимъ". Slovo „расти" není ani v jednom ze šesti Minejních rukopisů, ale čte se v rukopise Vostokovském, a vyžaduje ho souvislost. Slova Boleslavova (var. 79) „нынѣ тобѣ хощю *юний* быти", v Minejním textu „*боліи*", ve Vostokovském textě zní „унеи". Čtení „въ Прагѣ" je v Minejním textu zkaženo „въ борзѣ", a v Lavr. rukopise (var. 116) „въ прозѣ". Místo původního „разсѣкше" je v Minejním textu „рекше", v Lavr. rukopise (var. 95) „ракше". Jedna z oprav v Lavr. rukopise vysvětluje původ přepisu textu Minejního; místo čtení „что еси умыслилъ, *отче* и брате", čteme zde (var. 80) „что еси умыслилъ, о брате"; přepisovač pojal *o* při vokativu (psáno ѿ) v Minejním textě jako ѿ, t. j. za zkratek slova „отче", a tak jej také plně vypsal.

Rukopis Sergijevské lavry opravuje i nadpis legendy. Všecky tři Minejní rukopisy opakují omyl svého originálu „бывшаго" místo „Чешскаго" (ve Vostokovském rukopise „Ческа"); Miljutinská i Tulupovská Mineje to slovo prostě vynechávají. Náš rukopis tu má opravu svou, ovšem nesprávnou: „бывшаго въ *ляспьхъ*".

Ježto rukopis Trojicko-Sergijevské lavry nepodává žádných dat o době, z které pochází severoruská recense legendy o sv. Václavu, není potřebí uvádět jeho původ ve spojení s tím, jak se tento text dostal do V. Minejí, spíše nutí nás omezit nebo opravit dosavadní pojmenování tohoto textu redakce *Minejní*. Takto se může nazývat jediné vzhledem k většímu počtu dosud známých rukopisů, ale v severoruské literatuře se objevil a byl dříve nežli V. Mineje. Těžko rozhodnouti, komu sluší připsat varianty legendy v rukopisech V. Minejí. Do Minejí bývaly přejímány písemné památky ne vždy v nějakém zvláštním přepracování pro tuto sbírku, většinou spíše v své původní podobě a v původním znění. To jsem zpozoroval i v „proložních" legendách o sv. Václavu; totéž mohlo být, i když byl přejat do Minejí text naší legendy recense severoruské. Odchylky v textě mohly být již v rukopisech starších nežli Mineje samy.

Účel vydání textu severoruské redakce je týž jako při novém vydání textu Vostokovského, redakce jihoruské. Vypouštím toliko nadřádkové značky (přídechy a přízvuky) a nenaznačuji rozdělení řádek. Fotografické snímky jsou vzaty z rukopisu Sofijské hnihovny č. 1317, podle kterého jest vydán i sám text.

Vysvětlení zkratek: VMS a VMU = rukopisy V. Minejí Sofijský a Uspenský; MM = Mineje Miljutinská; MT^1 = Mineje Tulupovská, rkp. č. 664; MT^2 = M. Tul., rkp. č. 665; L. Sb. = Sborník lavry Trojicko-Sergijevské č. 792.

A.

Мца септевриѧ въ. ки. днь убь/ение стго вѧчеслава кнѧзѧ/ческа. Гн блви ѡче./

Měsíce září 28. dne. Usmrcení svatého Václava, knížete českého. Pane, požehnej, Otče!

l. 54 ob. Се нн҄ѣ сбысѧ прр҇ческое словѡ / еже глше
гь нашь ісъ хъ. бȣдетъ / бо рече в послѣднѧꙗ
дни. ꙗкоже / мнимъ сȣща. въстанеть бо / братъ
на брата своего и снъ / на оць свой, и врази
домашніи. / чл҇вци бо себѣ не мили бȣдоутъ //
55. да въздасть имъ бъ по дѣлом. / ихъ. бѣ же
кнѧзь великъ сла/вою в чехах живый именемъ/
воротиславъ. и жена его доро/гомиръ, ро=
диста же сна перь/венца. и ꙗко крстиста и
наре/коша имѧ емȣ вѧчеславъ. и въ/зрасте
ѡтрокъ ꙗко бы оуꙗти / емȣ волосъ. и при=
зва вороти/славъ кнѧзь епспа етера съ всѣм /
клиросом. и пѣвшимъ литȣ/ргию въ црк҇ви
стыѧ мриѧ. / и вземъ ѡтрока постави на /
степени пред ѡлтарем. и блви / и се рекъ гь
ісъ хъ блви ѡтрочѧ / се блвениемъ. имже
блвл / еси всѧ праведники твоꙗ. / и постри=
гоша кнѧзи ини тѣ/мже мнимъ. ꙗко оубо
блве/ниемъ епспа того. но млтва/ми благовѣр=
ными. нача отро/къ расти блгтью бжиею
хра/нимъ. и въда и баба своѧ лю/дмина (!)
55 ob. оучити книгамъ слове//ньскимъ. по слѣдȣ
попову и на/выче разȣмъ добрѣ. ѡсади во=
ро/тиславъ в бȣдучь. и нача ѡ/трокъ оучи=

Hle, nyní se vyplnilo prorocké slovo, jež mluvil Pán náš Ježíš Kristus. „Neboť bude", pravil, „v poslední dni", které, jakož míníme, (nyní) nastaly: „povstane totiž bratr proti bratru svému a syn proti otci svému, a nepřátelé (budou člověku) domácí (jeho)", neboť budou lidé k sobě nelaskaví. Ale odplatí jim Bůh podle skutků jejich. Byl pak kníže veliký slávou, který žil v Čechách, jménem Vratislav, a žena jeho Drahomíř. Zplodili pak syna prvorozeného, a když jej pokřtili, dali mu jméno Václav. I vzrostl pacholík, že mu bylo třeba ujmouti vlasů; i pozval Vratislav kníže jakéhosi biskupa se vším duchovenstvem. A když odzpívali liturgii v chrámě svaté Marie, vzav pacholíka, postavil (jej) na stupních před oltářem a požehnal jej, takto řka: Pane Ježíši Kriste, požehnej toto pachole požehnáním, jímž si požehnal všechny spravedlivé své. I postřihli (jej) knížata jiná. Míníme tedy, že požehnáním toho biskupa a modlitbami pravověrnými počal pacholík růsti, milostí boží chráněn (jsa). I dala jej bába jeho Lidmila učiti písmu slovanskému po návodu knězovu, i naučil se smyslu (jeho)

тисѧ книгамъ ла/тыньскимъ. и наоучисѧ
до/брѣ. в тоже времѧ оумре воро/тиславъ
кнѧзь. и поставиша / кнѧзѧ вѧчеслава на
столѣ / дѣдьни и ѡтоле болеславъ / нача
подъ нимъ ходити. бѧ/шета бо ѡба мала.
мти же / ею дорогомирь оутверди зе/млю
и люди своѧ оустрой. ꙗко / въспитѣ сны
своѧ. ꙗко на/ча вѧчеславъ стройти люди /
своѧ имѧше же сестры ·Д· и / вдаста ꙗ
в росна кнѧженьꙗ / и оустройсте ꙗ и възло=
жи бъ / благодать такȣ на вѧчеслава кн/зѧ. и
нача же оумѣти книги / латыньскиꙗ. ꙗко=
же добрый / епспъ или попъ. да аще ꙗ възмѧ=
ше ꙗ грѣческиѧ книги или / словеньскиѧ
56. прочиташе ѧвънѣ // безъ блазна. не токмо
же кни/гы оумѣѧше но вѣрȣ свершаꙗ / всѣмъ
оубогимъ добро творѧ/ше. бѣдныꙗ напи=
таше и сдѣ/ваше по еѵальскомȣ оучению. /
больныѧ рабы питаше. вдови/ць не дадѧше
ѡбидѣти. люди / всѧ оубогыѧ и богатыѧ
мило/ваше. цркви всѧ златомъ ȣкра/си вѣ=
роваше въ бга всѣмъ срдце/мъ. все благое
творѧше в живо/тѣ своемъ. разгордѣша же
мȣ/жи чесъскы и въсташа на сѧ. / оунъ
бо имъ бѧше кнѧзь. лѣтъ / бо емȣ бѧше
·ИІ· егда оумре ѡць / емȣ да егда възрасте
и смысла / добы и братъ его. тогда дьꙗ=
во/лъ вниде в срдце злыхъ съвѣ/тникъ его
ꙗкоже иногда въ июдȣ предателѧ. писано
бо есть / всѧкъ въстаꙗй на господинъ /
свой июдѣ подобенъ есть. ти/же намолвиша
вѧчеславȣ рѣ/ша. хощеть тѧ болеславъ оу=
56 ob. би//ти съ мтрью съвѣщавъ и съ мȣ/жи
своими. пси злий. иже бѣша / вѧчеслава на=

dobře. Poslal pak (jej) Vratislav na Budeč, i začal se pacholík učiti písmu latinskému, a naučil se (mu) dobře. V ten pak čas umřel Vratislav kníže; i posadili knížete Václava na stolec dědičný, a od té doby Boleslav počal mu býti poddán. Byli pak oba malí, a matka jejich Drahomíř upevnila zemi a lidi svoje spravovala, až vychovala své syny, takže počal Václav spravovati lid svůj. Měl pak čtyři sestry, i provdali je v rozličná knížetství a vybavili je. I vložil Bůh takovou milost na Václava knížete, i počal pak rozuměti knihám latinským jako dobrý biskup nebo kněz, že, když vzal řeckou knihu nebo slověnskou, přečítal (ji) zřetelně bez chyby. Nejen pak knihám rozuměl, ale (i) víru plně všem chudým dobře činil, bídné krmil a jednal podle evangelského učení: nemocné sluhy nasycoval, vdovám ublížiti nedával, lidi všechny, chudé i bohaté, miloval. Chrámy všecky zlatem ozdobil, věřil v Boha vším srdcem, vše dobré konal v životě svém. Zhrdli pak mužové čeští a povstali proti sobě, neboť mlád jim byl kníže; bylo mu totiž osmnáct let, když mu zemřel otec. A když vzrostl a rozumu nabyl i bratr jeho, tehdy ďábel vešel do srdce zlých rádců jeho, jako kdysi do Jidáše zrádce. Neboť psáno jest: Každý, kdo povstává proti pánu svému, Jidáši jest podoben. Ti pak namluvili Václavovi, (a) řekli: Boleslav tě chce zabíti, s matkou se uradiv i s muži

оучили. выдати мтрь свою без вины. вꙙчеславъ / же разоумѣвъ страхъ бжий. по/мꙙноу слово апла глща чти оца / и мтрь свою ꙗко и сам сꙙ. и въ/злюбиши ближнꙙго своего ꙗко / и сам сꙙ. хотꙙ исполнити всю / правдоу бжию. и приведе паки / мтрь свою велми плакашесꙙ / но каꙙшесꙙ глꙙ. ги бже не пѡ/стави ми грѣха сего. помꙙноу / же слово прорка двда. грѣхъ оуно/сти моеꙙ и невидѣниꙗ моего / не помꙙни оубо ги. тѣм же чтꙙ/ше мтрь свою. ѡна же ра/довашесꙙ вѣрѣ сна своего. и / ѿ блгти юже творꙙше оубо/гимъ. аще и ма-
ламощна пита/ше. аще ли сирота гдѣ то ѡби/дѣти не дадꙙше его. аще ли / странным да добротворꙙше. / ꙗкоже оубо и
57. речено есть стра//ненъ бѣх въведосте мене.
аще / бжиꙗ рабы и домашнꙗꙗ. и аще / страники всꙙ и аще гдѣ ино / зимой стражоуть то всꙙ ѡдѣ/ваше и кормꙙше. аще ли же ко/торый попинъ проданъ приде / к немоу ѡнъ искоупаше всѣмъ / црькви же бѣ оустроилъ по всѣ/мъ градомъ добрѣ велми. / бжиꙗ рабы собравъ ѿ всѣхъ / ꙗзыкъ воиноу. слоужба идꙙше / по всꙙ дни къ богоу. ꙗко и въ вели/цѣхъ ꙗзыцѣхъ оустроениемъ / добраго и праведнаго влдкы вꙙ/чеслава. и вложи бъ въ срдце со/зда храмъ стго вита не злѣ мы/слꙙ. неже оубо всѣꙗ болесла/воу дьꙗволъ въ срдце да наоусти/ша и на брата своего. и да не / бы спсена дша его была в вѣки. / приде же днь стго емъраама / к немоу же ѿбѣщанъ стый вꙙ/чеславъ. веселꙙшесꙙ ѿ
57 ob. бга / ѡниже оубо тогда злии дьꙗволи //
възваша болеслава съвѣтъ / творꙙше не-

svými. Psi zlí, jižto byli Václava naučili vydati matku svou bez viny. Václav však, znaje bázeň boží, pomněl na slova apoštola řkoucího: Cti otce i matku svou jako sám sebe, a milovati budeš bližního svého jako sam sebe. Chtě vyplniti všecku spravedlnost boží, přivedl zpět matku svou, velmi plakal a kál se řka: Pane Bože, nepokládej mi to za hřích. Pomněl pak na slovo proroka Davida: Hříchů mladosti mé a nevědomosti mé nevzpomínej, ó Pane! Proto ctil matku svou, ona pak se radovala z víry syna svého a z milosti, kterouž prokazoval ubohým. Jestliže nemocného (nalezl), krmil (jej); jestliže sirotek kde (byl), to nedával mu ublížiti; jestliže pocestným, tu dobře činil, jakož totiž řečeno jest: pocestným jsem byl, (a) přijali jste mě. Jestliže (nalezl) služebníky boží i domácí, a jestliže cizince (nalezl), a jestliže kde kdo zimou trpí, to všecky odíval a krmil. A jestliže některý kněz prodán (byv) přišel k němu, on vykoupil jej vším. Kostely pak zřídil ve všech městech velmi krásně, služebníky boží shromáždiv ze všech národů. Služba se konala po všechny dni Bohu stále, jako u velikých národů, zařízením dobrého a spravedlivého vladaře Václava. I vložil Bůh v srdce (jeho), (a) vystavěl chrám sv. Víta, nemysle zle. Avšak Boleslavovi vsel ďábel do srdce, aby jej navedli proti bratru jeho a aby nebyla spasena duše jeho na věky. Přišel pak den sv. Emerama, k němuž (jsa)

OBSAH.

PŘEDMLUVA.

Tento sborník vydala I. a III. třída České akademie věd a umění k tisícímu výročí smrti sv. Václava. Myšlenka znovu vydati tyto texty vznikla téměř současně na západě i na slov. východě. Především se přihlásil prof. J. Vašica s prací o druhé neboli mladší staroslov. legendě o sv. Václavu, podle objevitele zvané leg. Nikolského, a téměř v touž dobu poslal prof. N. J. Serebrjanskij prof. J. Pekařovi nové zpracování zkráceného textu původní staroslov. legendy o sv. Václavu, zvaného legendou „proložní" (z Prologu). Komise, která se za tou příčinou sešla koncem května, svěřila mi redakci tohoto sborníku s přáním, abych do něho pojal i ostatní staroslov. texty sem hledící, a to jak legendu Vostokovskou a Minejní, tak i legendy charvátskohlaholské, protože vydání J. Koláře (v Pramenech d. č. I), prof. V. Jagiće (v Ruském filol. věstníku, 1902) a zpracování prof. Fr. Pastrnka (ve Věstníku Kr. české společnosti nauk, 1903) jsou již i u nás méně přístupná.

Toto platí i o „kanonu o sv. Václavu" a o „proložní" legendě o sv. Lidmile. Také z hlaholských kalendářů, pokud se v nich děje zmínka o sv. Václavu a o sv. Lidmile, podle souhlasného přání komise uvádím aspoň jeden, totiž kalendář hlaholského kodexu Národní knihovny v Paříži (slav. 11), v němž jsem nalezl vedle jména sv. Lidmily (10. listopadu) i památku sv. Václava, a to dvakrát: 28. září a 5. října, t. j. v oktáv smrti sv. Václava.

K hlaholským textům jsem si opatřil fotografické snímky všech tří čelných rukopisů; lublaňského, římského i novljanského, jakož i řečeného kodexu pařížského. Z textu Rumjancovského (Vostokovova) a Minejního obstaral prof. Serebrjanskij aspoň ukázky ve snímcích; ostatní text opsal prof. Serebrjanskij sám. Také proložní texty o sv. Lidmile a o sv. Václavu opatřil prof. Serebrjanskij jak v opise, tak i na snímcích. Text kanonu o sv. Václavu je otištěn z Minejí XI. stol., vydaných prof. V. Jagićem (viz Памятники древнерусскаго языка, I 0213, Спб. 1886).

Ke všem textům, pokud toho neučinili autoři sami (prof. J. Vašica opsal text druhé legendy, vydaný prof. Nikolským, upravil text latinský a přeložil jej do češtiny), připojuji český překlad. V překladu legendy Vostokovské celkem jsem se řídil textem prof. Fr. Pastrnka, v překladu kanonu textem prof. J. Vašici; v ostatních textech jsem jednal volněji.

Česká akademie vydává tyto texty jako památky a prameny literární a dějepisné; za obsah úvodních statí odpovídají jednotliví autoři sami.

V Praze v červenci 1929.

Josef Vajs.

ÚVOD.

Nehledíc k starším ruským vydáním legendy o sv. Václavu: Vostokovovu,[1] Sreznevského[2] a Minejí Makarijevských,[3] máme-li na mysli Kolářovo souborné vydání příslušných textů v „Pramenech dějin českých" (I, 1872), znamenáme, jak se věci od r. 1872 valně změnily. Je tu především několik nově objevených textů a prací N. Nikolského, V. Jagiće, Fr. Pastrnka a V. Vondráka, o nichž byla řeč výše a k nimž se ještě častěji vrátíme; kromě toho však i texty dříve známé vidíme dnes v *jiném* světle, nežli jak se na ně dívala minulost.

O slovanské liturgii v Čechách, rázovité to stopě, kterou u nás zanechalo působení slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje, mluvívalo se jako o „útlé květině pokojové", která českému podnebí nikdy nepřivykla,[4] a zatím znova a znova přicházíme na doklady, že myšlenka cyrilometodějská zapustila i v Čechách hlubší kořeny, nežli se myslilo nebo než jsme byli zvyklí se domnívat. Starobylé rysy hlaholského textu původní legendy svatováclavské vedle bohemismů,[5] příbuznost této legendy s nejstaršími církevněslov. památkami,[6] druhá legenda slovanská o sv. Václavu, přeložená z pramenů latinských,[7] ospravedlněný (rehabilitovaný) Kristián,[8] který vypráví o slovanských apoštolech (Cyrilu) a jejich působení a snad si vypůjčuje myšlenku a rčení ze staroslověnské legendy svatováclavské,[9] Kosmas

---

1) Московскій Вѣстникъ 1827, č. XVII, str. 82—94; český překlad této legendy podal V. Hanka v ČČM. 1830, 453 násl. (i o sobě pod názvem „Petrohradská legenda o sv. Václavu"). Podle vydání Vostokovova otiskl legendu *Fr. Miklosich* s latinským překladem v Slavische Bibliothek II, Wien, 1858, 271—279. — *W. Wattenbach* vydal ji s německým překladem podle latinského překladu Miklosichova (obojí legendy Vostokovovy i proložní) pod názvem: Die altslavische Liturgie in Böhmen und die altrussische Legende von hl. Wenzel, v Abhandlungen d. his. phil. Ges. in Breslau, I, 1857.

2) Филологическія наблюденія, Спб., 1865, 91—103.

3) Zářijová Mineje byla vydána Archeografickou komisí v Petrohradě, 1868—1883; text legendy o sv. Václavu s některými různočteními v sloupcích 2186—2192.

4) *V. Jagić*, Entstehungsgeschichte d. kirchenslavischen Sprache, Berlin, 1913, 107: „Mit Recht sagt Vondrák, man sei im Aufsuchen der Spuren nach der slavischen Liturgie in Böhmen oft entschieden zu weit gegangen... Da war sie immer nur eine zarte Zimmerpflanze, die bei jedem rauherem Windhauch Schaden leiden musste".

5) O archaismech a bohemismech původní legendy o sv. Václavu bude řeč níže v článku o její redakci charvátskohlaholské (viz str. 32—34).

6) Prof. *Pastrnek* (l. c. 43) upozorňuje, že v moravskopannonské legendě o sv. Konstantinovi, kap. XVII, čteme výraz въ цркъви свѧтыѧ Марнѧ jako v leg. svatováclavské (rec. Vostokov.); podobně výraz божїа рабы jako v rukopise Frisinském. Modlitba biskupova při postřižinách sv. Václava, zdá se, že je ohlasem modliteb Euchologia Sinajského; srov. můj čl. „Postřižiny sv. Václava", ČKD. 1929, 48—63.

7) Srov. čl. prof. *J. Vašici*, str. 69 násl.

8) *J. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 1903, 63—68; srov. též čl. téhož názvu v ČČH. IX, 125 a násl., s odpovědí prof. J. Pekaře na námitky prof. *Kalouska*. — Wenzels- u. Ludmila-Legenden u. d. Echtheit Christians, Prag, 1906.

9) Prof. Pekař trvá na tom, že Kristián staroslov. legendy o sv. Václavu neznal (l. c. 38—39); podle něho je závislost Kristiánova na legendě ve vypravování o Židech u Piláta jen *zdánlivá*, ve skutečnosti však K. povídá něco zcela *jiného* nežli legenda. Budiž. Mně, abych řekl pravdu, zdají se zmínka a srovnání se Židy v *obou* textech, jak v legendě tak u Kristiána, dosti cizí a vzdálené. Legenda staroslov. provádí srovnání Václava

usvědčený ze stranictví a nepřízně k liturgii slovanské,[1] který zamlčuje události, předělává historii a snad i padělá listiny — to vše nutí, abychom si opravili dosavadní mínění a zprávy o prvním období slov. liturgie v Čechách, názory, které pocházely dílem z nedostatečné znalosti pramenů, dílem snad měly kořen v stranické vášni.

Původní staroslovanská legenda o sv. Václavu, jakožto domácí a soudobý pramen, pocházející od očitých svědků událostí, o nichž vypravuje, je pro tuto dobu dějepisným pramenem *prvého* řádu. Ježto pak se zachovala, jak známo, ve třech různých redakcích: jihoruské (textu Vostokovském), severoruské (t. Minejním) a charvátskohlaholské, je nutno obecně promluviti o poměru těchto redakcí k sobě. Posledně se touto otázkou obíral prof. Pastrnek;[2] z jeho kritických poznámek k textu Vostokovskému (Rumjancovskému) je vidět, že má za to, shodně s obecným míněním, že Rumjancovský text je lepší nežli Makarijevský (Minejní) a že texty charvátskohlaholské obsahují *na mnoha* místech starší a původní znění proti znění obou legend předešlých.

Prof. Pekař[3] v referátě o studii prof. Pastrnka došel k úsudku opačnému: 1. že text Makarijevský je celkem lepší a původnímu *bližší* nežli Rumjancovský, a 2. že texty hlaholské jsou pouhé výtahy z původního širšího textu.[4] Ježto pak by se jemu, jako historikovi, více zamlouvalo, kdyby bylo možné připustit, že charvátskohlaholské texty byly pořízeny z porušeného textu cyrilského, vyslovuje přání, aby tato otázka byla znovu přehlédnuta.

K tomu odpovídám, že v charvátskohlah. textech naší legendy vedle bohemismů se čtou výrazy *rázovité* pro památky *nejstaršího období* staroslověnštiny (братръ, благодѣтъ искрьнии, питѣти a j.) a tvary (silného aoristu, tvary jmenného sklonění adjektiv, tvary nestažené a j.), které mizejí a jsou nahrazovány *mladšími* již v památkách XI. století! Z důvodů filologických tedy není možné, aby tyto texty byly bývaly přejaty z textů cyrilských, a k tomu ještě tak *pokažených*, jako jsou *oba* výše jmenované. Opakuji jinými slovy, co napsali již prof. Jagić a prof. Pastrnek, a myslím, že mi dají všichni filologové slovanští za pravdu. Podrobněji o tom viz níže na str. 33.

Z těchto důvodů dívám se na tento starobylý hlaholský text jako na *sudidlo* (kriterium) obou textů cyrilských, a ne jako na pouhý *výtah* z nich. Je pravda, že tu scházejí některé podrobnosti, zejména datum smrti sv. Václava (rok a indikce), pro dějepisce nadmíru důležité, ale pokládat text hlaholský za pouhý výtah nelze. Breviáře hlaholské nejsou „breviáře" (zkrácená čtení) ve smyslu potridentinském; v nich jsou celé knihy Písma, a ne jen

s Kristem, Boleslava a vrahů se Židy na několika místech a důsledně až do konce; tu zdá se mi *původní* proti částečnému Kristiánovu přirovnání Boleslava k Židům u Piláta. V ČČH. IX, 329, prof. Pekař sám připouští, že „srovnání se Židy" může být považováno za jakousi stopu příbuznosti staroslov. legendy s Kristiánem. Srov. též, co píše prof. Pekař o mínění Büdingrově stran shod v obou řečených pramenech (v staroslověnské legendě a v Kristiánovi), ale dodává: „Freilich ist die Möglichkeit nicht abzuweisen, dass Christian ein Auszug der slavischen Legende ... bekannt sein konnte" (Die Wenzels- u. Ludmilalegenden, str. 250).

[1]) Srov. *J. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 67.

[2]) Slovanská legenda o sv. Václavu (ve Věstníku Král. české spol. nauk 1903), str. 39—85.

[3]) Viz ČČH. IX, 324.

[4]) Tamtéž str. 328. Proti tomu Dr. *Jan Slavík* v čl. „Svatý Václav a slovanské legendy" (ve Sborníku k jubileu P. N. Miljukova, Praha, 1929) prohlašuje text Minejní, jakožto práci pozdějšími vsuvkami *rozvodněnou*, za méně cenný (odvolávaje se na Bodjanského, О времени происхожденія славянскихъ письменъ, 1855); text hlaholský považuje za bližší dílu původnímu, kdežto o Rumjancovském se domnívá, že byl pozdějšími vsuvkami opisovačů rozšířen. Hájí tedy mínění opačné jak proti Pekařovi, tak proti Jagićovi, někde snad právem, jak je vidět i z úvodu i ze stati o charvátskohlaholské redakci legendy o sv. Václavu, ale v kritice zabíhá do výstřednosti.

úryvky, jako v brev. Tridentinském, dlouhé texty apokryfní a pod.[1] Není proto potřebí předpokládat, kde k tomu není *dostatečného* důvodu, že by byla naše legenda bývala nějak soustavně krácena; ovšem opisovači vypustili leccos, co se jim nezdálo k liturgické potřebě nutným nebo čemu snad již ani nerozuměli.

Jagić vytýká textu Makarijevskému *pozdější vsuvky*. Sem čítám nejen srovnání Boleslava českého s ruským knížetem Svatoplukem, bratrovrahem Borise a Glěba, ale i *rozvádění* modlitby biskupovy, kde přidává vedle jmen Abrahama, Izáka a Jakoba: и вѣнчалъ еси правовѣрныхъ цареи равныхъ апостоломъ Костантина и Єленоу, slova to rázu čistě *východního*. Podobně i zakončení legendy, kde se proti střízlivému textu hlaholskému podle vzorů řeckých čte: емоуже подобаеть всѧка слава, честь и покланѧние со безначал'нымъ отцемъ и съ пресвѧтымъ и благымъ и животворѧщимъ духомъ, нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ аминъ! Prof. Pekař proti tomu vypočítává vady rukopisu Rumjancovského, někde právem, ne však všude. Na př. ani половимъ (Rumjanc.) ani оубиемъ (Makarijev.) není původní, nýbrž hlaholské starobylé лаимь (u Pastrnka 69), kterému později již nerozuměli a které rozličně nahrazovali; podobně ve větě 33 čteme o Boleslavovi Призвавъ же попа Паоула shodně s rukopisem Rumjancovským i v textech hlaholských, proti Makarijev. призваша, jest tedy místo to aspoň pochybné.

Prof. Pekař se snaží, ne bez výsledku, na některých větách ukázat, že Makarijevský text je srozumitelnější nežli Rumjancovský, jehož nesrozumitelnost vznikla leckdes jen z úsečné stručnosti písařovy. Je to pravda; ale srovnáme-li oba texty cyrilské s hlaholským, uvidíme, že jednou se shoduje starobylý text charvátskohlaholský se *stručným* zněním textu Rumjancovského, po druhé s *obsažnějším* čtením Makarijevským. Opatrnější proto bude nemluviti ani o textu Rumjancovském jako *„hlavním"*, jak to činil Jagić (l. c.), ani o Minejním (Makarijevském) jako *„původnějším"*, jak se domnívá prof. Pekař (l. c. 324), ale oceňovati jednotlivá místa, v nichž se různí redakce cyrilské, podle měřítka, které nám podávají texty *hlaholské*. Tak to činil v své studii již prof. Pastrnek, a já jsem se pokusil o sestavení jakéhosi výsledku a statistiky, opíraje se o srovnání těchto tří redakcí; sestavení to připojuji na konec.

Zastavím se ještě u některých míst, jichž výklad, podle prof. Pekaře,[2] působí obtíže v *obou* cyrilských textech, Rumjancovském i Minejním. První je věta 20 (podle vydání Pastrnkova, str. 65): Приде же день св. Ємърамма, к немоуже обѣщанъ св. Вѧчеславъ веселѧше сѧ о Бозѣ. Za slovo обѣщанъ čteme v rukop. hlaholských обѣтьнь, což dává dobrý a jasný smysl *devotus*. Tak vykládá to místo Jagić; k tomuto výkladu se také připojuji, a proto překládám: „k němuž (t. j. sv. Emeramu) měl Václav (zvláštní) úctu", nebo: „kterého Václav (zvláště) ctil". V textě Minejním se na tom místě čte: к немоуже бѣ блаженныи обѣтъ свои творѧше и веселѧше сѧ о Бозѣ. Nehledíc ani k vazbě бѣ— творѧше (snad бѣ творѧ), kterou vytkl již prof. Pastrnek, není potřebí viděti v slovech textu Minejního *jiný* smysl nežli v textě hlaholském. Slovo обѣтъ není jen *„slib"* (votum = promissio), nýbrž jakákoli modlitba, prosba, pobožnost a pod. Dokladů je v hlaholských liturgických knihách hojnost; ukazuji jen na žalm 55, 13:ва мнѣ соут' бе обѣти твое, еже вздамь хвалѣ твоеи,[2] ἐν ἐμοί, ὁ θεός, αἱ εὐχαὶ, ἃς ἀποδώσω αἰνέσεως; vulgáta překládá: in me sunt Deus *vota* tua, quae reddam *laudationes* tibi.

[1]) V breviářích Novljanských se čtou celé epištoly sv. Pavla, celá kniha Jobova (42 kapitol!); v breviáři Vítově (v Národní knih. ve Vídni č. 3) apokryfy o Josefu Egyptském; v breviáři Lublaňském čtyři kapitoly apokryfního evangelia Nikodemova, a pod.

[2]) Srov. ČČH. IX, 326—327.

[2]) Uvádím podle rukopisu žaltáře Lobkovického z r. 1359.

Druhé místo (věta 21, str. 65) v Rumjancovském textu zní: Бѧхоу же свѧщение церквамъ въ вс҄ѣхъ градѣхъ...; totéž se v hlaholských vyjadřuje slovy: бивающимь же свещениемь црѣквеними в вс҄ѣхь градѣхь. Autor, dříve než vypráví, proč jel sv. Václav do Boleslavi, předsílá, že bývala „*posvícení*“ po hradech, t. j. jako dosud, slavíval se výroční den (anniversarium dedicationis ecclesiae) posvěcení chrámu. Že tu myslí na slavnost, kterou náš lid jmenuje „*posvícením*“ (t. j. na výroční den posvěcení), a ne posvěcení chrámu samo, je vidět ze slov в вс҄ѣхь градехь; nemohlo být přece posvěcení *všech* chrámů ve *všech* hradech zároveň. Tím je věc vysvětlena a zcela srozumitelná; je tu řeč o prastarém obyčeji v církvi západní, který se udržuje dosud jak u lidu, tak i v liturgických knihách. Text Makarijevský tuto první polovici věty z části vynechal a mluví hned o posvícení v Boleslavi.

Věta 38 v Minejích Makarijev. zní: и положиша его въ церкви свѧтаго Авраама, юже бѣ самъ создалъ, о десноую страноу олтара .вı.-те апостолоу. Čtení Rumjancov. má: и положиша и въ ц. св. Вита, о десноую олтарѧ двою на .ı. апостолоу, идѣже бѣ самъ рекъ: сътворю церковь тоу; jest tedy jen ohlas čtení hlaholského: идѣже бѣ и сам рекаль саздати црѣкви.[1]

Pozoruhodnější je ovšem poslední místo ve větě 6 (str. 41). Rumjancovský text shodně s hlaholskými vypráví o *postřižinách* sv. Václava; rozdíl je, jak bude řeč níže, jen v tom, že za původní hlaholské čtení: Вʼзрастʼшоу же емоу, ѣко бисть пострищи и má Rumjancovský text: И възрасте отрокъ, ıако бы оуıати емоу волосъ. Makarijevský text však se o obřadu postřižin nezmiňuje. Ze shody textu Vostokovského s rukopisy hlaholskými soudím, že obava o pravdivosti této zprávy, vyslovená Büdingrem,[2] je lichá; podobně potvrdily texty hlaholské jméno biskupa Notara (Нотарь, Нотарии), které se čte v rukopise Minejním.

Srovnávaje texty řečených tří redakcí, došel jsem k tomuto výsledku: Text Makarijevský (Minejní), jak známo, je na zprávy nejbohatější; ovšem jsou tu i zcela jisté pozdější vsuvky a bezcenné přídavky. Můžeme říci, že na 23 místech povídá tento text více nebo má čtení rozvedenější než texty ostatní; ale i text Rumjancovský má na čtyřech místech jakési plus, a rovněž tolikrát i text hlaholský. To by o sobě ještě nic neznamenalo. Nejčastěji ovšem se *shoduje* text hlaholský s Rumjancovským (na 45 místech); řidčeji již oba cyrilské texty mezi sebou (jen na 29 místech); nescházejí však ani shody mezi texty hlaholskými a Makarijevským (na 13 místech). Z tohoto souborného ohlavení je vidět, že texty hlaholské s Rumjancovským stojí v *popředí*, a bude úkolem historiků ukázat, pokud je to vůbec potřeba, smíme-li pochybovat o zprávách, o něž je text Rumjancovský nad texty hlaholské bohatější;[3] jisté však je, že i text Makarijevský, třebas pozdějšími vstavkami pokažený, poslouží na mnoha místech k potvrzení a k objasnění zkomoleného textu Rumjancovského nebo i *textu hlaholského*, pokaženého stěhováním a opisováním.

Také nové zpracování druhé staroslověnské legendy z pera prof. J. Vašíci nepochybně zavdá příležitost k dalšímu rokování.

[1] Srov. ČČH. IX, 327.
[2] Viz jeho Zur Kritik altböhmischen Geschichte (v Zeitschriftu f. d. österr. Gymnasien, Wien, 1857, 21).
[3] Dr. J. Slavík napsal dokonce větu: „Těžko lze tedy dáti víru vypravování, že kněžic (dítě) naučil se písmu slovanskému a latinskému...“, ačkoli tu zprávu čteme jak v textech hlaholských, tak v cyrilských (viz l. c., separát str. 16).

приѧзненъ ѿ ве/чеславѣ. ıакоже жидове ѡ хѣ /
въ первая лѣта. бѧхꙋ же сщие/ние црквамъ
въ вс҄ѣхъ градѣ/хъ. вѧчеславъ же ıаздѧше
по / градомъ. ѣха ко болеславлю гра/дꙋ. в
недѣлю же бѣ литꙋргиѧ / козмы и дамьıана
и слышавъ / литꙋргию. вѧчеславъ хотѣ /
ѣхати домовъ къ празѣ. бо/леславъ же не
да емꙋ. молѧсѧ пл/чевнымъ смысломъ молѧ/
и глѧ како хощеши ѿѣхати / пиво цѣло
имѣю. ѡн же не ѿторчесѧ братꙋ не ѣха до=
мо/въ. и въсѣдъ на конь нача игра/ти и
веселитисѧ съ дрꙋги / своими на дворе бо=
леславле. / тѣмже мнимъ ıако повѣда/ша
емꙋ на дворѣ. и рекоша хо/щетʼ тѧ оубити
58. болеславъ. / и не ıа вѣры томꙋ на ба възло/=
жи. в тꙋ же нощь снидошасѧ // ратници
въ гнѣвысынъ дворъ. и възваша собѣ бо=
леслава. и сотвориша злый той съ/вѣтъ не=
приѧзненъ. ıакоже / и къ пилатꙋ събрасѧ
на ха мы/слѧще. такоже и ѿнии злий / пси
тѣм сѧ подобѧще. съвѣ/щаша како быша
оубити го/сподина своего. рѣша же пой/деть
на заоутренюю тогда / половимъ его. оутрꙋ
же бы/вшю възвониша заоутреню. / вѧче=
славъ же оуслышавъ / звонъ. и рече слава
тобѣ ги. / ıако далъ еси мнѣ добыти /
оутра сего и вставъ пой/де на заоутренюю.
състиже / же болеславъ во воротѣхъ вѧ/=
чеславъ же ѿзрѣвсѧ и рече до/бръ бѣ нашъ
гнъ вечеръ. къ бо/леславꙋ же приниче дьѧ=
волъ / ко оухꙋ и развʼрати срце его. да /
извлекъ мечь. ѿвѣща сице те/бе хощꙋ оунеи
58 ob. быти и оудари // мечемъ по главѣ вѧче=
славъ же ѿбратився и рече что еси оу/мы=

zaslíben sv. Václav, veselil se v Bohu. Ti však zlí ďáblové tehdy vyzvali Boleslava, radu činíce nepřátelskou o Václavovi, jako i Židé o Kristu v prvá léta. Bývala pak „Posvěcení chrámu“ ve všech hradech. Václav pak jezdíval po hradech; zajel (i) do hradu Boleslavova. V neděli byla liturgie Kosmy a Damiana, a vyslechnuv liturgii, chtěl Václav odjetí domů do Prahy. Boleslav však nedal jemu, prose plačtivou myslí, prose jej a řka: Proč chceš odjeti? Nápoj zdravý mám. On pak neodřekl bratru, nejel domů. A vsed na kůň, začal hráti a veseliti se s druhy svými na dvoře Boleslavově. Pročež míníme, že pověděli jemu na dvoře a řekli: Boleslav tě chce zabíti. A neuvěřil tomu, (ale) na Boha (věc) vložil. V touž noc se sešli nepřátelé do Hněvysova dvora a pozvali si Boleslava a dovršili tu zlou, nepřátelskou radu. Jako i k Pilátovi se sešli Židé proti Kristu myslíce, tak i oni zlí psi, těm se podobajíce, radili se, jak by zabili pána svého. Řekli pak: Půjde na jitřní, tehdy ulovíme jej. Když bylo ráno, zazvonili na jitřní. Václav pak, uslyšev zvon, řekl: Sláva tobě, Pane, že jsi se mi dal dočkati jitra tohoto. A vstav šel na jitřní. Zastihl pak jej Boleslav ve vratech. Václav pak ohlédl se a řekl: Dobrý byl jsi nám pán večer. K Boleslavovi však přiklonil se ďábel k uchu a rozvrátil srdce jeho; i tasiv meč odpověděl: Takto ti chci lepším býti. A udeřil (jej) mečem po hlavě. Václav pak

слилъ. и ѿхапивъ и повръ/же и паде над
нимъ и рече то ти / бъ брате. тȣжа при=
текъ оудари/ри в рȣкѹ вачеславъ же пȣсти/
брата и къ цркви побѣже. дьꙗ/вола же два
чьста и тира оу/биста въ цркви вратѣ.
гнѣ/выса же притекъ прободе емȣ / ребра
мечемъ. и непȣсти [1] дхъ свой / гла в рȣци
твои ги пре/даю дхъ мой. оубиша же в томъ/
градѣ с нимъ мьстинȣ едино/го. а иныꙗ [2]
мȣжи идоша вборзѣ / ѿвийже изъбиша а дрȣ=
зий ра/збѣгошаса по землямъ. а мла/денци
избиша его. [3] а бжиꙗ ра/бы раз'грабиша из=
гнаша ꙗ изъ / града. а жены за иныꙗ
мȣ/жи вдаша и всю неприꙗзненȣ / сътво=
риша похоть оубиша / кнꙗзь свой. тира же
рече идемъ / на госпожю. да ѿдинова ѿдо=
59. лѣ//еши брата своего и мтрь свою. / боле=
славъ же рче ни ка ны са де/жеть даже
инѣми доспѣем'. / вачеслава же разсѣкше
ѿидо/ша и не съхранивше его. кра/стѣей же
попъ веземъ и пред цѣ/рковью положи и. и
покры то/нкою плащаницею. оуслыша/вши
же мти оубьение сна сво/его. и притекши
искаше его. / оузрѣвши же и припаде къ
срдцȣ / его. и плачющися събираше / оуды
телеси сна своего. собра/вши же и не смѣ
нести его въ / домъ свой. нъ поповѣ избѣ /
ѿмывше и и ѡболкъше и по/ложиша и по=
среди цркви. оубо/ꙗвши же са мти его смрти
бѣ/жа въ хорваты. страшно бо есть / ѿ чюжею
рȣкȣ да еꙗ не претръ/пить. пославъ же не

obrátiv se řekl: Co jsi si usmyslil? A chopiv jej porazil a padl nad ním a řekl: To ti Bůh, bratře, (odpusť?). Tuža příběhnuv udeřil (jej) do ruky, Václav pak pustil bratra a běžel k chrámu. Dva ďáblové Česta a Tíra zabili (jej) v chrámových vratech. Hněvysa pak příběhnuv probodl mu bok mečem. I vypustil ducha svého řka: V ruce tvé, Pane, odevzdávám ducha svého. Zabili pak v tom hradě s ním nějakého Mstinu, ale jiní mužové utekli rychle. Jedny pobili a druzí se rozběhli po zemích, děti zahubili pro něj. A boží sluhy oloupili (a) vyhnali z města a ženy (jejich) za jiné muže provdali a všecku zlou žádost vyplnili: zabili knížete svého. Tíra pak řekl: Pojďme na paní, ať najednou přemůžeš bratra svého i matku svou. Boleslav však řekl: Nikam se nepoděje, než jinými (ji) dosáhneme. Václava pak rozsekavše odešli, nepochovavše ho. Krastěj však kněz vzav jej před chrámem jej položil a pokryl tenkou plachtou. Uslyševši pak matka o zabití syna svého a příběhnuvši, hledala ho; uzřevši pak jej, padla na srdce jeho a plačíc sbírala údy těla syna svého. Sebravši (je) pak neosmělila se nésti jej do domu svého, ale v jizbě knězově umyvše a oblékše jej, položili jej uprostřed kostela. Obávajíc se však matka jeho smrti, utekla se do Charvát; nebo strašné jest, aby od cizích rukou ji utrpěla. Poslav pak

[1]) Tak je v rukopise místo испоустн! — [2]) Zde jest text legendy zřejmě porušen; čekali bychom нин (моужи) místo akk. иныꙗ; také slova: в борзѣ (rychle, spěšně) snad vznikla zkažením z pův. къ Празѣ; hlaholské texty tu mají вь Прагь. — [3]) Také slovo „его" (младенци изъбиша его) není jisté pro množství různočtení, jež tu jsou; původně asi tu bylo, jak má hlaholský text (R), его ради; tím jsem se řídil při překladu.

застиже / ꙗ болеславъ. призвав же попа /
паоула. да млтвоу сътворит / надъ нимъ. по=
59 ob. гребоша чтное его // тѣло. вачеслава добраго
и / праведнаго влдкȣ. и бгочетца / и хсолюбца.
слȣжи бо емȣ говѣ/нием и съ страхомъ.
кровь / его не хотащи по три дни в зе/млю
ити. въ третийже ве/черъ всимъ видащимъ
цркви / взиде над нимъ. и дивишаса / тȣ
вси и еще надѣемса бзѣ мо/литвами и благо=
вѣрием дѡ/браго вачеслава и больши чю/до
ꙗвитиса. въистин'ноу / бо хсвѣ мȣци и стыхъ
мȣче/никъ приложиса мȣка его. / съвѣтъ
бо сотвориша ѡ не/мъ ꙗкоже июдѣи ѡ хсѣ.
рассѣ/коша же его и младенци его / избиша.
въистинȣ весь на/родъ члвческъ велми са
каꙗ/ше и плакашеса ѡ немъ. оу/биенъ же
бысть вачеславъ кна/зь в лѣт. ҂S. и Т. и Л. въ
З. инди/кта. в. крȣгъ. Г. въ КИ. днь / мсца
60. семтабра. и бгъ покой // его дшю въ вѣч=
немъ покоищи. / съ всѣми избранными его
ра/ди без вины. идѣже вси праве/дний по=
чиваютъ. въ свѣте / животнемъ твоемъ ги.
не/ѿстави же бгъ изб'ранныхъ / своихъ. в
порȣгание невѣръ/нымъ. но посѣти мтью
сво/ею. и преложи и ѡкаменение / срдца. на по=
каꙗние и разȣмѣ/ние грѣховъ своихъ. "
Болесла/въ же поманȣвса къ гоу бгȣ / ко=
лико грѣха сътворивъ. по/моливса къ бгȣ
и всѣмъ сты/мъ. и пославъ слȣги принесе /
тѣло брата своего вачесла/ва из болеславла
града. к с'ла/вномȣ градѣ празѣ. гла азъ

Boleslav, nezastihl ji. Povolav pak kněze Pavla, aby vykonal modlitbu nad ním, pochovali ctné jeho tělo, dobrého a spravedlivého panovníka a ctitele božího a milovníka Kristova, neboť mu sloužil s pobožností a s bázní. Krev pak jeho, když nechtěla po tři dni jíti do země, v třetí pak večer, ani (to) všichni viděli, chrám vzešel nad ním. I divili se tu všichni, a ještě doufáme v Boha, že se na přímluvu (modlitby) a víru (pravověrnost) dobrého Václava i větší zázrak ukáže. Nebo vpravdě Kristově muce a svatých mučedníků rovnala se muka jeho; neboť se radili o něm jako Židé o Kristu, rozsekali jej a děti pro něj[1] zahubili. Vpravdě všechen národ lidský velmi ho želel a oplakával. Zabit pak byl kníže Václav léta 6337, indikce 2., kruhu (slunečního) 3., 28. dne měsíce září; a Bůh dejž pokoj jeho duši na místě věčného pokoje, se všemi vyvolenými, (zabitými)[2] pro něj bez viny, kde všickni spravedliví odpočívají ve světle života tvého, Pane. Nezůstavil však Bůh vyvolených svých na potupu nevěrným, ale navštívil milostí svou a obrátil i zatvrzelá srdce na pokání a poznání hříchů svých. Boleslav pak, rozpomenuv se na Boha, jak veliký hřích učinil, pomodliv se Bohu a všem svatým a poslav sluhy, přinesl tělo bratra svého Václava z hradu

[1]) I toto místo mluví ve prospěch výkladu v předešlé poznámce; je tu řeč o dětech, které zbyly po přivržencích sv. Václava, zabitých pro něj. [2]) Hlaholský text má tu: иже его ради изъбиени соуть, čímž se vysvětluje slovo v závorce.

съ/грѣшй. й грѣхъ мой й безако/ниѧ моꙗ
аꙁъ вѣмъ. й полѡ/жиша й въ црквн стго
вита / ѿ деснѹю странѹ ѿлтарѧ, / двоꙗ на І.
апслѹ йдеже бѣ самъ / рекъ сътворю црквь
60 ob. тоу. прене//сенъ же бы вѧчеславъ кнѧꙁь /
мсца марта въ ·Г· днь. бгъ по/кой его дшю
на лони авраамли / йсаака йꙗкова. йдѣже
вси пра/ведний почиваютъ чающе / въскрсе=
ниѧ га нашего іса ха. / емоуже слава в вѣки
аминь."

Boleslavi do slavného hradu Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého i nepravostí svých jsem si vědom". I položili jej v kostele sv. Víta po pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů", kdež byl sám řekl: Vystavím chrám tento. Přenesen pak byl kníže Václav měsíce března 3. (sic) dne. Bůh dejž pokoj jeho duši na lůně Abrahamově, Izákově i Jakobově, kdež všickni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista, jemuž sláva na věky, amen.

B.

К тои же днь. житїе блаженаго кнѧꙃѧ вѧчеслава бывшаго[1]

V týž den (28. září). Život blahoslaveného knížete Václava českého.*

l. 446 ob.b Се нынѣ събыстьсѧ пророчьское слово. еже
глаше оусты га нашего іу ха. боудеть бо рече
в послѣднѧа дни. и ꙗже мнимъ нынѣ соуща
востанеть бо братъ на брата своего и снъ
на ѡца своего. и враꙁи члкоу домашнии его.
сами себѣ немили боудѹть.[2] да воꙁа[2] имъ
бъ по дѣломъ ихъ.[3] бѣ же[3] нѣкто кнѕь
великъ и славою честьнъ. въ чехехъ живыи.
447a йменемь вра//тиславь.[4] и подрѹжїе его ꙁовомо
есть[5] · драгомиръ[6] · и родиста же снъ собѣ
прьворoдныи и ꙗко крестиша и. и нарекоша
имѧ емоу во стмъ крещеніи. вѧчеславъ. сице
бѣ ꙁовоущїимъ[7] по своемоу ѡбычаю дѣтще[8]
и возрасте ѡтрокъ. н ѧко бысть ѡцю его

Hle, nyní se vyplnilo prorocké slovo, jež mluvila ústa Pána našeho Ježíše Krista. „Neboť bude v poslední dni", jež míníme, že jsou nyní, „povstaneť bratr proti bratru svému a syn proti otci svému, a nepřátelí (budou) člověku domácí jeho"; (lidé) sami sobě budou nelaskaví.** A odplatí jim Bůh podle skutků jejich. Byl jakýsi kníže veliký a slávou ctěný, který žil v Čechách, jménem Vratislav, a manželka jeho se jmenovala Drahomíř. Zplodili pak syna prvorozeného, a když jej křtili, dali mu jméno na křtu svatém Václav; tak nazvali dítě podle svého obyčeje. I vzrostl pacholík. A když otec jeho Vratislav měl po-

Varianty: [1]) MM, MT [1], MT [2]: бывшаго není. LSb. бывъшагѡ в лѧсѣ, блвн оче; [2-2]) LSb. да въꙁдасть; [3-3]) LSb. бѣж; [4]) MM, MT [2] вратиславль; LSb.: вратиславъ; [5]) VČMS není; [6]) LSb драгомирь; [7]) LSb. ꙁовуще и; [8]) tak VČMS., v ostatních rkp.: дѣтище;

*) Rukopis má vlastně „бывшаго" místo „českého", srov. úvod a varianty. — **) Kolář má „nemili", prof. Pastrnek „nemilosrdní"; z důvodu níže vyloženého kladu „n e l a s k a v í".

братиславоу[9] посадити ѡтрока на своемъ
столѣ. [10]самъ бѣ[10] старъ чааше смрти себѣ.
и приꙁвавъ[11] вратиславъ. кнѧѕи иже бѣ
тогда во своеи ѡбласти і епископы. и вcь
причетъ црквныи. добрыи же и блговѣрныи
еппъ и нотаріи.[12] со всѣмъ клиросомъ ѿпѣв=
ше стоую литоургїю въ црквн. прчтыа блачи=
ца нашеа бца и присноДвы мріа. и воꙁвеше
ѡтрока поставиша на степени пред ѡлтаремь.
и блви его еппъ сице рекъ гь бъ іс хс. блви
ѡтроча сие имже блвилъ еси всѧ праведники
твоа. авраама ісаака. ꙗкова.[13] и вѣнчалъ еси
правовѣрных црей равных аплѡмъ костѧнти=
на[14] і еленоу. сице же ркшю[15] блговѣрномоу
томоу епископоу. и молитвами его начатъ
ѡтрокъ[16] и блгодатию бжїею хранимъ. и вда
его баба своѧ людмила оучити его[17] книгамъ
словенскымь. послѣдоуѧ[18] оучителю своемоу
добрѣ. и навыче раꙁоумоу всемоу въ борꙁѣ.
ѿсади же и[19] кнѧꙁь вратиславъ. въ боу=
дичь, и начатъ ѡтрокъ оучитисѧ книгамъ
латыньскимь[20] и наоучисѧ добрѣ. в тоже
времѧ оумре вратиславъ кнѧꙁь. и посадиша[21]
кнѧѕѧ вѧчеслава. на столѣ ѡца своего вра=
тиславли. а болеславъ нача подъ нимъ ходи=
ти. [22]бѣста же[22] еще юнъ и воꙁрастомъ
малъ. мати же его драгомиръ. и оутверди
ꙁемлю и люди свѡа оустрои. і ꙗко[23] воскорми
сна своего дроугаго / болеслава. и нача вѧ=

saditi chlapce na svém stolci — sám byl stár, očekával své smrti —, povolal Vratislav knížete,* jenž byl tehdá v jeho zemi, a biskupy a všecko duchovenstvo chrámové. Dobrý pak a pravověrný biskup i notar(ij), se vším duchovenstvem, odzpívavše svatou liturgii v kostele přesvaté Paní naší Bohorodičky a vždy panny Marie, pozdvihše pacholíka, postavili (jej) na stupni před oltářem. A požehnal jej biskup takto řka: „Pán Bůh Ježíš Kristus požehnejž pachole toto, jakož jsi požehnal všechny spravedlivé své: Abrahama, Izáka, Jakoba, a (jakož) jsi korunoval pravověrné císaře, rovné apoštolům, Konstantina a Helenu." An takto mluvil pravověrný ten biskup, a modlitbami jeho začal pacholík (růsti),** milostí boží chráněn (jsa). I dala jej bába jeho Lidmila učiti písmu slovanskému, (a) následuje učitele svého dobře, naučil se smyslu všemu brzo. Poslal jej pak kníže Vratislav na Budeč, i začal se pacholík učiti písmu latinskému a naučil se (mu) dobře. V tom čase umřel Vratislav kníže. I posadili knížete Václava na stolec otce jeho Vratislava, a Boleslav začal mu být poddán; byli pak ještě mladí a vzrůstem malí. Matka pak jeho Drahomíř upevnila zemi a lidi svoje spravovala. A když vychovala druhého

[9] MM вратиславладѹ; [10] LSb. сам же; [11] MM призва; [12] MM, MT [1] инатаріи; [13] MM, VČMS іꙗкова; [14] MT [2] кон'стѧнтина; [15] LSb. рек'шю; [15] LSb. + расти (sr. Vost.); [17] v MM, VČMS. není; [18] VČMS послѣдѹ; [19] MM. nemá. [20] LSb. латын'ским; [21] VČMS, MM, LSb + и; [22-22] LSb. бѧста (V. бѧша); [23] VČM, LSb. и ꙗко;

*) Tvar кнѧꙁѧ (v rukop. Carském moskev. synod. knih.) by mohl být i ak. množ. čísla (knížata), jak bychom čekali podle textu Vostokovského: I postřihli (jej) k n í ž a t a jiná; ale pak by v Minejním textu musil být i výrok бѣшѧ a ne бѣ. Také vydání Archeografické komise má кнѧꙁи. — **) Některé rukopisy (lavry Sergijev. a Vostokovský) tak mají a souvislost toho vyžaduje.

чеславь строити люди свѡа. и имѧста же
сестры ·д҃· и вдаста[24] и в разна[25] кнѧжіа.
и [26]оустроиша ѧ.[26] и возложи[27] блⷣгть си=
цевоу на вѧчеслава кнѧѕѧ. и нача оумѣти[28]
447b книгамь латы//ньскимъ или ѧкоже[28] епⷭкпъ.
или сщенникъ. [29]да аще возѧше греческыа
книгы и словенскїи.[29] и чтѧше в нѣ собѣ
соблазна ради. и не токмо же книгамь оумѣ=
ѧшеть. но и вѣрꙋ соврьшаа всѣмъ оубо=
гымъ добродѣѧше. и бѣдныа накормлѧше[30]
а странныа приимаше по еѵⷢальскомоу словоу.
бж҃іа рабы кормлѧше излиха. и вдовиць не
дадѧше ѡбидѣти никомоуже. и люди всѧ
оубогыа и богатыа всѣхь миловашеть.[31] и
цркви всѧ златомъ оукраси и вѣроваше[32]
въ бг҃а всѣмь срⷣцемъ и все благое творѧше
в животѣ своемь, и разбоуѧше же[33] моужїе
чаховьскыа.[34] и восташа на сѧ кнѧѕь же имъ
бїꙗше[35] еще млⷣа лѣⷮ ·иі· и егда оумре ѡц҃ъ
его. да егⷣа возрастеть. и смысла добыи братꙋ
его. тогда дїаволъ искони нехотѧ добра члчь=
скомоу родꙋ. вниде въ срⷣца злыхъ совѣт=
никъ его. ꙗкоже иногда во[36] їюдꙋ предателѧ.
писано бо есть всѧкъ востаѧ на гн҃а своего
їюди[37] подобенъ еⷭ. ти же начаша пострѣ=
кати[38] болеслава на ѕло. рѣша хощеть тѧ
оубити вѧчеславъ кнⷥ҇ совѣщавсѧ съ мате=
рїю своею и с моужии своими. и тии[39] ѱи
ѕлїи иже[40] бѣѧше то вѧчеслава наоустили[40]

syna svého Boleslava, začal Václav spravovati lid svůj. Měli pak čtyři sestry, i provdali je v rozličná knížetství a vybavili je. I vložil (Bůh) takovou milost na knížete Václava, že počal rozuměti knihám latinským jako biskup nebo jako kněz; a vzal-li řecké knihy i slovanské, četl v nich bystře a bez chyby.* A netoliko že knihám rozuměl, ale i víru naplňuje všem ubohým dobře činil, nuzné krmil a pocestné (do domu) přijímal podle evangelského slova; boží sluhy krmil přehojně a vdovám nedopouštěl ublížit od nikoho a všecky lidi, ubohé i bohaté, miloval. A všechny kostely zlatem okrášlil a věřil v Boha celým srdcem a všecko dobré činil v životě svém. I zbujněli mužové čeští a povstali proti sobě; neboť kníže jim byl ještě mlád, let osmnáct (maje), když umřel otec jeho. A když vzrostl a rozhledu nabyl bratr jeho, tehdy ďábel, nechtěje od počátku dobré lidskému rodu, vešel do srdce zlých rádců jeho, jako kdysi do Jidáše zrádce. Neboť psáno jest: „Každý, kdo povstává proti pánu svému, Jidáši podoben jest". Ti pak počali pobádati Boleslava ke zlému (a) řekli: Chce tě zabíti kníže Václav, uradiv se s matkou svou i s muži svými. Ti psi zlí, jižto byli

[24] MM и даста; [25] LSb. в расна; [26-26] LSb. оустроисте ѧ (sr. V.); [27] MM вложи; [28-28] LSb. книгами латыньскымⷨ и ꙗкоⷤ; [29-29] LSb. да аще възѧше (sr. V.) грѣчьскиа книги и словеньскіа; [30] MM, MT 2 кормлѧше; [31] LSb. миловаашеⷮ; [32] LSb. вѣроваашe; [33] MT 2 vynech. [34] LSb. чѧхⷡскиѧ; [35] LSb. бѧше, MT 1 біаше; [36] VČMS въ; [37] MM, LSb. иꙋдѣ; [38] MM, MT 2 подстрекати; [39] LSb. ти ѱи; [40-40] LSb. бѧшеть вѧчеслава наоучили;

*) Text Minejní (чтѧше в нѣ собѣ соблазна ради) je tu jistě porušen a nedává dobrého smyslu; ani Vostokovský neuspokojuje (прочиташе ѧвѣнѣ), spíše podle Iljinského: ѧдрьнѣ без блазна (bystře bez chyby).

выгнати мт҃рь свою безъ вины. вѧчеславъ
же разоумѣвъ страⷯ бж҃іи помѧноу слово апⷭла
павла гл҃ющее чти ѡц҃а своего и матерь свою.
и возлюби ближнѧго своего ꙗко[41] сам сѧ.
хотѧ блаженныи исполнити всѧкоу правдоу
бж҃ию и приведе паки матере[42] свою в домь
свои и велми плакашесѧ гл҃ѧ сице гі бж҃е
мои не постави имь[43] грѣха всемь.[44] помѧ=
ноувже слово пророка дв҃да. грѣхь[45] юности
моеа и невидѣниа[45a] моего не помѧни гі.
тѣмже чтѧше мт҃рь свою ѡна же радова=
шесѧ ѡ вѣрѣ сн҃а своего и ѡ бл҃годати ꙗже
творѧше. маломощныа кормѧше[46] аще сирота
где ѡбидима не дадѧше ѡбидѣти еи[47] ни=
447 ob.a комоуже//и еще странныⷯ приимаше и [48]дѡбры
имъ покои творѧше.[48] и ѧкоже речено еⷭ во
ст҃мъ еѵⷢалїи матфиѡⷨ еѵⷢалистомъ страненъ
бѣхъ и не введосте ме и нагъ не ѡдѣсте[49]
мене. боленъ бѣ[50] в темници[51] и не посѣ=
тисте мене сирѣчь ѡ шꙋюимъ тогда ѿидоуть
тїи в моукоу вѣчноую а ѡ десноую иже со=
творше сїа бл҃гаа тогда внидоуть в жиѕнь
вѣчноую. то сиѧ блаженыи кнѧзь помыш=
лѧше[52] в срⷣци своимъ.[53] аще кто нищїи или
домашнѧа и страныѧ всѧ ѡдѣваѧ и кор=
мѧ[54] и аще ли которыи причетникь цр҃кныи
или сщ҃енникъ приѡбиженъ приидеть[55] к немоу
и ѿ искоупаше и добро творѧше всѣⷨ. и цр҃кви
же бѣ оустроилъ во[56] всѣⷯ градеⷯ[57] и бл҃го=

Václava navedli vyhnati matku svou bez viny. Václav však, znaje bázeň boží, pomněl na slovo apoštola řkoucí: „Cti otce svého i matku svou" a „Milovati budeš bližního svého jako sám sebe". Chtě blahoslavený naplniti všelikou spravedlnost boží, přivedl nazpět matku svou do domu svého a velmi plakal, řka takto: „Pane Bože můj, nepokládej jim všem (sic) to za hřích". Vzpomenul pak na slovo proroka Davida: „Hříchů mladosti mé a nevědomosti mé nevzpomínej, Pane". Proto ctil matku svou, ona pak se radovala z víry syna svého a z milosti, kterou prokazoval. Malomocné krmil; bylo-li kde sirotku ubližováno, nedal ublížiti jemu od nikoho; též pocestné přijímal a dobrý jim pokoj činil, a jakož je řečeno v svatém evangeliu evangelistou Matoušem: „Pocestným jsem byl, a nepřijali jste mne, nahý, a nepřioděli jste mne, nemocen jsem byl (a) v žaláři, a nenavštívili jste mne", totiž na levici tehda (jsoucím), i půjdou ti do trápení věčného, a (jsoucí) na pravici, kteří činili tyto dobré (skutky), tehdy vejdou do života věčného. To (a) takové pomýšlel blahoslavený kníže v srdci svém; byl-li kdo chudý, buď domácí nebo cizí, všecky odíval a krmil, a přišel-li k němu některý služebník kostelní nebo kněz,

[41] LSb. + и; [42] jinde všude: мт҃рь; [43] jinde všude; имъ; [44] MM всѣⷨ; [45] v dr. sp.: грѣхъ; [45a] LSb. невѣденіа; [46] MM, MT 2 LSb. кормлѧше; [47] LSb., MT 2 еѧ; [48-48] v dr.: добръ; LSb. и добро имъ творѧше (Vostok. добротворѧше); [49] LSb не ѡдѣꙗсте; [50] VČMS бѣхъ; [51] VČMS, MT 1 в темницы не посѣтисте; [52] LSb. помышлѧше; [53] v dr. sp.: своемъ; [54] MM кормлѧ; [55] VČMS приидеть, LSb. прїидетъ; [56] LSb. къ; v dr. sp.: во; [57-57] MM není;

творѧше имъ.[57] и божїа рабы собравъ ѿ всѣхъ ꙗзыкъ и слоужба за него сотворѧема по вса дн҃и къ бг҃оу ꙗко[58] велицеⷯ ꙗзыцехъ оустроение добраго и желаннаго кнѧѕѧ вѧчеслава. и возложи емоу б҃ъ на серⷣци сицевꙋ мысль создати цр҃ковь во имѧ ст҃го авраама. в то же времѧ всѣка дїаволъ иже нз начала ненавидѧ рода чл҃ча болеславоу лꙋкаваа въ срⷣце его и наоусти его на брата своего. ꙗкоже и ѡканнаго[59] ст҃опол'ка иже совѣща злое на братїю свою [60]в срⷣци[61] своемъ. изби братїю[60] свою и приимъ власть единъ в рⷭ҇стеи земли. а не вѣдоуще[62] ѿмщенїа бж҃їа [63]ꙗко слоуги бж҃їа[63] не тоуне мечь носѧть. но в пѡгибель нечестивымь. тако и тⷶ҇ злыи совѣтницы дїаволи иже совѣщаша[64] злаа во срⷣцихъ[65] своихъ съ болеславомъ на блаженаго кнѧѕѧ вѧчеслава. приидеже дн҃ь ст҃го[66] авраама к немоу же бѣ блаженныи ѡбѣтъ свои творѧше и веселѧшесѧ ѡ бозѣ. ѡни же тогда ѕлїе[67] совѣтници дїаволи возваша болеслава и совѣтъ сотворше непрїазненыи ѡ блаженнемь вѧчеславѣ. ꙗкоже и жидове ѡ х҃ѣ в перьваа лѣта. бѧхоу же ст҃ненїе црkви тогда
447 ob.b ѣха. болеславъ во граⷣ въ // нⷣелю же ѡбѣнѧа в нюже творѧше празⷣникъ ст҃ы безмезⷣникъ козмы и дамїана. и ѿслоушавъ блаженныи кнѧѕь вѧчеславъ ст҃ꙋю литоургию.[68] хотѣвъ

jemuž bylo ublíženo, on (takové) vykupoval a dobře činil všem. Kostely pak zřídil ve všech městech a dobře činil jim; a boží sluhy shromáždil ze všech národů, a služba Bohu za něho se dála po všecky dni, jako u velikých národů, zařízením dobrého a žádoucího knížete Václava. I vložil mu Bůh do srdce takovouto myšlenku, vystavěti kostel ve jméno svatého Abrahama* (sic). V ten pak čas ďábel, jenž (jest) od počátku nenávidě rodu lidského, vsel zlé věci do srdce jeho a navedl jej proti bratru jeho, jako i bezbožného Svatopluka, který se na zlém usnesl proti bratřím svým v srdci svém. Zabil bratry své a převzal vládu sám v Ruské zemi, nevěda o pomstě boží, že sluhové boží ne nadarmo meč nosí, ale na záhubu bezbožných. Tak i tito zlí rádcové ďábelští, kteří obmýšleli zlé v srdcích svých s Boleslavem proti blahoslavenému knížeti Václavovi. Přišel pak den svatého Abraama (sic), jemuž byl Blahoslavený slib svůj učinil, a veselil se v Bohu. Ti pak zlí rádcové ďábelští tehdy pozvali Boleslava a radou se uradili nepřátelskou o blahoslaveném Václavovi, jako Židé o Kristu v dřívějších letech. Bylo pak „Posvěcení chrámu“; tehdy jel Boleslav (sic) do hradu. V neděli pak (byly) slavné služby boží, v nichž se slavil svátek svatých dobrodinců** Kosmy

[58] MT[2] + въ; [59] LSb ѡкааннаго свѧтополка; [60]-[60] v tištěných VČM (str. 2189): „в срⷣци своемъ изби братїю“ není; omyl tiskařský, ježto se tak čte v obojím rukopise. Ve VČMS č. 174, l. 1055 i VČMS č. 986, l. 945v jsou ta slova, tak jak se čtou v našem originále. V LSb., MM, MT[1], MT[2] „избiю братию свою и приимꙋ“...; [61] MM въ срⷣцы; [62] LSb. не вѣдѧще; [63]-[63] není v LSb., opisovač je chtěl připsat po straně, ale zapomněl; [64] LSb. съвѣщаваша; [65] MM въ срⷣцыхъ; [66] v MM není; [67] jinde v dr. sp.: злїи. [68] MT[2] литоргїю;

*) Všecky Minejní rukopisy tak; zkažením z „Emerama“. — **) Kosma a Damian slovou безмьздьници (dobrodinci), ježto, jsouce lékaři, beze mzdy léčili (ἀνάργυροι).

ѣхати в доⷨ свои в борзѣ.[69] болеславъ же не даде емоу молѧсѧ с плачевнымь словомъ гл҃ѧ сице: како хощеши ѿѣхати брате. вино и медъ все цѣло имѣю оу себе. ѡн же ни[70] ѿречесѧ емоу и неѣха въ домъ свои. и всѣдъ на[71] конь свои начатъ играти со слꙋгами своими на дворѣ болеславли. тѣмже мнимь ꙗко повѣдаша емоу на дворѣ и рѣша емоу слоуѕи его. кнѧже вѧчеславъ.[72] хощеть тѧ ꙋбити болеславь. ѡн же не имꙗше[73] вѣры словеси томꙋ. и всю надеⷣжю свою возложи на бг҃а. и тои дн҃ь весь пиша и веселишасѧ оу болеслава. и въ тꙋ же нощъ[74] снидошасѧ ратници[75] иже тїи злїи совѣтници въ гнѣвесеи дворъ. призваша к себѣ болесаава иже сотвориша злыи тⷮ҇ и непрїазненыи[76] совѣтъ. ꙗкоже к пилатоу снидошаⷭ жидове на х҃а мыслѧще злаѧ. такоⷣже и ѿни злїи тїи ѱи. тѣмже сѧ подобѧще. совѣщаша како быша оубити (!) гн҃а своего. рѣша ꙗко поидеть на оутреню къ црkви. бѣ бо вѧчеславъ нелѣнивь къ цер'кви. гл҃юще к себѣ[77] тогда оубиемь его. оутрꙋ же бывшю возвониша оутреню. вѧчеславь же кнⷽ҇ оуслышавъ звоненїе и рече сице. слава ти г҃и боже мои. ꙗко дал еси свѣтъ и достигнути оутра сего. и въ томъ часѣ вземь сандалїа своѧ ѡбоувсѧ. и лицѣ[78] свое оумы. и поиде на заоутреню. и постиже и болеславъ во вратѣхъ вѧчеслав же ѡзрѣвсѧ и рече добръ дн҃ь г҃и вчера. болеславоу же при=

a Damiana. A blahoslavený kníže Václav, vyslechnuv svatou liturgii, chtěl jeti do svého domu spěšně*. Boleslav však jemu nedal, prose jej plačtivým hlasem, řka takto: „Proč chceš odjeti, bratře? Víno a medovinu všecku mám u sebe.“ On pak neodepřel jemu a nejel na svůj hrad, a vsed na svého koně, začal hráti se služebníky svými na dvoře Boleslavově. Proto míníme, že jemu pověděli na dvoře a řekli mu služebníci jeho: „Kníže, Václave, Boleslav tě chce zabíti.“ On však neuvěřil tomu slovu a všecku naději svou na Boha vložil, a ten den celý pili a veselili se u Boleslava. A v tu pak noc sešli se nepřátelé, ti zlí rádcové, do Hněvysova dvora, pozvali si Boleslava a konali zlou a ďábelskou radu. Jako se sešli k Pilátovi Židé proti Kristu, obmýšlejíce zlé, tak i ti zlí psi, jim se podobajíce, radili se, jak by zabili pána svého. Řekli: „Půjde na jitřní do kostela“ — Václav totiž rád chodil do chrámu — (řkouce k sobě) „tehdy zabijeme ho.“ Když bylo ráno, zvonili na jitřní. Václav pak kníže, uslyšev zvonění, řekl takto: „Sláva tobě, Pane Bože můj, že jsi dal světlo a (dal jsi mi) dosíci jitra tohoto.“ A v ten čas vzav sandály své, obul se a tvář si umyl a šel na jitřní. I zastihl jej Boleslav ve vratech. Václav pak ohlédnuv se řekl: „Dobrý den, pane, včera...“ Ale k Boleslavovi sklonil se ďábel k uchu a rozvrátil srdce jeho, že, tasiv

[69] MM въ брⷥѣ, MT[1], MT[2], в' борзѣ, LSb. в' бѡрзѣ; [70] LSb. не; [71] v MT[1] není; [72] LSb. вѧчеславь; [73] ve všech rukopisech: не имѧше, ale v LSb.: не ꙗша вѣры (ve Vostok.: не ꙗ вѣры); [74] LSb., VČMS нощь; [75] MM радницы; [76] ve VČMS není; [77] LSb. в совѣ; [78] v dr. sp.: лице;

*) въ борзѣ (въ брзѣ)—spěšně, ve všech Minejních rukopisech, vzniklo asi zkažením z къ Празѣ (viz. leg. Vostokov.; hlaholské leg. вк Прагь).

иче дїаволъ во[78a] ѹхоѹ. и развари срце его
да изъвлекъ мечь свои и ѿтвѣщавъ сице.
нынѣ тебѣ хощю болии[79] того быти. и ѹдари
блаженнаго мечемь по главѣ. вѧчеславь же
ѡбратився и рече. что еси ѹмыслилъ[80] ѿче
и брате[80] сїе. имъ его поверже и ста надъ
нимь и рече емоѹ что тебѣ[81] брате и[82] зло
сотворихъ. и притекъ единъ ѿ совѣтникъ
448a тѣ[83] ѹсѣкноѹ // в рѹкоѹ[83] блаженнаго кнѧѕѧ[84]
вѧчеслава. ѡнже испоѹстїи и побѣже ко црькви.
дїаволи же совѣтници чиста[85] н тира ѹбиста
его в црковны дверехъ. гнѣвька[86] же притекъ
прободе емоѹ ребра мечемь. и испоѹсти дхъ
свои блаженныи. гла сице в рѹцѣ твои[87]
предаю[88] дхъ мои. ѹбиша же въ томъ градѣ
с нимъ мстиноѹ[89] и еллиноѹ а на иныа моѹжи
идоша прочее. ѡвы избиша а дроѹзии раз=
бѣгошасѧ по земламъ а младенца избиша
его ради. а бжїа рабы и нищии[90] пограбивше
и выгнавше и з земли. а жены и за моѹжъ[91]
даша. ѡни же пси[92] непрїазнени ѹбивше гна
своего. тира же рече идемъ и еще на гжю
свою. да единою[93] ѡжалѣеши брата и мтрь.
болеславъ же рече. нѣ камо сѧ еи дѣти да
иже[94] инѣми доспѣеть. ѿ вѧчеслава же ѿидо=
ша рекше[95] его и не сохраньше его. красе[96] же
попь вземь блаженнаго пре црковїю положи

meč svůj a odpověděv takto: „Nyní chci ti lepším nad to býti," udeřil Blahoslaveného mečem po hlavě. Václav pak obrátiv se řekl: „Co jsi si to usmyslil, otče (sic)* a bratře?" Chopiv ho povalil (jej) a stál nad ním a řekl mu: „Bratře, co jsem ti zlého učinil?" A přiběhnuv jeden z rádců těch, sekl do ruky blahoslaveného knížete Václava. Ten pak pustil jej a běžel ke kostelu. Ale ďábelští rádcové Čista a Tira zabili jej ve dveřích chrámových. Hněvsa (sic) pak přiběhnuv probodl mu žebra mečem. I vypustil ducha svého Blahoslavený, řka takto: „V ruce tvé, (Pane),** odevzdávám ducha svého". Zabili pak v tom hradě s ním Mstinu a Helenu a na jiné ostatní muže šli; jedny zabili a druzí se rozběhli po krajích, a děti pobili pro něj. A boží sluhy a chudé oloupivše vyhnali ze země a ženy jejich za muže provdali. Ti pak psi ďábelští zabili pána svého. Tira pak řekl: „Jděmež ještě i na naši paní, ať opláčeš najednou bratra i matku!" Boleslav však řekl: „Nikam se nepoděje, až jinými dospěje."*** Odešli pak od Václava, rozsekavše ho a nepochovavše ho. Krasej pak kněz, vzav Blahoslaveného, před chrámem ho položil (a) pokryl jej tenkým plátnem. Uslyševši pak matka jeho, že

[78a] v dr. sp.: ко ѹхѵ, v LSb. къ ѹхѹ; [79] LSb. místo „болии"— юнїи (ve Vostok.: ѹнеи); [80-80] LSb. что еси ѹмыслил ѿ брате; [81] LSb. тобѣ; [82] v LSb., MM toho není; [83-83] LSb. и ѹсѣче в рѹкоѹ (ve Vostok.: ѹдари в рѹкѹ); [84] v MM není; [85] LSb. честа (Vost. чьста); [86] tak i v VČMS, MM, MT[1], MT[2] гнѣвыса же, LSb. и гнѣвыса же; [87] LSb. + гн (také i v Vostok.); [88] LSb. товѣ; [89] MM мъстинѹ; [90] LSb. нищи; [91] jinde: за мѹжи; [92] VČM, MT[1] MT[2], MM místo: „пси" — вси, v LSb. пси; [93] v tišt. vydání единого, ale v originále: единою; [94] LSb. даж; [95] tak ve všech rukopisech m. разсѣкше (Vostok.); v LSb. рак'ше; [96] MM краса' же;

*) Rukopis lavry Sergiev. ѿ брате, a všecky rukopisy vyjímajíc Minejní. — **) Toto přidávají kromě rukopisu Sergiev., Vostokovský i hlaholské. — ***) Jako jinde i zde je toto místo nejasné; zde mimo to ještě větší nesnáz působí 3. sing. доспѣеть! všude jinde 1. plur. доспѣемъ!

покры его тонкою плащаницею. ѹслышавша[97]
же мти его ѹбїена соѹще[98] сна своего. и при=
текше[99] искаше его. ѹзрѣвши же и припаде
къ срцю его. и плачющися[100] собираше[101]
ѹды тѣла его сна свое и собравши же и не
смѣ нести в дом свои. но в поповѣ дворѣ
ѡмывше и ѡблекше и и несоша и и поло=
жиша и в црькви. ѹбоѧвши сѧ[102] мати его
смрти и бѣжа / въ кроваты. страшна бо
есть смрть ѿ чюждю рѹкоѹ да еѧ не хотѧше[103]
претерпѣти. болеслав же хотѧ ѹбитї ю и
посла по неа злыи совѣтници. и ѡни же шедше
и не обрѣтоша еа. тоѹ призваша попа павла
и да молитвоѹ творѧть[104] над нимь и по=
гребоша же чстное тѣло стго и блаженнаго
вѧчеслава доброго и праведнаго[105] бгчетца.
и хрстлюбца [106]слоѹжитель бо бѣ бгоѹ[106] со
блгоговѣнїемь и со страхомъ. и кровь его
[107]по три дни не рачи в землю ити въ ·г·
же днь кровь его[107] потребисѧ. и црькви взыде
надъ нимъ всѣмь людемь видѧщимъ тоѹ
и дивѧщимсѧ. а и еще надѣющеся бозѣ //
448b и на молитвоѹ блговѣрнаго вѧчеслава болшю
чюдѹ ꙗвльшѹсѧ. воистинноѹ бо хвѣ моѹцѣ
[108]ꙗвльшисѧ и стыхъ мчнцъ приложисѧ
моѹка его. и совѣтъ сотвориша ѡ немь ꙗкоже
їюдеи ѡ хсѣ посѣкоша же и ꙗкоже и павла

syn její jest zabit, přiběhnuvši hledala ho; uzřevši pak (jej), padla na srdce jeho a plačíc sbírala údy těla syna svého a sebravši (je) pak neosmělila se odnésti do domu svého, ale ve dvoře knězově umyvše a oblékše jej, nesli a položili jej v kostele. Obávajíc pak se matka jeho smrti, uprchla do Charvát; neboť strašná jest smrt od cizích rukou, že ji nechtěla přetrpěti. Boleslav pak, chtě ji zabíti, poslal za ní zlé rádce; oni pak šedše nenalezli ji. Tu povolali kněze Pavla, aby modlitbu konali nad ním; pochovali pak ctné tělo svatého a blahoslaveného Václava, dobrého a spravedlivého ctitele božího a milovníka Kristova, neboť sloužil Bohu s pobožností a s bázní. A krev jeho po tři dni nechtěla jíti do země; třetí pak den se ztratila (krev jeho) a chrám vzešel nad ním, ani všichni lidé to viděli a se divili. A doufáme v Boha, že se (i) na modlitbu (přímluvu) blahoslaveného Václava větší div zjeví. Neboť zajisté Kristově muce (zjevivší se) a (muce) svatých mučednic* (sic) rovnala se muka jeho; i radu konali o něm jako Židé o Kristu, rozsekali jej pak jako Pavla a děti pro** Krista zahubili. Vpravdě

[97] jinde ѹслышавше же; v LSb. ѹслышавши; [98] LSb. соѹщи; [99] VČMS притокши, LSb. притекши; [100] LSb. плачющи; [101] LSb. събираше; [102] jinde: ѹбоѧвши же сѧ; [103] LSb. не хотѧше; [104] LSb. створѧт (Vost. сътворит); [105] LSb. и; [106-106] LSb. слоѹжил бо бѣ бгоѹ (v Vostok.: слѹжи бо емѹ); [107-107] není v tištěném vydání omylem tiskařským, ve VČMS l. 1055v, VČMS č. 986 l. 947; i ve vydání Kolářově; [108] v tišt. vydání, i v originále VČMS č. 174 l. 1055 ob.: хсѣ мчнци ꙗвльшися исты мчнць. Čtení: „моѹцѣ" red. vydání chybně. V LSb.: хсѣ моѹцѣ ꙗвльшися и сты мчнце i v rukop. Vostok.: хсѣ мѹци и стыхъ мѹченикъ.

*) Všecky rukopisy tak; ale Vostok. a hlaholské моѹченикь. — **) Rukopis náš sice vynechává ради, ale to se čte i v Minejích Milut. a Tulup. [1]—[2], podobně jako v ostatních redakcích.

и мла҃нца х҃а[109] избиша. во истиннѹ всь народъ чл҃вчьскїи велми сѧ плакаше его ради. оубїенъ же бысть кнѧѕь вѧчеславъ въ л҃т. ҂ѕ҃. т҃. л҃ꙁ. индикта въ е҃. кроугъ слн҃цю г҃.[110] лоунѣ и[110] м҃ца септемврїа въ кв҃. бъ҃ же покои д҃шю в вѣчнеи жизни со всѣми изъбранными идеже вси праведнїи оупочивають.[111] во свѣтѣ животнѣмъ твоимъ г҃и. не ѡставлѧеть же б҃ъ[112] изъбранныимъ своимъ.[112] в порѹганїе невѣрныи. но посѣти[113] м҃лть свою.[113] преложи ѡкамененное ср҃це их на покаанїе. проразѹмѣша грѣхъ свои. иже пролїаша кровь неповинноую. болеслав же помѧноувсѧ къ б҃гоу со[114] плачемь и со въздыханиемь г҃лѧ. б҃же помоѕи ми[115] грѣшномоу и м҃лтивъ боуди ми. и пославъ слоугы своѧ да принесоуть тѣло блаженнаго кнѧѕѧ вѧчеслава брата его из болеславлѧ града прозрѣ[116] и г҃лѧ снце. азъ согрѣшихъ грѣхъ мои вѣмъ и беззаконїа моа азъ знаю и пре҃до мною есть всегда. и положиша его въ црк҃ви ст҃аго авраама юже бѣ самъ созда҃лъ. ѡдеснѹю страноу ѡлтарѧ.[117] вї. те[117] ап҃лоу. принесенъ бысть кнѧѕь вѧчеславъ м҃ца марта въ. г҃. днь б҃гъ покои д҃шю его на лонѣ авраамовѣ исака їакова идеже вси праведнїи оупочивають[118] чающе воскресенїе мр҃твыимь. емоуже подобаеть всѧка слава[119] ч҃ть и покланѧнїе со безначалным ти[120] ѡ҃цмъ и съ пр҃стымъ и бл҃гымъ и животворѧщимь ти[121] д҃хомъ. нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ. аминь.

veškeren národ lidský (sic) velmi plakal pro něj. Zabit pak byl kníže Václav léta 6337, indikce 2., kruhu slunečního 3., (luny) a měsíce září 28. (dne). Bůh pak dej pokoj duši (jeho) ve věčném životě se všemi vyvolenými, kde všichni spravedliví odpočívají ve světle života tvého, Pane. Bůh pak nezůstavuje vyvolených svých na potupu nespravedlivých, ale navštívil milostí svou (a) obrátil zatvrzelé srdce jejich na pokání: poznali hřích svůj (ti), kteří prolili krev nevinnou. Boleslav pak rozpomenul se na Boha s pláčem a vzdycháním řka: „Bože, pomožiž mně hříšnému a buď mi milostiv." A poslal sluhy své, aby přinesli tělo blahoslaveného knížete Václava, bratra jeho, z hradu Boleslavova do Prahy,* řka takto: „Zhřešil jsem, hříchu svého jsem si vědom a nepravosti své znám, a jest přede mnou vždycky." I položili jej v kostele svatého Abraama (sic),** který sám byl postavil, na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů". Přenesen (pak) byl kníže Václav měsíce března 3. (sic) dne. Bůh dej pokoj duši jeho na lůně Abrahamově, Izákově, Jakobově, kdež všichni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení z mrtvých; jemuž přísluší všecka sláva, čest a klanění s Otcem, jenž jest bez začátku, a se svatým a blahoslaveným a oživujícím Duchem, nyní i vždycky i na věky věků, amen.

---

109 MM, MT 1 MT 2 х҃а ради; 110-110 LSb. лѹна и҃; 111 LSb. почивають (tak i Vost.); 112-112 LSb. избранных своих (tak i Vost.); 113-113 MM, LSb. милостию своею (také i Vost.); 114 LSb. с; 115 VČMS мнѣ; 116 ve všech rukop. tak; v LSb прозѣ (Vost.: празѣ); 117-117 LSb. оу вї; 118 LSb. почивають; 119 LSb. + и; 120-121 jinde není „ти", v našem rukopise v obou případech přetrženo. V LSb. „ти" je v řádce. V starších redakcích toto „ти" skoro vždycky se psává.

*) Text Minejní je zde porušen (прозрѣ snad místo къ Празѣ, hlah. вь Прагь). — **) Tento omyl sv. Abrahama (místo sv. Víta) se čte ve všech Minejních rukopisech.

II.

Josef Vajs:

CHARVÁTSKOHLAHOLSKÁ REDAKCE PŮVODNÍ LEGENDY O SV. VÁCLAVU.

ÚVOD A TEXTY.

Literatura: *V. Jagić*, Легенда о св. Вячеславѣ, Варшава, 1902 (Русскій Филолог. Вѣстник, str. 92—108). Téhož: Analecta Romana III. (Archiv für slavische Philologie XXV, 1903, 9—20). — *Fr. Pastrnek*, Slovanská legenda o sv. Václavu (ve Věstníku Král. české společnosti náuk, v Praze, 1903, VI, 1—88). *V. Vondrák*, Nový text hlaholský církevněslovanské legendy o sv. Václavu (v Časopise Českého musea, 1903, 145—162); srov. téhož: Zur Würdigung d. altslov. Wenzelslegende ... Sitzungsberichte ph. hist. Cl. 127, Wien, 1892, XIII. — *Jos. Vajs*, Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský, v Praze, 1910.

Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu vešla ve známost nejpozději. Nehledíc k několika variantám, jež připojil J. Kolář již v letech sedmdesátých minulého století k textu Minejnímu z hlaholského breviáře Rumjancov. musea v Moskvě, kde se zachoval jen začátek této legendy (srov. Prameny dějin č. I, 127—129), byly všecky tři dosud známé úplné texty této recense objeveny teprve v prvních letech našeho století. Legenda o sv. Václavu zachovala se jako liturgické čtení, podobně jako Pannonský život sv. Cyrila-Konstantina, v rukopisných charvátskohlaholských breviářích. Jsou to zejména tyto:

a) Breviář *Lublaňský* (v Lycejní knihovně v Lublani, zn. C 161 $^a/_2$ na ll. 134—136). Podle záznamů na posledním listě pochází tento kodex z Istrie (z Berma) a podle kalendářní tabulky na l. 169 byl napsán koncem XIV. nebo poč. XV. století. Bližší bibliografická data o něm viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XIV—XVI. Podle tohoto rukopisu vydal úplný text naší legendy prof. V. Jagić ve vzpomenuté rozpravě: Легенда о св. Вячеславѣ; ostatní liturgické texty tohoto kodexu na den 28. září otiskl Jagić v Archivě f. sl. Phil. XXV, 1903, 11—12 a 18—19. Označuji jej značkou L.

b) Breviář *Novljanský*. Novi (neboli: Nový Vinodol) jest městečko v charvátském Přímoří; v kapitolním archivu chovají se tu dva objemné pergamenové kodexy (breviáře) ze stol. XV. První z nich byl napsán od kněze Jiřího v Novém r. 1459; obsahuje 466 listů in folio. Vlastně jsou tu svázány v jedno breviáře dva; prvý rozměrů 36 × 28 *cm*, druhý 36 × 24 *cm*. V této druhé části, psané písmem hustějším a méně úhledným, se čte úplný text slovanské legendy o sv. Václavu. Nalezl jsem jej zde r. 1902, téměř v téže době, kdy prof. Jagić zpravoval veřejnost o textu charvátskohlaholském breviáře Lublaňského. Podle tohoto *novljanského* rukopisu vydal úplný text legendy, s kritickým rozborem textů ostatních recensí, prof. Fr. Pastrnek (ve Věstníku Kr. české společnosti náuk, v Praze, 1903). Podrobnější popis řečeného breviáře jsem podal ve spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XXI—XXV.

c) Breviář *Římský* ze XIV. stol. (1379), dříve v archivu Propagandy, nyní v knihovně Vatikánské (zn. Illir. 6). Kodexy Illir. 5 a 6 řečené knihovny jsou vlastně dva díly jednoho a téhož breviáře z r. 1379. Podle přípisu v druhém dílu na l. 219 z r. 1387 byl breviář ten napsán pro chrám sv. Jana v Tribichovicích za vlády knížete Anže Frankopana, pána na Krku, Senji a Gacce. Tu na ll. 181a—182d se čte vedle Pannonské legendy o sv. Konstantinu-Cyrilovi i staroslov. legenda o sv. Václavu. Tento text vydal prof. V. Jagić (viz Archiv f. sl. Philologie XXV, 1903). Různočtení z něho uvádím pod značkou R. Bližší bibliografické zprávy o tomto breviáři viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XLV—LII.

d) Mimo tyto tři jest ještě hlaholský breviář v Rumjancov. museu v Moskvě, ze stol. XV. (1443). Kromě zprávy, kterou o něm uvádí prof. Pastrnek, že totiž byl koupen P. J. Sevastjanovem v Římě, nemohl jsem se o něm dověděti ničeho bližšího. J. Kolář, jak jsem podotkl výše, uvedl z něho některá různočtení k textu Minejnímu.* Ale legenda tu není obsažena celá, nýbrž jen začátek; různočtení z něho uvádím pod značkou M. Ještě menší zlomek staroslov. legendy o sv. Václavu (pět prvních vět) se zachoval na listě 487v druhého *Novljanského* breviáře, psaného popem Martincem v Grobniku nad Rjekou v letech 1493—1495. Ale následující list s legendou je vytržen. Bližší zprávu o tomto rukopise viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, ll. XXVI—XXX.

To jsou tedy dosud známé prameny naší legendy redakce charvátskohlaholské. Jako prof. Pastrnek položil jsem za základ čtení breviáře *Novljanského*, z důvodů, o nichž bude řeč níže; ostatní texty uvádím k němu ve způsobě různočtení. Podle vročení a přípisů v jednotlivých breviářích je text knihovny Vatikánské nejstarší; ale nelze říci, že by vynikal nad ostatní obsahem nebo po stránce jazykové. Čtení Římského breviáře bývá nejčastěji zkráceno nebo je tu leccos vynecháno; a po stránce jazykové nelze vůbec dát přednost žádnému textu hlaholskému před některým hlah. textem druhým. Jednou je v tom některé slovo nebo tvar starší, po druhé v onom. Vůbec je viděti, že všecky tyto texty pošly z jednoho pramene, a odchylky nebo varianty sluší přičísti přepisovačům.

Na př. var. 2 ꙁ'бист се N, с'бист' се L, бн҃ R; var. 16 родша N, рожд'ша L, родивши RM; 28 машоу LN, мисоу R; 58 доидеже R, дон'деже NL; 113 в'ꙁвратиль е N, в'ꙁврати LR; 157 црѣквенимь NR, црквеномь L; 167 ѿправи се N, оустр'ми се LR; 197 егда NR, када L; 198 лаимь N, латимь L, оубием' R; 234 братра L, брата NR; 273 врѣждень N, врѣћень R, врѣдан' L; 249 раꙁвѣгоу се L, раꙁвѣгоше се N, v R vynecháno; 259 поидѣмь L, поидемь N, поидимо R; tamtéž оубием LN, оубиимо R; 260 отидоу LN, отидоше R a pod.

2. Jiná je otázka, v jakém poměru je charvátskohlaholská redakce k redakcím ruským, jihoruské (Vostokovově) a severoruské (Minejní). Prof. Jagić ve vzpomenuté stati (Легенда о св. Вячеславѣ 4—5) vyjádřil poměr řečených tří redakcí takto: „Rumjancovský text zůstává jako dříve hlavním rukopisem, jemu sluší i dále zaujímati první místo, protože je obsahem bohatější nežli text hlaholský, v své soustavě pak neutrpěl pozdějšími vsuvkami tolik, jako rukopis Minejní. Ale v jednotlivostech může být text Rumjancovský opraven textem *hlaholským*, který zachoval mnohé starobylé rysy v jednotlivých slovech. Zvláště se to jeví na těch místech, kde se i Minejní rukopis odchyluje od Rumjancovského a přiléhá k hlaholskému.**

Tu jsou vyjádřeny i přednosti textu hlaholského, i v čem hlaholský text ustupuje textům cyrilským.

Hlaholský text vyniká starobylostí jazyka. Tak se tu čtou slova мьша (маша) — cyr.

*) V poslední době mi oznamuje prof. Iljinskij dodatečně tato data: Kodex má 250 pergamenových listů (22 × 31 *cm*); text je psán, jako obyčejně, ve dvou sloupcích charvátskou hlaholicí, podle přípisu na l. 246v, před rokem 1443. (Srov. *L. Viktorov:* Собрание рукописей П. И. Севастянова, Москва, 1881, str. 75—77.)

**) K tomu dodávám, že text Rumjancovský může být leckde opraven i textem *Minejním*, zejména tam, kde se text Minejní shoduje s hlaholským nebo kde je textu hlaholskému bližší, jak uvidíme níže. Takových míst je dosti. Podle čtení Minejního i hlaholského působili zlí rádcové na Boleslava a ne na Václava, jak má text Vostokov.; také pronásledování po smrti sv. Václava je srozumitelněji líčeno v textu Minejním a hlahol. nežli ve Vostokovském, a j. v. Nelze však přeceňovati texty cyrilské (ani Minejní ani Vostokovský) tou měrou, jako by text hlaholský byl pouhý výtah z nich. Tomu odporuje stránka *jazyková*, která nasvědčuje, že řečené charvátskohlaholské rukopisy jsou přímé opisy, třebas leckde zkrácené, původního textu *hlaholského*.

литоургиꙗ; благодѣть — cyr. благодать; братръ (v L) — cyr. братъ; питѣти — cyr. питати, кръмити; лаꙗти (ἐνεδρεύω. sedeo in insidiis, číhám) — cyr. половити; tvary оуте (оутѧ) — cyr. оудари, оусѣкноу; искрьнии — cyr. ближнии; инегдоу — cyr. одинова, единою; рѣснота (вь рѣснотоу) cyr. въ истиноу; оутрьнꙗ — cyr. ꙁаоутрьнꙗ; starobylé tvary silného aoristu, o nichž byla již řeč výše aspoň při některých rukopisech, jako раꙁвѣгоу, отидоу, vedle mladších раꙁвѣгоше се (cyr. раꙁвѣгоша сꙗ), ѿидоша; rovněž přechodníky minulé, jako: обращь, поущь, рождьша, вложьшоу, раꙁвращьшоу. Již tato zásoba slovní je dostatečným důkazem, že text v breviářích charvátskohlah. je zbytek *původního hlaholského textu* legendy svatováclavské.

Avšak nejen jednotlivá slova, tvary a rčení, ale celá místa jsou zachována v textech hlaholských *věrněji* nežli v recensích cyrilských, v rukopise Vostokovském i Minejních. Tak na př. starším se zdá Jagićovi rčení v breviářích hlaholských: ѣко бисть под'строиши и nežli čtení Vostokovské ꙗко бы оутѧти емоу волосъ; nehledíc k tomu, že se ve všech hlahol. breviářích souhlasně s textem Minejním čte jméno biskupa, který postřihl sv. Václava, Нотарь (именемь Нотара), Нотарии (v textu Minejním), praví se ve Vostok. o spiklencích: „иже бѣша Вѧчеслава наоучили видати матерь свою беꙁъ вины“, kteréžto čtení zase třeba opraviti podle hlaholského: наоустили вигнати (nebo иꙁгнати). — Ve Vostok. rukopise čteme o sv. Václavu къ немоуже (t. j. sv. Emeramu) бѣше обѣщанъ, kdežto v hlaholských textech zase svorně обѣтань (обѣтьнь), t. j. devotus. — Vostok. text s Minejním má, že sv. Václav zřídil chrámy ve všech městech собравъ божіѧ рабы... отъ всѣхъ ꙗꙁыкъ, kdežto hlaholský (NL) praví prostěji a pravdivěji: Слоужители божие вь нихь вельми красно оть многь ѣꙁикь (ѿ многихь ѣꙁикь) оуправи. Oslovení Václava ve Vostokov., добръ бѣ намъ господинъ вечеръ, nebo v Minejním, добръ день, господи, вчера, je nepochybně správněji v hlahol. textě: „добарь бѣ намь слоужабникь вчера“. — Za slova (po zavraždění sv. Václava a jeho druha Mstiny): а иныѧ моужи идоша въ борꙁѣ, v hlaholském textě (NL) čteme: прочее же гнаше в' Прагь; Kolář a prof. Serebrjanskij míní, že въ борꙁѣ vzniklo zkomolením ze znění къ Праꙁѣ. — Také stran věty младен'це же ихь (R přid. его ради) иꙁдавише má Jagić za to, že neobvyklé иꙁдавише v hlaholských rukopisech je původnější nežli obecně známé иꙁбиша v textech cyrilských („а младенци иꙁбиша его ради“). — Jeden z vrahů Václavových radí Boleslavovi: да одинова одолѣеши брата своего и матерь свою. Takto je v rukopise Vostokovském. I zde, jak se zdá, zachovalo se původní čtení lépe v textech hlaholských: да инегдоу окаеши брата и матерь; také Minejní text да единою ожалѣеши брата и матерь je hlaholskému окаеши bližší nežli Vostokovskému одолѣеши.

Ovšem, jak ukazuje srovnání textu hlaholského s Vostokovským, scházejí v hlaholském některé důležité zprávy: nejmenuje se chrám, kde se konaly postřižiny Václavovy; neuvádí se jméno sv. Lidmily, báby sv. Václava, nepřipomíná se její zásluha a účastenství ve vyučování vnuka písmu slovanskému; též účast otce Vratislava při učení latinském na Budči jest vynechána; nemluví se o Vratislavových sestrách; není tu zaznamenáno, že bylo Václavovi osmnáct let, když měl zaujmouti knížecí stolec po smrti svého otce; není tu zachován letopočet zavraždění sv. Václava. Kromě toho jsou tu některé zprávy zkráceny; nejčastější výpustky ze všech jsou v hlaholském textu Vatikánském. Zato však textem hlaholským se potvrdilo jméno biskupa, kterého povolal Vratislav k postřižinám sv. Václava, *Notar*, a textem Novljanským, jak připomíná prof. Pastrnek, se zjistilo jméno jednoho z vrahů Václavových Тоужа, které se nečte v žádném jiném textě, ani cyrilském ani hlaholském.

Také není jisto, byly-li všecky zprávy, o které je text Rumjancovský (Vostokovský) proti hlaholskému bohatší, hned v původním sepsání legendy. Není nemožné, že se tam dostaly až později, do redakce ruské, třebas z pramenů jinak hodnověrných (z legendy o sv. Lidmile). Nezamlouvá se mi mínění, že by hlaholský text legendy byl býval nějak *soustavně* zkracován; aspoň tomu nenasvědčují některé přílišné podrobnosti, které, kdyby bylo běželo o krácení, nejspíše by byly mohly býti vynechány. Tak na př. podrobnost, že pohřbili Václava v kostele sv. Víta (i to by stačilo) „na pravé straně oltáře dvanácti apoštolů".

3. Ježto se zachovala hlaholská recense legendy svatováclavské v liturgických knihách staroslovanských obřadu západního, naskýtá se konečně otázka, v jakém poměru je tento text k ostatním církevněslovanským textům *západního obřadu.* S tím souvisí též otázka o *původu* první staroslov. legendy o sv. Václavu vůbec. Všichni slavisté hned od počátku pozorovali, že v naší legendě jsou některé *bohemismy,* a také na ně ukazovali.* Připomenu zde jen ty, které všichni uznávají, a pomíjím, v čem se někteří rozcházejí. Nesporný lexikální bohemismus je slovo „*milovati*" ve smyslu „*amare*" (люди вьсѧ, оубогꙑѩ и богатꙑѩ, миловаше). S tím hned spojuji slovo „nemilý" na počátku legendy, jehož si všiml již prof. Vondrák (v ČČM. LXX, 148), чловѣци бо боудоуть себѣ немили. V původní staroslověnštině má милъ, jak známo, poněkud jiný význam. Prof. Vondrák ukazuje na Frisinské zlomky; ale již souvislost sama nedovoluje bráti toto slovo ve smyslu staroslov. милъ— немилъ. Autor legendy uvádí toto místo legendy ve spojení s Mat. 24, 7, kde se též ve v. 12 praví: refrigescet *caritas* multorum. Na to naráží autor jakožto na známku „posledních dnů"; proto překládám slovo немили českým „*nelaskaví*", ač snad tohoto smyslu v staroslov. původně nemělo. — Jiný nepochybný bohemismus je slovo „kostel": положише и в' костелѣ стга Вида (LN; v R je neméně zajímavá var. в цимитрѣ!). — Podobně místa въ црькъви свѧтꙑѩ Мариѩ a божиѩ рабꙑ zřejmě ukazují na západ, kde byla tato rčení pod vlivem latinským („ecclesia sanctae Mariae" a „famuli Dei") obvyklá. Prof. Pastrnek připomíná, že týž výraz въ црькъви свѧтꙑѩ Мариѩ se čte v Moravsko-Pannonské legendě o Konstantinovi (Slovanská legenda o sv. Václavu 43), a že výraz божіа рабꙑ se vyskýtá též v rukopise Frisinském (tamtéž str. 62). Ovšem obě tato místa čtou se jen v recensích ruských; první místo je v textu hlaholském vůbec vynecháno, a za druhé tu čteme слоужителе божие.

Legenda byla původně napsána písmem hlaholským. Důkaz máme v tom, že údaje 28. září a 4. března (přenesení ostatků sv. Václava) jsou v hlaholských rukopisech hlaholskými písmeny správně vystiženy. Omyl v legendě Vostokovské a Minejní (v datu 3. března) se vysvětluje transkripcí cyrilskou, kde .г. má platnost 3, kdežto hlaholské .Ⰴ. má platnost 4.

Kromě důvodů jazykových a grafických nasvědčují mnohé jiné okolnosti tomu, že naše legenda byla původně sepsána v *Čechách.* „Původce její," praví prof. Vodrák, „uvádí místní a osobní poměry s takovou důkladností, s tolika podrobnostmi, jak se to jen tenkrát může díti, známe-li vše z vlastní zkušenosti, z vlastního nazírání. Mluví o chrámu sv. Marie, podotýká, že byl sv. Václav poslán na Budeč, aby se tam učil latině, uvádí město Boleslav, dvůr Hněvsův, chrám sv. Víta, že v něm na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů" byl sv. Václav pohřben, udává jméno českého kmene Chrvatů, kam se utekla Drahomíra atd." (Srov. V. Vondrák, ČČM. 155.)

I časové okolnosti se s tím srovnávají. Legenda byla napsána od očitých svědků brzy

*) Přehled kritických úvah o staroslov. legendě o sv. Václavu viz v uvedeném spise prof. Fr. Pastrnka, str. 6—25.

po smrti sv. Václava, snad při přenesení jeho ostatků do Prahy. Legenda, která se i o tomto přenesení zmiňuje, začíná slovy „Hle, *nyní* se naplnilo slovo prorocké". Přese všecky různosti a varianty, které si snadno vysvětlíme putováním a přepisováním textu, ať na jihu na půdě charvátské, či na východě na půdě ruské, *obecně* se uznává, že originál této první legendy svatováclavské byla památka staroslověnská oblasti *české.* Podle této legendy, psané v *Čechách* v X. století *hlaholským* písmem, jsme si mohli opraviti bývalý názor o vzniku a o stavu slovanské liturgie v Čechách, jakož i o prioritě písma hlaholského. „Nevěděl bych skutečně," praví Jagić, „jaké další důkazy by se měly žádati, abychom trvali při přesvědčení, že v Čechách, na dvoře knížecím, slovanská liturgie od Lidmily jako dědictví byla zachována a také vnuku Václavovi úcta k ní byla vštěpována, a že brzo po jeho smrti vypravování o mučednictví sv. Václava složené v Čechách samých bylo hlaholským písmem napsáno." (Viz Analecta v Archivě f. sl. Philologie XXV, 10.)

Ovšem že se vždy najdou jednotlivosti, které třebas nemohou vyvrátit uvedená fakta, vzbuzují jakési pochybnosti stran původu legendy. Tak na př. prof. Vondrák, pokud nebyla blíže známa hlaholská redakce naší legendy (LNR), pomýšlel, opíraje se o text Vostokovský a Minejní, na oblast *ruskou* (srov. Zur Würdigung... str. 15—17). Nyní zase se mu zdálo, že asi i v původním zpracování legendy byly některé odchylky od *prvotní* staroslověnštiny, na př. slovo испльнити (в'сакоу правдоу божию) (viz ČČM. LXXVII, 436). Ovšem dodává, že se tento výraz nemůže vztahovati jako nějaká dialektická zvláštnost k nějakému území, ale že má jen ten význam, že je to změna původního textu. Prof. Vondrák poukazuje dále na rčení в' рѣсноту, které by ukazovalo na území *pannonských* Slovinců; ale není jisto, byl-li tento výraz v původním zpracování, text Vostokovský má въ истиноу. Vzhledem k příbuznosti textu, kde se vypočítávají dobré skutky sv. Václava, se zpovědní formulí latinskou, podle znění německého, vyznívá konečný soud Vondrákův o původu legendy v ten smysl, že legenda o sv. Václavu byla sepsána na území, kde byl latinsko-německý ritus znám. Vondrák má dokonce za to, že je pravděpodobné, že autor byl původně latiník a že se *jen přiučil* církevní slovanštině (ČČM. 148).* V tom se mi zdá, že si prof. Vondrák odporuje. Praví na str. 439: „Na druhé straně je nápadné, jak původce naší legendy, jemuž tu a tam uklouzlo slovo prozrazující jeho řeč, *jeví v jednotlivostech takovou důkladnou znalost církevní slovanštiny, že se jí skutečně musíme obdivovati!*" Myslím, že tím opravuje prof. Vondrák sám sebe a že místo jeho neurčitého označení sluší klásti původ naší legendy tam, kde se *obecně* hledá, t. j. do staroslov. oblasti *české.*

---

*) Ovšem jinde se prof. Vondrák vyjádřil zřetelněji a klade původ legendy na území charvátské (srov. jeho studii: O původu Kijevských listů a Pražských zlomků, 92). I kdybychom dali za pravdu teorii Vondrákově stran původu ll. Kyjevských, při legendě o sv. Václavu je přirozenější, že se tato legenda, Čechem v Čechách psaná, dostala jak na Rus tak i do Charvátska, nežli domněnka, že by nějaký Čech, očitý svědek těchto událostí, v X. století byl psal o nich na *půdě charvátské.*

— Н(а) с(ве)того Вещесл(а)ва ис(повѣдьника)[1]

Na (den) sv. Václava vyznavače.

L. 420 b Ѳе нине з'бист се[2] прочское/ слово, еже[3] и сњь гь ншь Ис=/оухь[4] рече. Боудет' бо[5] рече[6]/ в' пос'лѣд'нее д'ни, еже м'нимь/ нине соуще,[7] вс'танеть б'рать н=/а брата, снь на оца, и врази[8] ч=/лвикоу домаши его. Чци бо[9] сб=/ѣ боудоуть[10] немили, и в'здас'=/ть имь бь[11] по деломь ихь. Бис=/и[12] же к'нез етерь[13] в' Чесѣхь/ именемь Братис'лавь, жена/ же его нарицаема[14] Драгом=/ира. И[15] родша[16] снь с'вои првѣна=/ць,[и][17]* кр'стис'та и, и нарѣс'та[18]/ име емоу. Вещеславь. Вз'ра=/ст'шоу же емоу[19] ѣко[20] пост=рищи/ и, призва[21] Братиславь оць е=/го на подстрижение[22] бискоуп/а[23] именемь Нотара, и[24] с клирики/ его;[25] [и][26] в'спѣв'шимь[27] же имь маш=/оу[28] [емоу[29]] вазамь бис'коупь от=рок/а[30] постави и[31] на крилѣ [цр̃кк=/ве[32]] степеньнѣмь предь олт=/аромь, и плви[33] и

Hle, nyní se naplnilo slovo prorocké, jež řekl sám Pán náš Ježíš Kristus: „Neboť bude," řekl, „v poslední dny", jež myslíme nyní že jsou, „povstane bratr proti bratru, syn proti otci, a nepřátelé člověka (budou) domácí jeho." Neboť lidé k sobě budou nelaskaví,* a odplatí jim Bůh podle skutků jejich. Byl jakýsi kníže v Čechách, jménem Vratislav, a žena jeho jménem Drahomíra. Zplodivše syna svého prvorozeného, pokřtili jej a dali mu jméno Václav. Když vzrostl, takže mu měli (po prvé) ostříhnouti vlasy, povolal Vratislav, otec jeho, k postřižinám biskupa jménem Notara s kleriky jeho. Když odzpívali mši, biskup pojav pachole postavil je na úhlu stupňů před oltářem a požehnal je řka: „Pane (Bože) Ježíši Kriste, požehnej toto pachole, jakož jsi požehnal všecky

[1] K nadpisu: v L se čte: сектебра .ѯ.к̃і. дань, a po hymně: Вса слоужба боуди ѿ едн̃го мч̃, а се чти t. j. celé oficium budiž jako na svátek jednoho mučedníka, ale toto čtení (zvláštní); v R: на дн̃ь сг̃о Вещеслава мч̃ника, a po modlitbě toliko slovo чт̃и (čtení). [2] с'бнст' се L, б̃и R; [3] Ко a vynechává násl. и L; [4] vynech. M; [5] vynech. RM; [6] vynech. R; [7] боудоуще L; [8] přidává соут' M; [9] же M; [10] ∽ боудть сбѣ L; [11] гь R; [12] бнст' L, б̃и R; [13] vynech. LRM; [14] имнмь R, нарицаема именемь M; [15] vynech. R; [16] рожд'ша L, роднвши RM; [17] vynech. LR. Slova v hranatých závorkách jsou podle srovnání s ostatními rukopisy nenáležitá. [18] нарѣста же R; [19] вз'расте же M; [20] přid. б̃и LRM; [21] ѣ̃ R; [22] потстрижение R, přid. его LR, přid. призва R, vynech. на под'стр. его M; [23] бж̃иго бис. LRM; [24] vynech. и LRM; [25] сь своимь емоу к'лиромь LM (к'лир'гом'), R (клерикомь); [26] vynech. LR, v R se počíná nové čtení se značkou ч̃е; [27] пѣвшим' M; [28] мисоу R; [29] vynech. LRM; [30] о̃рче R; [31] га L; [32] slovo црѣкве v N je přeškrtnuto, v ostatních vynecháno, patrně písařský omyl; [33] блви LRM;

*) Překládám takto staroslověnské „немили"; bližší výklad viz v úvodě v odst. 3.

реки: Ги [бе[1]] Исоу=/хе,[2] блви отрока сего, L. 420 c ѣкоже бл=|ави[3] в'се прведники[4] твое; сице/ же[5] з'[6] блниемч подьс'трижень/ бисть.[7] Тѣмже[8] м'нимь ѣко б=/лниемь бис'коупа того првдн=/аго и м̃итвами его[9] начеть[10]/ отрокь расти[11] благодѣтию бжиею хранимь.[12] Навиче же[13] к'ниг=/и словѣн'скиe и латин'ски=/е[14] добрѣ.[15] Оумр'вшоу[16] же оцоу/ его,[17] поставише Чеси[18] кне=/за сего Вещеслава син=/а его. Болеслав' же брть е=/го рас'тѣаше под' нимь[19], бѣ=/шета[20] же още[21] она мала[22]. На/ мати его[23] Драгомира оутврд=/и з̃мю, и люди[24] строи дон'деже[25]/ в'зрасте[26] Вещеславь,/ и в'зр=/аст'ши[27], наче смь строити/ люди с'вое[28]. Благодѣтию же/ бжиею вистиноу[29] Вещесл=/авь к'незь[30] не ткмо книги на=/виче добрѣ[31], на[32] вероюсь=/вршень бѣ. Всѣм' же нищимь/ доб'ра твораше[33]: нагие од=/ѣваше, лачоущее[34] питѣ=/аше,[35] страньние приемаше по/ ѣелскоу[36] гласоу.[37] В'довиц[38] же/ обидѣти не дадише,[39] люди[40] оу=/боге[41] и богате[42] миловше[43]/ боу работающимь слоужа=/ше,[44] црѣкви м'ногие злато=/мь крашаше. Вероуе оубо в' ба[45]/ всмь с'рцемь,[46] в'са влагаѣ/ т'вораше, ѣже колиждо мо=/гаше[47] в животѣ

spravedlivé své;" a tak s požehnáním byl postřižen. Protož míníme, že požehnáním toho spravedlivého biskupa a jeho modlitbami začal pacholík růsti, milostí boží jsa chráněn. Naučil se pak písmu slovanskému i latinskému dobře. Když pak umřel jeho otec, ustanovili Čechové knížetem tohoto Václava, syna jeho. Boleslav pak, jeho bratr, rostl pod ním; neboť byli oba ještě malí. Ale máti jeho Drahomíra upevnila zemi a spravovala lid, až vzrostl Václav; a když vzrostl, začal sám spravovati svůj lid. Milostí pak boží se kníže Václav ne toliko knihám dobře naučil, ale i ve víře byl dokonalý. Všem pak ubohým dobře činil: nahé odíval, lačné krmíval, pocestné (do domu) přijímal, podle evangelského slova. Vdovám ubližiti nedal, lidi chudé i bohaté miloval, služebníkům božím posluhoval, mnohé chrámy zlatem okrašloval. Věře zajisté v Boha celým srdcem svým, všecko dobré činil, cokoli mohl, v životě svém.

[1] vynech. L; [2] Израилев'M; [3] блвиль еси LRM; [4] прведние LRM; [5] vynech. L; [6] с' LRM; [7] ∽ б̃и под'с. LRM; [8] počátek nového čtení v L označený ч̃е, v N iniciálkou; M Тѣм'жде; [9] и м. его vynech. L; [10] наче L; [11] přid. и RM; [12] х'рамь sic R; [13] vynech. же RM; [14] vynech. M; [15] д̃ R, добро M, зѣло добрѣ L; [16] začátek nového čtení v R se značkou ч̃е; [17] přid. почтоваше и Чеси R; [18] и (místo Чеси); [19] ∽ под нимь раст. LRM; [20] бѣхота LRM; [21] vynech. L; [22] оба м̃ада LR, ∽ оба още мала M; [23] ею LRM; [24] vynech. люди M; [25] дондеже! R; [26] и взрасть L; [27] vynech. и в'зр. LRM; [28] vynech. наче с. с. л. с. R a přid. ч̃е znaménko nového čtení; [29] vynech. L; [30] ∽ кнез' В.; [31] добро R; [32] přid. и LRM; [33] в'сим'... добро творе M; [34] лакающе M; [35] питѣѣше L, питаше MR; [36] еѵ̃лскоу L, еѵ̃лскомь RM; [37] словоу M; [38] В'довице M; [39] ∽ не дадѣше обидѣти L, не д. озлобити R, не д. обѣдити M a přid. и; [40] přid. все LR, в'сех' и M; [41] оубогие LRM; [42] богатие L, и бог. vynech. RM; [43] милоуе M, zde končí text breviáře M; [44] боу слоужещимь работаше R; [45] боу L; [46] přid. своимь L; [47] можаше L, v R od pozn. 44. takto: црквм̃е и в'сѣмь слоужещимь в нихь доб'ра твораше;

с'воемь.[1] / Разгрдѣв'ше[2] же [се][3] чесь=/ки
м̑и,[4] д'ѣвлоу влѣзь=/шоу[5] в ср'це[6] ихь,
ѣкоже и прѣ=/е[7] в срце Июдѣ[8] предатела/
L. 420 d гна,[9] в'сташе[10] на га своего | Вещеслава,[11]
ѣкоже Июдѣи/ на Ха га.[12] Писано бо е, ѣко
вь=/саки[13] с'тав'и[14] на га с'воего/ Июдѣ[15]
подобань е. И наговри=/ше[16] Болеслва[17] ре=
коуще: хоще=/т' те[18] б'рать Вещеславь[19] оу=/би=
ти, с'вещавь с матери=/ю и с' моужи с'воими.[20]
Ти п'с=/и зали[21] Вещеслава бѣх=/оу прѣжде[22]
наоус'тили, мате=/рь с'вою[23] без' вини изигнат=/
и.[24] На Вещеслвь[25] разоумѣвь[26] с'тр=/ахь бжи,
оубоѣ се ссе глюща:[27] ч'ти/ оца т'воего и ма=
терь твою, и вь=/злюбиши[28] искр̂ньнаго своего[29]
ѣко[30]/ смь сбѣ. Хотѣ[31] же испл'нити в'=/скоу
прбдоу бжю,[32] в'зnative[33] мат=/ерь свою,[34]
и[35] влми се кае[36] с' плачемь/ глше[37]: ги бе[38]
не постави м'нѣ с=/его[39] за грѣхь. И помин=
наше[40] слво Д=/авда прока глше[41]: Грѣхь
юнос=/ти моее и невдениѣ моего не вь=/
спомени[42] ги. Кае же се ч'товаш=/е[43] матерь
свою, она же радоваш=/е се о врѣ его[44] и
о[45] благодѣти[46] юже/ твораше. Не т'кмо бо
нищимь и оу=/богимь[47] н страньнимь и про=
чимь мн=/огимь, ѣкоже с' прѣдь рѣхомь,
доб=/ра твораше,[48] и онѣхь ки продани бѣ=/

Zhrdnuvše však čeští muži, a když ďábel vešel v jejich srdce, jakož i dříve v srdce Jidáše, zrádce Páně, povstali proti pánu svému Václavovi, jako Židé proti Kristu Pánu. Neboť psáno jest, že každý, kdo se pozdvihne proti svému pánu, podoben jest Jidášovi. A namluvili Boleslavovi řkouce: „Bratr Václav tě chce zabíti, uradiv se s matkou a se svými muži." Tito zlí psi dříve navedli Václava, aby vyhnal bez příčiny matku svou. Ale Václav, porozuměv bázni boží, zalekl se slova řkoucího: „Cti otce svého i matku svou", a „Milovati budeš bližního svého jako sám sebe". Chtěje pak naplniti všecku spravedlnost boží, povolal matku svou zpět a velmi se kaje s pláčem pravil: „Pane Bože, nepokládej mi to za hřích." A pamatuje na slovo Davida proroka říkal: „Hříchů mladosti mé a nevědomostí mých nevzpomínej, Hospodine." Kaje pak se ctil matku svou, ona pak se radovala z víry jeho i z milosti, kterou prokazoval. Neboť netoliko chudým a ubohým a cizincům a ostatním mnohým, jakož jsme zpředu řekli, dobře činil, i ty, kteří prodáni byli, vykupoval. Kostely pak ve všech hradech

[1] zde končí čtení ve všech kodexech LNR; v LR je označen začátek nového чт̑е (v L ч̑), v N větší iniciálkou. [2] раз'грдѣше R; [3] vynech. се LR; [4] чеш'ци м. L, Чеси R, a přidávají и; [5] юже вложшоу L; [6] в срца R; [7] дрѣвле L; [8] Июди L; [9] slova ѣкоже — гна vynech. R; [10] В'ставше R, přid. же LR; [11] vynech. R; [12] vynech. R; [13] всакь LR; [14] встаен R; [15] Июдѣомь R; [16] рѣше R; [17] к Болеслвоу a vynech. рекоуще R; [18] хощете (sic) R; [19] с'тарѣи R; [20] с мат. и с дроузими R; [21] přid. и LR; [22] vynech. R; [23] vynech. R; [24] изагнати L, ∽ из'гнати б. в. R; [25] Сa же R; [26] разоумѣ R; [27] v R začátek nového čtení označený obvyklým ч̑е; [28] в'злюби R; [29] твоего R; [30] ѣко L; [31] хоте L; [32] vynech. R; [33] в'зврати LR; [34] přid. в' Прагь R; [35] vynech. R; [36] ∽ кае се LR; [37] говораше L, и гле bez с' плачемь R; [38] vynech. R; [39] vynech. сего R; [40] поминае LR; [41] говораше L; [42] не помени L, R vynech.; [43] ч'тѣше L, чтѣаше R; [44] vynech. R; [45] vynech. R; [46] přid. его LR; [47] vynech. L; [48] přid. на L;

хоу[1] искоуповаше.[2] Црѣквмь[3] же в=/ ѣ
оустроитель[4] ва всхь градѣх'/ велми добарь[5],
и слоужителе[6] бжие в' нихь оуправи[тель][7]
вел=/ми крас'но ō многихь ѣзикь,[8] иже[9] сл=/
оужбоу[10] творахоу дань и нощь боу[11]/ оустро=
ениемь[12] бжимь и раба его/ Вещеслава. В'ложи
же емоу/ бь в' срце,[13] и сазда црѣки[14] стого/
Вида. ч̑и Болеславоу же б=/ратоу его наоуще=
L. 421 a ноу бив'шоу[15] ннь в'=| сѣ д'ѣваль в' срце его
злобоу/ ѣкоже оубити и, да не би[16] спсна/
дша его ввкь била.[17] Пришад'шоу/ же д'неви[18]
стого Имьрама,[19] к' нем=/оуже бѣ обѣтань
Вещеславь,/ и веселещоу се емоу в' та дань,[20]/
ти зали вразі[21] призваше[22] Боле=/с'лава, сть
т'ворахоу неприѣ=/зниви[23] ш' нимь о братѣ
его[24] Вещ=/ес'лавѣ,[25] ѣкоже Июдѣи прѣе[26] о/
гѣ ншемь Исоухѣ.[27] Биваюшимь[28] же/ с'ве=
щениемь ц'рѣк'венимь[29] в[всѣ=/хь][30] градѣхь,
Вещеславь[31] ѣзде=/ше[32] по в'сѣхь градѣхь;[33]
в'нид=/е же[34] в' Болеславаль градь[35] в' не=/
дѣаю же бив'шоу[36] праз'д'никоу[37] Коу=/з'ми
и Дом'ѣна, послоушавь/ маше,[38] ōправи се[39]
домомь[40] пои=/ти[41] вь Прагь. Болеслав' же[42]
оу=/с'тави и ск̂врньнимь[43] оумомь реки:/

velmi dobře zřídil a služebníky boží do nich velmi krásně uvedl z mnohých národů, kteří konali služby boží dnem i nocí, zařízením božím a služebníka jeho Václava. Vložil mu pak Bůh do srdce, a vystavěl kostel svatého Víta. Boleslavovi však, bratru jeho, poštvanému proti němu, vsel ďábel do srdce zlobu, aby jej zabil, aby nebyla spasena duše jeho na věky. Když pak přišel den svatého Emerama, jejž Václav (zvláště) ctil, a v ten den se veselil, ti zlí vrahové, pozvavše Boleslava, konali s ním nepřátelskou poradu o bratru jeho Václavovi, jako dříve Židé o našem Pánu Ježíši Kristu. Když pak bývala „Posvěcení chrámů" v hradech, Václav jezdil po všech. Vešel pak do hradu Boleslavova v neděli, an byl svátek Kosmy a Damiana; vyslechnuv mši, chystal se jeti domů do Prahy. Boleslav však jej zadržel, zlobnou myslí řka: „Proč odcházíš, bratře, vždyť i nápoj zdravý mám?" Tento pak neodřekl bratrovi, ale vsed na koně počal hráti se služebníky svými. Tu pak myslíme, že mu

[1] и продание (místo и[illegible]онѣхь — бѣхоу) L; [2] v R не ткмо бо нище на и прчее м̑оваше продаваниѣ искоупваш (sic); [3] Цркви L; [4] оустроиль L; [5] зѣло доб'рѣ L, v R takto: црквам же в' власти своеи велми добро оустрои; [6] слоужитли L; [7] vynech. L; [8] v R takto: и ерѣе в них оуправи (místo и слоужителе — ѣзикь); [9] Ки L; [10] přid. боу L, боу в нихь R; [11] vynech. LR; [12] с'троениемь LR; [13] v R místo věty В'ложи — срце: вса добра свршн; [14] С'зда же црквь R.

Ve všech třech kodexech začíná zde nové čtení, označené v L чте, v N ч̑и, v R ч̑е; [15] vynech. наоущ. бив' R; [16] да нбѣ (sic) R; [17] ∼ била в вкь L, vynech. била R; [18] Приде же дн L; [19] Ябрама R; [20] ∼ в днь та R; [21] пси зали R; [22] призвав'ше L; [23] неприѣзьнни L, v R и вещахоу místo сть тв. непр.; [24] семь L; [25] о оубо: брата его R; [26] vynech. R. ∼ дрѣвле Июдѣи L; [27] о Хѣ LR; [28] Биваюшем L; [29] црквеномь L, црквнмь R; [30] vynech. всѣхь R; [31] přid. же R; [32] ѣзде LR; [33] по все гради L, по все граде R; [34] vynech. R; [35] в градь брата своего R, L vynech. větu в'ниде — градь; [36] соущоу L, соущи R; [37] в праз̑дникь R; [38] и послоушавь мисе R; [39] оустр̂ми се LR; [40] домовь L, vynech. R; [41] ити LR; [42] přid. брать его R; [43] ѣл̂нимь R;

По ч'то ѡ̃ходиши[1] б'рате, ибо/ и[2] пиво цело
имамь. Сa же не о=/т'рече брата[3] на в'сѣдь
на конь[4]/ начеть играти[5] са с'лоугами/
с'воими.[6] Тоу же мнимь да[7] пв҃дѣш=/е емоу
рекоуще,[8] ѣко[9] хощеть те[10] бра=/ть Боле=
слвь оубити; са же не в=/ерова томоу,[11] на на
б҃а в'зложь с=/ие.[12] Пришадьши же нощи,[13]
сабраше/ се ти зали врази[14] на дворь е=/тера
врага Гнѣвисе,[15] и призв=/аше же[16] Боле=
слава, оутврдише ш'/ нимь ти[17] неприѣзнини
с҃ть о бра=/тѣ его.[18] Ѣкоже бо и[19] прѣе[20]
с'нидош=/е се Жидове на Х҃а мислещи[21]/ т҃ко
ти[22] зали в'рази[23] сашад'ш=/е се с҃ть с'творише,
како би оуб=/или г҃а своего кнеза Вещес'=/лава.[24]
Рѣше же[25]: егда[26] поидеть н=/а ютрню, таг'да
L. 421 b латимь[27] его. | Ютроу[28] же бив'шоу звонише[29]/
на ютню. Вещеслав' же сл=/ишавь з'вонь рече[30]:
х҃вла[31] тебѣ/ г҃и, иже даль еси[32] доживити[33]/
до ютра сего, и в҃твь поиде[34] н=/а ютрию.
Ѣбие же[35] састигноу и[36] Бо=/леславь ва вра=
тѣхь,[37] Вещ=/еслав' же озрѣ се к' немоу и реч=/
е[38]: брате[39] добарь бѣ[40] нмь с'лоу=/жаб'никь[41]
в'чера. Болеслвоу/ же приникшоу д'ѣвлоу[42] ва
оух=/о,[43] и развр'зшоу[44] с҃рце его,[45] да[46] из=/
влѣкь мечь ѡ̃веща к немоу[47] реки[48]/ : нине

pověděli řkouce: „Bratr Boleslav tě chce zabíti;" on však tomu neuvěřil, ale vložil věc na Boha. Když pak přišla noc, sešli se ti zlí nepřátelé na dvůr jakéhosi vraha Hněvyse, a povolavše Boleslava, utvrdili s ním onu nepřátelskou radu o bratru jeho. Neboť jakož se i dříve sešli Židé, proti Kristu obmýšlejíce, tak i tito zlí nepřátelé sešedše se radili, jak by zabili svého pána knížete Václava. Řekli pak: „Až půjde na jitřní, tehdy vyčíháme jej." Když pak bylo ráno, zvonili na jitřní. Václav pak, uslyšev zvon, řekl: „Chvála tobě, Pane, jenž jsi nám dal dožíti se tohoto jitra," a vstav šel na jitřní. Ihned pak zastihl jej Boleslav ve vratech. Václav pak ohlédl se na něj a řekl: „Bratře, dobrý jsi nám byl služebník včera." Boleslav však, an se ďábel příklonil k uchu (jeho) a rozvrátil srdce jeho, tasiv meč odpověděl mu řka: „Nyní chci tobě lepším býti;" to pak řek, udeřil jej po hlavě mečem. Václav,

---

[1] не ѡ̃ходи (místo по ч'то ѡ̃х.) R; [2] vynech. R; [3] се б҃ртоу L, се братоу своемоу R; [4] кона R; [5] наче играти L, играше R; [6] к градѣ R; [7] ѣко L; [8] и рѣше емоу R (místo Тоу же — рекоуще); [9] vynech. LR; [10] хощете (sic) R; [11] ∼ Са же томоу не в. R; [12] vynech. L, на б҃а оупваше не бити сие; [13] Нощ же приспѣ R; [14] и сбраше се ти п'си R; [15] Г'нѣвиси R; [16] vynech. L, v R vynech. призв. же Бол.; [17] та L; [18] v R: и оутврдише ȥалие свѣти о г҃ѣ своемь; [19] vynech. бо и L; [20] дрѣвле L; [21] ∽ мислеще нь Х҃а L; [22] и си L; [23] п'си L; [24] vynech. L, v R: ѣже Июдѣи о Х҃ѣ како оубиют' и (místo ѣкоже — Вещес'лава); [25] přid. к себѣ R, slovo рѣше v L a R je psáno velikým písmenem. [26] када L; [27] ланимь L, оубием' R; [28] Začátek nového čtení; v L označen чте, v R ч҃е, v N velikou iniciálkou Ю; [29] в'ȥвонише LR; [30] и р҃че R; [31] Сл҃ва L; [32] přid. н҃мь R; [33] добити ютра LR; [34] иде R; [35] и абие R; [36] састиже и L, R (přid. брать его); [37] přid. црквнихь L; [38] оȥрѣв' се рече к' немоу L, v R: И р҃че емоу брать Вещеслвь (vynech. оȥр. се); [39] vynech. R; [40] Добрѣ R vynech. бѣ); [41] слоужбень вѣ R; [42] ∽ д'ѣв. приникшоу L, д'ѣв. и приникшоу R; [43] к с҃рце R; [44] раȥ'вращ'шоу L, и ращ'шоу (sic) R; [45] vynech. ср. его R (přid. аки Июдѣ); [46] и R; [47] vynech. к немоу L, R (vynech. отв. к немоу); [48] рече R;

тбѣ[1] хощоу оуни бити;[2] си=/е[3] же рекь
оудари и по г҃лави мече=/мь.[4] Вещеслвь[5]
обращь се к' немоу[6] / и рече: ч'то еси оумис=
лиль б'р=/ате? и емь[7] под'вр'же[8] и на з҃мю.
Т=/оужа[9] же етерь притекь, [и[10]] оуте[11]/
Вещеслва по роуцѣ.[12] Са же[13] врѣ=/ждень[14]
роукою, поущь брата[15] поб=/ѣже в' ц'рѣкавь.[16]
Злодѣѣ же/ =в҃[17] рекома Тира и Час'та
оуби=/ста и ва вратѣхь црѣк'венихь./ Гнѣ=
виса[18] же [етерь[19]] припадь[20]/ ребра емоу
прободе[21] мечемь. Ве=/щеслав же абие ис'=
поусти д=/оухь с'вои реки: В роуцѣ т'вои
г҃и/ предаю д҃хь мои. Оубише же т҃ко=/е[22] в'
томь градѣ[23] и Мас'тиноу[24] ет=/ера частна
м҃жа Вещес'лав=/ла. Проче[25] же г'наше[26] в' Прагь,
нѣ=/кие[27] избише,[28] а нѣки[29] по з҃ми ра=/
з'бѣгоше се.[30] Младенце же[31] изд=/авише,[32]
жени же[33] многие за/ иние[34] м҃и[35] в'даше,
с'лоужителе/ же[36] б҃жие изигнаше,[37] и всоу
непр=/иѣзнинность[38] с'творише. Тира/ же рече
Болеславоу[39]: поиде=/мь[40] да оубиемь и гос=
L. 421 c пою матерь / ваю,[41] да инѣгдоу окаеши бра=/
та и матерь. Болеслв же[42] ре=/че: нѣкамо
се дѣждеть, дось=/деже[43] дос'пѣемь инеи.[44]

obrátiv se k němu, řekl: „Co jsi si usmyslil, bratře?" a chopiv ho, povalil jej na zemi. Tuža pak jakýsi přiběhnuv udeřil Václava do ruky. Tento pak, jsa raněn na ruce, pustiv bratra, utekl do kostela. Dva vrahové však, řečení Tira a Česta, zabili jej ve vratech kostelních. Hněvysa pak přiskočiv probodl mu bok mečem. Václav pak ihned vypustil duši svou řka: „V ruce tvé, Pane, odevzdávám ducha svého." Zabili pak tamtéž v tom hradě i jakéhosi Mstinu, ctného muže Václavova. Ostatní pak hnali do Prahy, některé zabili, a někteří se rozběhli po zemi. Děti pak pro něj zahubili, ženy však mnohé za jiné muže vdali, služebníky boží pak vyhnali a všecko ďábelství učinili. Tira pak řekl k Boleslavovi: „Půjdem, abychom zabili i paní matku vaši, abys oplakal bratra i matku zároveň." Boleslav však řekl: „Nikam se nepoděje, než jinými dosáhneme jí." Odešli pak od Václava rozsekaného a nepochovaného.

---

[1] т҃бе L, те R; [2] оубити a vynech. оуни L, R; [3] се LR; [4] vynech. R, L ∽ меч. по гл.; [5] přid. же LR; [6] vynech. R (к немоу); [7] ѣмь L, ѣмь и R; [8] поврже L, врже R; [9] Слоуга L, v R и етрь д'роужа (!); [10] vynech. LR; [11] оудри R; [12] в' роукоу LR; [13] Вещеслв же R; [14] врѣѥн си R, врѣдан си L; [15] братра L; [16] к ц'ркви L, к црквѣ R; [17] д'ва L; [18] Болесл҃в' R; [19] vynech LR; [20] пришадь L, притек R (přid. в гнѣвѣ, vynech. ребра емоу); [21] přid. и R; [22] тоудѣжде L, vynech. R; [23] vynech. в' томь гр. R; [24] Мастиню LR; [25] Прочее LR; [26] абие глав'ше L; [27] ови L, vynech. R; [28] иȥбиѣюще R; [29] ови же L; [30] ∽ раȥбѣгоу се по ȥ҃ми L; celá věta а нѣки — раȥбѣг. се vynech. v R; [31] и м҃адѣнце R, м҃дѣнце же их L; [32] přid. его ради R; [33] и жени a vynech. многие R; [34] ине R; [35] м҃же L; [33] vynech. L; [37] иȥ'гнаше L; [38] неприѣȥанноу (sic) L, v R и всоу волю створише, a přid. с҃т бо м҃никь Х҃вѣ м҃цѣ придроужи се моука его! Zde se končí též čtení v R a nové se počíná slovem ч҃е. Dále se tu čte věta: Вещахоу бо о нем' Чеси како Жидове о Х҃ѣ, které není ani v L ani v N; [39] vynech. R; [40] поидѣмь L, Поидимо R; [41] ∽ и госпою м҃трь ваю оубимо R; [42] он же R; [43] доидѣже L; [44] инѣми L, v R místo celé věty: нѣкамо — и неи toliko: нѣ още; v L ч҃е začátek nového čtení, v N veliká iniciálka В;

Веш=/еслава же отидоу[1] разсѣчен=/а и не схранена. Крастѣи[2] же е=/рѣи етерь[3] в'зам' и[4] и[5] полож=/и и[6] прѣд' црѣк'вою, покрив' га[7] плах'тою. Слишавши же м=/ати его ѣко[8] оувень е[9] соущь си=/нь ее,[10] пришад'ши иска=ше и. И оузр=/в'ши и припаде к' срцоу его[11] пла=/чоущи се,[12] и собрав'ши в'се[13] оу=/ди тлесе его, не с'мѣ[14] нести/ и[15] в' домь свои, на в издабѣ[16] е=/реовѣ[17] облѣче и, омив'ши и[18] и н=/ес'ши, положи и[19] в' црѣкавь.[20] [И[21]]/ оу=боѣв'ши же се оуб'ен'ѣ, оубѣ=/жа[22] в Хр'вати.[23] Болеславь[24]/ не задеси[25] ее[26] тоу. Призва[27] ж=/е ерѣѣ етера именемь[28] Пвль,[29]/ да млит=воу[30] с'творить нд те=/ломь Вешеслав'лимь. Погр=/ебоше же[31] час'тно[32] тло Вешес'=/лав'ле[33] добраго и прведнаго[34] бо=/гоч'таца и Холюбца; дша же/ его в'зиде к боу, емоуже и[35] с'=/лоужи з говорением[36] и са с'=/трахомь; кр'в же его[37] до[38] три д'=/ни не рачи в зм̂ю ити.[39] Трет=/и же дань[40] в'сѣмь видешимь[41]/ црѣки в'зиде[42] нд нимь ѣко ди=/вити се в'сѣмь.[43] И още надѣе=/м' се[44] о[45] возѣ млитвами благо=/вер'наго и добраго мча Веш=/ес'лава[46] веща=шемоу чоудеси[47]/ ѣвити се. В рѣснотоу[48] боу(!)[49] Хвѣ/ моуцѣ и стихь мчкь[50] приложи

Kněz pak jakýsi, Krastěj, vzav jej položil jej před kostelem, pokryv jej plachtou. Uslyševši pak matka jeho, že je zabit syn její, přišedši hledala ho. A uzřevši padla na srdce jeho plačíc, a sebravši údy těla jeho, neodvážila se nésti ho do svého domu, ale v jizbě knězově jej oblékla, umyvši jej, a nesouc položila jej v kostele. Bojíc se pak, aby ji nezabili, utekla do Charvát. Boleslav pak (poslav)* nezastihl jí tu. Zavolal pak kteréhosi kněze, jménem Pavla, aby vykonal modlitbu nad tělem Václavovým. Pohřbili pak ctné tělo Václavovo, dobrého a spravedlivého ctitele božího a milovníka Kristova. Duše pak jeho vzešla k Bohu, jemuž sloužil s pobožností a s bázní; krev však jeho po tři dni nechtěla jíti do země. Třetí pak den, ani to všichni viděli, chrám vzešel nad ním, takže se všichni divili. A ještě doufáme v Boha, že se na přímluvu (modlitby) pravověrného a dobrého muže Václava větší zázrak ukáže. Neboť vpravdě muce Kristově a svatých mučedníků rovnalo se mučednictví

[1] отидоше R; [2] Красѣи R; [3] vynech. R; [4] тло Вешеславле R; [5] vynech. L; [6] е R; [7] vynech. LR; [8] vynech. LR; [9] vynech. LR; [10] свои LR (přid. првѣнць); R vynech. násl. slova пришад'ши — оузрв'ши и; [11] vynech. его R; [12] vynech. се R; [13] vynech. R; [14] přid. нхь R; [15] vynech. R; [16] ва нз'бѣ L, ва иждбѣ R; [17] ерѣисцѣ L, поповѣ R; [18] оумив'ши облѣче и L, оум. обл. е R; [19] в'замши положи е R; [20] в' цркви L, в' црквѣ R; [21] vynech. LR; [22] бѣжа LR; [23] Хрвате R; [24] přid. же пославь L; же посла ее ради R; [25] не деси L, и не наиде R; [26] е R; [27] Призвав'ше L; [28] vynech. етера имен. R; [29] Павла LR; [30] млтвь L; [31] vynech. L; [32] част'ное L; [33] v R takto: да с млтвами погребеть тло Вешеславле (místo да млитвоу — тло В.); [34] праваго мжа и R; [35] vynech. и R; [36] с' говѣнием L, с дхновнѣемь (sic) R (но je připsáno nad řádkou); [37] и крвь его R; [38] по LR; [39] ~ ити в змю R; [40] вечерь L; [41] vynech. в'сѣмь в. R; [42] ~ взиде црквь R; [43] v R takto: ѣ дивити се мнозѣмь; сие видешимь; [44] оупваемь R; [45] „в" místo „о" R; [46] vynech. млитвами-Вешес'лава R; [47] веш'ше тоу чоудо R [48] Рѣснѣ R; [49] же LR; [50] vynech. и стихь м. R.

*) Toto přidávají hlaholské rukopisy L, R. —

с=/е[1] моука его; свт бо с'творише/ о немь
L. 421 d ѣко[2] Июдѣи о Хѣ, расьсѣко=/ше же и ѣкоже и [ѣкоже и] Петра и м=/ладен'це его ради издавиш=/е, ѣкоже и Ха ради.[3] Оубень же/ биси[4] Вешеславь кнезь[5] ми=/сеца сек'темьбра ·Ѕ· и ·И·[6] дань./ Бь же покои дшоу его в' стѣемь (!)/ покоищи са в'сѣми првдними и/ са сими иже его ради[7] из'б'ени[8] соу=/ть, невиньни соуще. Не остав=/и же[9] бьврних в пороугание не=/верних,[10] на призрѣвь мстию[11]/ своею, прѣложи[12] окамен'на[13] с=/р'ца на[14] покаѣние и разоумѣние/ грѣхь[15] ихь. И[16] да Болеславь пом=/еноу[17] коликь грѣхь с'твори, пмли с=/е боу и в'сѣмь стимь его,[18] и прѣне=/се[19] тло б'рата с'воего првднаго/ мча[20] Вешес'лава в' Прагь,[21] гле[22]:/ азь[23] сагрѣших, и грѣхь мои с'в=/ѣдѣ. Положише и[24] в' ко=стелѣ// стога[25] Вида, о десноую с'тран=/оу олтара обою н десете аплоу,/ идѣже бѣ и смь рекаль[26] саз=/идати црѣки.[27] Пренесено же бѣ[28]/ вистиноу[29] тло Вешеслава (!) к'не=/за Хьтолюбца ·Д· ти дн ми=/сца мар'ча.[30] На лонѣ же Аврамь=/ли и Исаковли и Ѣковли бь оумѣ=/сти дшоу его, идѣже[31] в'си првд=/ни почивають, чающе[32] в'скрѣше=/ниѣ тлсь г'воих о Хѣ Исѣ гѣ н=/ашемь.[33] Ти же.[34]/

jeho; nebo radili se o něm jako Židé o Kristu, a rozsekali jej jako Petra (sic)* a děti k vůli němu zahubili, jako i k vůli Kristu. Zabit pak byl kníže Václav 28. dne měsíce září; Bůh pak dejž pokoj duši jeho v svatém místě pokoje se všemi spravedlivými a s těmi, již pro něj byli zabiti, jsouce nevinni. Nezůstavil však Bůh věrných na potupu nevěrných, ale, shlédnuv milostí svou, obrátil zatvrzelá srdce na pokání a poznání hříchů svých, že i Boleslav vzpomenuv, jak veliký hřích učinil, pomodlil se k Bohu a všem svatým jeho a přenesl tělo svého bratra, spravedlivého muže Václava, do Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého jsem si vědom". Položili jej v kostele svatého Víta, po pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů", kdež byl sám poručil vystavěti kostel. Přeneseno pak bylo tělo knížete Václava, milovníka Kristova, 4. den měsíce března. Na lůně pak Abrahamově a Izákově a Jakobově umístiž Bůh duši jeho, kdež všickni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení těl svých v Kristu Ježíši, Pánu našem. Ty pak (Hospodine, smiluj se nad námi).

[1] придроужи се R; [2] ѣкоже L; [3] vynech. Свт бо с'твориpermit — Ха ради R; [4] би L, бѣ R; [5] vynech. Веш. кнезь R; [6] вь .Ѕ. ни и с'д'ми L, .Ѕ. и осми R; [7] ш нимь místo его ради R; [8] оуб'ени R; [9] vynech. R; [10] неврнимь R; [11] мсти R a vynech. своею; [12] приложи R; [13] окаменена L; [14] в' R; [15] грѣха R; [16] vynech. R; [17] поменоувь L; [18] v R místo пом. се — его takto: и прилѣжно боу и сти (sic) его слоужаше; [19] принесе R; [20] vynech. с'воего — мжа R; [21] přid. мсца марча .Д. ти дн R; [22] přid. в себѣ R; [23] vynech. R; [24] Положише же е L, и положише в цимитрѣ R; [25] сго LR; [26] идѣже себѣ рекаль положити R; [27] саздавь ц. L, с'здавь црквь R; [28] vynech. бѣ L; [29] přid. би L; [30] ~ мсца марча в' .Д. ти дн L; v R je celá tato věta vynechána; [31] кдѣ L; [32] чекающе; [33] v R se čte takto: на лоно же стх патриѣрх оумѣсти бь дшоу его, идѣже в'си праведни почивають, чающе спсениѣ тлси (sic) своих о Хѣ; [34] Slovy Ти же (vynech. L) господи помилоуи нась se končívalo a končí se dosud čtení církevních hodinek („Tu autem Domine miserere nobis").

*) Minejní text má ѣко Павла (ten byl opravdu sťat).

III.

N. J. Serebrjanskij:

PROLOŽNÍ LEGENDY O SV. LIDMILE A O SV. VÁCLAVU.

Proložní legendy o českých svatých Lidmile a Václavovi vyskytují se toliko *v staroruských* rukopisech Prologu. V dochovaných jihoslovanských rukopisech Prologů z XIII. až XV. stol. jich není, a v jihoslovanské literatuře vůbec, zejména v bulharské, není žádných stop o nějakém staroslověnském vypravování o sv. Lidmile a o sv. Václavu.[1] Ostatně, ježto je celkem málo zbytků a památek staré jihoslovanské literatury, bude lépe pomlčet o tom, zdali tu byly nějaké zprávy o těchto českých světcích či ne; spíše můžeme s jistotou tvrdit, že nebylo proložních legend o našich světcích Lidmile a Václavu ani u Jihoslovanů ani u Rusů v *původní redakci* Prologu, z něhož se později vyvinuly u jedněch i u druhých rozmanité redakce této oblíbené památky pravoslavných Slovanů.

Počátky původní slovanské redakce Prologu sahají do polovice XII. stol., a je domněnka, že redakce ta vznikla pravděpodobně v Cařihradě jako výsledek překladatelské činnosti Bulharů i Rusů, kteří překládali řecké Synaxarion. Obě tyto skupiny překladatelů zanechaly po sobě stopy po stránce jak jazykové — bulharismy a rusismy —, tak obsahové, v soustavě statí doplňujících řečené Synaxarion, totiž památky i životy slovanských a ruských svatých. Takto vykládá vznik a dějiny slovanského Prologu prof. M. N. Speranskij.[2]

Že nebylo legend o sv. Lidmile a o sv. Václavu v *původní* bulharsko-ruské redakci Prologu, ukazuje především již ta vnější okolnost, za které se tyto památky objevily v rukopisech staroruského Prologu na den 16. a 28. září.

Na 16. září klade původní redakce slovanského prologu životy *tři* svatých: mučednice Eufemije, muč. Sebastiany a Melitiny. V starých rukopisech jihoslovanských i ruských Prologů se čtou tytéž životopisy řečených mučednic, nehledíc k některým odchylkám jazykovým.[3] V staré redakci Prologu se dovolovaly *nejvýše tři*[4] životopisy na jeden den, takže podle

---

[1]) V starých jihoslovanských měsjacoslovech (menologiích) není ani jmen českých světců. Viz o tom stať prof. *Ljapunova* Нѣсколько словъ о ркп. еванг. чтеніяхъ библ. Новоросс. Общ. Ист. и Древн., str. 3. Podle dějepisných památek neznáme osob se jménem Václav. Staré jihoslovanské jméno Česlav (Bulharský bojar koncem IX. stol. i srbský kníže, syn matky Bulharky, ze zač. XI. stol. Viz *V. N. Zlatarski,* История на Българската държава, sv. I, část II. V Sofii 1927, 222, 539—540 a j.), stejně jako polské jméno Czeslaw a české Česlav, nemají žádného vztahu ke jménu „Václav".

[2]) Viz jeho Исторія древне-русской литературы, Москва, 1914, 197—203, a Сербское житіе Θеодосія Печерскаго (въ Сборникѣ статей, посвящ. *В. О. Ключевскому,* 540 násl.). — Srov. i můj spis Древне-русскія княжескія житія, Москва, 1915, 8—22. Mně se zdá, že původní slov. redakce Prologu mohla povstati dříve (v XI. stol.) a že není možno správně soudit, kolik v ní bylo slovanských prvků z rukopisů nyní známých jihosl. a ruských Prologů. Proložní životy ruských světců byly sepsány později, nežli byl přeložen sám Prolog, a byly do něho pojaty až na Rusi; odtud pak se dostávaly ponenáhlu do jihoslov. rukopisů Prologu. Tím se vysvětluje, jak se mi zdá, jednak, proč nejsou stejné životopisy slovanské jak v jihoslov., tak i v nejstarších ruských proložních rukosech, jednak i okolnost, že jsou jihosl. rukopisy Prologu, v nichž není vůbec stati o ruských světcích. S druhé strany není ani v jednom z nejstarších ruských rukopisů zmínky o světici, oblíbené v Bulharsku, sv. Petce; je zřejmo, že o ní nebylo zmínky ani v původní redakci Prologu.

[3]) Totéž sluší říci o redakcích obojích Prologů na den 28. září, o sv. Charitoně a o mučednících Kalutinských.

[4]) Později se toho pravidla přesně nedrželi. Obsahem se Prolog značně zvětšil; byly přibírány do něho stati, které tam ani nepatřily. K rozvedení textu z části napomáhal směr písařů, kteří se nadmíru rozpisovali o ruských světcích a o ruských událostech; při tom jednotlivé stati o ruských světcích (životy Sergije Radoněžského, Dimitrije

tohoto pravidla na den 16. září nebylo pro životopis sv. Lidmily v Prologu místa. Aby tedy tento životopis mohl být do Prologu pojat, bylo nutno vynechat životopis třetí řečené mučednice, sv. Melitiny, a přestat v týž den na pouhé její vzpomínce. Ve většině proložních rukopisů, třeba ne ve všech, pergamenových i papírových, byl život sv. Melitiny prostě přenesen s 16. na 17. září. Takovým způsobem bylo vyhověno původní soustavě těchto památek stran čtení životů svatých.

Na den 28. září připadaly v původní redakci Prologu toliko dva životopisy: vyznavače sv. Charitona a mučedníků bratří Kalutinských; legenda o sv. Václavu mohla tedy být sem prostě přidána neboli vsunuta, bez porušení soustavy proložních čtení, buď na třetí místo, jako doplněk předešlých čtení, nebo na místo druhé, jakožto čtení proti legendě o mučednících Kalutinských závažnější. V starších rukopisech Prologu mívá legenda o sv. Václavu nestejné místo, buď druhé nebo třetí. Pergamenový rukopis Prologu ze XVI. stol., chovaný v moskevské Typografské knihovně č. 154, ukazuje, že pro život sv. Václava bylo původně určeno místo třetí, jako doplnění předešlých dvou; ve skutečnosti však tu legenda sama není, spokojili se toliko vzpomínkou: Въ тъ днь стго мчнка вачеслава.[1]

Kdyby legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu byly bývaly pojaty již od počátku v soustavu prvotní redakce Prologu, nebylo by v staroruském Prologu nedůslednosti ani stran památky samé — v některém je, v jiném jí není —, ani stran místa, kam životopis byl položen.

Zvláštní pozornosti zasluhuje veliký počet nejstarších rukopisů ruského Prologu, v nichž vůbec není *ani vzpomínky* na naše světce ani jejich legend. Zejména je nutno vytknout tuto skupinu i pro její poměr k nejúplnější sbírce ruských pergam. rukopisů Prologu, chované v moskevské Typografské knihovně. Ze dvanácti rukopisů této sbírky na první polovici církevního roku (zářijovou), č. 153—164, mají legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu toliko dva rukopisy, a to č. 153 a 161; v č. 154 je vzpomínka na sv. Václava, avšak bez legendy. Z šestnácti rukopisů na druhou polovici (březnovou) církevního roku (č. 165—180) není stať o přenesení ostatků sv. Václava 4. března ani v jednom. V pozdějších pak papírových rukopisech Prologu, rozličných sbírek, ač není tohoto nepoměru stran našich legend, je přece značné procento rukopisů, které těchto legend nemají. Ruskoslovanské prvky v Prologu se ovšem nevyskytují stejně důsledně, a nebylo pro ně přísně závazného pravidla; nezřídka se vyskytují rukopisy s textem nestejně zkráceným a ještě častěji s textem nestejně rozvedeným. U opisovačů Prologů se brzo objevuje snaha, a jak jsem poznamenal výše, čím dál tím větší, vsouvat do textu nebo aspoň připisovat na volných místech knihy, po stranách, nahoře nebo dole a na okrajích, poznámky o *místních* svatých nebo i o osobách pamětihodných, třebas ne svatých.[2] Je také známo, že někdy vynechali v Prologu legendy i tak známé a u lidu oblíbené světice, jako byla kněžna sv. Olga.[3] Z toho je vidět, že

Priludského, Soloveckých svatých a j., vypravování o nalezení ostatků sv. Knížete Vsevoloda Pskovského atp.) vzrostly na míru nepřípustnou v starém Prologu, s jeho krátkými životopisy. Tento směr se vyskytuje jen v některých rukopisech Prologu, celkem i rukopisy XVI. stol. zachovávají staré zásady o životech připadajících na jeden den. V rukopisech XVI. stol. s legendami o sv. Lidmile a sv. Václavu na den 16. a 28. září můžeme znamenat snahu, ještě více zkrátit čtení původního Prologu; 16. září vedle legendy o sv. Militině vypouští se i legenda o sv. Sevastianě, a 28. září vynechává se čtení o muč. Kalutinských. Podle všeho zdály se legendy o českých svatých příliš objemnými.

[1]) Že to není zjev nahodilý, dokazují tři proložní rukopisy ze XVI. stol., chované v moskevském Istor. museu čč. 562, 679, 128, v nichž se čte na den 28. září o sv. Václavu tatáž poznámka.

[2]) Příklady o tom viz v mém spise Древне-русскія княжескія житія, 262—265.

[3]) Z šestnácti pergam. rukopisů Typografské knihovny se čte legenda o sv. Olze toliko v jednom — pskovském — rukopise (stol. XIV.), č. 173. Vysvětlení tohoto, rovněž ne nahodilého zjevu, viz v uvedeném mém spise, str. 23—24, 32.

slovanské prvky v staroruském Prologu, co se týče rozsahu, jsou rázu více nebo méně *nahodilého*. A jako nebylo pro ně přesného pravidla, tak také byly omezeny v starší době na nejmenší počet. Z ruských životopisů tu byly: životy sv. Borise a Gleba, Teodosia Pečerského, sv. Vladimíra, někdy sv. Olgy; stati o cestách sv. Ondřeje na Rusi, o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě, o vzniku kláštera Pečerského v Kyjevě a j. Ze slovanských svatých životy sv. Cyrila a Metoda. Tyto ruské životopisy, kromě ž. sv. Vladimíra, přešly z ruského Prologu i do rukopisů jihoslovanských; v rukopisech ruského Prologu se však čtou, kromě ž. sv. Olgy, skoro vždy, nezávisle na tom, kde nebo kdy byla kniha přepsána. Je vidět, že proložní životy sv. Lidmily a sv. Václava nenáležely do nejranějšího omezeného počtu obvyklého v ruskoslovanském Prologu; v tomto se objevují později. O tom máme ještě jiné svědectví.

Spousta rukopisných pramenů k dějinám staroruského Prologu nebyla dosud dostatečně prozkoumána; nebyly ani uvedeny v seznam jednotlivé rukopisy Prologu, takže otázka redakcí této památky není dosud vyjasněna. Rukopisy Prologu dělívají se na dvě redakce, druhá z nich se vyznačuje úplnějším počtem životů ruských a slovanských svatých. Archim. *Sergij* zařadil tuto druhou redakci Prologu do památek ruské literatury, aniž určil dobu jejich původu.[1] *J. J. Durnovo* v svém spise Úvod do dějin jazyka ruského, Brno 1927, I, 42, řídě se vročením nejstarších, jak se domnívá, rukopisů Prologu této redakce, č. 246 a 247 Patriarší knihovny, tvrdí, že druhá redakce Prologu nevznikla před stol. XIV. Avšak, třebasže datování vzpomenutých dvou rukopisů do stol. XIV. určuje dobu památek epochy následující, nevylučuje se jím možnost, že památky toho druhu byly tu už dříve. Mimo to rukopisy označené prof. Durnovem nenáležejí k nejstarším. Starší rukopis, podle kterého tuto vydávám i texty legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile, je rukopis moskevské Typografské knihovny č. 153 z XIII.—XIV. stol., který u prof. Durnova je zařaděn do rukopisů redakce prvé (str. 50).[2] Druhá redakce Prologu byla nepochybně již ve stol. XIII. Nemáme sice dosud přesných dat k určení jejího původu, mně však se zdá pravděpodobnějším příčíst druhou redakci ruského prologu k památkám ruské literatury období předmongolského.

Kromě těchto dvou původních redakcí ruského Prologu rozeznávají arch. Sergij a A. A. Pokrovskij ještě třetí skupinu rukopisů proložních, která obsahuje památky stojící na přechodu mezi 1. a 2. redakcí a kterou Pokrovskij nazývá „промежуточную“. Podle tohoto roztřídění by náležely rukopisy Typografské knihovny č. 153, ze století XIII.—XIV., a č. 161, ze století XIV., s legendami našich svatých do druhé redakce ruského Prologu;[3] rukopis č. 154, ze století XIV., pak s pouhou vzpomínkou o sv. Václavu (bez legendy) k redakci přechodní; jinými slovy, legendy o českých svatých se dostaly do *druhé* redakce Prologu, ale první kroky k tomu byly učiněny již dříve, před druhou redakcí. V první redakci ruského Prologu nebylo ani vzpomínky na sv. Václava a na sv. Lidmilu, ani jejich legend.[4]

[1]) Полный мѣсяцесловъ Востока, Владимiръ, 1901, I, 320.

[2]) K druhé redakci počítá tento rukopis *A. A. Pokrovskij.* — Prof. *Durnovo*, který psal svoji práci vzdálen od pramenů, dopustil se stran rus. Prologu i jiných nepřesností. Tak na př. na str. 47, č. 124 uvádí Prolog Uspenského soboru č. 3 (z. 1322) zářijové (t. j. druhé) polovice roku. Takového rukopisu vůbec není; je toliko pod č. 3 Uspenského soboru (z. 1406) Prolog za březnovou (t. j. první) polovici roku (viz u *Durnova* str. 53, č. 196). Rukopisů první redakce je podle něho (str. 42) „o něco víc než 50“; ve skutečnosti však je jich velmi málo, a to je zase důkaz, že změna redakcí Prologů se stala před XIV. stol. V této době byla druhá redakce v rus. literatuře značně rozšířena.

[3]) K druhé redakci náležejí i jiné pergam. rukopisy Prologu (Patriarší knihovny, Pogodinský prolog, Publič. knihovny) se čteními o českých svatých.

[4]) V nejstarším rukopise Prologu Sofijské knihovny č. 1324, z XII.—XIII. stol. (majetek bývalé petrohradské Duchovní akademie, nyní Publičné knihovny), se nedochovaly listy se čteními na den 16. a 28. září. Ale podle

Naskýtá se otázka, je-li možno ze vročení neboli z dat starších rukopisů Prologu, pokud jsou v nich naše legendy obsaženy, přesněji určit dobu, kdy asi tyto legendy se dostaly do ruského Prologu.

Především sluší opravit nepřesnost Kolářova datování pergamenového rukopisu Patriarší knihovny č. 247 (v Pramenech d. č. I, XII), třebaže se nestala jeho vinou. J. Kolář zařadil tento rukopis podle archim. Sávy (Указатель дял обозрѣнія Патр. Синодальной библіотеки, v Moskvě 1858, 221) do století XIII. Novější badatelé, A. A. Pokrovskij a N. K. Nikolskij, kladou tento rukopis do století XIV. Dosud neznáme staršího rukopisu s řečenými legendami o sv. Václavu a sv. Lidmile nežli ze století XIII.—XIV. (rukopis č. 153 Typografské knihovny), a nemáme tedy *spolehlivých* důvodů, abychom mohli klásti počátky těchto legend v Prologu do doby dřívější nežli do polovice XIII. století; jen dohadem můžeme připustit, že se snad tyto legendy dostaly do Prologu již dříve. Všecky dosud známé nejstarší rukopisy Prologu s legendami českých světců jsou čeledi severoruské, hlavně novgorodské a pskovské; ale legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile náležejí k památkám písemnictví jihoruského, a tedy předem přešly do Prologu *jihoruského*. Kdyby se byly dochovaly staré rukopisy jihoruských Prologů, měli bychom v nich snad doklad, že se legendy o sv. Václavu a Lidmile dostaly do Prologu již dříve, počátkem XIII. nebo snad i koncem XII. století. Ranější datum nežli konec století XII. je málo pravděpodobné, ježto zpracování legend o českých svatých, jak uvidíme níže, nelze klásti s jistotou do doby starší nežli do 2. polovice XII. století.

Obraťme se nyní k dějinám původního textu těchto památek. Proložní legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile se dochovaly v ohromném počtu rukopisů, z různých míst i z různých dob, obyčejně v Prolozích, velmi zřídka ve Sbornících rázu obecného. Již z toho předem můžeme soudit, že jejich text bude různorodý. Původní text legend se měnil ponenáhlu, ale stále, až do pozdní doby, do století XVI. Zde jen obecně naznačím, jaký ráz měly cíle a pohnutky změn původního textu a k jakým výsledkům vedly opravy, leckdy vynucené porušením textu.

Všecky vážnější varianty v rukopisech legend lze rozdělit na dvě skupiny. Jedny se týkají jmen osob a místních pojmenování, v ruském jazyku neobvyklých; čtenář nebo opisovač jim neporozuměl a upravil si je podle ruské výslovnosti. Druhá skupina zahrnuje různočtení, jejichž podstatou je zkrácení původního textu nebo opačně jeho rozšíření a výklad. Výsledky oprav a změn obojího druhu většinou byly méně šťastné a vedly jen k pokažení původního textu. Ale i v pozdních opisech ze XVI. století se najdou zajímavé varianty, z kterých je nejen vidět zájem ruských písařů o vypravování o našich světcích, které však jsou také důležité pro rekonstrukci (nové sestavení) původního textu legend, odcizeného původnímu znění již ve velmi raných rukopisech. Podávám několik příkladů variant obojího druhu.

Z osobních jmen na Rusi neobvyklých, která působila ruským opisovačům obtíže, jsou jména knížat Bořivoj, Spytihněv, Vratislav i jména vrahů sv. Václava, Česta, Tira, Hněvsa. Čistě slovanské a Rusům srozumitelné jméno Spytihněv se v rukopisech legend čte ve více

obsahu, zejména proto, že tu není ruských statí, na př. poznámka o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě (26. listopadu) nebo 30. listop. o putování sv. Ondřeje po Rusi, můžeme říci skoro s jistotou, že tu nebylo o českých světcích ani legend ani vzpomínek na ně. Ani nejstarší proložní ruská stať o zavraždění knížete Glěba (na den 5. září) nebyla vždycky v nejprvnějších Prolozích; někdy spokojili se pouhou vzpomínkou na něj bez legendy. V Sofijském Prologu chybějí listy se čteními na den 5. září.

než desíti zkomolených variantech, ano neobešlo se leckdes bez libovolných dohadů a výkladů. Někteří přepisovači užívají podle starého obyčeje, na Rusi rozšířeného, v rukopisech dvojího jména: světského (pohanského) a křesťanského, spojujíce jméno Spytihněv se jménem Boleslavovým; jiní zaměňují jméno Spytihněvovo jménem „Hněvsovým", ve vypravování pak o zavraždění sv. Václava píší: „самь же прободе" (m. Гнѣвиса же прободе ему ребра мечемь), t. j. Boleslav. Užívají i polsko-českých jmen: Сбыгнѣвь, Збигневь, Спывъгнѣвь. Moudřeji si vedl opisovač legendy v Prologu č. 636 moskevského „Историч. музея"; ten vynechává jméno Spytihněvovo a mluví toliko o Boleslavovi, t. j. opravuje toto místo původního textu proložní legendy podle textu jejího pramene, podle staroslověnské legendy o sv. Václavu.

Jméno „Bořivoj" zkomolili opisovači všelijak: Брибой, Ворибой, Врибой, Боровой, ano i Борихъ. Taktéž jméno „Vratislav" zaměňují s podobnými jmény ruských knížat: Братиславь, Брачиславь (rus. Брячиславь), Ростиславь. Jméno sv. Václava, známé i u Rusů, píší správně: Вячеславь i Вечеславь; toliko jeden z přepisovačů užívá latinsko-polské formy Венславъ. Přívlastek „князя чешскаго" neušel ovšem rozličným změnám; vedle správného чеськаго, чешьскаго, чешескаго se čte i чецкаго, шескаго, вешевскаго; ve dvou rukopisech князя чернѣговского, dohadem русскаго князя (Черниговскаго). O jménech vrahů sv. Václava bude řeč níže.

I místní názvy, jak míst méně známých: Budeč, Tetín, tak i slavného města Prahy, byly v legendě nevědomostí opisovačů všelijak pokaženy. Vedle jmen въ Прагу, въ Празѣ čte se nezřídka i въ прягу, въ брагу, въ фрагу, прази, прязи; nebo, vynechávaje vlastní jméno, písař píše вборзѣ, пряся (t. j. споря), иризвавъ a j. Místo slov въ церкви св. Вита (Вида, Вѣта) se čte v jednom rukopise св. грета,[1] v jiném св. Петра.

Z variant druhé skupiny zasluhují větší pozornosti tyto:

V proložní stati na den 4. března, na Přenesení ostatků sv. Václava, podle jihoruského rukopisu Prologu ve sbírce V. J. Grigoroviče (Rumjancovského musea č. 1706) v druhé polovici vypravování o zázraku nad tělem sv. Václava čteme: въ третий же день вечеръ възыйде солнце надъ нимъ, яко дивитися въсѣмъ. Ve všech ostatních rukopisech, jakož i v původním čtení Vostokovské legendy se čte: церкви взыйде надъ нимъ.

Již autor Minejní redakce podle všeho zpozoroval nejasnost tohoto místa ve vypravování zázraku o krvi a o chrámu a rozvedl je takto: И кровь его по три дни не рачи въ землю ити, въ ·г· же день кровь его потребися, и церкви взиде надъ нимъ, всѣмъ людемъ видящимъ и дивящимся. Podtržených slov nebylo v textu původním, ale jsou dodatkem redakce Minejní, který není doložen ani v charvátsko-hlaholské redakci ani v proložních rukopisech stati o přenesení ostatků sv. Václava. Tímto dodatkem byla první polovice vypravování (o krvi) ovšem jaksi ukončena, a souvislost se stala jasnější.

Autor proložní legendy o sv. Václavu na den 28. září nepojal do vypravování zprávu původního textu o zázraku s krví a chrámem. U něho se čte: крови же его не могоша потерти (variant: оттерти) по три дни съ стѣнъ церковныхъ. V tomto krátkém znění snadno postřehneme souvislost čtení proložní legendy s vypravováním latinských legend o této příhodě. Za nejpravděpodobnější pramen proložní legendy v tomto případě můžeme pokládat slovan-

[1]) V originále, z něhož byl pořízen tento opis, byla v slově Вѣта prvá dvě písmena těsně napsána, ostaní byla přenesena na druhý řádek; opisovač je nepřečetl správně.

skou redakci legendy Gumpoldovy.[1] Autor proložní legendy zřejmě znal tuto památku, která byla známa v ruské literatuře nejméně sto let před sepsáním legendy proložní. Opisovač proložního textu v rukopise Grigorovičově (srov. výše) v pokuse o opravu řečeného místa tedy nebyl sám, ale jiní opisovači proložního textu si této opravy nevšimli. Řečená oprava nemá významu pro rekonstrukci původního textu. Opisovač zaměnil slova церкви za солнце pravděpodobně vlivem jiných památek, na př. Pochvalného slova na přenesení ostatků sv. knížat Borise a Glěba na den 2. května. Podobné vypravování čteme i v tomto Pochvalném slově o zázracích, které se přihodily při přenášení jejich ostatků. Tak zejména se tu vypráví, že když biskup pro krátkost doby (а солнце заидеть) navrhl odročiti pohřeb sv. Glěba na druhý den, lidé všedše do kostela řekli jemu: Не заидеть солнце, но стоить въ единомъ мѣстѣ. A tak prý stálo slunce, až se skončil pohřeb: и тогда солнце заиде.[2]

Podobnou opravu navrhl kdysi v překladě Vostokovského textu legendy o sv. Václavu V. Hanka, který četl „krew . . . w chrámě wzešla nad nim",[3] jako by v slovanském textě byla předložka въ (церкви); toto čtení přijal i J. Kolář (v Pramenech I, 133).

Ale prof. Pastrnek, jako Miklosich,[4] se přidržel v svém překladě doslovného znění originálu. Proti opravě Hankově v podstatě nelze nic namítat, ana, omezujíc zázrak na jedinou událost s krví, sbližuje vypravování slovanské legendy s vypravováním latinských legend o téže věci. Ale v dějinách textu slovanských legend nemáme důvodu ani pro tuto opravu, ani pro opravu spisovatele proložního textu Grigorovičova. Proložní texty o přenesení ostatků sv. Václava zřejmě mluví o objevení kostela, a v některých rukopisech této stati, aby se předešlo nedorozumění, se místo церкви čte церковъ; v jednom rukopise je psáno toto slovo bez obvyklé zkratky. Staří ruští přepisovači chápali toto místo doslovně. A měli k tomu důvod. V životech ruských knížat mučedníků Borise a Glěba, Michala Černigovského a Michala Tverského čteme podobná vypravování o zázračných zjeveních a viděních nad těly umučených knížat. Ovšem naprosto stejné příhody se tu nevyprávějí, leda toliko o vystavění chrámu na místě jich umučení (tak v životě sv. Borise a Glěba); ale vypravování obdobné k místu v legendě sv. Václava snadno nalezneme jak v literatuře staroruské, tak i v středověké latinské. V ruském písemnictví máme vypravování o Kyjevsko-Pečerském monastýru, o tom, jak jeden z bojarů Izjaslava, milovníka Kristova, projížděje v noci na patnáct verst od řečeného kláštera *„viděl chrám v oblacích"* nad monastýrem, ale když se přiblížil ke klášteru, tu prý *„sestoupil chrám a stál na svém místě"*.[5] Z latinské literatury poukáži jen na knihu Dialogus miraculorum . . . Caesarii Heisterbacensis, vol. II, p. 172—173, Distinctio IX, De sacramento corporis et sanguinis Christi, cap. VIII, kde se vypráví, že včely vystavěly zázračně chrámek nad částkou těla Kristova, kterou vložila majitelka včel do úlu, aby prý se jí vyrojily.[6]

---

1) Viz ve vydání prof. *Nikolského,* str. 56, 58; srov. Prameny I, 161 (Gumpoldova legenda), 219 (Kristiánova legenda).

2) Tuto památku vydal *D. Abramovič,* Памятники древне-русской литературы, Спб., 1916, 130—131.

3) Petrohradská legenda o sv. Václavu, ČČM. roč. IV, 1830, 460.

4) U prof. Pastrnka (Slovanská legenda o sv. Václavu, str. 80): „chrám vzešel nad ním"; u Miklosiche (Slav. Bibliothek II, 279): „ecclesia ambulavit super eum".

5) Памятники русской литературы XII—XIII вв. Спб. 1872 изд. *В. Яковлева,* стр. XXXVI—VII. Ve spise Очерки по истории Псковскаго монашества, Москва, 1908, 57—58, srovnávám s tím obdobné vypravování z letopisů Pskovsko-Pečerského monastýru.

6) Vypravování a podání *Cesariova* o sv. Eucharistii byla přeložena i na ruský jazyk. V rukopise Simonovského monastýru (nyní moskevského Istoričesk. musea) č. 62, zač. XIX. stol., l. 17^b—18, se čte vypravování velmi podobné. O tomto rukopisu viz *N. P. Popova*: Рукописи Москов. Синод. Библіотеки II, Москва, 1916, 152—161.

Vypravování o zázračném zjevení chrámu nad tělem Václavovým se čte i v charvátsko-hlaholské redakci a bylo jistě již v původním znění legendy, třebaže výklad této příhody není jasný.

V proložní skupině rukopisů v stati o přenesení ostatků sv. Václava je vypuštěno z původního textu (брата же имѣяше старѣишаго Болеслава) slovo старѣишаго. V této skupině rukopisů vůbec máme jakési slohové přepracování původního textu; proto ji nazývám *různorodou* proložnou statí. K ní náleží zejména rukopis Grigorovičův. V Minejích Makarijevských (v rukop. Patriarší knihovny č. 332) jsou oba druhy proložního textu; s počátku (od l. 39 v^a) prvé, původní čtení, po něm (l. $41v^b$ — $42r^a$) druhé znění. Od druhé polovice XVI. stol. se sice častěji opakuje v proložních rukopisech druhé znění, ale v některých rukopisech se zachovalo i čtení *starší.* Výklad, který se mi zdá pravděpodobný, podám níže.

Také rukopisy proložní legendy ke dni 28. září se dělí na dvě třídy. Rázovitým vzorem odlišného čtení tohoto textu je zase rukopis ve V. Minejích, kde jsou v obojích Četích Minejí oba tyto texty dvakrát. Jako v druhém znění proložní stati na den 4. března, je i zde v stati k 28. září jakési nové přepracování původního textu. Ale, jak je vidět z variant mého vydání k prvnímu textu pergam. rukopisů Patriarší knihovny č. 244 a 247 ze XVI. stol., bylo toto přepracování provedeno dříve nežli V. Mineje samy, a do nich bylo takto zpracované znění prostě přejato.

Při nepatrných slohových rozdílech tohoto druhého znění můžeme vzít za základní dělidlo rukopisů této proložní legendy jenom hlavní variant ve jménech *vrahů* sv. Václava. Tu máme trojí různé čtení v rukopisech: *a)* čtení se jmény všech tří vrahů sv. Václava: Tira, Tista, Hněvsa; *b)* čtení bez jmen, znějící neurčitě: два болярина, инъ же; *c)* čtení stojící na přechodu mezi čtením prvým a druhým: два болярина, Гнѣвыса же. První čtení sluší míti za původní, přejaté do proložní ledendy z jejího pramene, t. j. z původní staroslověnské legendy o sv. Václavu. Později vynechali jména vrahů, bezpochyby z toho důvodu, že přepisovačům činila obtíže.[1] Jako je obecným zjevem v ruských proložních legendách, že se nehledí na určitá jména a legendisté se spokojují vypravováním bez přesného udání jmen, tak si mohli vést přepisovači i v legendě o sv. Václavu. Jak ukazuje třetí odrůda rukopisů, nevynechávají všichni opisovači řečená jména všecka; nevidím však důvodu, proč bychom měli tato třetí čtení považovati za samostatnou třídu, odlišnou od předešlé.

Z ostatních variant proložní legendy o sv. Václavu zasluhuje zvláštní pozornosti přídavek, kde se praví ve dvou rukopisech o sv. Václavu и той бѣ перенець; to zase dokazuje, že opisovači někdy opravovali text legendy podle původní staroslov. legendy (v textě Minejním místo первенець čteme первородный).

Z různočtení v rukopisech proložní legendy o sv. Lidmile jsou nejzajímavější a nejsložitější ta, kde se vypráví, čím vrazi uškrtili sv. mučednici. V nejstarších rukopisech legendy máme krátké a jasné čtení: емше же Людмилу возверста уже на шію ею и удавища ю. V latinských legendách o sv. Lidmile (v Pramenech I, 141, 145, 186, 208) se mluví o provaze („*fune* gutturi eius inmisso"). V druhé skupině proložních rukopisů se čte: возвергоша уже на шію ею, соемше и (var. ей) со главы и тѣмъ удависта ю — čtení složitější, které však je porušeno, ježto je tu asi něco vynecháno.

V třetí skupině rukopisů se slovem уже, někdy též místo něho, se čtou slova ушевъ, убрусъ, увивало. První dvě v starém ruském jazyce značí jedno a totéž; ушевъ (ушьвь) je pokrývka na hlavu neboli závoj, a убрусъ podobně jako v češtině značí nějaké plátno,

---

1) V Prologu Publič. knihovny č. 876 (sbírky Titovy), ze XVI. stol., se místo Гнѣвыса же čte гнѣвашеся.

pokrývku neb šátek.[1] Třetího slova v slovnících Sreznevského a Vostokovově není. *V. Dal* v svém slovníku živého velikoruského jazyka (v IV. dílu, 474) k časoslovu „увивать" uvádí jen podstatné „увивачь"; to je vzato z jazyka ukrajinského a znamená bílou plenu, do které zavinují novokřtěné dítě. Že je slovo увивало staré, toho důkaz máme v tom, že se čte v rukopise legendy o sv. Lidmile ze XIV. stol. (Patriarší knihovny č. 247); slovo убрусъ se vyskytuje jak v starých církevních památkách a letopisech, tak i v živém jazyce (u Dalje 471). V některých rukopisech legendy o sv. Lidmile se místo ушевъ čte оужьвъ, оужъ, оушь, nebo, protože slova уже (provaz) a оушьвъ (závoj) zní podobně, jedno se zaměňuje za druhé. Vycházeje od původního krátkého znění, sestavuji text podle všech různočtení takto: емше же Людмилу (повергоша ю на землю) возвергоша уже на шию ея (и съемше ушевъ [убрусъ, увивало] съ главы ея) и (тѣмъ) удависта ю. Čtení оушевь je asi starší nežli убрусъ nebo оувивало.

Nejstarší rukopisy proložní legendy nasvědčují tomu, že kratší čtení je původní; ale i čtení složitější sotva vzešlo z pouhé libovůle přepisovačů. Můžeme mít za to, že i ono povstalo, podobně jako vytčené varianty v legendě o sv. Václavu: первенець, vynecháním jména Spytihněvova, z původního slovanského vypravování o sv. Lidmile. Ze dvojího čtení уже, оушевь sestavovatel proložní legendy slovu druhému nerozuměl a prostě je vypustil; opisovači však nám restaurovali původní znění podle textu původního. Ve XIV. a XV. a snad ještě v XVI. stol. původní vypravování o sv. Lidmile tu bylo a četlo se. V Kosmově kronice (v Pramenech II, 144) se nástroj, kterým byla sv. Lidmila zardoušena, jmenuje „*peplum*" (závoj). Tak by i latinské památky potvrzovaly dvojí čtení, jež máme v ruských proložních rukopisech (уже — ушевъ).

Zajímavá, třebas ne historicky cenná, je poznámka, kterou v textu legendy o sv. Lidmile v Prologu ze XVI. století, chovaném v Publičné knihovně č. 880 (sbírky Titovy), čteme o osudu Drahomířině: а сноха ея, жива червьми снедена, злѣ умре. V ostatních rukopisech legendy, které jsem probadal, se tato poznámka neopakuje, ale v starém tištěném Prologu se krátce čte: окаанная же мати Вячесл. зле погибе, bezpochyby asi podle nějakého rukopisného Prologu. Přídavek v Prologu č. 880 nelze uvádět ve spojení s pozdější českou legendou o zahynutí Drahomířině, nejen proto, že se tu vypráví věci zcela různé, ale i proto, že tento Prolog byl napsán dříve, nežli přešla řečená česká legenda prostřednictvím polských kronikářů do ruského písemnictví.[2] Spíše můžeme mít za to, že opisovač nebo některý čtenář legendy sám dal těmito slovy výraz přesvědčení, že zločinci neostávají u Boha bez trestu, ano že bývají trestáni za své zločiny již i v tomto životě; ve spisech o životě svatých se aspoň často čte o hříšnících, které sežrali červi za živa. Jiný opisovatel legendy, v Prologu Istor. musea, č. 685 (sbírky Barsovovy), zprávu o vražednici sv. Lidmily vyjádřil na konci textu legendy ve verších takto:

Лютая Людмилѣ вражденица сноха,
Ейже злая дума и плоха.
Нынѣш(н)ии вѣкъ любящи власти,
Почес(ть) гонящи бѣсовскую сего сласти,
Свекровь погубити повелѣ удавленіемъ,
Повинувшеся бѣсовскія лести веленіемъ.

[1]) *I. I. Sreznevskij,* Матеріалы для словаря древне-русскаго языка письменнымъ по памятникамъ, III, Спб., 1903, 1117—1118, 1345. — *A. X. Vostokov,* Словарь церковно-славянскаго языка. Спб., 1858, 534.

[2]) Srov. *J. Polívka,* Česká kronika v ruské literatuře starší, ČČM. roč. LXV, 303—305: пишутъ лѣтописцы ческіе, что еѣ (Драгомиру) земля живу жерла.

V Prologu Rumjancovského musea č. 189 (sbírky Bolšakovovy) připisuje se podnět k zavraždění sv. Lidmily svatému Václavu: Вечеславъ же начатъ зло мыслити на Людмилу бабу свою и всяческы искаше погубити ю. Zaznamenávám zde tuto víře nepodobnou zprávu jako doklad, čeho je schopen opisovač nemyslící při práci na souvislost; ale tento příklad (v ruské literatuře jinak ne řídký) je u ruských opisovačů textu proložních legend o českých svatých výjimkou. Celkem si počínají naši písaři při práci pozorně a v jistých případech, jak dokazují varianty, píší ne bez rozmyslu, ale s vědomím toho, co vyprávějí. Legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile, u ruského lidu oblíbené, obracely na sebe pozornost opisovačů těchto textů, a ti se leckdy snažili znění památek opravit, uhladit. Někdy se tak skutečně stalo, a připouštím, že ne bez výsledků; ale celkem nebylo této opravné činnosti mnoho. Lidová vypravování, jako proložní legendy o sv. knížatech Borisovi a Glěbovi, Michalu Černigovském, krátký život Alexandra Něvského, vedla k obšírnějšímu zpracování a dočkala se nových redakcí těchto památek. Velmi četné rukopisy legend o českých svatých však lze rozdělit toliko na dvě hlavní skupiny, ty pak nejsou *nové* legendy, nýbrž jen různé odrůdy jedné a téže legendy. Podle hlavního různočtení v legendě sv. Lidmily můžeme rozeznávat i v této památce dvě odrůdy rukopisů. Proti legendám o sv. Václavu jsou různosti v legendě o sv. Lidmile tak rozházeny, že jsem nemohl najít nijakou zásadu, podle které bych rukopisy rozvrhl.

S vydáním Prologu tištěného v XVII. století přestává ponenáhlu rozšiřování legend. Toliko v Pomořských poustevnách „starého obřadu" opisovali a užívali dále tradičních textů Prologu; ale legendy o českých svatých jsou i v těchto rukopisech většinou čerpány z textu vydání tištěného před reformou (v 2. pol. XVII. století) patriarchy Nikona. Legenda o sv. Lidmile přešla do tištěného Prologu v nejstarší podobě (se zkráceným čtením, уже) s některými slohovými opravami, legenda pak o sv. Václavu v přechodném znění, rovněž pozměněném: и постигоста его тіи и разсѣкоста въ дверехъ церковныхъ, Гнѣвса же прободе ему ребра мечемъ.

Ježto legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile se čítají vedle sebe v týchž rukopisech Prologu, můžeme usuzovat, že byly obě do Prologu nejen současně pojaty, ale i současně sestaveny jedním a týmž autorem. Proložní „stať" na den 4. března o přenesení ostatků sv. Václava byla sice pojata do Prologu o něco později nežli proložní legenda na 28. září, ale byla složena brzy po legendě. Také pramen obou dvou statí je jeden a týž, totiž staroslověnská legenda o řečeném světci; ale autorem stati byl jiný ruský písař. Z obsahu stati (na „Přenesení") aspoň nelze soudit, že by závisela na proložní legendě o sv. Václavu.

Tím končím výsledek svých úvah o osudech proložních legend o českých světcích. Čtenář najde ještě leccos ve variantech připojených k textům. Přecházím k dějinám těchto památek.

Literární historie obou legend a zejména legendy o sv. Lidmile, jak se zdá, není složitá; ale na ten čas nemáme pro ně dostatečných dokladů, ježto nejsou všecky jejich rukopisy přístupny, jiné pak zašly, snad v staré době, ne však před stoletím XVI.

Ježto v české literatuře literární historie legend jest již dostatečně objasněna, nemám za nutné jednati o této otázce v celém jejím rozsahu. Přestanu na některých doplňcích nebo opravách, založených na hlubším prozkoumání textu rukopisných památek, které mohou být užitečné k přehlédnutí jednotlivých otázek z literární historie legend a mohou opravit leckteré posud ustálené mínění.

Že tyto legendy o českých světcích nenáležejí k českým památkám staroslověnského

písemnictví a že nebyly ani známy v Čechách do posledních dob, ukázali V. Vondrák, J. Kalousek a prof. Pekař.[1] Čeští badatelé neurčují přesně dobu, kdy byly legendy sepsány, ale přisuzují je prostě ke skupině pozdějších legend o sv. Václavu a sv. Lidmile.[2] Podle výše vyložených dějin rukopisných památek a podle některých zvláštností, jak jsou sestaveny (o čemž bude řeč níže), není pochybnosti o jejich původu ruském, ano můžeme přesně určit i místo a dobu, kdy byly sepsány.

Jak jsem již dříve poznamenal, bude správnější zařadit proložní legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile k památkám *jihoruské* literatury předmongolského období. V Rusi kyjevské byly příznivější okolnosti, aby se tu mohla spíše zrodit tato skládání, nežli v Rusi severovýchodní, v období mongolském; bylo i více pohnutek a více zájmu o život a o hagiografickou literaturu českých světců. V tomto literárním prostředí, které se zabývalo spisováním životopisů sv. knížat Borise a Glěba, již sama osoba a legendy sv. Václava budily zájem, také proto, že životopisci sv. Borise a Glěba chtěli využíti vypravování o našem světci jako pomůcky k své literární práci. V proložní legendě o sv. Václavu, jak uvidíme z rozboru jejích pramenů, se obráží tento zájem řečeného prostředí.

Ale mimo podnět literární byly na kyjevské Rusi i praktické pohnutky k napsání kratších legend podle obšírnějších vypravování o českých svatých. V počtu jihoruských knížat potkáváme se s několika osobami, které měly jméno *„Václav“*; u knížat severoruských nebylo to jméno tak obvyklé. U Rusů bylo toto jméno staré, *domácí*, původu ještě pohanského.[3] Ale v XI.—XII. století pokládali ruská knížata jménem „Václavové“ za svého patrona sv. Václava, knížete českého. Z té příčiny se mohla jevit potřeba liturgických textů a krátkého životopisu na den sv. Václava v knížecích chrámech větší nežli v ostatních. Také kanon sv. Václava čteme v rukopise bohoslužebných Minejí, z devadesátých let XI. století, ale v literatuře kyjevské byl znám již dříve. Sem se dostal současně s původní staroslověnskou legendou o sv. Václavu počátkem XI. století, ba možno že i na konci X. století. Ježto se nečte v starých ruských rukopisech Minejí vždy také kanon o sv. Václavu, nemyslím, že by sem byl nutně přišel s bulharským překladem bohoslužebných Minejí. V původním textu Minejí snad kanonu o sv. Václavu nebylo, jako ho nebylo v (řeckém) originále bulharského překladu. Do ruského rukopisu Minejí mohl vložit tento kanon některý z jihoruských opisovačů.[4] Rovnoběžně s kanonem byly sestaveny podle původních staroslověnských legend o sv. Václavu a sv. Lidmile pro liturgickou potřebu příhodnější proložní legendy o řečených svatých.[5]

---

[1]) *J. Kalousek*, Obrana Václava Sv., v Praze, 1901, 32. — *V. Vondrák*, Zur Würdigung der altslov. Wenzelslegende ...) Wien, 1892, 30—31 (Sitzungsberichte d. phil. hist. Classe. 127. Band).

[2]) Prof. *Jos. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 1903, 41.

[3]) Jméno „Václav“ nebylo výhradně jménem knížat. Téhož jména byli na př. bojarové novgorodští, pskovští a haličtí. Někdy se ho užívalo ve formě zkrácené, „Vjačko“. Redaktor „Stepenné knihy“ o sv. Barlaamu Chutymském praví: вел. чудотв. игуменъ Футымскій, иже мирскимъ именемъ зовомъ бѣ Алекса Михаиловичь, по реклу же Вячеславъ Проктининъ. Klášterní jméno Barlaamovo bylo Oleksa (Alexij), jméno Václav (Вячеславъ) bylo jeho jméno světské. Redaktor (řečené St. knihy) zde mate sv. Barlaama († koncem XII. stol.) s mnichem novgorodského Chutymského kláštera Barlaamem († 1243), který se po světsku jmenoval Vjačeslav Proktinin. Možné však je, že i sv. Barlaam měl dvě jména, Olexa a Vjačeslav.

[4]) Bulharismy v jazyce nerozhodují, jednak nejsou rázovité, jednak literární jazyk XI. stol. na Rusi a u Bulharů byl týž.

[5]) Z toho, že dosud nevíme o kanonu ke cti sv. Lidmily, nenásleduje, že ho vůbec nebylo. Do Minejí se asi nedostal proto, že sv. Lidmila nebyla v ruských chrámech nijak zvlášť ctěna; také v knížecích ruských rodinách nebylo jméno sv. Lidmily rozšířeno.

Ale sestavení proložních legend nelze klásti do doby, kdy byl kanon pojat do ruských Minejí, na konec XI. století. Tyto legendy byly psány později. Již v předmongolském období přešly legendy z Kyjeva do literatury severoruské, ale, jak ukazuje osud těchto památek, ani v XIII. a XIV. stol. nebyly nutnou součástí severoruských Prologů. Příčinou toho asi bylo, že severorušti přepisovači pořizovali i dále své opisy ze starších rukopisů Prologu pocházejících z XI. a XII. stol., a v těchto rukopisech legend o českých svatých ještě nebylo. Nepřímým důkazem, že proložní legendy jsou původu pozdějšího, možno viděti v tom, že jich není v jihoslovanských rukopisech Prologu. Okolnost, že v těchto jihoslov. rukopisech není života sv. Vladimíra, považuji za přímý následek toho, že tento proložní životopis byl sestaven teprve později, začátkem XIII. stol.[1] Podobně si vykládám, proč nejsou v jihoslov. Prologu proložní legendy o sv. Lidmile a Václavu. Ty byly upraveny ne dříve nežli na konci XII. stol. a možno že již počátkem XIII. stol. jako proložní život sv. Vladimíra. Pohroma, která stihla jižní Rus za vpádu tatarského a která překazila na dlouhou dobu literární vzájemné spojení s jižními Slovany, zamezila, že ani proložní legendy nemohly přejít do literatury bulharské. Proložní legenda o ruském knížeti Mstislavovi, sepsaná brzy po jeho smrti († 1132), přešla do jihoslov. písemnictví. Kdyby také legendy o českých svatých nebyly bývaly sestaveny později nežli legenda o Mstislavovi, i ony mohly vejít ve známost v literatuře jihoslovanské a mohly se zachovati v jihoslov. prolozích XIII.—XIV. stol.

Že proložní legendy o českých svatých jsou původu jihoruského, dokazují i literární prameny těchto památek.[2] Nejsnáze lze označiti původní pramen proložní stati o přenesení ostatků sv. Václava. Je to jihoruská redakce staroslov. legendy o sv. Václavu v rukopise, který je podobný textu Vostokovovu. Ve vypravování o zázraku s krví čteme: третій же гень вечеръ взиде церковъ; podtržené slovo se čte toliko v redakci Vostokovské (a charvátsko-hlaholské), ale *v severoruské* redakci ho není. A celé toto vypravování, podobně jako stať o přenesení ostatků sv. Václava do Prahy, se úplně srovnává s textem Vostokovským. Stejná jsou i závěrečná slova stati: чающе воскресенія Господа нашего І. Х.; v Minejní redakci je čtení opravené, srozumitelnější: чающе воскренія мертвымъ. Jméno matky Václavovy v proložní legendě má týž tvar (plnohlasý) Дорогомиръ, Дорогомиль, Дорогомида, jako jediná jihoruská redakce původní staroslov. legendy. V proložní stati není skoro nic vlastního, je to výtah z textu řečené staroslov. legendy; ale nepatrné rozdíly v textu, nepocházejí-li od samého autora, vedou k doměnce, že autor měl v rukou nějaký *starší* text, nežli je sám Vostokovský. Autor proložní stati se odchyluje od původního pramene tam, kde nazývá Boleslava *starším* bratrem: брата же имѣяше старѣишаго Болеслава. V latinských kronikách[3] a legendách o sv. Václavu a také v slovanském překladě legendy Gumpoldovy

---

[1]) Srov. můj spis Древне-русскія княжескія житія, 13—14.

[2]) V dalším výkladu se nebudu už dotýkati liter. dějin legendy o sv. Lidmile. Dějiny rukopisných památek obou legend o sv. Václavu a sv. Lidmile jsou tak těsně spojeny, že jich nelze od sebe dělit. Tak i v literární historii těchto památek, kde se mluví o jedné z nich, nutně připomíná se i druhá. Ale osnova badání v otázce o pramenech legendy o sv. Lidmile je zcela jiná nežli u legendy o sv. Václavu. Proložní legenda o sv. Lidmile je sepsána podle staroslov. legendy o ní. Tato památka však dnes není známa; buď se tedy musíme vůbec zdržet výkladu, v jakém poměru je proložní legenda o sv. Lidmile k svému prameni, nebo se pokusit o dohad, jak asi vypadala tato ztracená památka. Pokus o rekonstrukci staroslov. legendy o sv. Lidmile (neběží o slova, nýbrž jen o soustavu) považuji za proveditelný. Ale k tomu konci mám za nutné vzít na pomoc i nejbližší latinské legendy o naší světici — Menkenovu a Kristiánovu. K tomu ovšem je vhodné místo ve zvláštní stati.

[3]) Ostatně v kronice Dalimilově: „(Drahomiř) dva syny krásná imějieše, starějšímu diechu Boleslav a mlazšiemu diechu Václav“ (v Pramenech III, 51—52).

jmenuje se Boleslav *mladším* bratrem, jako v legendě staroslověnské. V rukopise staroslovanské legendy, jehož užil autor proložní stati, tohoto variantu nemohlo být; v staroslov. legendě se jmenuje Václav *prvorozeným*. Těžko je vyložit, jak povstala tato osudná záměna. Neobráží se v ní u ruských spisovatelů rozšířená snaha přirovnávat Boleslava k Svatoplukovi, bratrovrahu sv. Borise a Glěba? V životech těchto svatých několikrát čteme o Svatoplukovi: брата своего (var. ми) старѣишаго. Příčinu k této domněnce zavdávají další slova proložní stati o Boleslavovi: преложи окаменение серца своего на каязнь (var.: на покаяние) и выю желѣзную преложи (var. преклони) на моление, разумѣ грѣхъ свой, еже не токмо брата своего уби В. но и ини его ради погуби. V kratším textě staroslov. legendy se tato slova nevztahují přímo na Boleslava: и преложи и окаменение сердца на покаяние.[1] Staroslov. legenda vůbec nedávala příčinu autoru proložní stati mluvit o „železné šíji" a o „zkamenění srdce" Boleslavova; ale na ruského knížete Svatopluka, k němuž asi autor chtěl přirovnávat Boleslava, českého bratrovraha, se tyto přívlastky úplně hodily. Životopis sv. Borise a Glěba mluví o Svatoplukovi takto: не въспомяну зълаго своего братоубийства и многаго си съблажнения, ни поне мало на казание превратися. Tak se čte toto místo v severozápadní redakci života sv. Borise a Glěba, která zachovala na mnohých místech starší čtení. V ostatních redakcích tohoto životopisu se čte: и ни малы на покаание преклонися.[2] Tedy varianty v tomto životě a v proložní stati o sv. Václavovi jsou tytéž. Tatáž jihoruská redakce staloslov. legendy je podkladem i proložní legendy o sv. Václavu na den 28. září. Ale poměr autorův k tomuto prameni jeho skládání není tak jasný. V proložní legendě se potkáváme s doplňky k textu staroslov. legendy i stran obsahu i stran rozličných literárních pramenů. Některé z těchto doplňků se protiví i zprávám staroslov. legendy i latinských legend o sv. Václavu. To nás vede k tomu, abychom předpokládali, že autor měl po ruce kromě staroslov. legendy ještě jiné, nyní neznámé životopisné prameny; ale okolnosti, za jakých se proložní legenda zrodila, byly těmto předpokladům málo příznivy. Proložní legenda je památka poměrně pozdní a byla napsána daleko od místa, kde by bylo možno nalézti nové životopisné zprávy o svatém Václavu. Také nevidíme, že by se autor legendy byl vyznamenával zvláštní touhou, která by jej byla pobízela, aby hledal nových zpráv o Václavovi. S latinskými legendami o sv. Václavu byl v překladě slovanském jako jiní tehdejší spisovatelé obeznámen; ale nemůže být řeči o tom, že by jich byl soustavně užíval.

Ve skutečnosti jsou dva doplňky v proložní legendě; jeden z nich se protiví původní staroslov. legendě a druhý jen doplňuje text.

Z proložní legendy se dovídáme, že svatý Václav měl dva bratry: Boleslava a Spytihněva. Staroslověnská legenda, latinské legendy o sv. Václavu a jejich slovanský překlad mluví *toliko* o Boleslavovi; srov. u Kosmy: „Hec (Drahomíra) peperit *binos* natos Wencezlaum et Bolezlaum" (Prameny II, 28). Odkud vzala proložní legenda Spytihněva? Jistě že si ho její autor nevymyslil; možno, že neporozuměl, stejně jako jeho opisovači, ani smyslu tohoto jména.[3] Učenci podávají dva výklady.

[1]) V Minejní redakci: преложи окаменненое серце ихъ, t. j. zlých lidí vůbec; v charvátské redakci: прѣложи окамен'на ср'дца на покаѣние и разоумѣние грѣхь ихь.

[2]) Древне-русс. княж. житія, Прилози 39. — Severozápadní redakce Ж. Сказаній, vydaných v mém spise Замѣтки и тексты изъ Псковскихъ памятниковъ, Moskva, 1900, 45—67.

[3]) V legendě Vavřincově čteme tento výklad jména Václavova: „iuxta sui ethimologiam propriam regebat *provide iram*" (v Pramenech I, 172). Prof. Pekař poznamenal, že tento výklad se spíše hodí na jméno Spytihněvovo. Vavřinec patrně si tu pomátl výklady, které mu řekl jeho pomocník.

Prof. Kalousek připouštěl tuto zprávu proložní legendy a vysvětluje nedostatek jiných zpráv o Spytihněvovi v této legendě tím, že Spytihněv brzo zemřel, dříve nežli Boleslav zabil sv. Václava.[1] Budiž. Ale i přijmeme-li mínění Kalouskovo, nevysvětlíme, jak vznikla zpráva o Spytihněvovi v památce ruské. K tomu konci bude lépe, přijmeme-li starý výklad, který podal Vostokov, že je tu pouhé nedorozumění: autor položil strýce Václavova za jeho bratra. Jak mohlo vzniknout toto nedorozumění?

V ruské proložní legendě čteme: и родиста (Бор. и Люд.) три сыны; ale jmenuje se tu jen jeden z nich (Vratislav). Spytihněv se připomíná v památkách latinských; při tom kronika Kosmova zase mluví o dvou synech: Borivoy autem genuit duos filios, Spitigneum et Wratislaum (27). Legendy Menkenova a Kristiánova, které jsou blízké legendě staroslovanské, jakož i proložní legenda, mluví o třech synech, ale jmenují (Kristián) dva: Spytihněva a Vratislava. V slov. překladě Gumpoldovy legendy se rovněž připomíná Spytihněv, s dodatkenm: сынъ Боривоевъ (10). Výše jsem pověděl, že považuji za pravděpodobné, že proložní legendy o sv. Václavu a Lidmile složila jedna a táž osoba. S původní legendou o sv. Lidmile byl autor jistě obeznámen, a tam se rovněž asi mluvilo o třech jejích synech, i když snad nebyli uvedeni všickni jménem. Co přivedlo autora na myšlenku, že i Drahomíra měla tři syny, nelze objasnit. Autor znal slovanskou redakci Gumpoldovy legendy. Čta v legendě: отцу оумершю по роду братія (maior natu *fratribus*) старѣй на княжение приступивъ, mohl se domnívat, Václav měl ***několik*** bratří. Три сыны v staroslov. legendě o sv. Lidmile a zmínka o Spytihněvovi v slov. redaci způsobily u autora toto nedorozumění. Obdobné omyly nalézáme i v životech ruských svatých. Tak na př. životopisec jaroslavských knížat Basilia a Konstantina zaměnil Konstantina s jeho dědem a Basilia s jeho strýcem (rovněž Basiliem).[2] Ještě snáze mohl ruský písař poplést rodokmen knížat cizích, českých.

Druhý přídavek v textu staroslov. legendy máme ve zprávě o vyhnání Drahomířině: отогна матерь свою въ Будочь (srov. v rukopise vatikánském redace charv.-hlaholské: и взврати матерь свою въ Прагь). Ani staroslov. legendy o sv. Václavu, ani latinské, ani jejich slovanský překlad se nezmiňují na tomto místě o Budči.[3] Abychom pochopili, jak vznikl tento přídavek v proložní legendě, bude asi nutno uvést ve spojení toto místo se zprávou o Budči v staroslovanské legendě v redakci Vostokovské a Minejní: отсади же (и князь) Воротисдавъ (Вратиславъ) въ Будучь (Будичь).

V proložní legendě čteme o sv. Lidmile, že ona отъиде (v prol. Istoričesk. musea č. 2773: бѣжа) во инъ градъ Тетинъ (тако) нарицаемъ. Opisovače legendy v Prologu Istorič. musea č. 890 zřejmě neuspokojilo toto nedostatečné udání místa, a proto sám ze svého dodal: Тетинъ нарицаемъ страны сербьскыа. Podle jeho vysvětlení sv. Lidmila, chtějíc se zachránit před úklady své snachy, odešla do svého rodiště; o tomto rodišti se opravovatel textu s jistotou domníval, že bylo v Srbsku. To, co učinil přepisovač legendy o sv. Lidmile v XVI. stol., mohl učinit i autor legendy o sv. Václavu a ještě pravděpodobněji někdo z prvních opisovačů; označil dohadem místo, kam byla Drahomíra vyhnána, užívaje při tom jednoho ze jmen, která se vyskytují v legendě. V originálu proložní legendy o sv. Václavu, jako v staroslov. legendě, slov въ Будочь snad ani nebylo. Chceme-li označit písemný pra-

[1]) Obrana knížete Václava Sv., 13; srov. *Palacký,* Dějiny národa česk. I.

[2]) Srov. *V. O. Ključevskij,* Древне-русскія житія святыхъ, какъ историческій источникъ, Moskva, 1871, 176. — Alexandra Jaroslaviče Něvského jeden z životopisů jmenuje *Jaroslavem,* zaměňuje jeho jméno s otcem; viz o tom v mém spise Древне-рус. княж. житія, 169.

[3]) матерь свою н(зъ) землѧ своеѧ изгна отъ себе (38).

men tohoto dodatku, můžeme i zde ukázat na starosl. legendu o sv. Lidmile. K tomu vybízí částečně i rozbor textů proložní legendy a staroslov. legendy o sv. Václavu.

V proložní legendě se čte:	V legendě Vostokovské:
Паустиша Вячеслава, да отженетъ матерь свою, рекуще; хощеть тя убити съ братома (variant з братом), та бо преже убила есть и бабу твою Людмилу. И отъгна матерь свого въ Будочь. И по малѣ покаявся, приведе ю къ себѣ.	Ти же намолвиша Вячеславу, рѣша: хощеть тя Болеславъ убити, съ матерью совѣщавъ...; бѣша Вячеслава научили (var. Minej. наустили) выдати (var. выгнати, изгнати) матерь свою безъ вины. Вячеславъ же разумѣвъ страхъ божій.... и приведе паки (въ Прагь) матерь свою..., каяшеся.

Vypustíme-li v textě proložní legendy podtržená slova, srovnává se tento text obsahem s textem staroslov. legendy o sv. Václavu, ale v podobě zkrácené. Dodatek, o zabití sv. Lidmily, je tu vsunut pod vlivem staroslov. legendy o sv. Lidmile. Z téhož staroslov. pramene a pod jeho vlivem nastala záměna slov безъ вины — въ Будочь. Opravovateli, který četl zprávu o Drahomíře v staroslov. legendě o sv. Lidmile, mohla se zdát slova безъ вины nemístnými, a proto zaměnil čtení jedné památky za čtení památky druhé.

Rozbor textu proložní legendy o sv. Václavu stran tří odchylek od staroslov. legendy (o Spytihněvovi, o Budči, o zázračné příhodě s krví) dopouští, že se můžeme omeziti na tři prameny: na jihoruskou redakci staroslov. legendy o sv. Václavu (jako základní pramen), na slov. redakci Gumpoldovy legendy a na staroslov. legendu o sv. Lidmile (prameny doplňující). Pro životopis sv. Václava bude nutno připustit ještě jeden vedlejší pramen *ruský*, kterým by se vysvětlily některé odchylky proložní legendy od staroslov. legendy o sv. Václavu.

V proložních životech ruských světců, které jsou sepsány podle širších legend, bývá pravidlem, že zkrácené texty zachovávají velikou, někdy až doslovnou příbuznost s původním čtením. Proto skoro vždycky bývá lehko ukázati nejen na pramen proložních životopisů, ale i na jeho redakci.

O tom byla řeč již výše, když jsem líčil vztah proložní stati o přenesení ostatků sv. Václava k jihoruské redakci staroslov. legendy. Proložní legenda o sv. Václavu na den 28. září je výjimkou od tohoto pravidla. V té se potkáváme tak často s variantami a doplňky k textu staroslov. legendy, že snad není oddílu, který by se úplně kryl s textem staroslov. legendy. V čem je toho příčina? Sotva lze přičíst tyto rozdíly na vrub osobnosti spisovatele, který nebyl zvyklý prostě opisovat cizí myšlenky. V staré Rusi se svéráznost spisovatelova pokládala spíše za nedostatek, za důkaz nevzdělanosti, nežli za nějakou přednost. Ani v druhé práci našeho autora, v proložní legendě o sv. Lidmile, jak se zdá, se tato svéráznost nijak nejeví. Srovnáváme-li text proložní legendy o sv. Lidmile s jednotlivými místy latinských legend o této světici, přicházíme k závěru, že její proložní legenda je blízka staroslov. legendě o sv. Lidmile. Byly tedy asi jiné, *věcné* příčiny, které vedly autora k tomu, že psal jinak, nežli je psána spousta jiných proložních legend. Ježto větší část slohových odchylek proložní legendy o sv. Václavu od staroslov. legendy je vzata z podobných vzorů hagiografické literatury o sv. Borisovi a Glěbovi, míním, že řečená literatura působila na autora této legendy i v tomto směru. Život sv. Borise a Glěba a částečně i *jihoruské* redakce proložní legendy o těchto svatých byly, po mém mínění, autorovi při práci vzorem. Podám o tom několik dokladů.

Ve vypravování o zázračné příhodě s krví (přejal-li je autor co do obsahu od překladatele latinských legend, viz str. 56—58) přidal náš písař k prameni: вопьяше бо яко и Авелева къ Богу на Болеслава. Toto srovnání se mohlo ovšem vyskytnouti u autora i bez cizího vlivu, ale způsob vypravování je blízký textu „Žitijného Skazanija" sv. Borise i Glěba: кровь брату моею (variant брата моего) вопіеть къ тобѣ, Владико, Якоже Авелева — slova knížete Jaroslava, která pronesl na místě, kde byl sv. Boris zabit.[1]

Ve většině rukopisů proložní legendy o sv. Václavu v rozmluvě velmožů s Boleslavem čteme: а мы тобѣ (ти) пріаемъ. To je původní čtení; srov. s tím slova Svatoplukova v nejstarší letopisné redakci vypravování o Borisovi a Glěbovi k bojarům: пріаете-ли ми всѣмъ сердцемъ?

V pergamenovém Prologu ze XIV. století, chovaném v Typografské knihovně č. 161, se čte: Гнѣвыса же пронзе ему сердце мечемь; v ostatních rukopisech: Гнѣвыса же (var. инъ же) прободе ему ребра мечемь; podobně i v staroslov. legendě o sv. Václavu. K řečené opravě původního textu čteme zase v proložní legendě blízkou paralelu o Borisovi: и единь извлекъ мечь, пронзе и (Бориса) въ сердце (28—9).

Místo slov staroslov. legendy и испусти (В.) духъ свой čteme v proložní legendě čtení v proložních životopisech obvyklejší: и предасть св. В. блаженую душю въ руцѣ Господни (var. Господеви, Божіи); totéž je i v proložní legendě o sv. Borisovi: и предасть (Б.) душю свою въ руцѣ Божіи (var. Господеви) (31).

Slova, která doplňují vylíčení staroslov. legendy o poměru Boleslava k jeho bratrovi, бѣ бо языкомь льстивъ (var. льстивомъ) паче живота своего любяй, а на сердцѣ своемъ о убійствѣ его помышляше, mohla se objevit v legendě nejspíše pod vlivem obdobného vyjádření v životopisech sv. Borise a Glěba o poměru Svatoplukově k bratřím: посла же лестію (var. лестно) къ Борису, глаголя: брате любовь хощу съ тобою имѣти; се же оканный неистину глаголаше, льстя подъ нимъ, како бы и (Б.) погубити (28, 35).

Zkoumaje slovanskou redakci Gumpoldovy legendy pozoruji, že překladatel pod vlivem staroslověnské legendy o sv. Václavu zmirňuje vyjádření latinského pramene o vině Boleslavově při zavraždění bratrově a větší část viny svaluje *na rádce* Boleslavovy, bojary. Proti tomu v některých slovech proložní legendy můžeme pozorovat u autora snahu zvětšit odpovědnost a zdůraznit *osobní* účast Boleslavovu. Myšlenku zavraždit Václava i podle proložní legendy vnukají Boleslavovi velmoži, ale v dalším projednávání plánů vystupuje především Boleslav. Proto původní slova staroslov. legendy: тогда зліи дьяволи възваша Болеслава, совѣтъ творяще непріязненъ о Вячеславѣ; и возваша собѣ Болеслава (на Гнѣвысенъ дворъ) и сотвориша злый той совѣтъ непріязненъ, jsou v proložní legendě takto změněna: и сотвори съ ними совѣтъ Болеславъ; утверди совѣтъ съ боляры его Болеславъ.

Autor staroslov. legendy věří v opravdové pokání Boleslavovo a mluví o něm bez omlouvání, které je zaznamenáno v proložní stati na den 4. března. Spisovatel proložní legendy se vůbec nezmiňuje o osobním účastenství Boleslavově při přenesení ostatků sv. Václava. Co asi mohlo být příčinou neodůvodněné opravy v textu staroslov. legendy? Nejspíše zase snaha, přirovnat knížata bratrovrahy, Boleslava a Svatopluka. V proložních životopisech sv. Borise aspoň máme tato obdobná slova s proložní legendou: призва (Святополкъ) Вышегородьца (var. бояры, мужѣ) съвѣтъ створивъ (объ убійствѣ Б.); и созва къ собѣ боляры его (28, 30).

[1]) Srov. Древне-рус. княж. житія, Прилози, 42; dále v závorkách číslo stránky tohoto spisu.

Podobnost tu ovšem není veliká, ale při tak skrovné památce, jako je legenda o sv. Václavu, ji uvádím.

Po stránce literární zasluhují obě proložní legendy o českých světcích, aby byly zařaděny do skupiny stejně zdařilých proložních životopisů, jako jsou vzorná skládání v proložní ruské literatuře: legendy o sv. Borise a Glěbě, o Michalu Černigovském a nejstarší, dosud jen z jihoslovanské redakce Prologu známá, legenda o sv. Olze. Autor legend o českých světcích sotva spisoval svá skládání nahodile. Nenáležel k onomu literárnímu prostředí, v němž byly legendy o sv. Borisovi a Glebovi skládány a potom přepracovány? Kdybychom mohli o něm říci, že on sám sepsal nebo přepracovával proložní životopis sv. Borise a Glěba, byl by vliv ruského proložního vzoru na proložní legendu o sv. Václavu tím pochopitelnější. Skutečnost, že spisovatel proložní legendy o sv. Václavu užil životopisné literatury o sv. Borisovi a Glěbovi v nejstarší *jihoruské redakci*, potvrzuje moje mínění, že i proložní legendy o českých světcích jsou původu *jihoruského*.

Na závěr podávám poznámky o svém vydání proložních legend o sv. Václavu a Lidmile. Texty legend na den 16. a 28. září uveřejňuji podle nejstaršího ze známých rukopisů, podle pergamenového Prologu z XIII. — XIV. stol., č. 153 bývalé moskevské Typografské knihovny (nyní knih. Centrálního archivu); to jsou texty, které jmenuji texty „prvního řádu". Varianty k nim uvádím z Prologu téže knihovny č. 161 (T²), pocházejícího ze XIV. stol.; k legendě o sv. Lidmile ještě z t. zv. Priluckého pergam. prologu ze XIV. — XV. stol. (Pr), sign. A $^{1}/_{264}$ bývalé knihovny petrohradské Duchovní akademie, nyní Gosudarstv. publičné knihovny (v Leningradě). List se čteními na 28. září se tu nedochoval. Z pergam. Prologu Publičné knihovny (sbírky Pogodinovy) ze XIV — XV. století připojuji fotografické snímky s celým textem; je to starý rukopis nejvhodnější k reprodukci. V rukopise Typografské knihovny č. 153, který jsem položil za základ, je písmo vybledlé. Ve variantech podávám v podstatě celý text i druhé odrůdy, podle tří pergam. rukopisů ze XIV. stol.: Patriarší knihovny (nyní moskevského Istor. musea) č. 244 (P¹), č. 247 (P²), a č. 248 (P³); v papírových rukopisech přestanu na textu Vel. Minejí metropolity Makaria, podle obojího rukopisu této staroruské sbírky: Uspenského č. 986 a Synodálního č. 174; ježto pak není rozdílu v textě obou rukopisů, uvádím jej prostě pod zn. VČM. Uvádět varianty z ostatních papírových rukopisů XV. — XVI. stol. nepovažoval jsem za vhodné.

Týmiž zásadami a týmž způsobem označení jsem se řídil i ve vydání proložní stati o sv. Václavu na den 4. března. Ale text této stati je v rukopisech méně pestrý nežli text předešlých legend, a stať sama je po stránce literární méně zajímavá. Text první odrůdy podávám podle pergam. Prologu Uspenského soboru č. 3 Patriarší knihovny z poč. XV. stol. (1406); varianty k němu z pergam. Prologu Patriarší knihovny č. 248 ze XIV. stol. Z druhé odrůdy beru Uspenský rukopis (papírový) Vel. Minejí Četij (VČM) č. 992 (v rukopise Synodální knihovny chybějí Mineje březnové) a Prolog (papírový) z poč. XVII. stol., sbírky Grigorovičovy č. 1706 v Rumjancovském museu (nyní Leninské veřejné knihovně v Moskvě).

Texty uvádím paleograficky přesně se všemi zvláštnostmi originálu, pokud je v tiskovém vydání možno. Svislými čarami označuji řádky textu v originále.

OBSAH.

Proložní legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile se čtou toliko v staroruských rukopisech; je najevě, že ani u Slovanů západních ani v literatuře jihoslovanské v staré době nebyly známy. Při ohromném množství staroruských rukopisů těchto památek není divu, že jejich

text se leckde různí; ale všecky tyto různosti vznikly jen z toho, jak ten neb onen opisovač nebo čtenář původní redakci legendy pojal a dále podával. Nelze tedy mluviti o nových redakcích těchto památek, nýbrž toliko o různostech jednoho a téhož původního čtení.

Legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu (tato z 28. září) osudem svých rukopisů těsně souvisí a i svým původem jsou rovněž v úzkém svazku mezi sebou. Jsou to památky jihoruské písemnosti z druhé polovice XII. nebo ze zač. XIII. stol., vzdělané podle starých slovanských legend o těchto svatých, pravděpodobně jedním a týmž autorem a v jedné a téže době.

V legendě o sv. Václavu (28. září) možno vedle jejího základního pramene, jihoruské redakce staroslov. legendy, vidět ještě vliv dvou jiných památek: staré, nyní neznámé, slovanské legendy o sv. Lidmile a slovanského překladu Gumpoldovy legendy o sv. Václavu. Na účet těchto památek můžeme přičíst jednak odchylky od jejího původního pramene, jednak přídavky k němu, pokud obsahují *skutečné nové zprávy* (vypravování shodné s latinskými legendami, o zázraku s krví, ze slov. překladu Gumpoldovy legendy, nebo doplňky o Spytihněvovi a o vyhnání Drahomíry na Budeč ze staroslov. legendy o sv. Lidmile).

Autor legendy o sv. Václavu si vzal za vzor při práci proložní legendu o sv. knížeti Borisovi, jejíž pramen, Житійное Сказаніе o sv. Borise a Glěbovi, v starší redakci nezůstal bez vlivu na legendu o sv. Václavu.

Z textů těchto ruských památek si vysvětlíme odchylky proložní legendy o sv. Václavu od základního jejího pramene, t. j. od legendy staroslovanské.

Tato příbuznost proložní legendy o sv. Václavu s hagiografickou literaturou o Borisovi a Glěbovi dovoluje nám spojovat původ legendy s oním ruským literárním prostředím, které se zabývalo skládáním a přepracováváním hagiografických spisů o Borisovi a Glěbovi. Je možno, že autor proložní legendy o sv. Václavu byl i autorem jedné z redakcí proložní legendy o sv. Borisovi.

Proložní stať o Přenesení ostatků sv. Václava (4. března) je, co se týče doby skládání i co se týče pramene, rovněž jihoruské redakce staroslov. legendy o sv. Václavu, příbuzná s proložní legendou na 28. září. Ale z obsahu proložní stati není tuto příbuznost vidět. Z toho důvodu spíše lze soudit, že autorem proložní stati (4. března) byl někdo jiný nežli autor proložní legendy z 28. září. Také v této stati, jako v proložní legendě, můžeme znamenat vliv životopisné literatury o sv. Borisovi a Glěbovi. Přiložené texty podávají původní čtení legend, a varianty k nim ukazují rozličné počáteční pokusy o přepracování tohoto původního znění.

Poznámka. Při studiu proložních legend o sv. Lidmile a o sv. Václavu prohlédl jsem 98 rukopisů Prologu zářijové polovice roku (z těch 19 pergamenových) a 69 rukopisů březnové polovice roku (z těch 20 pergamenových). Zbývá ještě asi 30 rukopisů Prologu z druhé polovice XVI. stol. a ze XVII. stol.

Во тѣ дн҃ь ст҃ыѧ[1] м҃нце / людмилъı. бабъı ст҃го вѧ́слава.[2] /

V týž den (16. září) svaté mučednice Lidmily, báby sv. Václava.

l. 22 ob.[b] Блажнаѧ людмила. бѧше / ѿ земля сербь=скиѧ·[3] кнѧ/зѧ сербьскаго дщи.[4] ѿда/ на бъı за чешьскаго кнѧ/зѧ· именемь боривой. [5]бѧху / же тогда не вси крщни[5] егда / же бъıста вкупь[6] просвѣти/стасѧ йма ōчи срч=нѣи· і крті/стасѧ во имѧ оц҃а і сн҃а ї ст҃го / дх҃а. й создаста[7] црокви й сово/куписта ерѣѧ. й родиста ·Г· / сн҃ы й дщерь.[8] боривой же. Л҃· / й ѕ лѣ. житьѧ сего ѿиде. бл҃/женаѧ же людмила всю пе/чаль имѣѧше[9] къ бу. й все сво/е имѣние в млтню нищи/мъ[10] раздаѧ.[11] сн҃ъ же іеѧ врати/славъ[12] приѧ пртлъ[13] оч҃ь.[14] й тъ[15] / владѣвъ лѣ ЛГ. почи ō гѣ./ и приѧ власть вѧчеславъ / внукъ людмилинъ· тогда / нача мъıслити мт҃и вѧче/славлѧ на свекровь свою зѣ/ло[16] людмилу. й всѧчьски и/скаше[17] погубити ю. разум/вши же [18]людмила. ѿиде въ йнъ гра тегинъ[19] нарицаѥ/мъ.[20] снохa же іеѧ свѣщасѧ / с двѣма боѧринома. и [21]по/=

Blahoslavená Lidmila byla ze země Srbské, knížete srbského dcera. Byla provdána za českého knížete, jménem Bořivoje. Nebyli tehdy ještě všichni pokřtěni;* když pak byli spolu, osvítily se jim oči srdce (jejich), a byli pokřtěni ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého. I vystavěli chrámy a shromáždili kněze. A zplodili tři syny a dceru.** Bořivoj pak, maje šestatřicet let, z života tohoto odešel. Blahoslavená pak Lidmila všecku péči*** měla k Bohu a rozdala všecko své jmění na almužnu chudým. Syn pak její Vratislav přejal stolec otcovský, a ten, vládnuv třiatřicet let, skonal v Pánu, i přejal vládu Václav, vnuk Lidmilin. Tehdy začala pomýšleti máti Václavova velmi† proti tchyni své a všelijak hledala zahubiti ji. Vědouc to Lidmila, odešla na jiný hrad, nazvaný Tetín. Snacha pak její se uradila se dvěma bojary a poslala je na Tetín, aby zahubili tchyni

Varianty k textu: 1) T[2] стоє; 2) T[2] кнѧзѧ; 3) T[2] серпьскъıѧ; 4) VČM + и; 5-5) P[1], P[2] некрещении вси; podobně i VČM, P[3] бѧху бо тогда не кртиане суще вси; 6) tak i v T[2], jinde: вкупѣ; 7) T[2] созда; 8) tak i v Pr.; P[1] дщерни, P[3] три сн҃ы и три дщерни, VČM: и дщери; 9) VČM имѧше; 10) VČM нищихъ; 11) P[1] издаѧ; 12) P[1], P[3] братиславъ; 13) VČM столъ; 14) T[1] очни, VČM отечь; 15) VČM той; 16) P[3], VČM мыслити зло; T[2] toliko: мыслити; 17) T[2] людмилу; 18) Pr. разумѣвъ же; 19) P[1], VČM тетинъ; 20) Pr. нарѣцаемъ; 21) VČM еѧ;

*) Většina rukopisů P[1], P[2], i Minejní, mají: nepokřtěni všichni (= pohané); P[3] byli pak tehdy nekřesťané jsouce všichni. — **) P[3]: tři syny a tři dcery; VČM: a dcery; P[1]: dcery. — ***) печаль může být: soužení, zármutek (θλιψις) i péče. — †) зѣло (velmi) je v našem rukopise asi zkažené původní зъло (zle), jak mají rukopisy Minejní.

сла ѧ въ тигенъ.[22] [23]дабъı погубили све=кровь іеѧ людь/милу.[23] [24]пришедшема же
23.[a] раз/бойникома тѣма[24] сово//куписта о собѣ множьство / злодѣй подобны себѣ.[25] вече/ру же бъıвшю ōступиша дво/ръ [26]со ōружиѥмь и разбиша[27]/ двери й внидоша в храмъ [28]й/м=ше же людмилу въвергоста / оуже на шию іей. й оудави/ста ю.[28] й тако приѧтъ конець / житью в дн҃ь суботнъıи в пе/рвъıи[29] ча ноши· живши[30] лѣ./ ӡ҃. й ōдино лѣто.[30] й бу оугоді/=вши[31] мучениѧ вѣнець прі/ймши. бъ бо по=каза ѿ не/ѧ знамениѧ й чюса на м/стѣ йдеже бѣ погребена· не/бѣ бо в црокви но по стѣною / гра. йдѣже по всѧ нощи ѧвл/хусѧ свѣщю го=рѧща. й нѣкі/й слепець прозрѣ прикосну/всѧ персти[32] йдѣже людмила / лежаше· й ѿтолѣ многа бъı / чюдеса. ѧже слъıша[33] внукъ / іеѧ вѧчеславъ· потщавсѧ / пренесе[34] бабу свою в славнъı/й градъ прагу. й положн мо/щи іеѧ в црокви ст҃го геōргі/ѧ· йдеже и нънѣ многа[35] су / знамениѧ и чюдеса.[35]

její Lidmilu. Přišedše pak vrahové ti, shromáždili množství zlosynů sobě podobných. Když pak byl večer, obstoupili dvůr se zbraněmi a rozbili dveře a vešli do domu. Chopivše pak Lidmilu, vhodili provaz na hrdlo její a udusili ji. A tak vzala konec života v den sobotní, v první hodinu noční, živši let šedesát a jedno (léto), Bohu se zalíbivši a korunu mučednickou přijavši. Neboť Bůh ukázal skrze ni znamení a divy na místě, kdež byla pohřbena; nebyla totiž (pochována) v kostele, ale pode zdí hradní, kdež se po všecky noci zjevovaly svíce hořící. I nějaký slepec prozřel, dotknuv se prsti, kdež Lidmila ležela. A od té doby se děly mnohé zázraky, o nichž slyše vnuk její Václav, pospíšiv si přenesl bábu svou do slavného města Prahy a položil ostatky její v kostele sv. Jiří, kdež i nyní mnohá znamení a zázraky se dějí.

Во тѣ дн҃ь стрть ст҃го вѧчеслава / кнѧзѧ чешьскаго.

V týž den (28. září) umučení svatého Václava, knížete českého.

l. 37 ob.[b] Подобно ѥсть[1] прежe ōчтво / видѣти[1] и столъ ст҃го му/ченика вѧчеслава. се[2] бѣ / сн҃ъ вратиславль· кнѧзѧ / чешьска имѣѧ подъ

Slušné jest předem znáti vlast a stolec svatého mučedníka Václava. Tento byl syn Vratislava, knížete českého, maje pod sebou dva

22) T[2] тешнъ; 23-23) totéž čtení i v Pr.; T[2] да быша, P[1], VČM да быста ю погубили; 24-24) P[2], VČM пришедше же разбоиника та; 25) P[2], VČM има; 26) VČM еѧ; 27) T[2] разбивше; 28-28) totéž čtení v T[2], Pr.; v P[1], P[3] възвергоста оушевъ на шию ен съемша ин съ главы и тѣмь оудависта; P[2] VČM възвергоста оубивало снемша съ главы чѧ на шию ин и тѣмъ оудависта (убрусъ, a druhá čtení: уже, — ушевъ, убивало,); 29) T[2] въ ā; 30-30) лѣ ӡ. и лѣ T[2]; 31) T[2] оугодивъ; 32) Pr. персть; 33) P[1], VČM слышавъ; 34) P[1], Pr. принесе; 35) T[2] многа чюдеса суть.

Varianty: 1-1) T[2] прежe вѣдѣти; VČM вѣдати прежe; 2) VČM сей;

собою два / брата [3] испътигнѣва болесла/ва. [3]
[4] преставлышю же сѧ[4] ѻ̈ц҃ю[5] ї[6] / прийа вѧче=
члавъ столъ ѻ̈ч҃ь[7] то/гда ѯлу ради чл҃вци[8] на=
чаша / бр҃аю свaживати. [9] первоѐ же / наоустн=
ша[9] вѧчеслава да ѿ/женеть мт҃рь своѝ ркуще. [10]
хо/щеть тѧ оубити с братома. [11] та / бо й[11]
преже оубила есть бабу тво/ю людмилу. й ѿгна
мт҃рь сво/ю в бу́чь. й помалѣ покайавъ/сѧ
приведе ѩ к собѣ.[12] болѧре[13] же / послаша[14]
38.a к брату ёго ркуще. // аще [15] насъ не послу=
шаюешь.[15] не / оупередиши оубити брата сво/ёго
то онъ[16] тебе хощеть оубити / а мы [17] ти
паче сего хощемъ.[17] й / створи с ними свѣтъ
болесла / въ. оумоли же[18] брата вѧчесла/ва
прити [19] к себѣ[19] на осщ҃ниѐ цр҃ки. ѝ при=
шедъ[20] вѧчеславъ· / ѝ [21] любеѯно пребъıста въ
дн҃ь сщ҃е/нийа. въсхотѣ же вѧчеславъ / ѿити
ѿ града и оумоли ѥго / болеславъ [22] до оутрени
повесе/литисѧ.[22] бѣ бо ѩѯъıкомь лстивъıмь.[23]
паче живота своёго лю/бѧ й. а [24] на срд҃ци
своемь ѻ оуби/иствѣ ёго помъıшлѧше[25] й ѩ/ко
ѻ̈блеже [26] вѧчеславъ [27] той но/щи в градѣ й оу=
твердивъ свѣ/тъ [27] с болѧръı [28] ѥго болеславъ
ѻ / оубиюений[29] братни. [30] й оутро[30] и/дущю
юему на оутренюю[31] къ / цр҃кви.[32] постиже
болеславъ съ / боѩръı ѝ оудари й в главу
ме/чемь. й побѣже вѧчеславъ [33] въ / цр҃квь.[33]

bratry: Spytihněva a Boleslava. Když pak zemřel otec, převzal Václav stolec otcovský. Tehdy zlomyslní lidé začali popouzeti bratry (proti sobě). Zprvu navedli Václava, aby vyhnal matku, řkouce: „Chce tě zabíti s bratřími, neboť ta zabila i dříve bábu tvojí Lidmilu." I vyhnal matku svou na Budeč, a zakrátko kaje se přivedl ji k sobě (nazpět). Bojaři pak poslali k bratru jeho řkouce: „Jestliže nás neuposlechneš, (a) nepředejdeš-li v zabití bratra svého, on tě zabije; ale my tobě nad onoho přejeme." I vešel s nimi v radu Boleslav. Požádal pak bratra Václava, aby přišel k němu na „Posvěcení chrámu". A přišel Václav, a mile ztrávili den Posvěcení. Václav pak chtěl odejíti z hradu, i přemluvil jej Boleslav, aby se do jitra (s ním) veselil. Byl totiž jazykem lstivý, více než život svůj miluje jej, ale v srdci svém na zabití jeho pomýšlel. A když Václav ulehl, té noci na hradě potvrdil radu s bojary svými o zabití bratrově. A ráno, když šel na jitřní k chrámu, zastihl (jej) Boleslav s bojary a udeřil jej do hlavy mečem. I běžel Václav do

3-3) T^2, VČM болеслава и спытигнѣва; P^3 спътавъгнѣва; 4-4) VCM умершу же; 5) T^2 + ихъ; 6) není v VCM; 7) T^2 + и; 8) VČM болѧре; 9-9) T^2 и первое наоустиша; 10) VČM рекуще; 11-11) P^1 тако и; 12) T^2, VČM къ себѣ; 13) T^2 боѩре; 14) T^2 послашасѧ; 15-15) není v T^2; 16) není v P^1, VČM; 17-17) T^2 není: ти; P^1, P^3, VČM а мы тобѣ (P^3 ти) прииаемъ и тебе паче сего хощемъ; 18) T^2 není: же; 19-19) není v VČM; 20) T^2 приде; 21) v T^2 není: и; 22-22) T^2 да въ оутренни дн҃ь повеселивасѧ; P^1; VČM повеселитасѧ; 23) T^2 лстивъ, P^1, VČM лстивомь; 24) v P^1 místo а—и, VČM на сердци же; 25) VČM мыслѧ, 26) P^1 ѡблѧже; 27-27) T^2 въ градѣ. тои нощи оутвердивъ совѣтъ; 28) T^2 VČM боѩръı; 29) P^2, P^3 ѡ оубиниствѣ; 30-30) P^3 въ оутрѣи; 31) P^2, VČM ѯаоутрьнию; 32) T^2 въ цр҃квь и; 33-33) v P^3 není, T^2 къ церкви, VČM къ церкве, P^3 вонъ;

постигоста й тира[34] ѝ [35] ра/ссѣкоста й въ
двер҃е цр҃квнъıхъ. / гнѣвъıса же[35] [36] прободе
ему ребра / мечемь.[36] ст҃ъı же вѧчеславъ / пре=
дасть блж҃ную своѝ дш҃ю / в руцѣ бж҃ии·[37] по=
недѣлнику же / свитаѻ̈щю. крови же юго [38] не
мо/гоша потерти[38] по три дн҃и с стѣ/нъ
цр҃квнъı· вопийаше бо к бу҃ / [39] аки авелева [39] на
38b болеслава. по // нѣколицѣ же лѣтѣхъ прене-
се/нъı бъıша мощи ѥго въ / славьнъıй гра҃
прагу. / и положенъı бъıша оу ст҃го вита.

chrámu. Zastihli jej Tira (a Tista)* a rozsekali jej ve dveřích chrámových. Hněvysa pak probodl mu bok mečem. Svatý Václav pak odevzdal blahoslavenou duši svou v ruce boží, když pondělí svítalo. Krev pak jeho nemohli setříti po tři dni se stěn chrámových, neboť volala k Bohu jako Abelova proti Boleslavovi. Po několika letech byly přeneseny ostatky jeho do slavného města Prahy a položeny byly u svatého Víta.

Въ тж҃ дн҃ь / [1] принесение[1] ст҃го вѧчеслава.

V týž den (4. března) „Přenesení" svatého Václava.

[2] Тъ̈ бѣ[2] кнѧѯь въ часѣхь[3] праведе/нъ[4]
1. 5 ob.b именемь вѧчеславъ рожьсѧ[5] ѿ кр҃тьıаноу ро=
дителю· оц҃а / вратислава[6] мт҃ри же дорого=
мі/ль.[7] брата же [8] имѣıаше старѣиша/го боле=
слава.[8] болеслав же пооущені/юмь[9] дийаволимь
оуби брата своюе/го вѧчеслава. [10] тогда ѩвисѧ
чюдо / надь телесѣмь ст҃го вѧчеслава / ѩко
кровь юго не йдѧше ѯа г҃. дн҃и / в ѯемлю.[11]
третий же дн҃ь вечеръ / [12] цр҃квь вѯиде надъ
нимь.[12] ѩко ди/витисѧ всѣмь видѧщимъ.[13]
[14] ви/дѣвъ се[14] волеславъ. [15] преложи ѡка/ме=
нению срд҃а своюего на каıаѯнь. / й въıю своѝ
желѣѯноую преклони / на молению.[15] раѯоумѣ

Byl kníže v Čechách spravedlivý, jménem Václav, rodilý z křesťanských rodičů: otce Vratislava, matky pak Drahomily. Bratra pak měl staršího Boleslava. Boleslav však navedením ďáblovým zabil bratra svého Václava. Tehdy ukázal se zázrak nad tělem svatého Václava, že krev jeho po tři dni nešla do země. Třetí den večer vzešel nad ním chrám, takže se divili všichni vidouce (to). Uviděv to Boleslav, obrátil zatvrzelost srdce svého na pokání a šíji svou železnou sklonil k modlitbě. Poznal hřích svůj, že netoliko zabil svého

34) P^3 тиръ; 35-35) ve všech ostat. rukopisech: и тиста; P^2, VČM: и постигоста и два болѧрина и расѣкоста и въ дверехъ церковныхъ. инъ же прободе ему ребра...; P^1, P^2: два болѧрина... гнѣвыса же... 36-36) T^2 проньѯе юму срд҃це мечемь; 37) T^2 гн҃и, P^3 гн҃и; 38-38) P^2, VČM не ѿтерти; 39-39) P^1, VČM акы авель.

Varianty: 1-1) P. VCM[1] пренесеные мощем (мощи VČM); 2-2) VČM[2], G: Бѣ кнѧзь; 3) P^3, G, VČM[2] в чехахъ, VČM[1] в чесѣхъ; 4) G бл҃говѣренъ; 5) P рожесѧ, G рождьсѧ, VČM[1] родисѧ; 6) P братислава, VČM[2] ратислава, G рѧтислава; 7) P, VČM[1] дорогомирь, VČM[2], G дорогомиръ; 8-8) VČM[2], G имѣаше болеслава; 9) G пооученіе; 10) G+и; 11) VČM, G + въ; 12-12) P цр҃къı, VČM церкви, G възыиде сл҃нце над нимъ; 13) není v G; 14-14) VČM[2], G видѣвъ бо; 15-15) VČM[2], G преложивъ (приложивъ G) ѡкамененое срд҃це свое на покаяніе и выю свою желѣзную преклони (G приклони) на моленіе;

*) Ve všesh ostatních rukopisech jsou i slova „a Tista", jak toho vyžaduje smysl.

грѣхь свой / юже не токмо оуби брата своюго
в҃/чеслава но ины юго ради погоуби. / и по=
6a маноусѧ[16] к боу коли҃ грѣха створ//ривъ и
[17] молѧшесѧ боу бес преста/ни и всѣ҃ ст҃ымь
и ст҃омоу братоу / своюмоу вѧчеславоу. тогда
посла/вь иерѣꙗ и слоуги своꙗ. [18] и принесе [18]
тѣ/ло брата своюго вѧчеслава из болесла/=
вла града [19] въ прагоу.[19] гл҃а. азъ согрѣ/=
шихь и грѣхь мой и безаконию[20] мо/ю азъ
свѣмь. и положиша й оу[21] цр҃ь/кви ст҃го вита[22]
ѡ десноую страноу / ѡлтарѧ. [23] в҃і апл҃оу[23] идѣ=
же бѣ самь / реклъ [24] сътворь цр҃квь тоу. пре=
несенъ[24] / бы вѧчеславь кнѧзь мц҃а марта /
въ д҃. дн҃ь. [25] в'покои[25] юго дш҃ю на лонѣ /
авраамли и исаковѣ[26] и иꙗковли / идѣже вси
праведнии почиваютъ / чающе въскресениꙗ гд҃а
нашего іс҃ъ хр҃а.[27]

bratra Václava, ale (i) jiné k vůli němu zahubil. A rozpomenuv se na Boha, jak veliký hřích učinil, modlil se k Bohu bez přestání i ke všem svatým i k svatému bratru svému Václavu. Tehdy poslav kněze a sluhy svoje, přinesl tělo bratra svého Václava z hradu Boleslavova do Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého a nepravosti své jsem si vědom." I položili jej v kostele svatého Víta, na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů", kdež byl sám řekl, postaviv kostel ten. Přenesen byl kníže Václav 4. den měsíce března. (Bůh)* dejž pokoj duši jeho na lůně Abrahamově a Izákově a Jakobově, kdež všichni spravedliví odpočívají, očekávajíce vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista.

---

[16]) VČM² G помѧноусѧ; [17]) VCM², G není: и; [18-18]) VČM пренести, G принести; [19-19]) v VCM², G není; [20]) P, VČM², G безаконниꙗ моꙗ; [21]) G въ; [22]) G вида; [23-23]) VČM², G двоюнадесѧте апл҃а; [24]) G сътворъ. тоу принесенъ; [25-25]) VČM², G въ покои; [26]) G исааков'ли; [27]) VČM¹ + емоуже слава нн҃ѣ и пр҃но.

*) Slovo „Bůh" se čte ve Vel. Minejích, měli jsme je v úplném textu legendy o sv. Václavu, a vyžaduje ho smysl.

IV.

J. Vašica:

DRUHÁ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA O SV. VÁCLAVU.

ÚVOD A TEXT S ČESKÝM I LATINSKÝM PŘEKLADEM.

Zkratky: G = latinský text legendy Gumpoldovy o sv. Václavu. K = kazaňský rukopis slovanské recense Gumpoldovy legendy. P = petrohradský rukopis slovanské recense Gumpoldovy legendy. FRB = Fontes rerum Bohemicarum, I. díl, Praha 1873. WLL = J. Pekař, Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians. Praha, 1906.

1. Slovanské zpracování latinské legendy Gumpoldovy o sv. Václavu objevil roku 1904 N. Nikolskij ve dvou cyrilských rukopisech, petrohradském (= P) a kazaňském (= K),[1] a vydal je r. 1909 s názvem „Legenda mantuanskago episkopa Gumpol'da o Sv. Vjačeslavě Češskom v slavjano-russkom pereloženii" (ve sbírce „Pamjatniki drevnej pis'mennosti i iskusstva", svazek 174).[2] Není to pouhý překlad slavné a skvělé hagiografické práce mantovského biskupa o českém mučedníku,[3] nýbrž zároveň pokus o opravu a doplnění cizí práce ze zdrojů domácí tradice. Proto můžeme právem tuto památku nazvati s J. Pekařem (WLL, 44 násl.) „druhou staroslovanskou legendou" o sv. Václavu; jinak bývá také zvána po svém objeviteli legendou Nikolského.

Na její velkou historickou cenu poukázal dostatečně již J. Pekař v svém spise „Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians" (1906, str. 44—51, 431—2).[4] Současně dokazoval A. I. Sobolevskij ve studii „K chronologii drevnějších cerkovno-slavjanskich pamjatnikov" (Izvěstija otděl. rus. jaz. i slov. 1906, t. XI, kn. 2, str. 1—19) rozborem lexikálního materiálu (o. c. 4—8), že legenda Gumpoldova byla převedena do staroslověnštiny touž neznámou osobou, která ztlumočila též „Besědy" sv. Řehoře a Kyjevské listy. I kdybychom nepřijali celého jeho závěru o identitě překladatele těchto tří textů, zejména co se týče Kyjevských listů,[5] přece se nedá upříti, že je mezi Besědami a naší legendou po stránce

[1]) První rukopis, označený zde P, je sborník psaný v 2. polovině XVI. století a obsahuje legendu o sv. Václavu na l. 371v — 386v (podrobný jeho popis viz ve vydání Nikolského, str. 83—93); dříve náležel Pafnuciovu klášteru v Borovsku (v gubernii kalužské), r. 1908 však byl, spolu s ostatními rukopisy borovského kláštera, odevzdán knihovně archivu sv. synodu v Petrohradě. — Druhý rukopis, označený zde K, jest Mineja na měsíc září a náležel dříve proslulému klášteru na ostrově Soloveckém v Bílém moři, nyní se chová v knihovně kazaňské Duchovní akademie (čís. 500 Solov.); Nikolskij (o. c. II, pozn. 2) klade jej do XVI. stol., kdežto sestavitelé „Opisanija rukopisej Soloveckago monastyrja" (Kazaň 1885) jej přiřkli stol. XV. (roku 1494?).

[2]) Z vydání N. Nikolského přetiskl slovanský text legendy Gumpoldovy Vl. Gruzín v své knize Slovanský svatý Václav (Praha, 1929, str. 134—169); za základ si vzal rukopis K a varianty z P uvedl v závorkách. Pro český překlad, který jde souběžně se slovanským, použil překladu F. J. Zoubka z FRB I; ta místa, kde se překlad slovanský odchýlil od latinské předlohy, pokusil se Vl. Gruzín sám přeložiti, nikoli vždy se zdarem. Pro výzkum textu tato edice nepřináší nic, mimo dvě tři drobnůstky.

[3]) Latinská legenda Gumpoldova byla vydána podle rukopisu knihovny ve Wolfenbüttlu od G. H. Pertze v Mon. Germ. Hist., Scriptorum t. IV (Hannover, 1841, str. 211—223), a odtud přetištěna ve FRB I. (str. 146—166) s českým, dnes již nevyhovujícím překladem Fr. J. Zoubka. O tomto památném rukopise s nejstarším miniaturním zobrazením sv. Václava srov. studii, kterou napsal Ant. Friedl (Iluminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttlu. Práce z vědeckých ústavů Karlovy university č. XIII, 1926, s 55 obrazy).

[4]) J. Pekař k svému rozboru použil otisku Nikolského, kromě druhého tiskového archu (t. j. ve vydání Nikolského, str. 17—32), který se ztratil poštou (srov. WLL, 431).

[5]) Názor Sobolevského o totožnosti překladatele jmenovaných tří textů odmítá V. Jagić v Entstehungsgeschichte [2] (1913), str. 103, pozn. Kyjevské listy vznikly o víc než o století dříve než překlad Gumpolda. Cunibert Mohlberg (Il Messale glagolitico di Kiew (secolo IX) ed il suo prototipo romano del secolo VI—VII. —

jazykové souvislost, která nemůže býti nahodilá a opravňuje nás alespoň k té domněnce, že oba překlady vznikly v téže době a v témž prostředí.[1]

N. Nikolskij v obšírném úvodě k své edici slovanského překladu Gumpoldovy legendy (str. I—LI) kromě popisu obou památek, v nichž se překlad ten dochoval, a kromě příslušné bibliografie podává také zevrubný výčet a rozbor všech odchylek slovanského překladu od latinské předlohy, s pokusem o určení, odkud jsou převzaty. Jeho výsledky, jak uvidíme, dají se v ledačems doplniti. N. Nikolskij (o. c. XLII sl.) pokládá slovanský překlad Gumpolda za plod českého písemnictví z XI. století; na dotvrzení toho cituje list P. A. Lavrova o čechismech v překladě porůznu se vyskytujících a dovolává se při tom vzpomenutých studií Sobolevského a Pekaře.

Následující poznámky mají jednak doplniti úvodní stať Nikolského tím, že se pokoušejí blíže určiti vzájemný poměr obou pozdních ruských opisů, které Nikolskij otiskl paralelně vedle sebe, a vnitřním rozborem stanoviti povahu jejich prototypu, jednak také novými poznatky osvětliti ta místa, kde se slovanský překlad odchýlil od latinského originálu, buď se přikláněje k některému z jiných známých textů, nebo podávaje zprávy docela nové, odjinud nedoložené.

2. Texty obou rukopisů, které nám dochovaly staroslovanské zpracování Gumpoldovy legendy, shodují se doslova i tam, kde jsou pouhým překladem Gumpolda, i v částech čerpaných z jiných pramenů, přece však nejsou na sobě přímo závislé, aby jeden mohl býti pokládán za předlohu druhého, neboť v obou se vyskytují chyby opisovačské, jež tuto možnost vylučují. Hned v tom, hned v onom opise vypadlo nějaké slovo, které čteme v druhém, jak poučují s dostatek poznámky. Větší úryvek chybí jen v K (v kap. XII; srov. pozn. 7). Dále pozorujeme dosti hojně takových míst, kde jeden opis má čtení chybné, druhý správné. Tak píše K chybně proti správnému znění v P: v prologu K желаютъ místo P желáет (desiderat); kap. V K нетвори любы m. P не творила бы, K въслѣдовалъ m. P въслѣдователъ (exsecutor); kap. VI K предъ неправеденъ m. P пред онь приведенъ (ad se adductus); kap. VII K плоды m. P плоты (septa); kap. X K малаа m. P милаа (dulces); kap. XIV K риз҆ны m. P кър҆зьны (crusinas); kap. XVIII K скоты m. P скꙋты (veste); kap. XXI K выш҆нѧго m. P днешнѧго (hodie); kap. XXIII K ѿ сих҆же m. P ѿ силахже (de virtutibus); kap. XXIV K оужасником m. P оужником (vinctis), K скон҆чаша m. P искочи́ша (exiliunt); kap. XXVI K оутѣшена m. P оути́шена (mansuefactis); kap. XXX K лежаше m. P лажаше (od лазити, incedens) a j. Podobně zase v P, ač celkem řidčeji, shledáváme chyby proti správnému čtení v K: kap. VII P съхрани ѥмꙋ m. K съхранѧѥ́мꙋ (servando), P полныа.. непо́лныа m. K вол҆ныа̀.. невол҆ныа̀ (ultronea.. coacta); kap. X P вѣ́рою m. K вѣроую̀, kap. XVIII. P рѧсны m. K разны (singulos); kap. XXVI P с҃на m. K г҃на (domino) a j.

Atti della Pontificia Academia Romana di Archeologia, seria III, Memorie vol. 2, Roma, 1929 — str. 286) dokonce ze shody modliteb mešních v Kyjevských zlomcích a v sakramentáři Padovském soudí, že překlad tohoto nejstaršího misálu hlaholského je dílem samého sv. Konstantina-Cyrila, pořízeným v Římě v letech 868—869.

[1]) A. J. Sobolevskij shledal 57 příkladů, kde se totéž latinské slovo překládá v obou památkách týmž slovanským výrazem. Některé shody jsou velmi nápadné, na př. bystrost' = studium, zaklenuti = subcludere, zemlja = patria, osljad' = patibulum, prijazn' = amicus, račiti = dignari, rěč' = ratio, causa, sila = virtus, snaga = studium, susěd = civis, utjagnuti = mereri, čin = modus, č'st'n = venerabilis. Dále uvádí ještě 26 případů, kde totéž slovo slovanské vyjadřuje v obou textech podobný, namnoze synonymní výraz latinský. I přílišná doslovnost překladu a některé hrubé omyly rusící smysl, společné v obou památkách, vedou nás k tomu, abychom připsali oba texty, ne-li téže osobě, alespoň témuž kroužku překladatelskému. K tomu srovnej také stať A. J. Sobolevského „Cerkovno-slavjan. teksty moravskago proischoždenija" v časopise „Russkij Filol. Věstnik" (1900, t. XLIII, str. 154 násl.).

Z těchto vzájemných odchylek, zaviněných opisovači, jde najevo, že žádný z obou textů nemohl býti druhému přímou předlohou. A přece vyplynuly oba z jedné starší předlohy A, oběma jim společné. To poznáváme s jistotou z toho, že se v obou opisech, K i P, vyskytují tytéž chyby opisovačské, jichž původní překlad X neměl. Jsou to na př.: v prologu K неговѣа̀ ко ꙋ҃нымъ, P неговѣ́а къ оу҃ным místo сего вѣкъ оу҃ныи̂ (hunc aetas iuvencula); ib. KP иного стꙋд҆ныѧ старости m. того (nebo оного) стꙋденыѧ старости (illum frigidae senectutis); ib. KP смышленїемъ m. смѣшенїемъ (commixtione); ib. KP радость m. рѣдкость (raritatem); kap. I KP таче вечерномоу (=мꙋ) m. таче вѣрномоу (послѣдъствїю = ac credulae posteritati); kap. V K к҆томꙋ не пристаѥ́аше, P ктомꙋ не престаáше m. въ домꙋ же простъ бѣаше (? domestica habitudine simplex); ib. KP тѣхъ m. тихъ (modestus); ib. KP неоученыѧ (=а) m. наоученыѧ (=а = edoctos); kap. XIII KP дѣлѧ тѣх m. дѣлатель (factorem); ib. KP оу҃ды m. оумы (? consiliis); kap. XV KP оу҃мꙋ m. моужꙋ (virum); kap. XXI KP не минем m. не мьн҃е (non minus); kap. XXIII KP ѿбрѣтоша m. обрѣтъша, KP всѣм m. въ семь, KP ракоу (=ꙋ) m. рѣкоу (rivulo), KP частами m. чистами (sinceriter); kap. XXIV K ꙋзы, P оу҃зы m. оуды (membra); kap. XXIX KP къ m. нъ (sed) a j.

Tato cyrilská předloha A, z které prostřednictvím několika dalších opisů vyplynuly oba ruské texty K i P, byla přepsána z hlaholského rukopisu. Na stopu tohoto poznatku uvedl mě chybný překlad latinské věty „proficisci non *moror*" (v kap. XXX), kterou oba rukopisy tlumočí slovy не могꙋ тамо ити. Poněvadž v téže kapitole ke konci „non diutius *morante*" se překládá správně не долго же медлѧщꙋ ѥмꙋ, není pochyby o tom, že „non moror = немогꙋ" nebylo v původním překladě, nýbrž že tam stálo správně: не мьдлѭ. Přeměna мьдлѭ v могѫ se vysvětlí mnohem lehčeji z hlaholice než z cyrilice, neboť v hlaholici druhé písmeno v obou slovech, ь = ⱐ a о = ⱁ, je stejné vyjímajíc to, že při polohlásce ь ze středu písmena vybíhá nalevo vlasová čárka zakončená tečkou, což se snadno přehlédne; také д л (ⰴ ⰾ nebo ligaturu ⰴⰾ) možno si spíše splésti s г (ⰳ) v písmu hlaholském. Takové přehlédnutí je tím pochopitelnější u písaře, který nebyl dosti cvičen v hlaholici, zvláště když předpokládáme, že měl před sebou rukopis psaný zběžně a neúpravně, asi tak jako Pražské zlomky, náležející podle všeho témuž místu a téže době.

Dalším důkazem toho, že text A byl opsán z předlohy hlaholské, je záměna ѣ za а, jež se tu naskýtá ve dvou případech: рад=ость m. рѣд=кость (v prologu), ракоу m. рѣкоу (v kap. XXIII). V hlaholici totiž značka ⱑ může vyjadřovati i ѣ i ꙗ (po palatálních souhláskách а). Písař méně zběhlý ve čtení hlaholského textu snadno mohl přepsati hlaholské ⱑ omylem а místo ѣ, neboť na mnohých místech toto ⱑ mělo vskutku fonetickou platnost а (ꙗ). Sem bych také zařadil záměnu ч za щ v slově реши místo správného рѣчи (causam)[1] v kap. XIX (srov. pozn. 31) a rovněž v kap. XXI (srov. pozn. 7); v hlaholském písmě se ⱍ podobá ligatuře ⱋ dosti značně, takže omyl se tu spíše vysvětlí nežli v cyrilici.

Konečně třetí důkaz, že originál překladu byl psán hlaholsky, vidím v tom, že rok, kdy ostatky sv. Václava byly přeneseny do Prahy, je určen čtvrtou indikcí místo páté. Jak již J. Pekař (WLL, 432) upozornil, připadá čtvrtá indikce na rok 931, kdežto odjinud víme, že přenesení se událo třetí rok po smrti Václavově, t. j. r. 932. Nesnáz zmizí, když připustíme, že text původně byl psán hlaholicí, v níž písmeno д (= ⰴ) značí 5, kdežto cyrilské д = 4. Písař omylem přepsal písmeno hlaholské cyrilským, bez ohledu na jeho numerickou platnost, tedy д místo є, a tím změnil pátou indikci, která přísluší roku 932, na čtvrtou.

[1]) Přepisovatel napsal místo рѣчи—рѣщи, což pozdější opisovači změnili v реши; v obou rukopisech se ostatně častěji píše є místo ѣ.

Netřeba se nikterak pozastavovati nad tím, že se v obou rukopisech číslice vypisuje slovem (kap. XXIII): KP четвёр'таго йн'дикта. Můžeme s jistotou předpokládati, že v hlaholském originálu byl zde číselný znak, který teprve v pozdějších opisech předlohy A byl nahrazen slovem. Vždyť hned za udáním indikce určuje se den, kdy se stalo přenesení, ještě v rukopise P písmenem: м҃ца ма́р'та в' д҃нь д҃·, kdežto v K se vypisuje: м҃ца марта в д҃нь четвер-тый.[1] Arci v tomto druhém případě se písař nezmýlil, přepsav správně hlaholské ⰳ (= г), jež značí 4, cyrilským д (= 4); mohli bychom si to vysvětliti tím, že toto datum, 4. března, bylo mu velmi dobře známo, ježto památka přenesení se toho dne každoročně slavívala, a zmýlil-li se přepisovatel, mohl chybu opraviti někdo z českých čtenářů.

Když tedy přijmeme jako zjištěnou skutečnost to, že slovanský překlad Gumpolda byl původně napsán hlaholicí a potom přepsán cyrilicí písařem, jemuž čtení hlaholice působilo obtíže, nebudeme se rozpakovati, na vrub tohoto přepisu přičísti též i mnohé jiné chyby, společné oběma ruským opisům, jako томꙋ m. домꙋ, оу҆ды m. оу҆мы, оумоу m. моужоу, не минем m. не мьн҃е, обрѣтоша m. обрѣтъша, оу҆зы m. оуды a j.[2]

3. Již tím poznáním, že mnoho chyb kazících text ruských opisů KP vzniklo teprve později od nevědomých neb povrchních písařů, mění se podstatně náš úsudek o jakosti prvotního překladu. Skutečných a hrubých omylů je v něm celkem poskrovnu, a i ty se z části dají omluviti jednak umělou složitostí stilu Gumpoldova, jednak též vadným čtením latinského originálu. Překládá-li se na př. v prologu fixione v KP теченимъ, je to záměnou s fluxione; v kap. XII curis K судовъ, P сꙋдо́въ je záměnou s curiis, v kap. XIX exitium KP начатокъ je záměnou s initium, v kap. XXX Cur iter KP почто тако je záměnou iter za ita. O těchto nesrovnalostech poučují dostatečně poznámky v textu.

Hlavním svízelem pro překladatele byly Gumpoldovy dlouhé periody s nakupenými ablativy absolutními a gerundii,[3] v nichž se jest těžko vyznati i zkušenému latináři. Kdož by se divil, že slovanský kněz, který pracoval bez jakýchkoli pomůcek, mnohdy v tom labyrintu umělých obratů a vazeb pobloudil? Jak dovedl překládati doslovně, a přec ne otrocky, jak malými obměnami zhladil ztrnulost přílišné závislosti na originálu, možno dobře pozorovati na př. na počátku XIII. kapitoly, a i jinde. Již Nikolskij (o. c. str. VII, XI—XII, pozn. 1) upozornil na rozdíl ve stilu, jakým se liší od sebe části přeložené z Gumpolda

[1]) Podobně v kap. XII píše P ·в҃і· скрат, kdežto v K je vypsáno два̀ кратъ на десѧте.

[2]) Vznikl-li překlad Gumpoldovy legendy v Čechách, jak třeba souditi, koncem X. nebo počátkem XI. stol., mohli bychom se ptáti, proč se nedochovaly v textu ony typické znaky české řeči (bohemismy), známé z Kyjevských a Pražských zlomků, totiž střídnice c, z za št, žd. Na to odpověděl již A. Sobolevskij v uvedené stati v Rus. Fil. Věst. 1900 (str. 154): staří opisovači měnili fonetické zvláštnosti svých předloh s neobyčejnou rychlostí a snadností, a podobný osud stíhal také všecky zvláštnosti morfologické. Proto kladl A. Sobolevskij při určování textů „moravského" (lépe: českého) původu největší váhu na materiál lexikální. Zdá se však, že pozdní ruské opisy slovanské legendy Gumpoldovy nám zachovaly na jednom místě stopu, třeba slabou a nejistou, těch bohemismů, které charakterisují Kyjevské a Pražské zlomky: v kap. XXIV (srov. pozn. 4) se tu čte místo latinského „ut erat necesse" K оу҆зъ, P оу҆ ꙋзъ, což si nedovedu vysvětliti jinak než jako zkomoleninu z původního ноуꙁеѭ (z нѫждеѩ).

[3]) Proti hojným místům, kde ablativ absolutní a gerundium jsou přeloženy správně, ano dovedně, dá se postaviti celkem jen málo překladů chybných. Ablativ absolutní se vyjadřuje obyčejně dativem absolutním, ale někdy též i jinými vhodnými vazbami participiálními, na př. kap. III se publico assensu eligente (Братиславъ) из'бранъ всѣми людьми; kap. IV ingenio celeri capacitate instructo хꙋдожьством къ скорѣи҃шемꙋ разꙋмꙋ направленъ, a pod. Také gerundia bývají dobře přeložena participii činnými i trpnými, infinitivem a jinak. — U ablativů absolutních se stalo několikrát, že jsou přeloženy mechanicky instrumentálem, čímž vzniká v slovanském textě jakýsi instrumentál absolutní: kap. II regnante rege Heinrico царствоу҆ющемъ царемъ е҆́инрихом; ib. ope divina cooperante милостїю божїею дѣлающꙋ; kap. XXII Peracta venerabili passione пер'водѣ҃ною честною страстїю a pod.

a části čerpané odjinud, a vysvětlil, na čem se ten rozdíl zakládá: překlad obou částí jest dílo téže osoby, rozdíly pocházejí od různé povahy stilu obou těchto částí, Gumpoldova legenda má sloh zdobný, uměle stavěný, partie vsunuté sloh prostý, narrativní. Prohlašuje-li Nikolskij (o. c. str. VII)[1] sloh první za „temný", platí to spíše o stilu ruských opisů, zkažených pozdějšími chybami. V originálním překladě rozdíl ten v obou částech nebyl tak nápadný.

Jazykový rozbor slovanské recense Gumpolda odhaluje nám ještě jednu stránku jejích minulých osudů. Dovídáme se z něho, že prvotní překlad byl někým opravován interlineárními neb marginálními glosami a že některý pozdější opisovatel, snad ten, který přepisoval legendu po prvé písmem cyrilským, zařadil glosy ty většinou zcela mechanicky do textu. Tím vznikla místa, kde totéž slovo neb týž obrat latinský je vyjádřen dvěma slovanskými. Opravné poznámky byly dělány někým, kdo měl před sebou text latinský, a to patrně do rukopisu hlaholského. Poněvadž poznámky k textu upozorňují na všechna tato místa,[2] stačí, když zde uvedu několik typických příkladů.

V kap. III diebus.. per naturae legem obclusis je přeloženo v KP днемъ.. по законꙋ рода чловѣчес'ка заклепеным (v rukopisech omylem д҃нех.. заклепены) лѣты ѿ сего свѣта преставив'шусѧ; zde původní doslovný překlad днемъ заклепенымъ byl opraven jiným rčením, které se vyskytuje též v kap. XVIII (quacumque hora lex naturae od extrema nos deduxerit = да а҆́ще в' коую годиноу доуша наша ѿ свѣта престависѧ), zbývající slovo лѣты pokládám za marginálii k následujícímu slovu вѣком (sc. м'ні҃и) = aetate minor (srov. též pozn. 1 v kap. III). V kap. IV crimen luendum veritus přeloženo dvakrát, po prvé špatně: противоу съгрѣшенїю каꙁ'нити стыдѧшесѧ, po druhé lépe: грѣха в' томъ блю-дѧшесѧ, jenže druhý, lepší překlad se octl na nepravém místě, až za větou podmínečnou. Ib. incolarum quoque iam rusticitatem maioribus saepe in diligendo praeferens = при-шел'цем'же и҆ оу҆богимъ и҆ стран'нымъ и҆ бол'шїа̀ и҆ чьстныѧ̀ (m. частыѧ) любви подаѧ̀ше и҆ꙁносѧ; и҆ꙁносѧ je pozdější přípisek, doslova podle latinského praeferens — glosátor, jak viděti, nahlížel do latinského textu —, překladatel neporozuměl slovu „maioribus", závislému na „praeferens" (dávaje přednost před svými předky), rovněž přeložil nesprávně „rusticitatem", dal však větě určitý a jasný smysl (podával cizincům a chudým větší a časté důkazy lásky), který je přípiskem и҆ꙁносѧ porušen. V kap. XXI probandi causa = и҆скоушенїа̀ ради рещи; pokládám рещи (= рѣчи) za glosu, vyjadřující jinak latinské „causa", srov. kap. XIX (pozn. 31), kde рещи (= речи) je variantou k виноу (= causam). Také v kap. VI v úryvku, jehož nemá lat. Gumpold: нѣкоую виноу рещи самъ сътворивъ, je рещи (= рѣчи) variantou k виноу; toto рещи místo рѣчи mohlo vzniknouti nejspíše přepisem z hlaholského písma do cyrilského, proto mám za to, že slovanská recense Gumpolda byla glosována ještě v rukopise hlaholském.[3]

4. Již N. Nikolskij (o. c. VIII násl.) zjistil, že slovanský překlad na mnohých místech, kde se odklání od Gumpolda, přidržuje se některé jiné latinské legendy, nejčastěji Crescente fide, a to stejně doslova, takže nebyly všude ani zahlazeny stopy mechanického spojování dvou různých pramenů;[4] nechal však nerozřešenu otázku (o. c. str. XXXIX), zda tyto obměny

[1]) Nikolskij cituje jako doklad tohoto „temného" stilu počátek prologu, který právě je zkomolen pozdějšími opisovači k nepoznání.

[2]) Vyskytují se v kapitolách I—VIII, XIX—XXIX.

[3]) Označíme-li původní hlaholský překlad X, překlad glosovaný Y, cyrilský jeho přepis A, můžeme si znázorniti vznik ruských opisů a jejich poměr k originálu tímto obrazcem:

X
|
Y
|
A
⋮
/ \
K P

[4]) Nikolskij (o. c., str. 8) cituje jako doklad úryvek z XIII. kap., kde „*Finito* excellentis *alloquio* iussionis, nefastae participes coniuracionis domum pavidi redeunt" je přeloženo: *I si*

základního textu, jež shledáváme v slovanské recensi, pocházejí teprve od překladatele, či zda překladatel měl před sebou již latinského Gumpolda takto opraveného a doplněného. Sám Nikolskij nevylučuje možnost druhou a cituje slova V. A. Franceva (v recensi o Kalouskově Obraně v Izvěstijích t. VII, 1902, kn. 2, str. 383—402), že „Gumpoldova legenda pronikla do Čech a do Bavor již v X. století a že tam byla rozličně zkracována a rozšiřována, slučována s jinými legendami, rozmanitě vykrašlována"; kdyby celá rukopisná tradice legendy Gumpoldovy byla náležitě prozkoumána, myslím, že by se tato možnost změnila v jistotu pouhým srovnáním textů. Utvrzuje mě v tom zkušenost s pozdní legendou o sv. Václavu, počínající slovy „Ut annuncietur".

Obě recense této legendy, kratší i delší, popsal a zhodnotil J. Pekař, zvláště v svém německém spise o Kristiánovi (WLL, str. 61—64), po prvé však ji vydal úplně Ant. Podlaha r. 1917 (Vita sancti Wenceslai incipiens verbis „Ut annuncietur", Pragae, sumptibus propriis. Stran IV + 67). Do svého vydání pojal A. Podlaha obě recense: delší (= II), připisovaná biskupu a kancléři Janu ze Středy, je otištěna jako vlastní text podle rkpu universitní knihovny pražské (8 A 3) z pol. XIV. stol., kratší (= I) petitem pod čarou podle rkpu musejní knihovny (15 E 5) a rkpu universitní knihovny pražské (10 B 7), obou z počátku XV. stol. Kratší recense je starší, a její vznik se klade na konec XIII. nebo počátek XIV. věku; delší, pocházející z 1. pol. XIV. stol., je značně rozšířena proti kratší, a to nejen stilově, nýbrž i věcně, některé zprávy jsou v ní čerpány přímo z Kristiána, jehož vliv, vedle legendy Oriente iam sole, se projevil zřetelně i na první, kratší recensi. Co však posud zůstalo nepovšimnuto, jest patrný a vydatný vliv Gumpoldovy legendy na delší recensi legendy „Ut annuncietur".[1] Někdy jsou do textu vsunuty větší souvislé úryvky z Gumpolda (na př. z kap. VIII

izglagolavъ bezakonija načal'nicu mater svoju izemlja svoeja izgna ot sebe. *I skončanom že knjažem glagolom* velmoža zemskija i rotnici i sovětnici v domy svoja ustrašeni vъzvratišasja. — O vzájemném poměru legendy Cresc. fide a legendy Nikolského jedná také Jan Slavík v stati Svatý Václav a slovanské legendy (otisk ze Sborníku prací k sedmdesátému jubileu P. N. Miljukova, Praha 1929, str. 16—18).

[1]) Na důkaz toho kladu zde jednu delší ukázku z obou recensí legendy „Ut annuncietur" (Podlaha, str. 38—39) a z Gumpolda (FRB I, 160), která nám to jasně dosvědčuje:

I. recense Ut annuncietur.

Dum ergo beatus vir esset *in medio vie* ab ecclesia rediens, prosiliit ex latebris frater maledictus in armis. Quo recognito vir beatus salutavit eum humili voce dicens: ‚*Ave, frater dilecte*, multarum tibi reddo graciarum acciones pro convivio die hesterno mihi et meis habundancius exhibito.' Hoc autem dicebat volens eius nequissimam intencionem ad benevolenciam inclinare et animam eius vel manus a fratricidii peccato liberare. At ille surdior aspide, qui semper astitit omni vie non bone et maliciam nunquam odivit, arrepto gladio, quo accinctus erat, et in caput fratris percuciens ut fortius valuit, sic ait: ‚*Melius tibi hodie preparabo convivium.*' Quod fecit secundo et tercio, et vix de vertice eius modicum sanguinem tot ictibus elicuit. Interim ensis de manibus eius labitur, et ipse pariter cum labente gladio cecidit.

II. recense Ut annuncietur.

Cumque esset *vie in medio* prosiliit ex latebris frater maledictus in armis. Quo recognito vir beatus (var. sanctus) *mitissime eum salutavit* dicens: ‚*Ave, frater dilecte; grates immense pietati tuae a nobis sint relate, quia honorifice heri disposito convivio bene nobis et satis iocunde ministrasti.*' Hoc autem dicebat mansuetissimus, volens malignitatem illius benignitate sua vincere, animamque suam a peccato fratricidii liberare. At ille sevior aspide, qui semper astitit omni viae non bone, *tam dulci non respondens salutacioni sed extracto cicius ense, ut forcius valuit in sancti capitis verticem percuciens ait: ‚Hodie melius preparo tibi convivium! Sed fratre (!) resiliente, et nec vulneris signum annotante, geminatur ictus, quo nil* omnino *ledente, tercio ferire cum velit, una cum extento ictu ensis manu territi militis excidit. Quem sanctus Wenceslaus per capillos (!) statim subripiens et supra scelerosi (!) fratris iam inermis vertice manu vibrans (!) ‚Videsne,' inquit, o funeste, verti in te posset tue crudelitatis exicium. En unde prohibeor fra*[39]*terni sanguinis fieri effussor? Sed nolo (ut) de manu mea ultimo examine tuus, o frater, sanguis queratur in me; recipe gladium, matura supplicium, que sunt agenda ne differas in longum.*'

Gumpold.

Rubente iam primum aurora, execrabili memoria scribendus Bolezlaus, viri sancti germanus, perversitatis auctor, quae prius arma contra innocentem latenter commoverit non immemor, specu quo latuit, more lupino, cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit, ipse cum aliquot sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus, et mucrone succinctus, viro simplici *media via* obvius restitit. Quem sanctus ipse *mitissima inter salutando* benignitate ita alloquitur: *Ave, frater dilecte! grates inmensae dilectioni tuae a nobis sint relatae, quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iucunde* (var. abunde) *ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allocutioni, sed extracto cicius ense, in sancti capitis verticem, ut fortius valet, percutiens, ait: Melius hodie tibi praeparavero convivium! Sed ferro resiliente et nec vulneris* tandem *signum annotante, geminatur ictus. Quo nihilo* magis *laedente, tercio ferire cum velit, una cum extenso ictu ensis manu territi militis excidit. Quem statim sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu librans: Vidisne, inquit, o funeste? Verti in te posset tuae crudelitatis exitium. En! unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusor? Sed nolo, de manu mea ultimo examine sanguis, o frater, tuus quaeratur in me. Recipe gladium, matura supplicium; quae sunt agenda ne differas in longum!*

„O indissolubile circa pectus..", u Podlahy str. 21, nebo z kap. XIX v líčení vraždy boleslavské, u Podlahy str. 37—40, část viz v předchozí poznámce), jindy jsou to jen jednotlivé věty a slovní obraty, dovedně zapředené do osnovy děje, často přerývaného vzrušenými elogiemi a ovládaného mistrným stilistou. Při tom však jest ta neobyčejně zajímavá okolnost, že k interpolaci II. recense nebylo autorem použito oné obyčejné redakce Gumpolda, jaká jest ve vydání Pertzově nebo ve FRB I, nýbrž asi takové, jaká se obráží v druhé slovanské legendě.

Není zde místo, abych všechny shody mezi slovanskou recensí Gumpolda a legendou „Ut annuncietur" uváděl a hodnotil. Poukáži na několik nejvýznačnějších koincidencí.

V VII. kap. čteme u Gumpolda: notatis reis criminosa dampnacione pereundis benignissime pepercit, slovanský překlad přidává: povinnyja osuždeniem na pogublenie blagomilostivě poščadja *izbavljaše na unšaja privodja*, podobně v II. recensi Ut ann.:.. criminosos *ad veram penitenciam revocavit*, sic.. eos *liberavit*. V téže kap. o něco dále vypráví G: et mortis lege illaqueatos plerumque neglecta a civibus minus religiosis sepultura, funebris obsequii tumulavit obsequio, to přeloženo: no umeršim *ubogim i chudym ot suśėd* nebregomym *sam* potrebovania služby podavaše, v I. rec. chybí, v II. rec. (l. c. 17) se čte: *pauperum* cadavera ab irreligiosis *vicinis* neglecta... *ipse* sepulcrum fodiens tumulabat. — Kap. XVI slovanské recense Gumpolda je kromě jedné větičky a několika ojedinělých slov zpracována úplně nezávisle na G. Vypráví se tu, že Václav chtěl odevzdati vládu svému bratru a odebrati se do Říma „i tu sja otrešti mira sego", ale odložil cestu, ježto nebyl ještě dohotoven chrám, který začal stavěti. K tomu se připojuje zmínka o jeho touze po mučednictví, ale nikoli z ruky bratrovy, a že Bůh mu popřál toho, co chtěl vyhledávati v cizích zemích, doma ve vlasti, a pak se podává ona odjinud nedoložená zpráva, že Václav byl od bratra a bojarů donucen k soužití s ženou, měl s ní syna Zbraslava, potom učinil s ní slib čistoty, když však žena zhřešila s jeho milým sluhou, vdal ji za něho, avšak se závazkem, že bude i v manželství zachovávati svůj slib. Kratší, I. recense Ut ann., jen

stručně zaznamenává úmysl Václavův jíti do Říma, jakož i jeho žízeň po koruně mučednické, II. recense (l. c. str. 30—32) je však mnohem obšírnější a jeví některé rysy shodné s legendou Nikolského: také tu se čte o zamýšlené cestě do Říma, kde se Václav chtěl „zříci světa", o touze po mučednictví[1] a zdůrazňuje se, že zásahem Prozřetelnosti Václav byl zdržen ve vlasti, aby jí oslavil svou smrtí. Motiv žízně po mučednictví jest rozveden v mohutný chvalozpěv o ctnostech světce, k jehož oslavě se používá některých údajů ze VII. a VIII. kapitoly legendy G, hned potom se pak autor obrací v prudké polemice proti zlovolným utrhačům, kteří „se pokoušejí pomluviti svatého muže a svými hloupými povídačkami poskvrniti život slavného mučedníka, nedotčeného úhonou neřestí". Není pochyby, že autor II. recense Ut ann. svou obranou nevinnosti a čistoty sv. Václava, „vojína svaté Panny", čelí nějaké písemné zprávě, která se mu zdála újmou čisté a neporušené ctnosti světcovy. A poněvadž, jak viděti, zachovává na tomto místě pořad událostí, jak je podává XVI. kap. slovanského zpracování G, kde se čte o Václavově nuceném a přechodném poměru k ženě — což asi podle jeho domnění vrhalo stín na jas panenského mučedníka —, nelze tušim popříti, že se jeho rozhořčený protest týká právě této episody. Podle všeho kolovala u nás ještě v polovici XIV. stol. latinská legenda Gumpoldova — na použití slovanského textu nemožno mysliti — s týmiž dodatky, které známe posavad jen z její slovanské redakce. — Další shody II. recense Ut ann. (l. c. 33) se slovanským G (kap. XVII—XIX) jeví se ve způsobu, jakým se líčí úskočné pozvání Václava na slavnost do Boleslavě a jeho zavraždění. Vytknu jen dvě takové shody. V II. rec. Ut ann. líčí se postup Boleslavův takto: Boleslav se radí se svými stoupenci, jak se Václava zmocniti; žádá na oko po poslech Václava o smír a odpuštění; Václav, ač ví o jeho úkladech, mu to neodepře; Boleslav novým poselstvím jej pozve na hostinu do Boleslavě. Podobně se líčí postup událostí i v slovanském G; dokonce se nám vysvětlí nejasná jinak slova v slovanském textě: on že *isprosivsja* u brata i s sovětniki svoimi, stvori pir velik.., srovnáme-li je s příslušným místem v II. rec. Ut ann.: Quamobrem *pacem* simulatorie *per internuncios* cepit *quaerere*. Druhá nápadnější shoda se naskýtá v líčení posledního zápasu Václavova s Boleslavem; u G čteme (FRB I, 160): Quem (sc. ensem) statim sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu librans.., v II. rec. Ut ann., jak viděti z pozn. na str. 9, omylem změněno „per capulum" (= za jilec) v *„per capillos"*, podobně v slovanském překladě G se vedle správného „za rukojeť" čte ještě „za vlasy drže": iže meč' svjatyj Vjačeslav za rukojat pochvativ i nad grěšnym bratom uže uoruženom (!) *za vlasy derža* i potrjasaja glavoju ego.. — Konec XXV. kap., kde se vypráví o zázračném vysvobození jakéhosi pohana od smrti, zní v latinském G: credens ipse Deoque serviens *satis longam perduxit aetatem*, slovanský překlad změnil poslední slova: věruja sam bogu i služa *zělo mnoga lěta poživ poči o gospodi*, stejně II. recense Ut ann. (l. c. 53): Post hoc *annis plurimis vivens* tandem *beato fine quievit.*[2]

Jak si vysvětliti tento vzdálený, ale přec dosti zřetelný ohlas slovanského zpracování Gumpolda v pozdní hagiografické práci z polovice XIV. věku? Je nemožno, že by Jan ze Středy byl použil přímo druhé slovanské legendy nebo že by tato legenda byla bývala později převedena do latiny; nezbývá než vysvětliti si tyto nesporné shody v textech dobou

[1]) Obojí tato zpráva je již v Crescente fide (FRB I, 186), jenže zde napřed se uvádí Václavova touha po mučednictví, i s přirovnáním k sekáči, pak jeho záměr jíti do Říma. Kristián (WLL, 111), a stejně i druhá recense Ut ann. (l. c. 31), přirovnávají Václavovu touhu po mučednictví k prahnutí jelena po toku vod (podle žalmu 41, 2).

[2]) Kristián (WLL, 122) má toliko: postea multis annis supervixit.

tolik od sebe vzdálených společným pramenem, neboli předpokládati, že již koncem X. nebo počátkem XI. století, kdy vznikla slovanská recense Gumpolda, kolovala v Čechách latinská kompilace z Gumpolda a jiných václavských legend, doplněná ústním podáním, toho rázu a rozsahu, jaký se nám zachoval v ruských opisech objevených N. Nikolským, a že tato kompilace byla ještě ve XIV. století v Čechách známa.

Mantovský biskup Gumpold sepsal svou legendu o sv. Václavu asi kolem r. 980 (srov. Pekař WLL, 42). V slovanské versi G, v kapitole XXIII, je do textu vpleten krátký úryvek z řeči „Licet plura" na slavnost přenesení ostatků sv. Václava, počínající slovy: Spochvalimoe dostojanie muža božija i čudnoje vlasti obladanie... Týž citát v téže souvislosti se vyskytá také v obou recensích legendy Ut annuncietur (l. c. 48), možno se tedy právem domnívati, že byl již v oné opravené české redakci Gumpolda, které použil jak slovanský překladatel Gumpolda, tak autor legendy Ut ann. Přijmeme-li důkaz H. G. Voigta,[1] že řeč „Licet plura" byla složena sv. Vojtěchem, nejspíše v letech 992—994, za dostatečný, třeba nám položiti vznik české redakce Gumpolda do posledních let X. století. Tím by byla přibližně určena i doba, kdy mohl býti pořízen její slovanský překlad, psaný hlaholicí: bylo to pravděpodobně na přelomu tisíciletí, kolem roku 1000 po Kr.[2]

5. Většina oprav a dodatků, jež přináší slovanská redakce Gumpolda proti znění latinskému, je vzata ze starší tradice písemné, a namnoze můžeme označiti přesně i jejich pramen. Nejčastěji je to Crescente fide, a to, jak se zdá, její česká recense,[3] několikrát Kristián;[4] také na legendu Vavřincovu upomínají některé údaje.[5] Při tom zaráží, jak poměrně nepatrné jsou vztahy druhé staroslov. legendy k první, Vostokovově.[6] Na přímou jejich závislost sotva lze mysliti; předpokládám, že v Čechách existovalo prvotní slovanské zpracování života Václavova, nám nedochované; z něho byl pak učiněn stručný výtah

[1]) Srov. H. G. Voigt, Der Sermon von der Übertragung des hl. Wenzel. Věstník Král. čes. spol. nauk, tř. filos.-histor., roč. 1906, VI, str. 1—7.

[2]) N. Nikolskij (o. c., str. XLVII) stanoví dobu překladu všeobecně „v XI. věku"; A. I. Sobolevskij (Izvěstija 1906, t. XI, kn. 2, str. 4 a 8) „na konci X. nebo na začátku XI. století"; J. Pekař (WLL, 51) „v 1. polovici XI. století".

[3]) Srov. J. Pekař, WLL, 48—49; o české recensi této legendy tamtéž str. 34—38, 431. Poukazuji na jednu shodu naší legendy s českou recensí Cresc. fide, z níž Pekař (l. c. 37, pozn. 2) cituje podle rukopisu kapitul. praž. (G 5, f 45a): statim *ille prefatus iuvenis, si eum nullo modo liberare poterat*, occasionem aliquam faciens, exiebat (!) foras ... (slova písmem ležatým jsou přidána v české recensi); v slovanské redakci Gumpolda (kap. VI) čteme: ašte milostivyj knjaz' *nemožaše ego nikakože ot smerti otprěti ni izbaviti*, někuju vinu rešti (!) sam sъtvoriv von izběgnjaše ...

[4]) Srov. J. Pekař, WLL, 46—47, 432.

[5]) Srov. J. Pekař, WLL, 47: v obou se přítomnost ozbrojené družiny Václavovy uvádí jako příčina, která zmařila provedení vraždy již v neděli. Podle Vavřince (FRB I, 172) byl Václav zvolen nástupcem ještě za života otcova *(patre vivente)*, srov. slovan. G, kap. III: (Vratislav) Vjačeslava *za živa sebě ... izbra* sebe (!) *naměstnika*. Pekař (WLL, 20) shledával zmatenou narážku na tuto zprávu Vavřincovu také v první staroslovanské legendě (v recensi Minejní).

[6]) Srov. J. Pekař, WLL, 47, N. Nikolskij, o. c. XL—XLII. Patrnější shody jsou dvě: v kap. VII slov. G se tvrdí o Václavu, že znal „jak latinsky, tak i řecky", znalost řečtiny přičítá se Václavovi v Rumjancovské i Minejní redakci první starosl. legendy (srov. Pastrnek, Slovanská legenda o sv. Václavu, Věstník Král. čes. spol. nauk 1903, VI, str. 52—53), a myslím, že je zbytečno pochybovati o hodnověrnosti této zprávy; v kap. XVIII slov. G je zmínka o turnaji, „hře" na koních v Praze před odjezdem do Boleslavě, která jej zde velmi jasně a přesvědčivě motivována jako projev neohrožené velkomyslnosti knížecí proti nízkým piklům; vedle toho se nám položení turnaje do Boleslavě zdá dílem nepozorného zkracovatele, který se dopouští nepřesností.

k účelům bohoslužebným (první staroslov. legenda), a z něho také čerpal i kompilátor nové, české úpravy Gumpolda.

Zbývá však ještě několik zpráv v slovanském Gumpoldovi, jejichž provenience nám posud zůstává skryta. Mezi nimi největší zájem budí vyprávění kap. XVI o nuceném a přechodném soužití Václavově s ženou, o zrození jeho syna Zbraslava a o slibu čistoty. Podle slov legendy nešlo tu vlastně o manželství, jak se obyčejně má za to. Rčení приложити къ себѣ женоу nemůže míti v této souvislosti jiného významu než obvyklejší приложити сѧ къ женѣ, což značí podle J. J. Sreznevského (Materialy) „sovokupit'sja, vojti v plotskuju svjaz'".[1] Kdyby autor byl chtěl říci, že sv. Václav byl donucen se oženiti, byl by to nepochybně vyjádřil jinak (buď ожени сѧ nebo поѩтъ женоу).[2] Také důvody, jež legendista vkládá do úst sv. Václavu, aby pohnul ženu k zdrženlivosti („se, uže mnogo bogu pregrěšichově i bezakonie sъtvorichově"), neměly by smyslu o řádném a dovoleném styku mezi manžely. Jak již J. Pekař (WLL, 45) správně vyložil, slova „vъ brata město mja iměj, a az tja v sestry město" značí, že oba, Václav i žena, jejíž jméno se neuvádí, zavázali se slibem čistoty.[3] Byl to jednoduchý slib čistoty (votum simplex castitatis), který se jako každý slib ve smyslu theologickém definuje: „přislíbení, rozvážené a svobodné, učiněné Bohu, nějakého dobra možného a lepšího".[4] Všechny podmínky jsou zde splněny: slibuje se Bohu, jak to legenda dvakrát výslovně naznačuje („imъšisja po nju pred bogom i saměm" — „počto solga pred bogom"); slibuje se uváženě, oba věděli, jaký závazek berou na sebe; konečně slibuje se zdrženlivost, dobro možné a vyšší. Poněvadž slib byl platný, nemůže býti sporu o jeho závaznosti, kterou splnění slibu se stávalo příkazem věrnosti Bohu, a jeho porušení jakýmsi způsobem nevěry.[5] Proto platilo, že jest lépe vůbec neslibovati, než slibu učiněného neplniti (Kazatel 5, 4), a poukazovalo se na trest, který stihl Ananiáše a Zafiru za to, že obelhali Boha, podrževše si částku z ceny pole obětovaného potřebám církve (Skut. ap. 5, 1 sl.).[6] Podobně v naší legendě slova, jimiž sv. Václav kárá ženu, když ji přistihl v hříchu se svým „milým sluhou": počto solga pred bogom?, jsou obměnou slov, která pronesl sv. Petr k Ananiášovi: Neselhal jsi lidem, nýbrž Bohu (Skut. ap. 5, 4). Hřích ženin se zde výslovně označuje jako porušení slibu, nikoli jako cizoložství. Také následující věta: tobě lzě bjaše iti za muž ili ne iti, nemůže míti v této souvislosti jiného smyslu, než že jí bylo

¹) Miklosich (Lexicon) uvádí v témž smyslu příklad z Hom. Mih. не приложи се мртвци жена. — Správně překládá toto místo Jan Slavík ve studii: Svatý Václav a ráz počátků křesťanství u Slovanů (otisk ze Slov. přehledu, roč. XXI (1929), str. 20—22) „obcoval (souložil) s jakousi ženou"; neporozuměl však slovům: vdast ju zamuž, sestroju tvorja tomuž. Celá tato episoda se mu zdá „nešikovnou vložkou, hodně pozdní, patrně.. nečeského (ruského?) původu." Ruská nebo lépe církevně-slovanská forma jména Izbrjaslav, místo českého Zbraslav, však nic nedokazuje, neboť na př. i jméno Václavovo, Drahomířino a j. je přizpůsobeno ruskému prostředí.

²) Také slůvko „нѣкогда", jež následuje v textě po „приноужены" (přinucen kdysi od svého bratra a svých bojarů . . . přiložil k sobě ženu . . .), nebylo by tu na místě, kdyby se mluvilo o trvalém sňatku. Téhož slůvka se užívá níže, kde se mluví o prohřešení ženy té s „milým sluhou".

³) Du Cange, Glossarium (1846), t. VI, 302: Sorores appellatae presbyterorum vel episcoporum uxores, a quibus ii abstinebant. Potom se vůbec užívalo rčení „žíti jako bratr a sestra" o čistém soužití dvou osob různého pohlaví.

⁴) Specifikujeme-li blíže tento slib, je soukromý (votum privatum), nikoli veřejný (publicum); jednoduchý (simplex), nikoli slavný (solemne), a osobní (personale). Srov. Cod. Iur. Can. (Romae 1917), can. 1307.

⁵) Sv. Tomáš Akv. (Summa Theol. 2—2, Q. 88, art. III): quaedam species infidelitatis.

⁶) Srov. na př. sv. Isidora Španělského (560—636) De ecclesiasticis officiis (Migne, Patrol. lat. t. 83, col. 804): Quod erat per naturam licitum, per votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias et Sapphira, quibus de pretio possessionis suae retinere nihil licuit, ob quam causam et subita morte prostrati sunt (Act. V).

lze předtím, než se zavázala slibem (a zdá se, že jí to sv. Václav sám navrhoval), vdáti se nebo nevdati, že tedy nebyla poutána manželstvím s Václavem; kdyby byla jeho řádnou chotí, nemohl by k ní takto mluviti.[1]

Prohřeší-li se někdo proti slibu, není tím arci zproštěn závazku pro budoucnost, tak žena i po svém hříchu byla povinna dodržovati, co Bohu přislíbila. Její postavení u dvora stalo se od té chvíle nemožným. Sv. Václav jedná proti ní s rozhodností, opravdu knížecí, ale s nemenší šlechetností, opravdu křesťanskou. Nařizuje oběma vinníkům, aby zatím věc uchovali v tajnosti, dokud sám neuváží, co by se tu mělo činiti; je pravděpodobno, že se radil se svým knězem. Šlo mu o to, aby spravedlnosti boží se učinilo zadost, a zároveň se pomohlo ženě ze svrchovaně trapné situace. Jak vypráví legenda, vystrojil hostinu, a nežli kdo poznal, co zamýšlí, provdal ji za toho, s nímž se provinila. Poněvadž nebyla před sňatkem zjednána církevní dispens od překážky slibu, byla žena i v manželství vázána svým slibem, neboli, jak správně dodává legenda, žena stala se „sestrou" svému muži.

Způsob, jakým byl tento sňatek uskutečněn, je sám sebou zajímavým případem právním. Slib čistoty (votum simplex castitatis perfectae) patří mezi překážky, kterými se stává manželství bez církevní dispense[2] nedovoleným, avšak platným. Zdá se, že oba manželé předem nevěděli, jak s nimi Václav naloží;[3] sňatek byl od knížete prohlášen neočekávaně, bez předchozí domluvy s nimi. Tu by pak závazek k čistotě byl vlastně toliko částečný a jednostranný.[4]

Jak viděti z celého výkladu, slova legendy, jimiž se vypráví tento odjinud neznámý příběh ze života světcova, dávají jasný smysl, a nikde nepozorovati zmatenost, jaká jim byla vytýkána.[5] Původní text je dobře zachován, vyjímajíc snad jedno místo, opisovači porušené,[6] stilisace je přesná a dobře uvážená. Autor-kněz si byl plně vědom své odpovědnosti, když pojal do svého zpracování životopisu Václavova událost, která mohla pokrytce a slabochy pohoršiti; o tom s dostatek svědčí jeho úvodní slova, zdůrazňující její jedinečnost,

¹) Samo sebou bylo by možno celý případ vykládati také tak, že to byl sňatek od počátku neplatný pro rozlučující překážku násilí a strachu. Násilím (vis) se rozumí jednak nucení ke vnějším úkonům, jednak působení na svobodu člověka; násilí je tu korelátem strachu. Uskutečnění manželství násilím je nemožné, a známa je zásada církevního práva: consensus nuptias facit, souhlas činí sňatek. Také podmínky, jimiž se strach stává rozlučující překážkou, že totiž musí býti gravis, ab extrinseco, iniuste incussus in ordine ad matrimonium, našly by se zde, avšak, jak již řečeno, ze slov legendy nevyplývá, že by byl Václav býval donucen *k sňatku*. Srov. Dr. Martin Leitner, Lehrbuch des katholischen Eherechtes,[3] Paderborn, 1912, str. 131 sl.

²) Dispensuje sv. stolice nebo s jejím svolením diecésní biskup.

³) Srov. slova legendy: nikomuže nevěduštu sъvěta sego.

⁴) Arregui A. M., Summarium theol. moralis[9] (Bilbao, 1925), str. 499: Uzavře-li sňatek někdo, kdo je vázán slibem čistoty, bez předchozí dispense, peccat petendo debitum, non autem reddendo comparti iure petenti. — Tento výklad zdá se mi nejprostší a srovnává se přesně s textem legendy. Netřeba předpokládati, jako by se sv. Václav byl s oběma předem dohodl na tom, že budou v manželství zachovávati čistotu. Pak by to byl tak zvaný „sňatek josefský" (srov. Josephsehe, Wetzer u. Welte VI, nebo Leitnera, o. c. 128—131), pojmenovaný podle sňatku sv. Josefa s Pannou Marií, při kterém se předem stanoví podmínka, že manželství nebude tělesným spojením dovršeno. O platnost takovéhoto josefského sňatku je mezi církevními právníky dávný spor.

⁵) J. Pekař (Křišťanův Život a umučení sv. Václava a báby jeho Ludmily, Praha, Kuncíř, 1921, str. 66) praví v poznámce, že druhá staroslovanská legenda „zmateně vypravuje, jak sv. Václav se rozešel s chotí, aby zachoval ctnost čistoty". Fr. Dvorník (Život sv. Václava, Praha, 1929, str. 46) trvá na tom, že sv. Václav zemřel jako panic, a dodává: „Ovšem, druhá staroslovanská legenda tvrdí opak. Její zpráva však je velmi pomatena (!), rázu hodně fantastického, takže rozhodně nemůže býti vážně brána v úvahu." V. Novotný (České dějiny I, 477, pozn.) ví o této zprávě jen z Pekaře (WLL) a odmítá ji jako nepravděpodobnou a legendární.

⁶) Myslím slova вѣ въ собѣ.

ale spolu též její vysokou mravní hodnotu: „Ani tohoto jeho skutku nesmíme mlčením pominouti, divného smrtelníkům a radostného andělům božím a *úžasného těm, kdo se bojí Boha,* a nikdy mezi lidmi neslýchaného, který prsa světcova, tvrdší kamene, nosila v srdci."

J. Pekař první (WLL, 45, 239—240) poukázal na souvislost této zprávy, kterou jsem se právě pokusil vyložiti, se slovy o čistotě sv. Václava v legendě Kristiánově (WLL, 110): Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis hec rara vix (var. vis, ius) uxoratis matrimonio presentem inhians finire vitam.[1] Není pochyby, že Kristián přejal tato slova částečně z legendy Crescente fide, kde se praví o sv. Václavu (FRB I, 186): *Vultu procerus* et corpore *castus,* ita ut coelebs libenti animo *optabat vitam finire,* t. j. postavou štíhlý a tělem cudný, takže si přál s toužebností srdce neženat skončiti život svůj. Když oba texty srovnáme, pozorujeme, že Kristián slova legendy Cresc. fide málo stilisticky obměnil a rozšířil vloženou větou s „quamvis..", proto je nasnadě dohad, že v Kristiánovi místo „matrimonio", které odpovídá slovu „coelebs" v Cresc. fide, třeba čísti *„sine matrimonio".* Když eliminujeme variantu „vix", která nedává smyslu, nezbývá, než čísti se Suyskenem[2] „quamvis hec rara viris uxoratis", ale ani tak nedostaneme příléhavé a jasné myšlenkové spojitosti.[3] Proto navrhuji místo toho „vi uxoratus", takže celé místo v nové úpravě zní: *„Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis haec rara, vi uxoratus sine matrimonio praesentem inhians finire vitam".* Tím nabývají slova Kristiánova přesného obsahu a zároveň plně souhlasí s tím, co nám vypráví druhá staroslovanská legenda o *nuceném* — slovo „prinuženy" položeno s důrazem na samý počátek věty — soužití Václavově s ženou.[4] Poněvadž nemůže býti pochyby o tom, že autor slovanské recense Gumpolda převzal tuto zprávu z domácích pramenů, ať ústních či písemných,[5] musil o ní věděti také Kristián, který psal svou kroniku o něco dříve, a že měl dosti širokého ducha, aby se nepohoršil pravdou, víme bezpečně z jeho vlastního díla. Což nebyl to v polovici XIII. století skladatel legendy „Oriente iam sole", jenž Kristiánovi vyčítal, neuváděje ho arci jménem, že „na pohoršení slyšících a na výmluvu hříšníků v jejich hříších" psal o sv. Václavu, jako by byl prázdnil poháry a jiné

[1]) Ještě v své práci „Nejstarší kronika česká" (1903), str. 153, čte Pekař se Suyskenem (v Bolland. Acta Sanct. Sept. VII, 831) místo „vix, vis, ius" paleograficky blízké „viris" a následující „matrimonio" těsně spojuje s „viris uxoratis" v jeden pojem (viris uxoratis matrimonio); ve vydání WLL (110) přijal čtení „vix" a „matrimonio" změnil v „martirio", aby dal konci věty (presentem inhians finire vitam) nějaký smysl. Jak upozornil Fr. Stejskal (Sv. Václav, 1925, str. 57, pozn. 4), nemá „vix" význam „nedávno", který přijal Pekař ve vydání Kuncířově podle překladu Střížova; ale jinak ani Stejskal neobjasnil tohoto místa, a jeho překlad, částečně podle Jos. Truhláře (ve FRB I, 215), je nemožný, nesmyslný a nesprávný: „Velebný byl pohledem, čistotu zachovával, ač ctnost tato sotva u ženatých bývá řídká (?), i žádal si umříti v stavu panickém (?)". Konjektura Pekařova „martirio" je nesprávná již proto, že o mučednictví se v obou legendách, i v Crescente fide i v Kristiánovi, mluví o něco dále.

[2]) Srov. předchozí poznámku.

[3]) Spíš by se dalo uhájiti čtení „quamvis hec rara viris *non* uxoratis", ovšem, když přijmeme korekturu „sine matrimonio", padá i ono.

[4]) Po této rekonstrukci textu Kristiánova není třeba blíže se obírati výkladem H. G. Voigta (Die von dem Přemysliden Christian verfasste ... Biographie des hl. Wenzel, Praha, 1907, str. 52), jenž přijímá odtud jako fakt, že sv. Václav byl ženat, a výkladem Aug. Naegle (Kirchengeschichte Böhmens I, 1918, str. 181, pozn. 960), který myslí, že Kristián mylným pochopením slov z Cresc. fide přisuzuje sv. Václavu manželství panické! Nic takového v Kristiánovi není.

[5]) Pokládám za naprosto nemožné, aby tato zpráva byla povstala, jak myslí Fr. Stejskal (Sv. Václav, 1925, 57—58), „na základě dohadu, upraveného podle zvyku církve východní, která považuje manželství cizoložstvím porušené za neplatné", snad až někde mimo území české. Ostatně, podobná fakta se z legend později spíše vymycují, než aby se přidávala.

k opilství sváděl, narážeje tak na známé místo v legendě Kristiánově, kde se líčí, jak se sv. Václav zrána kál, přihodilo-li se mu někdy jako knížeti, který musil stolovati s tak velikými šelmami, že se pozdě večer víc napil než obyčejně?[1]

6. *Poznámka o vydání textu.* Za základ je vzat text z rukopisu K, který je o něco starší než P; kde má P čtení správné nebo lepší, bylo pojato přímo do textu, a v poznámce na to upozorněno. Rovněž všechny důležitější varianty z P jsou vypsány v poznámkách. Zkratky jsem rozvedl. Na některých místech se mi podařilo s pomocí latinského originálu rekonstruovati prvotní překlad; všude tam je uvedeno v poznámkách, jak čtou rukopisy. Lituji, že mi nebylo možno kolacionovati přepis Nikolského s rukopisy. Zvlášť potřebným se vidělo, vyznačiti proloženým tiskem všechna místa, kde se slovanský překlad odchyluje od své latinské předlohy; totéž platí i o českém překladě, v němž tato místa jsou tištěna kursivou. Překlad sám neshoduje se vždy *doslova* s textem církevněslovanským; kde totiž slovanský překlad je zřejmě chybný nebo kde je opisovači zkomolen a porušen tak, že nedává rozumného smyslu, všude tam jsem použil latinského originálu. To platí měrou hojnější zvláště o prologu. Kromě těchto výjimek, které se ospravedlňují samy svou povahou, přidržel jsem se v překladě přesně slovanského textu se všemi jeho odchylkami a zvláštnostmi. Latinský překlad, který pak následuje jako zvláštní dodatek, je z části originál Gumpolda, z části je to můj převod slovanských odchylek od Gumpolda; všechna místa, kde se slovanský text odchýlil od legendy Gumpoldovy, jsou dána do hranatých uvozovek a tištěna ležatě. Tečky (...) v textě Gumpoldově jsou tam, kde některé slovo nebo několik slov z latinského Gumpolda je v slovanském překladě vynecháno.

V Olomouci v červenci 1929.

[1]) Srov. J. Pekař, WLL 57, 109, 416.

Мѣсѧца сеп'тѧврѧ въ .ки. день починаѐтсѧ пролог ѿ свѧтѣмъ вѧчеславѣ моученицѣ христовѣ. благослови ѿтче.

V 28. den měsíce září. Počíná se předmluva o svatém Václavu, mučedníku Kristově. Požehnej, otče!

Ѳнагъ[1] по ӥстиннѣ роды многоѿбраз'ныа̀[2] комоужде в родѣ смертных ӥ ѿбычаи ӥмѣют[3] хитростнӥ печали, ӥмиже сродство им подан[4] ѻбразованїа силою̀ вънꙋтрьнѧго,[5] тогда родом разꙋмѣти, ӥ нынѣ хитростию̀, словесъ ӥ повѣстей кде ли како ꙋмомъ подвиновени[6] разумѣнїи досмотрѣти[7] могли быша, ӥ къ завѣтоу чловѣческомоу житїю̀ веселы[8] радуѝтсѧ оукончати.[9] сей поӥстиннѣ оумомъ смысленыи, поправъ мирьс'каа̀ ӥгрища, выш'них желаѐт; ѿнъж(е) искованъ[10] на высотоу чьстїй, горѧ доухомъ, оубѣгаа̀ мирьских, вышних желаѐт[11]; сего вѣк ꙋныи[12] противу нравꙋ[13] многаждыі оуіаз'влѧетъ; многостꙋдныѧ[14] старости старость многоживот'наа̀ на нравы старыа̂[15] ӥ спасител'ныа̀ привлачит; семꙋ ремествоу храборьстїй дръзаа̀ моудрωсть хотѧщїоу похвалы славꙋ прїати,[16] а дрꙋгомꙋ дѣлъ различных троуд хитростьный лѣность ӥзвлачить, оумы родител'ныа̀ тоностїю̀ ӥзмоучаетъ.[17] ѐтери же смотринїѐмъ[17a] глꙋбины списанїѐмъ словесъ поꙋчени, нынѣ ли[18] свободноѝ празнью̀ ӥ[19] чюдных глаголъ ходожествиа̀[20] смотрению̀ в'давшесѧ,[21] частиишим[22] прочитанїѐмъ,[23] подвизанїѐ звѣздъ толикъ[24] теченїѐмъ[25] неподвиж'ным растоіать, каа̀ ӥли какова[26] мѣра земскаго величествїа початокъ,[27] ѐтерым[28] ӑки тайным стройӥмъ, по ѿбразъцѣмъ геѿметрьским на ӥстїнноую̀ жатвꙋ[29] ѿбуіати[30] ӥстѧгнет,[31] киӥмъ ли оуставом все по чиноу выш'нѣѐ количествиѐ оурав'нано твердостїю̀, ӥли ким съглашенїем[31a] частьми пѣнїѐ родител'но съглашаѐтсѧ, ли которым вѣстии[32] ѿбразом подъ ӥстїнным ӥ лож'ным преди положенымъ оуставωм ӥ их неоудобным смѣшенїемъ[33] тако глꙋбокоѐ глаголющих подпωл'заѐтсѧ расчитанїѐ, ӥмъж(е) выш'ных ӥ небесных раз'мыш'ленїӥми ӥспытати потѧщесѧ троужаю̀тсѧ.[34] а дрꙋзїӥ быстростию̀ поꙋщени,[35] пѣсным ӥгри=

Přerozmanité obory věd budívají zajisté v každém ze smrtelníků zájem o jinou duševní práci, kterou tento výkvět inteligence silou své vnitřní obrazivosti buď se vrozenou lehkostí, nebo též s námahou rád zkoumá svým rozumem věci jakkoli smyslům dostupné a přetváří je podle tužeb lidských k potěše života. Neb ten, jsa rozvážné mysli, opovrhl světskými hříčkami a zatoužil po metách vyšších, onen zase si žádá nejvznešenějších poct, prahna žízní po věcech prchavých; toho svádí mnohdy jeho mladistvý věk k přestupkům proti božskému příkazu, onoho zralá letitost studeného stáří donucuje k mravům přísným a spasitelným; tomu smělý důmysl v umění válečném zjednává žádoucí slávu a čest, a onoho umělecká výroba rozličných děl vytrhuje z netečnosti a napíná vrozenou bystrost jeho ducha. Někteří, pohroužení jsouce do hluboké knižní spekulace a oddávajíce se svým slovesným zálibám s podivuhodným půvabem řeči, snaží se hojnými výpočty a přesnými pokusy vyzpytovati, jaký řád a jaké neměnné zákony určují pohyb hvězd, která a jaká míra zmenšuje s pomocí geometrických vzorců objem velikosti zemské jakoby nějakým tajemným kouzlem až tak, že jej možno změřiti, aneb na čí rozkaz hýbe se v rytmu vše, co má kolikost a hustotu, nebo jakými pravidly souzvuku se ladí přirozený popěvek, neb jaké je schema úsudků, kterými se proplétá hluboká disputace řečníků, jejímž předmětem jest pravda a klam a obtížné změtení jich. Jiní zase, podníceni jsouce studiem básní, věnují se hříčkám poesie, *chtíce druh druha zušlechtiti a zjemniti.*[1]) Avšak zvěst pravdy o divuplných činech svět-

Prolog: [1] K Ѳнагъ, P Ѳѐ на, G *Studiorum;* [2] vynecháno G *varias*; [3] vynecháno G *ingerere*; [4] G *id genus racione praestantissimum*, v slovan. textě zkomoleno, původně bylo asi: се родство (сь родъ?) оумомъ подан.. (?), [5] tak opravuji podle G *imaginationis potentia interioris* (бо vzniklo zřejmě z původního -го), K ѻбразованїӥ силою̀ вънꙋтрьнѧ бо, P ѿбразованїи силою внꙋтренѧ бо; [6] G *res* (= словесъ ӥ повѣстей) *quoquo modo sensibus* (= ꙋмомъ!) *subiectas* (подвиновени, místo -ныхъ); [7] K omylem разꙋмѣчїӥ да смотроти; [8] G *in usus iucundos*, původně snad ж. веселоу; [9] P ѻкончачи, G *diffingere;* [10] P ископанъ, G *extructos.. honores*, překladatel asi četl: *extructus;* [11] K chybně желаютъ; [12] tak rekonstruuji podle G *hunc aetas iuvencula*, K не говѣа̀ ко ꙋнымъ и противу.., P не говѣа къ оуны ӥ противꙋ..; [13] v K н'равꙋ vynecháno; [14] G *illum frigidae senectutis*, podle toho bych opravil: того (nebo оного) стꙋденыѧ старости, ostatně стꙋдьнъ značí turpis, impudens; [15] G *in mores severos*, původně, zdá se, bylo строгыѧ;

[16] vynecháno *promeretur*; [17] G *mentisque naturalem subtilitatem extorquet*, překladatel četl: *mentesque naturales subtilitate ext.*; [17a] P смотренїем [18] P пооущени но нѣли, G *infixi necnon*; [19] и v P vynecháno, G *per miras.. venustates*; [20] P хꙋдожствїа; [21] K в'дашесѧ, P в'дав'жесѧ, G *dediti;* [22] P частѣӥшим; [23] vynecháno *quo ordine*; [24] P толи; [25] P вътченїем (= вътеченїем), въ snad vzniklo z -къ, srv. přecházející slovo толи-къ, G *fixione*, překladatel asi četl *fluxione*, a podle toho přeložil; [26] P кака; [27] G *ambitum!* [28] oba rkp-y čtou chybně етери, G *quadam quasi latenti racione*; [29] G *ad certam metiendi* (od *metior* = měřím) *comprehensionem*, překladatel četl *metendi* (od meto = žnu); P ѿбꙋатїемъ (od обоуꙗтие = объꙗтие = comprehensio); podle G bychom museli opraviti: на ӥстинное ѡбꙋатїе; [30] K ӥстѧгнем, P стѧгнем(!), P *asstringat*, podmět k tomu jest *mensura* (мѣра); [31a] K omylem съглашенїѐ; [32] tak opravuji podle G *vel qua opinionum imagine*, K ли которою̀ вѣстию̀, P ли коею̀ вѣстью; [33] tak opravuji podle G *commixtione*, K смыш'ленїемъ, P смышленїем; [34] G *per artium* (= вышных и небесных) *scrupulositates investigare desudant* (= потѧщесѧ троужаютсѧ); srov. kap. XIX, pozn. 1 потѧсѧ троудомъ = desudans; [35] vynecháno *carminum*;

[1]) Latinská leg. Gump. má místo toho: a svůj hluboký důvtip obracejí na žvanivé frašky.

щемъ настоѧще, дрꙋгъ дрꙋга выше[36] и горазнѣе оуставити хотѧще[37]. вѣсть же истинны ѿ[38] свѧтых бога нашего дѣꙗнїих поминати, небесным[39] благоволением смертныма ѡчима толикоуназнаменаноу, въ селищие[40] неродимемъ аки ѡпꙋстїв'шем,[41] повѣстьми любѧще, не оужасаютсѧ закленоути. не див'но то есть, аще бо великаѧ толи[42] философъс'каѧ ис'пытанїа подвїзающа сего чинꙋ премоудрыѧ ѿ простаго сложением оустава[43] сложать, и егда многаж'ды,[44] рев'ностию прилипаемо[45] поганьс'ким писанием, но не толико что въ свѧтых дѣꙗнїихъ ѿ хвалѣ[46] божїи, аще из'несено есть толи изречено сказанїемъ на послѣднѧа и ѡправимо[47] посемъ изложиша, по[48] истиннѣ аще что божественое[49] толики[50] мыслѣ[51] завѣтьнѣ[52] тисѣ и простѣ и оудобнѣе съвитїемъ речетсѧ, ѿтиноуд то аки полез'но хотѧ и требꙋа[53] ѿвер'гоу. сїю[54] по истинѣ оудобез'ною[55] ленѧщесѧ, мнози мнѧтсѧ, вещи чловѣчес'киа оудер'жанїем живꙋще[56] толики[57] хитростїю выш'них ресоръс'ких боле сматрѧща[58] высотъ, и намъ к' таковым премꙋдрых и оученых словесъ чинꙋ привѧзав'шем'сѧ,[59] но ѿбаче кратъкїмъ сказанїемъ, аще и не чистымъ[60] написанїемъ,

ců božích, ač byla dobrotivostí nebeskou lidským zrakům tolikrát ukázána, neostýchají se zahrnovati, jsouce zamilováni do svých bajek, pohrdavou a zhoubnou nevšímavostí. Není divu, jestliže věci vznešené a dávající podnět k úvahám filosofickým odvedly takovéto mudrce od prostinkého skládání, když mnozí z nich příliš horlivě ulpěli na spisech pohanských, a nejen že jim dali přednost před tím z posvátných dějů, co by byli měli k poctě boží hlásati a šířiti mezi potomstvem písemnými záznamy, nýbrž oni vše to, co se jeví prostě a bez těžké zmotanosti božským a zbožné mysli přelíbezným, zhola odhodili jako bezcennou tretku. Když tedy takové poměry, jak mnozí myslí, zavládly a um skvělých rétorů spíše spěje za věcmi vysokými, třebas jsme příliš daleci této veliké a učené povídavosti mudrců, přece nechť tato krátká úvodní poznámka, třebas sebe chybněji pověděná, uložená naší neumělostí svatým roz-

[36] выше v K vynecháno; [37] P горазднѣе хотѧще оуставити; [38] P ѿ; [39] K chybně небны; [40] P в селищи, G *incuriae*, překladatel četl asi *in curia*; [41] P неродимѣ[м] аки ѡпꙋстѣвше[м]; [42] v K jen то, G *ac*; [43] tak opravuji místo K оуставъ, P оуставы, G *a simplici compositionum serie*; [44] G *cum plures eorum!* [45] G *inhaerendo*, místo прилипаеми? [46] P похвалѣ; [47] G *in posteros divulgandum*, oba rkp-y čtou ѡправима, и patří před на послѣд; [48] P то! [49] P бжское; [50] P толи; [51] P мысли; [52] tak opravuji podle G *menti devotae*, K завѣтъ, P завѣ[т]; [53] G *utilitate carens*, původně asi bylo полез'наго х. и тр.; [54] P сею; [55] psáno v K оудобе з'ною, v P оудобѣ зною, G *fortuna;* následující ленѧщесѧ odpovídá spojce *uti* (= *ut*), jež snad překladatel pokládal za sloveso; [56] G *(fortuna) res hominum volvente*, četl snad překladatel *viventes?* [57] P толи; [58] P смотрѧща; [59] G *seiunctis*, zde opak, jako by bylo lat. *adiunctis*, před привѧз. patrně vynecháno не; poněvadž к' таковым patří k словесъ чинꙋ, třeba opraviti buď к' таковых nebo к' таковомꙋ; [60] K не чтымъ (= честнымъ), G *corrupte*;

но по велѣнїю[61] побѣдѣтел'наго[62] царѧ и ав'гоуста мирьскаго ѿты в'тораго[63] свѧтымъ его повелѣниемъ сельс'ким нашимъ оуставленїемъ,[64] памѧтнаго моужа имѧ и дѣꙗнїа и знаменїа памѧти[65] мало потом проꙗв'леныѧ, вослѣдствоующаа предъидеть оуставы рѣдкость,[66] егоже бо кѡлиждьі оустрашаетъ[67] каз'нь исказно[68] пишоущаго,[69] толико же оудобрѧет свѧтаго выш'нее достоꙗнїе, оуставъ словесъ дѣлъ свѧтымъ[70] ѿстав'ленїемъ з'наменающагѡ.

kazem vítězného a osvíceného císaře Oty II., předchází řídkost následujícího sepsání, které bude hned dále líčiti jméno nezapomenutelného muže a vzácnou paměť jeho skutků. A čím je slabší vinou špatného spisovatele, k tím větší ozdobě jest mu vznešené důstojenství světce, jenž posvátnou autoritou svých skutků stanovil volbu látky.

Почїнаютсѧ книги ѿ родѣ и ѿ страсти свѧтаго кнѧзѧ вѧчеслава.

Počíná se kniha o rodu a o utrpení svatého knížete Václava.

I

ѠТ пер'ваго всѣх вѣр'ных оученаго оуставленїа пагꙋбномꙋ оуже прегрѣшенїю кончавающꙋсѧ, живот'ный блескъ оученїа разлїанием сиѧющимь[1] окрьстъ[2] всеѧ вселенныѧ т'мами заблоужeнїа чер'нопримрачно[3] божески проꙗс'нї. но ꙗко вѣры спасител'ныѧ ращенїа растѧхꙋ,[4] еюже вѣрою первою[5] крѣпостїю пѡдстꙋпї начѧт(їе)[6] церковный,[7] пер'вое быстростїю[8] богѡсловець пер-

I

Od prvního vymezení nauky pro všechny věřící, když se zhoubné kacířství již skonávalo, živoucí lesk učení prozářil božsky svým planoucím jasem všecek okrsek zemský, černě zachmuřený temnotami bludů. Jak známo, zachovaly se nám dostatečné zprávy o prvním rašení zdravé víry hned z té doby, kdy počalo nabývati síly v církvi, ježto za dřívějšího mohutného rozkvětu úsilných bohovědných studií

[61] P по повелѣнїю; [62] P побѣдителнаго; [63] oba rkp-y chybně вторы[м]; [64] G *rusticitati nostrae imposita* (sc. *brevis seriola subnotacionis)*, celé místo chybně přeloženo; [65] G *gestorumque insignes* (= и знаменїа!) *mentiones*; [66] oba rkp-y čtou chybně радость, G *raritatem*; celé místo třeba upraviti takto: вослѣд'ствоующаго пред. оустава рѣдкость; [67] G *attenuat*, překladatel četl asi *atterreat*; [68] K ис'казано, G *viciose;* [69] P пишащаго; [70] tak opravuji podle G *materiae causam* | *operum sacra auctoritate designantis*, K оуставъ словесы и дѣлы стыми.., P оуста[в] словесы и дѣлы сты.

I. [1] K сиѧющь, P сїающь; opravuji podle G *irradianti diffusione*; [2] P ѿ крѣтѣ; [3] G *obfuscatum* (sc. *orbem)*, *ob-* je vyjádřeno předložkou окрьстъ před всеѧ всел.; [4] растѧхꙋ je přidáno; [5] P первое, G *quo primum*, původně snad bylo егдаже первое; вѣрою se dostalo asi později do textu; [6] K нача[т]ѧ, P нача[т]; [7] správně by znělo: крѣпости пѡдстꙋпиша начѧтїе церковныѧ (n. -ныа); [8] P быстротою;

вых спасител'ными хитростьми[9] ѡ҆́уставленъ пространнѣ свѣтаса,[10] въ к'нїгах ӥсписанъ тачє вѣрномоу[11] послѣдъствїю ӥстинны твѣр=до предзнаменанъ довоⷧно твєр'до стоꙗще[12] преж(є) ѡ҆́увѣдѣли[13] ѐсмъ; пωганом ж(є) ѿбачє[14] ѐтерым по дол'зѣмъ заблоужєнїй толи[15] пре=ломленом ӥз'вращением къ правилнѣй правѣй стезѣ[16] свꙙтым просвѣщенїѐмъ възведеном, не ѡ҆́у ѐще в'сего мира народы, аще предве-дены,[17] сеа благодати дароу в'к8пѣ[18] быти присовокупленоу ӥ прїа́т'н8,[19] нω ѡ҆́урꙙженоу небесным величеством,[20] аки помал8 въста=ющим[21] дїаволꙙм паг8бам, съчастнѣ въ страны въстоупи. ӥх'же во ӥстин'ноу странъ ѐдиноу пис'менъ простынꙙми настоꙗщихъ[22] проꙗв'леноу земли жителцем словенемъ,[23] стра=ноу ѿ ӥнѣх стремъю[24] твєр'д8[25] ӥ вѣрою ленивейшоу, нашїмже смотренїѐмъ повѣдаѐмоу; ꙗже сама земла свꙙтаго доуха даромъ на христьꙗньс'кїй законъ ѿбѣщанїа, аще пωз'=на,[26] но ѿбачє блаженым ѿбращенїѐмъ восхо=тѣласꙙ єсть ѡ҆́уставити.

o spasitelných textech Písma bylo to popsáno v knihách a dosti určitě zaznamenáno pro věřící potomstvo; a tu, třebasže některé pohanské národy po dlouhé a zmatené zacházce v oklikách byly uvedeny svatým osvícením na řádnou a správnou cestu, přece se posud ještě nestaly účastny daru této milosti úhrnem všecky národy světa, ač jsou k tomu předurčeny; avšak řízením nebeské velebnosti, jako by se znenáhla začínaly porážky ďáblovy, pokročila dosti šťastně po krajích. A z těchto krajů jeden, osídlený obyvateli slovanskými, chystám se vylíčiti v prostinkém svém spisku. Naši pozornost zaujala krajina severní, nad jiné drsná a u víře lhostejná; *země* tato sama darem Ducha svatého zatoužila, třebas v pozdním, přece požehnaném obrácení, podrobiti se zákonu křesťanského vyznání.

[9] K хитрості; [10] celá věta opisovači zkomolena, správně by zněla: первѣи быстрости (быстротѣ) богословець спасительныхъ хитростьми оуставленїи пространнѣ свѣтащиса; [11] v obou rkp-ech chybně: K тачеве чер'номоу, P та́че вечє́рном8, G *ac credulae posteritati;* тачє = *ac;* [12] P стоꙗщь; [13] K оу҆видѣли, G *pernovimus;* [14] P ѿба́ча; [15] толи = *ac* vzniklo chybným čtením následujícího latinského *anfractuum*, jež překladatel patrně četl: *ac fractuum;* [16] P стезӥ; [17] tak v obou rkp-ech, místo прѣдвѣдѣны, G *praedestinatae;* [18] P вкѹпь; [19] G *sunt sortitae* přeloženo dvěma výrazy: быти присовокупленоу ӥ прїа́т'н8; [20] P велѝчествїем; místo G *ordinante* četl překladatel podle všeho *ordinate (-tae);* [21] P въстающем; [22] opraveno podle G *unam (partium) stili simplicitate praesentis exprimendam;* K ѐднем пис'менемъ простынꙙми настоꙗщими, P ѐдинѣм писмєнем простынꙙми настоа́щими; [23] P словѣнем; za tímto slovem následuje v lat. textě *aggredimur,* za jehož překlad možno pokládati o něco dále, na nepravé místo vsunuté стремъю (P čte стрем8ю; srov. následující dvě poznámky), od slovesa стръмити, стремити (1. os. sg. стрьмлꙗ, стрьмьꙗ), ovšem zde přeložen singulár *aggredior*, smyslem správně; byla to původně asi glosa marginální, jež při opise byla špatně zařazena do textu; [24] P стрем8ю; [25] G *immitior;* patří-li стремъю (стрем8ю; srov. pozn. 23) do předchozí věty, pak třeba upraviti celé místo takto: страноу сѣвер'ноую (zde vynecháno) ѿ инѣх твер'д8.

II

ꙗко поӥстїннѣ ѿ самѣх земⷧежитель[1] боѐ=мїа земли ӥмꙙ възываѐтсꙙ, ѐйже[2] царствоу=ющемъ съчас'тноѐ памꙙти престѣтлымъ царемъ ѐйрѣхом,[3] фратьс'кїмъ ӥ рим=с'кимъ, ѐтеръ ѿ колѣна рода того свѣтлѣй толи силою великъ в соусѣдех присѣдꙙ, ӥме=нем спытигнѣвъ, сынъ бориво ѐвъ, к'нꙙ=жїа строй пωд царскою властїю дръжа,[4] къ божїю закон8 сладъким завѣтом привле=ченъ,[5] къ свꙙтїй[6] водѣ тайньствїю в'тороѐ родитисꙙ немалы прилепаа,[7] крьщенїѐмъ ѿчїстисꙙ, ӥ новою хитростїю врꙙ, церкъви богоу ӥ блаженнѣй ѐго родил'ници[8] марїй и свꙙтом8 ӥ вер'ховномоу[9] апостолоу петр8 памꙙти чьстнѣ ѿснова, в нєюж(є)[10] по сем ѡ҆́устроѐнїй[11] бес'численаꙗ чюдеса лѣты мин8=юща[12] ӥ милостїю божїѐю дѣлающ8 ꙗвлꙗѐтсꙙ.

Od samých zajisté obyvatelů země bývá kraj ten zván Boemia. V něm již za panování blahé paměti Jindřicha, slavného krále *franského a římského,* jeden muž tohoto kmene, vznešený rodem a silou převyšující své spoluobčany, jménem Spytihněv, *syn Bořivojův,* drže správu knížetství pod svrchovaností královou, byl zváben sladkou touhou po božím zákonu, a nemálo dychtě po tom, aby se znovu zrodil tajemstvím posvátného pramene, očistil se křtem svatým, a novou horlivostí jsa zanícen, zbudoval dva chrámy na čestnou paměť Boha a jeho blahoslavené rodičky, jakož i svatého knížete apoštolů *Petra;* v nich brzy potom dějí se přispěním pomoci boží každoročně nesčíslné zázraky.

III

ѐго же межї симъ похвалител'наго житїа дьнемъ, лѣпыхъ дѣꙗнїй ѿбразом, по закон8 рода чловѣчес'ка зак'лепеными, лѣты ѿт сего свѣта преставив'шоусꙙ,[1] брат ѐго вѣком мнїй, вратиславъ, на к'нꙙженїѐ стола, ӥз'бранъ всѣ=ми людьми, прїступи, брата же[2] въслѣдꙙ[3] законъ христьꙗнескъ, побѣдѣтел'номоу[4] вой=

Když zatím dni jeho života, proslaveného příkladem krásných činů, byly podle zákona lidské přirozenosti spočteny, nastoupil na knížecí trůn jeho bratr věkem mladší, Vratislav, zvolený všemi lidmi, a přijav křesťanské náboženství, podobně jako jeho bratr, vystavěl chrám vítěznému vojínu, blaženému mučedníku

II. [1] P землежетел; [2] P ӥже; [3] P ѐйнрихом; [4] ѿдер'жа; [5] G *attactus*, překladatel četl patrně *attractus;* [6] P стѣи; [7] P прилипаа; [8] P родителници; [9] P вер'ховнем8; [10] K в' нюж, správněji P, G *in quibus*, zde duál; [11] P оустроени, G *postmodum* (= potom, brzy potom), zde z tohoto příslovce chybně udělán předložkový pád: post (hunc) modum! Srov. kap. XXV, pozn. 7; [12] P мин8ющи.

III. [1] Podle G ..*diebus*..*obclusis* (abl. abs.) opravuji днемъ .. заклепенымъ, oba rkp-y čtou chybně: днех .. заклепены; лѣты, zdá se, byla původně glosa k následujícímu вѣком, jež později se zde octla na nepravém místě; ѿ сего св. прест. není nic jiného, než jiný, volnější překlad, místo днемъ заклепенымъ, jenž původně byl též glosou a později vsunut do textu; srov. v kap. XVIII quacunque hora lex naturae ad extrema nos reduxerit = да аще в' коую годиноу доуша наша ѿ свѣта преставитсꙙ; [2] K chybně братже; [3] P въслѣд8а; [4] P побѣдителном8;

никꙋ блаженомꙋ моученикоу геѿргїю церковъ, богꙋ ӣстинѣ вѣроуа̀,[5] създа. е̂моуж(е) нѣколико лѣтъ жївꙋщꙋ ӣ по родꙋ чловѣчес'комꙋ[6] сего свѣта ѿходѧщꙋ,[7] родив'шемсѧ ӣщадїѐмъ[8] высокагѡ чюда смертным частыми хвалами, синов'немъ по ӣстиннѣ рождением ѿ негож(е) старѣйшаго, богомъ возлюб'ленаго вѧчеслава з а ж и в а с е б е ӣ на небеснаа̀ желаю̀щоу ӣ з б р а с е б е н а м ѣ с т ' н и к а.

Jiřímu, uvěřiv pravdě boží. Když i on po několika letech života odcházel s tohoto světa přirozenou smrtí člověka, *ještě jsa živ vybral si za svého nástupce* Václava, dítě ze všech zrozenců nejvýš obdivované od smrtelníků a hojně chválené, ze synů rodem starší, Bohem milované a po nebesích toužící.

IV

еже[1] бо чюдной[2] свѣтлости толи любимоѐ красоты ѿ т р о ч а, е̂гда ц̓вѣтоущїй[3] оуности вѣкоу пер'вомоу[3a] прикос'нꙋсѧ, ѿтцꙋ[4] ӣ ѐще живꙋ соущꙋ, книжнымъ хитростемъ желаа̀ толико[5] ѿнюю[6] доушꙋ ӣ оу м ъ ӣ м ы с л ь частым моленїѐмъ премогъ, ӣ ѐго посланїем въ градъ нарицаѐмый бꙋдечь,[7] к' п о п и н о у[8] ӣ м е н е м о у ч е н ꙋ, наоучити к'нигамъ оучїти[9] данъ быст. е̂гоже поӣстиннѣ ходожьством[10] къ скорѣйшемоу разꙋмꙋ божествено[11] направленъ, скорою̀ хитростїю̀ к'ниги псал'тыри[12] ӣ прочеѐ дроугоѐ проӣде ӣ[13] твер'доа̀[14] внꙋтренюю[15] памѧтїю̀ оудер'жа. ѿтьцоу же по сем, ӕкѡж(е) оуже глаголано бысть, ѿшедъшоу свѣта сего, оуношица сеӣ,[16] старых ѿбраз дѣлы[17] проӕвлѧа̂, под' царемъ[18] ӕс'нѣйшим отовою̀[19] ѿбластїю̀ свѣтѧщꙋсѧ, пѡхвалител'-

IV

A tento hoch, ku podivu sličný a roztomilý svou krásou, jakmile dospěl v kvetoucího jinocha, ještě za života otcova zatoužil po knižním vzdělání a opětovnými prosbami přemohl srdce, *rozum i mysl* otcovu a byl od něho poslán do města zvaného Budeč, *ke knězi jménem Učený*, jemuž byl svěřen, aby jej vycvičil v písmech. Poněvadž jeho duch byl od Boha nadán rychlou chápavostí, osvojil si vbrzku studiem knihy žalmů a jiné ostatní a pevně je podržel v nitru v své paměti. Když potom jeho otec, jak již bylo řečeno, odešel s tohoto světa, mladík ten, podobný svými činy starcům, byl zvolen pod oslnivou mocí nej-

[5] G *basilicam deo dicandam* (vynech.) *christianae credulus veritati:* [6] P члчкꙋ; [7] oba rkp-y chybně ѿходѧща; [8] P ӣ ӣщадїем.

IV. [1] Tak opravuji podle G *Qui*, K ӣдѣже, P ӣде; [2] P чюдное; [3] P цвѣтꙋщи; [3a] G *dum... primum*, zde *primam* (sc. *aetatem*); [4] P ѿцꙋ бо; [5] P толи; [6] tak v P, K chybně ѿтиню; [7] P бꙋдьчь; [8] K попиноуӣ; [9] оучїти zde zbytečně přidáno; [10] P хꙋдожством; [11] G *divinitus*, v obou rkp-ech chybně: K бжтвеному, P бжтвеномꙋ; [12] плтырю; [13] ӣ v P chybí; [14] tak v obou rukopisech, G *solidius*, původně asi bylo твердѣе; [15] K chybně в'нутренаю; [16] P сн; [17] G *actibus*, oba rkp-y chybně дѣлѧ; [18] P црким; [19] v obou rkp-ech omylem готовою, G *Ottonis*;

ным прїставленїѐмъ[20] людским на ѿтьче воѐводство пѡдстꙋпленїа̀,[21] вел'ми сѧ ѐмоу ѿпирающꙋ, ӣзбранъ быст, ӣ на столѣ к'нѧж(е)ствїа̀ чести достоӣнѣ посаженъ бысть.

jasnějšího krále Oty, za jásavého souhlasu všeho lidu, přes velký svůj odpor, následníkem otcova vévodství a důstojně byl posazen na knížecí stolec.

V

како тѧж'кими тыда стꙋжающїа̀ печали различныа̀[1] кнѧзѧ новаго благоволенїѐ, земъскою̀ ѿбластию̀ приӕтꙋ, в'ноутрь стꙋжаше си, не есть томꙋ дїв'но, ӕко небеснаа̀ паче прочих с'мотрѧ мыс'лїю̀ завѣт'ною̀ преди положи, да а̀ще ӣ ӕвѣ мирьскиа̀ ѿбласти строӣтель бѣ, но ѿбаче къ божїй слоуж'бѣ слад'цѣй ӣ ѿ пер'вых лѣтъ д ѣ т ' с к ї х ъ л ю б о в ї ю̀ ѿ б ' д е р ъ ж и м ъ б ѣ. ӣ людем себе[2] порꙋченым противоу съгрѣшенїю̀ каз'нити стыдѧшес(ѧ), а̀ще ли достоӣнаго закона лютость[3] не творил бы,[4] грѣха в' томъ блюдѧшес(ѧ),[5] но се размыш'ленїе не дол'го на полы предѣли размысливъ, тако поут правъ мꙋдро вос'хитївъ, да сего земъс'ки творити не ѿпоустил'сѧ бы, любо ли ѿного къ небесным ради[6] простираӕсѧ ѿ себе неп'щевати[7] на бꙋдꙋщаа не оужасноулсѧ бы. ӣ п о с е м ъ о у р ѧ д и в ъ л ю д е х п р а в ы ӣ з а к о н ъ к а к о х о у д ы м к а к о л и ӣ б о г а т ы м ъ т о л и н а с т о л ѣ к ' н ѧ ж и ӕ[8] с ѣ д ѧ п о в е л е н ї ѐ м ъ в с ѧ с т р о -

V

Jak těžkými rozpory mučivých pochyb bývala dobrotivost mladičkého knížete vnitř sklíčována, když převzal pozemské právo, není se co diviti, ježto si umínil v své zbožné mysli, že bude hleděti především k věcem nebeským; vždyť, ačkoli byl správcem veřejné moci, přece i od prvých let *dětských přilnul s láskou* k sladké službě boží. Obával se však, že bude musit pykati za hříchy svěřeného lidu, kdyby jich nestíhal, jak náleží, podle občanského zákona, ale tyto rozpaky si rozřešil po nedlouhých úvahách a přidržel se správné cesty, takže ani neopomíjel svých světských povinností, ani se příště nelekal, že snad zanedbá něco ze svých snah nebeských. *Potom zřídil v národě pravé zákonodárství, jak pro chudé, tak pro bohaté, a sedě na knížecím stolci pořádal vše svým pokynem.* V rozsuzování býval obezřelý, hotov

[20] P преставленїем, G *assensu*; [21] podle G třeba opraviti: на штьча воеводства пwд'стꙋпленїе.

V. [1] P разлічныа, G *diversitatibus*, asi omylem místo разлнчни; [2] P себѣ; [3] P лютости; [4] K chybně не твори любы; [5] G *crimen luendum veritus* je přeloženo dvakrát, po prvé (противоу съгр. казнити стыдѧшесѧ) špatně, po druhé (грѣха в' томъ блюдѧшесѧ) již správněji; tento druhý překlad byl původně asi marginální korekturou, která se v opise octla na nepravém místě; [6] G *ob coelestia*; ради původně byla asi glosa, jinak by bylo = небесныхъ ради; [7] G *a se negligi* (= že bude od něho zanedbáno), zde přeloženo chybně činným infinitivem; непъщевати (obyčejně = iudicare, arbitrari) ve významu „nevšímati si", negligere doloženo u I. I. Sreznevského, Materialy dlja slov. drevnerus. jaz., z Mineje r. 1096; [8] v rkp-ech psáno K кнжиа, P кнжа;

ꙗше. тѣм'же[9] соблюденїемъ моудрый, на милость всѧкомꙋ[10] готовъ и надъ оубогий[11] прегрѣшенїй безъ мзды избавитель ѿ погоубленїа, и къ всѧкой моуцѣ поганьстѣй[11a] къ ѿсуженїю инъ бываше, в' домꙋ же простъ бяше,[12] нравомъ чїстотѣ смотрѧ, благимъ посꙋлениемъ окрьстъ[13] сил'ных и не ленивъ, и тѣм испол'нити завѣтом памѧтивъ; пришел'цем' же и оубогимъ и страйнымъ и бол'шїа и чьстныѧ люб'ви подаѧше износа[14]; ѿсиреным же ꙗко и ѡтьць и ѿбьдовѣв'шим помощиꙋ имѣнїа своего помощьникъ,[15] но и ѡземъствованым оутѣшитель толи ѿчїю любовъ над' ними чюд'нѣ прїсно проꙗвлѧа. тихъ[16] (въ)всѣх дѣянїйхъ, и памѧтию любитель тер'пѣнїю, и во всѣх падекнїй против'ных моудрый оурѧдитель, имѣнїемъ щед'ръ[17] на оубогыѧ плачющих потребы разрѧдитель, с'мѣреный тихъ[18] оугод'ный въслѣдовател,[19] на сѧ многаж'ды лючїй,[20] а на ины всегда милостивѣй, всѣм вѣч'ныѧ жиз'ни образ подаѧ, милоуꙗ, невѣдꙋщаѧ наоучаꙗ, наоученыѧ[21] оутвер'жаѧ ꙗвлѧшесѧ·

slitovati se nad každým, obviněné z bídných zločinů vysvobozoval od záhuby bez trestu, dalek byl užívání všelikých muk *pohanských* na soudech, v své domácnosti býval prostý, dbalý čistoty mravů, mocným neskrblil připověďmi statků a pamatoval na to, aby své sliby plnil; *příchozím a ubohým a cizincům podával větší a hojné důkazy lásky, sirotkům byl otcem a ovdovělým přispíval ze svého majetku,*)* a psance těšíval a projevoval jim vždy podivuhodně svou otcovskou přízeň. Byl tichý ve veškerém počínání a pamětihodný milovník trpělivosti, ve všech nahodilých protivenstvích vedl si opatrně, rozdílel štědře své jmění na potřeby plačící chudiny, pokorný, tichý, vlídný v svém chování, na sebe mnohdy velmi přísný, k jiným vždy shovívavý, štědrostí, milosrdenstvím, vyučováním nevědomých, utvrzováním vyučených zářil všem jako příklad věčného života.

[9] P jen тѣмъ; [10] v K всѧкомꙋ vynecháno; [11a] G *omnigenarum*..*poenarum* (= všelikých trestů), překladatel si vykládal — *genarum* jako *gentium* (= pohanů); [11] P оубогїи (ж), G *in miseras reorum* (vynecháno) *noxas*; [12] tak opravuji podle G *domestica habitudine simplex*, K к' томꙋ не пристаꙗше, P ктомꙋ не престаꙗше; [13] P jen крътъ; [14] износѧ je pozdější korektura, původně asi interlineární, doslova překládající lat. *praeferens*; korektor však neopravil *maioribus*, které závisí na *praeferens* (= dávaje jim přednost před osobami urozenými) a které je zde špatně přeloženo (и бол'шїа — je spojeno s любви = větší důkazy lásky); podle lat. *saepe* třeba také opraviti чьстныѧ v частыѧ; стран'нымъ odpovídá lat. *rusticitatem*. Prvotní překlad byl arci chybný, dával však jasný smysl, teprve korekturou износѧ celé místo porušeno; [15] помощникъ přidáno, původně byla to nejspíše glosa k помощиꙋ; [16] oba rkp-y píší тѣхъ; následující въ, jež doplňuji podle G *Modestus in omnes actus*, v obou rkp-ech chybí; [17] P и щедръ; [18] K тѣхъ; [19] K въслѣдовалъ, G *humilitatis mansuetissimae placidus exsecutor;* [20] tak opravuji podle G *severior* (= лющїи, komparativ k лютъ), K лучїй, P лꙋчїи. [21] v obou rkp-ech chybně: K неоученыѧ, P неоученыа, G *edoctos*.

*) Odchylný překlad vznikl tu neporozuměním latinskému textu Gumpoldovu. Správně by to znělo: „Nejednou zahrnoval větší láskou prostinké chudé občany než osoby urozené; pomáhal těm, kdo ztratili rodiče nebo majetek . . .“

VI.

сими же силъ[1] свѣтѧщимисѧ[2] красотами блаженаго оуноши оукрашено быст пребыванїе и в' толицѣ сеѧ милостини троуд' възлюби, егдаже с' вел'можами и соудїами[3] своими на сꙋдѣх сѣдѧше, и аще которой в' винѣ ꙗтъ пред онь приведенъ[4] бꙋдѧше, повиненъ смертї на смерть ѿсоуженъ, аще милостивый кнѧзь не можаше его никакоже ѿ смерти ѿпьрѣти ни из'бавити, нѣкоую винꙋ рещи[5] сам сътвѡривъ вонъ из'бѣг'нѧше, да во крови пролиѧнїа бы неповиненъ былъ ни слышалъ погоубленїа кон'чины.[6] совѣтъ бо такъ имѧше с' милымъ своим ѿтрокомъ: аще оуслышиши моих боꙗръ сꙋдъ чловѣкоу на смерть, възови мѧ ѿ нихъ вонъ,[7] нѣкую виноу сътворивъ, да быхъ в' той крови не причастенъ былъ. помнѧ бо бѣ ѿно слово Єуангельс'кое, господоу глаголав'шꙋ: не ѿсꙋжайте, да не ѿсоудитесѧ, и не понижайте, да не понижени бꙋдете.

VI

Těmito skvoucími perlami ctností bylo zkrášleno obcování blaženého jinocha, a břímě této slitovnosti oblíbil si do té míry, *že když zasedal se svými velmoži a soudci na soudech* a některý z uvězněných zločinců, odsouzený na smrt, byl před něj předveden, *tu, nemohl-li ho* dobrotivý kníže *nijak obhájiti z trestu smrti ani osvoboditi, sám si vzal nějakou záminku a vyběhl ven, aby nebyl vinen prolitím krve ani neslyšel konec popravy. Neboť měl takovou úmluvu se svým milým panošem: „Uslyšíš-li, že moji vládykové konají nad člověkem hrdelní soud, vyvolej mě od nich za nějakou záminkou ven, abych nebyl účasten v tomto prolití krve.“ Byltˇ pamětliv onoho slova evangelia, jež řekl Pán:* „Nesuďte, abyste nebyli souzeni, a nepotupujte, abyste nebyli potupeni.“

VII

се самъ оуноша божїю испол'нѧꙗ[1] заповѣдь сверш'ител'но любѧй, и[2] пагоубныѧ рѣчи

VII

Tento příkaz si náš jinoch, Bohem naplněný, svrchovaně oblíbil, a ježto poznával, že jeho

VI. [1] tak opravuji podle G *virtutum*, v K chybí, P силами; [2] K omylem свѧтѧщимисѧ, G *fulgentibus*; [3] P с' сꙋдїами; [4] K omylem предъ неправеденъ; [5] рещи vzniklo z původního рѣчь (srov. kap. XIX, pozn. 31. a kap. XXI, pozn. 7), a byla to asi původně hlaholská glosa, vsunutá pak od pozdějších opisovačů do textu a takto pozměněná. Toto místo je částečně překladem z Crescente fide, české recense, soudíc podle ukázky u Pekaře (WLL, 37, pozn. 2), z kod. kapit. praž. G 5, f. 46 a, kde se čte: statim ille prefatus iuvenis, *si eum nullo modo liberare poterat, occasionem aliquam* (= нѣкоую винꙋ рещи) *faciens, exiebat(!) foras;* [6] P кон'чины погꙋбленїа; [7] v K вонъ vynecháno.

VII. [1] P исполнь, G *deo plenus*, správně by bylo бога исполнь; Се na počátku je místo сию (заповѣдь), omyl vzniklý otrockým překladem latinského Hoc (sc. mandatum); [2] и v K chybí;

ни, ѿ которых[3] смертных[4] чютивъ[5] не въслѣдꙋѧ[6] с'казанамї рѣчьми[7] повинныѧ ѿсꙋжденїемъ на погꙋбление благомилостивѣ пощадѧ изъбавлѧше, на оуныша прїводѧ. вся темница по всѣмъ градом разроуши и всѧ ѿслѧди по всей земли своей многи посѣчи повелѣваѧ[8] самъ починаꙗ. съчастнаꙗж(е) его дѣꙗнїа оуслышав'ше по инѣм землѧм мнози клирици и божїи раби к' него[9] благосер'дїю прихожахꙋ, и самъ ѧ радост'ным проꙗвленїемъ любве к' себѣ прїимаше, и божественою любовїю съхранѧемꙋ[10] пред очима своима, чьстным люблением съ собою ꙗ[11] пребывающа печально[12] и с' радостию милостив'но дер'жаше, и их частымъ и свѧтым[13] наказанием оумъ чистый божествено наоученъ, частѣе поꙋчаемъ, на чюдив'ныа разꙋмы к'нигъ изыде, тако латиньски ꙗко и гречески. и аще что наоучающѣх[14] хитростем преже видѧше,[15] не ленивыми дѣлы сам испол'нѧше, ꙗко всѧкои печали чловѣкоу пос'кор'б'тель бѣ,[16] в' болѣз'ни етеры из'немогающаꙗсѧ милостив'ною помощїю посѣщаше, но ꙋмершїмъ оубогим и хоудым, ѿ сꙋсѣдъ[17] небрегомымъ, сам потребованїа[17a] слоуж'бы подаваше. но и наро-

zanedbávání nemůže pro nikoho ze smrtelníků nebýti beze škody, šetřil milostivě řečených vinníků, odsouzených k utracení, *a osvobozoval je, snaže se je napraviti. Všechna vězení po všech městech rozbořil a všecky šibenice po celé své zemi na mnoha místech kázal pokáceti, sám čině začátek. Když o jeho požehnané činnosti uslyšeli v jiných zemích mnozí kněží a služebníci boží, spěchali k jeho dobrotivosti, a on je* přijímal k sobě s radostnými projevy lásky, a nespouštěje s očí zachování božské lásky k bližnímu, zdržoval je starostlivě a s radostnou laskavostí, aby jen zůstali, a jejich častým a svatým povzbuzováním čistá jeho mysl božsky jsouc poučována a častěji vzdělávána, dostoupila podivuhodné znalosti písem, *jak latinských, tak i řeckých.* Neboť co dříve za studií spatřil u svých učitelů, sám to plnil horlivými skutky, a poněvadž míval soustrast s každým zármutkem lidským, navštěvoval svou slitovnou pomocí ty, kdož ochuravěli nějakou nemocí, *nebožtíkům pak ubohým a nuzným,* nepovšimnutým *od sousedů, sám* se

[3] P не ѿ котерых; [4] P смртнь; [5] P ѡчютив; [6] G *non sequendum!;* na počátku téže věty *periculose* přeloženo пагоуб'ныѧ рѣчи, jako by překladatel byl četl *periculosa;* [7] G *notatis reis;* překladatel, zdá se, zmátl *reis* s *rebus;* [8] P повелѣ; [9] P къ его; [10] P omylem съхрани емꙋ, původně bylo съхранѧемою, abl. abs. přeložen nesprávně instrumentálem, kromě toho vynecháno z lat. textu: *erga proximum—adfixo;* [11] ꙗ v P chybí; [12] tak opravuji podle G *curiose,* ježto se v této legendě častěji překládá *curiosus* = печальный; K печалѣнно, P печалѣно; [13] v K и свѧтым vynecháno, G *sacrisque;* [14] P наоучающих; [15] P прежвѣдѧше, G *praesignaverant,* volně přeloženo; snad se čtlo původně: отъ наоучающихъ; [16] v P бѣ vynecháno; [17] P съсѣд; [17a] G *funebris obsequii;* nelze snad čísti погребованїа (neb погребенїа)? Srov. v kap. XXIII погребенїе = *sepultura;*

дом и еще поганьс'комоу[18] ѿбычаю ветъхомꙋ живꙋщим, новыа вѣры оученїа благаго подаваше, неведꙋщим'же[19] и в' капища идольс'каѧ ходѧщим и к' богомъ инѣм нез'наемомъ частѣе лѣт мимоходѧщаѧ[20] пририщꙋщїмъ и жерътвы жрꙋщим блаженный оуноша оувидѣвъ,[21] ѿ сих нечистых ꙗдїи и жерътвъ, аще и часто молим, въс'корѣ ѿбѣгаше сих пририщенїа и ѡбещенїа, жадаѧ быти на[22] небеснѣи трапезѣ паче всѣх причаст'нїкъ, неже дѣмоньс'кими с'квер'нами жерътвъ ѿск'вер'нитисѧ. но ѡбаче над' сими заблоуж(е)нїем злым подавлеными[23] не малы печѧленъ бѧше, проходѧ часто к'ниги, ꙗко апостольское слово заповѣдаетъ: дрꙋгъ дрꙋж'нѧ бремена понесеть; дроугиѧ, нѣким чиномъ къ истинномꙋ вышних[24] благых путї прокланѧющасѧ,[25] сладкимъ гласомъ поꙋчаѧ, выш'нѧго дарованїа благаѧ ѡбѣщаѧ[26] ѿвожашет, да ѿрек'шесѧ идольских ѿбразъ, ими же прельщени бѣꙗхꙋ, ко истинномоу божественѣи мыслї ѡбѣщанїю с вѣрою преклонилисѧ[27] быша. дроугїа же малы оучени семꙋ спасител'номꙋ оученїю разоумѣвы[28] сердцемъ ж(е) жесточайша и оумомъ истины разоумѣнїа ленѣвѣиша,[29] по апостольс'комꙋ глаголꙋ добрѣ оуча[30] и недобрѣ ѿбличаѧ, ѿбоимъ чиномъ предъз'наѧ им мздоу, по силѣ хотѧ, еже колиждо

postaral o pohřeb. *Než i kmenům, které žily do té doby po starém způsobu pohanském, rozdílel blahé učení nové víry,* a když viděl blahoslavený ten jinoch, *jak v své nevědomosti chodí do modlářských svatyň* a jak, shromažďujíce se častěji do roka, cizím bohům *neznámým* žertvy obětují, spěšně se vzdaloval *docházení* a účasti při těchto bezbožných kvasech obětních, třebas byl často zdržován, neboť si přál nade vše více státi se účastníkem nebeské hostiny, nežli poskvrniti se ďábelskou ohavností žertev. Nicméně rmoutil se nemálo nad těmito nevolníky zlého bludu, často přemítaje o slovech Písma, jak přikazuje slovo apoštolovo: „Jeden druhého břemena neste“ (Gal. 6, 2); jiné, poněkud náchylnější k pravé cestě, která spěje za nejvyššími statky, sladkým hlasem *napomínal a přiváděl nazpět, slibuje jim dary nebeské milosti, aby se zřekli pohanských model, jimiž byli oblouzeni, a přiklonili se s věrou k pravdivému vyznání božské myšlenky.* Jiné zase, méně přístupné tomuto spasitelnému učení, srdce zatvrzelejšího a rozumu netečnějšího k pochopení pravdy, podle slov apoštolových „včas uče i nevčas trestaje“, obojím způsobem jim naznačuje odměnu, snažil

[18] tak v obou rkp-ech, místo по поганьс'комоу; [19] P невѣдꙋщим'же; [20] P omylem лѣтми ходѧщаа, G *frequentius in anno;* [21] P оувѣдѣвъ; [22] v P на vynecháno; [23] tak opravuji podle G *super his tamen errore pestifero depressis,* K над' симъ заблоужнїе злым подавленїемъ, P над сим заблꙋжнїе злым подавленїем; [24] K в' вышних; [25] P пре(н)кланѧющасѧ: е v пре- skoro setřeno, a nad ním připsáno н; [26] P ѡбѣщаваа; [27] P приклонилисѧ; [28] P разꙋмивы, předcházející оучени, snad původně glosa, přidáno do textu; [29] P лѣнивѣиша; [30] v K оуча vynecháno;

можаше, ꙗко вол'ныа тако й невол'ныа[31] по йстиннѣ возываѧ на вечерю ѿтчѧ челѧди, сїа[32] всѣм ѿбилїемъ, ко вѣч'ней радости придр8женїю привожаше.

se ze všech sil, aby, koho jen mohl, jak dobrovolným, tak nuceným pozváním *přivedl* na večeři Hospodářovu, skvějící se veškerou hojností, *k účasti v radosti věčné.*

VIII

в' чюдных же постѣхъ по йстиннѣ мимоходѧща лѣта в' великїй постъ ал'чем и молитвою свѧтый самъ[1] оуноша, аще й мирьс'кимъ строимъ ѿдер'жим бѣ, но ѿбаче не ленивъ й не йз'немог'сѧ[2] молитвами, щедрым в' ницих растворенїем прелетающими, дѣлы ѿсобныа провожаше дьни. в' нощи ж(е) ꙗс'нѣйшимъ настоа бдѣнїемъ, лѣности[3] не помнѧ й дреманїа, пер'вое покою нощьном8 аки оуложсѧ,[4] а по сем ѿвер'гьсѧ постелѧ лож'ница своеѧ, ѿтай йных[5] йс' пол:га въставаше, й ѿтрока лож'ница своеѧ к'люч'нїка воз'б8жаше, й мол'ча[5a] к'ниги в р8цѣ въс'хитивъ, ис полаты неведоущим[6] стражем йс'шед', едїнемъ[7] отроком своймъ свѣдωм, по лютымъ горам вер'хомъ й по пωдолїамъ[8] пропастеи[9] й йзломленых гл8бинъ й по стезѧмъ[10] каменых дос'къ толи по ледным гр8дам лютым босъ й пѣшь поут дѣа межоу[11] градома, съ п'сал'тыр'=

VIII

V úžasných zajisté *postech* rok co rok, *v době velikého postu, o hladu a v modlitbě* svatý ten jinoch přes to, že jako panovník byl poután veřejnou správou, prožíval jednotlivé dni ustavičným konáním modliteb, vzlétajících za štědrého podělování chudých. V noci pak oddával se nejjasnějšímu bdění, nemysle ani na slabé zdřímnutí, a za prvního ustálení nočního ticha, odvrhna postel své skvoucí ložnice, v skrytě přede všemi vstával s lože, mlčky budil panoše, klíčníka své ložnice, a chopě *do rukou* knížky, vycházel z paláce, aniž o tom stráž věděla, a jsa provázen jediné svým panošem, putoval bos *a pěší* od města k městu přes příkré vrcholky hor a úvaly dolin a hluboké strže, po kamenitých stezkách a srázných balvanech ledných, za pění žalmů a jiných mod-

[31] P omylem по̂ныа..непо̂лкныа; [32] tak v obou rkp-ech, snad místo сїаа?, G *habundantem.*

VIII. [1] P сам стын; [2] G *indefessis (..operibus)*, překladatel četl, zdá se, *indefessus*, což je vyjádřeno dvěma obraty: не ленивъ й не йз'немог'сѧ; [3] G *lenis* (sc. *soporis*) = libého spánku, překladatel četl asi: *lenitatis immemor et soporis*, při čemž *lenitas* přeložil podobně znějícím лѣность! Týž způsob „latinismu" se vyskytuje v staročeském překladě biblickém (srov. J. Jireček ČČM 1864, 144), kde se překládá vetus = vetchý, pessimus = peský, validus = valný, valde = valně a j. [4] K omylem оулужьсѧ; předcházející аки je přidáno; původně zdá se, bylo покою н. аки оуложьшоусѧ; [5] P omylem ѿ таинѣх; [5a] G *tacitus excitat, codicellum*, podle toho мол'ча, původně snad glosa, patří před воз'б8жаше, a opisovačem bylo vsunuto na nenáležité místo; [6] P невѣд8щем; [7] P єдинѣм; následující свѣдωм odpovídá latinskému „comite" a je patrně místo съведомъ (srov. Miklosich, Lex., съвести = deducere); [8] P подо̂лїи(ем); [9] P пропастїи; [10] P стезях; [11] P межи;

нїмъ пѣнїемъ й прочими молитвами по ѿсоб'ным церквамъ преходѧше[12] възыскаѧ их, в' толицѣ по йстинѣ плоти своеꙗ тер'пѧ оумоучениа, да[13] рас'сѣдав'шимисѧ пѧтами его младыми крови йстек'ши рас'кроп'ленїемъ казаше стопы его. в' дом'же свой возвратив=сѧ й на ложе свое[14] тайно, ꙗже оумъ вноутренїй дѣлаше, сам свѧтый оукланѧꙗсѧ, кнѧжес'кими паки ризами крас'ными на столѣ сѣдѧ ѿдѣвашесѧ, но тѣло чистѣише власѧницею подъ ризами царскими[15] облачашесѧ. во времѧ же настоащей[16] жат'вѣ посредѣ[17] нощи тай всѣх въставъ съ ѿтрокомъ оуже реченым, босъ и пѣшь к' нивамъ своймъ йдѧше й р8кама своима п'шенїцу ж'нѧше, й во с'нопы йзвѧзавъ, сам ѿсобѣ[18] на рамѣ свой вос'кладаше й ѿтрока своего в' тайнем[19] оуглѣ домоу своего с'крываше, й ту йстеръ й в' жер'новах йз'молъ[20] й свѧтыма своима роукама чистѣ просѣꙗвъ й водою покропивъ во ймѧ тройца, сам единъ й съ слоужащим емоу ток'мо ѿтрокомъ с вωдою, юж(е) самъ ношаше ѿ кладѧзѧ в' вѣдрѣ, йстинным троица възыванием ѿз'намена ꙗ,[21] с' моукою в' сосудѣ с'месивъ,[22] в'мѣшаше р8кама своима тр8дом й проск8ры йс'пекъ по церквам попомъ слаше на приносъ с'лоуж'бам господоу нашемоу Їсоусоу Христ8. въ ѿсеннаѧ же времена сл8гу призвавъ великаго й вѣр'наго[23] глаголенаго

liteb navštěvuje jednotlivé kostely. A vpravdě snášel až takovou trýzeň svého těla, že kapky krve, které se řinuly z rozdrásaných útlých jeho chodidel, značily jeho stopy. Vrátě se domů *potají na své lože*, skrýval sám *světec*, co působilo v něm vnitřní poznání, a když zasedal na trůn, odíval se nádherou knížecích rouch, ale *pod panovnický háv oblékal* na své přečisté tělo *roucho žíněné.* Když nastal čas žní, *uprostřed noci, zcela pokradmu vstal a se svým panošem, shora již vzpomenutým, bos a pěší se ubíral na své pole a vlastníma rukama požínal pšenici a vázal ji do snopů a sám je vzkládal na ramena svá a svého panoše* a skryl je v tajném koutku svého domu a tam je vytřel a na žernově semlel a svatýma svýma rukama čistě je prosel, a pokropív vodou ve jménu svaté Trojice, samojediný toliko se svým panošem, který mu sloužil, smísil v nádobě mouku s vodou, jížto sám nosil ve vědře ze studně, a požehnal ji vzýváním pravé Trojice, *zamísil práci svých rukou, a když napekl prosfor, posílal je kněžím po kostelích* k obětování při mších *Pánu našemu Ježíši Kristu. V čas pak podzimní* zavolal svého nejvěrnějšího *sluhu*, řečeného již *panoše* a společníka, a *sám s ním* v noci *v skrytě přede všemi* pře-

[12] v obou rkp-ech je omylem прѣходѧще; [13] v K да vynecháno; [14] P свое(м)! [15] P царками; [16] P настоащїи; [17] P посре(дн); [18] P ѿ себѣ; [19] P таинѣ(м); [20] P йзме(л); [21] P ѿзнаменаа, G *signavit, hanc farinulam..*; [22] P смѣси(в); [23] G *nimiae fidelitatis* volně великаго й вѣр'наго;

ѹже ѿтрока и наслѣдника, виноградныѧ плоты[24] сам[25] с҆нимъ нощїю прелѣзъ таи всѣх, кошелѧ ѿба напол҆нивъ ѿ винограда своѐго й на плещи свой възложивъ, съ отрокомъ свойм в҆ домъ въз҆вратився, роукама свойма йж҆нетѧше й добрѣ оустройвъ на слоуж҆бѹ божїю, никоторымъ ж(е) йнѣм вѣдѹщимъ развѣ ѐдиного ѿтрока часто ѹже преже глаголанаго, сице же й ѐдинѣмъ богомъ[26] вѣдоущим й тѣм ѿтроком, налиганомъ сосѹдом вина й тайно положенѡм, оус҆мотривъ времѧ подоб҆но, слаше по церьк҆вам клириком й попѡм с҆ прос҆коуры, ıаж(е)[27] сам печаше на церковныѧ слоуж҆бы, й сам ладно всѣм раздѣлѧше[28]. ѿ како нераз҆рѣшител҆ныа оузы окрьстъ пер҆сїй[29] чистийши[30] вѣры несък҆вер҆ныѧ![31] ѿ како похвалител҆но послоушанїѐ наслѣдователѧ завѣтнѣйша! ѿ чюдно[32] с҆миренїѐ кнѧзѧ, рабъ своих слоуж҆бами божественыа люб҆ве наоученїѐмъ подыти[33] нестыдѧщеся![34] ѐже мысли жестокимъ с҆мотренїѐмъ на небеснаа, ѧже сердцемъ[35] с҆мотрѧ тайны, честнаго й спасител҆нагѡ господнѧ телесе й крови приношенїа тако оучьстилъ[35a] есть й любилъ слоужбою, да приношением закона небеснаго, прегрѣшенїа дѣлѧ ѿчїщьшаго,[36] не[37] вѣрою ток҆мо чином твер҆-

lézal ploty, a naplniv dva koše *svými* hrozny *a vloživ na svá bedra, vrátil se domů se svým panošem a vlastníma rukama je vytlačil, a když je dobře připravil pro službu boží, aniž kdo jiný o tom věděl, kromě jediného onoho panoše, již často vzpomenutého,* slil víno do nádoby a tajně je uložil, a shledav, že je zralé, posílal je klerikům *a kněžím* zároveň s prosforami, které sám pekával pro chrámovou bohoslužbu, *a sám všem stejnoměrně* rozdílel. Ó nerozlučná pásko neposkvrněné víry kolem přečisté hrudi! Ó zbožný následovníče chvalitebné poslušnosti! Ó divná pokoro knížete, nestydící se podvoliti z vnuknutí božské lásky povinnostem služebníků! Neboť on, patře v závratné kontemplaci na nebeská tajemství, jež choval v srdci, s takovou ochotností uctíval a miloval vznešenou a spasitelnou oběť těla a krve Páně, že pro kult této nebeské hostiny, očišťující skvrny vin, nejen bojoval

[24] K omylem плоды, G *septa*; [25] v K сам vynecháno; [26] G *sicque diotae* (= do džbánu) *conscio solum clientulo, infusum* (sc. *vinum*); *diotae* četl překladatel jako *deo* a spojil je s následujícím *conscio solum,* potom však nejspíš glosátor opravil překlad „diotae" v сосѹдом; místo dativu absol. ponechán tu instrumentál podle latiny; [27] P ıако; [28] P раздѣлѧа; [29] P персй! [30] P чтѣише; [31] P несквереныа; [32] P omylem чюдо; [33] P подити, д shora později připsáno; [34] oba rkp-y chybně не стыдѧщемсѧ; [35] zde vynecháno *tenuit;* [35a] K chybně учїстїлъ, G *veneratus est;* [36] tak opravuji podle G *mundantis,* K ѿчїщаго, P ѿчищаго; celé místo je porušeno, дѣлѧ patří nejspíše k закона (закона дѣлѧ = cultui), pak ovšem lat. *criminum contagia* by bylo přeloženo jen прегрѣшенїа; приношением místo приношенїи, ač možno vykládati také приношением jako dativ adno-

достайнымъ войньствоваше, но по йстиннѣ йсточнїка чистѣйшаго в҆ноутренимъ[38] ѿбразом рабїй троуд҆ възем на сѧ и милостним[39] дарованїѐм йѐреѡвѹ законоу сам[40] рабъ быст.

stálostí víry, nýbrž sám se stal vpravdě účasten kněžského úřadu, vzav na sebe jako prostý sluha vnější práci s přípravou křišťálného toku, a svou milostnou štědrostí.

IX

Не тайти подобаѐтъ й видѣнїѐ ѐго пророчествїе, ѐже ѿ павлѣ през҆вутери й ѿ домѹ ѐго, еже сам въз҆внув преже тако повѣда[1] къ всѣм глаголѧ:

Nesluší se zatajiti též jeho prorocké vidění, ktere měl o knězi Pavlovi a o jeho domu a které dříve sám probudiv se takto všem vykládal, pravě:

X

на ѿдрѣ лежащѹ м҆нѣ й почиваѭщѹ, милаа[1] моа дрѹжино[2] й йже ѿ отрокъ моих слоуги, посредѣ[3] нощи страш҆но вйдѣнїе[4] приıат мѧ, ıако павла попа дворови в҆сѧ[5] ѿс҆новы[6] ѿ выше до долу й ѿ всѣх чловѣчес҆ких жилищь видѣх ѿтиноудv[6a] ѿпоустѣв҆ше.[7] йм҆же видѣнием тоужа прометахсѧ й в҆ноутренюю[8] с҆корбїю печали за боговѣр҆ныѧ[9] простирахсѧ. но ѿбаче вїдѣнїе се къ всевѣдѹщемѹ[10] твор҆цѹ милостивомѹ йс҆прав҆лю, воньж(е) й вѣроую[11] й йстїну[12] рѣчи сего видѣнїа разрѣшѹ.

„Když jsem ležel a odpočíval, milá má družino a má čeledi, uprostřed noci uchvátilo mě *strašlivé* vidění. Neboť jsem spatřil dvorec kněze Pavla se všemi budovami a příbytky lidskými odshora dolů úplně zpustošený. Sklíčen jsa tímto viděním, zmítal jsem se a trápil vnitřním žalem a obavami o věrné služebníky boží. Ale *poroučím toto vidění vševědoucímu a milosrdnému Tvůrci a věřím, že s jeho pomocí rozřeším, co je pravdivého na tomto vidění.*

minální, podle něho by však mělo býti небеснымъ místo небеснаго, takže rekonstruovaný text by zněl: да приношением закона дѣлѧ небесным прегрѣшенїа ѿчїщьшаго; [37] v K не vynecháno; následující вѣрою místo вѣры; [38] G *exteriore,* překladatel četl snad *interiore,* vztah k *labore* rovněž není zachován; [39] v rkp-e K мл҃тнм, P мл҃твнм (= милостивным); [40] P omylem сан҆ъ.

IX. [1] K повѣдавъ.

X. [1] K omylem малаѧ; [2] K omylem дружина; [3] P посреди; [4] K виднинїе; [5] K omylem доровивсѧ! [6] tak opravuji, místo ѿснова, jak čtou oba rkp-y; [6a] K koncové -дv nadepsáno, P ѿтинѹ; [7] K ѿпѹстив҆ше, P ѿпѹстѣвшь; [8] P внѹтренею; [9] tak opravuji podle G *pro Dei fidelibus,* K благовѣр҆ныѧ, P благовѣрныа; [10] K всевѣдоущемѹ; [11] P omylem вѣрою, předcházející й zde vynecháno; [12] P йстинѣ.

XI

домоу пѡ йстинѣ разрꙋшенїем видѣнїа моѐго с҅причаст҅на [1] моѐѧ бабы людмилы й честныѧ жены ꙁ҅наменаѐтсѧ смерть. й домъ ѡ̑пꙋстѣв҅шїй [2] павловъ клириком нашїмъ й ꙁакѡ̑нникомъ йꙁгнанїѐ йꙁ҅ ꙁемлѧ [3] й раꙁъграбленїю ймѣ= нню их ꙗ̑влѧет. видѣх [4] бо ꙗ̑ко [5] ро= дител҅нїца моꙗ̑, ꙗ̑ко родом тако й дѣꙗ= нїем по йстїнѣ ѡ̑с҅квер҅ненїѐмъ дѣлъ погана и недостойна йменовати, съ дроу= гими съвѣт҅ники своймими ꙁлыми, бога невѣдоущимі любѧщисѧ мыс= лить ѿ свекрови своѐй пагоубѣ.

XI

Zboření domu, které jsem viděl, znamená smrt blahoslavené mé báby a ctihodné paní Lidmily. *A zpustošený dům Pavlův věští vyhnání kleriků a kněží ze země a zabrání jejich majetku. Neboť jsem viděl, kterak má matka*, pohanka jak rodem, tak věru i ohavností svých skutků, *jež si ani nezaslouží, aby byla jmenována, oblíbila si své zlé rádce neznabohy a s nimi pomýšlí na záhubu své tchyně.“*

XII

си же словеса ѐго свѣтлѣе [1] солнца с҅быша сѧ, ꙗ̑ко мати ѐго ꙁла, [2] нари= цаѐмаѧ пѡ грѣхоу дорогомиръ, съвѣтъ сътворивъши с҅ нечтивыми моужи рече: что сътворимъ ѿ сей рѣчи, ꙗ̑ко, ѐмоуж(е) подобаѐтъ кнѧ= ꙁю быти, ѿвращенъ есть ѿ клирикъ й ѿ с҅векрови моѐꙗ̑ й ѐсть ꙗ̑ко й мнихъ? погублю самоу й ѡ̑ны про= женꙋ йꙁ҅ ꙁемлѧ. [3] в҅ тож(е) времѧ, послав҅ши совѣт҅ники своꙗ̀, оу̑дави с҅векровъ свою̀ люд҅милу. и по сем прогоненїѐ велико быст [4] клирикѡм й ꙁако́нником [5] по всей ꙁем҅ли бо=

XII

A tato jeho slova, jasnější nad slunce, se vyplnila. Neboť zlá jeho matka, zvaná pohříchu Drahomíra, dohodnuvši se s bezbožnými muži, řekla: „Co učiníme v té věci, ježto ten, kterému náleží býti knížetem, je zkažen od kněží a od mé tchyně a je jako mnich? Zahubím tuto, a ony vyženu ze země.“ V tu chvíli poslala své rádce a uškrtila svou tchyni Lidmilu. A potom nastalo po veškeré zemi české veliké pronásledování kleriků a kněží a ničení chrámů. I postavila po ulicích

XI. [1] Tak upravuji podle G; K čte разрѣшенїѧ моѐго, vynechávajíc видѣнїа, P разрѣшѐнїе; obojí toto разрѣшенїе místo разроушенїе (destructio) vzniklo vlivem posledního slova v X. kap. (разрѣшꙋ); srov. v XII. kap. церквам разроушенїе; v obou rkp-ech je taktéž chybně K с҅причаст҅нѡ, P съ прича́стно (G *felicem..obitum)*; [2] K ѿпоустив҅шїи (srov. pozn. 7 ke kap. X.); [3] P й ꙁемлѧ̀; [4] v rkp-ech chybně K видѣ, P вѣдѣ; [5] v K ꙗ̑ко vynecháno.

XII. [1] K свѣтлїе; [2] P ꙁла́а; [3] K й йꙁ҅ ꙁемлѧ, P й ꙁемлѧ; [4] P бы̑ велико; [5] v K й ꙁако́нником chybí;

емъстѣ [6] и церквам разроушенїѐ. й постави по ꙋлицам стражи [7] ре= кꙋщи тако: идѣж(е) г҅дѣ [8] оу̑ꙁрїте котораго [9] любо клирика [10] йдꙋща к҅ моѐмоу сынови, тоу ж(е) посѣци= те й, й живота ѐмоу не сътворите. й постави по в҅сей ꙁем҅ли капища йдольс҅каꙗ̀, ѿврати ж(е) ꙁем҅лю в҅сю к҅ ним, требы ймъ дѣю̀щи й сына своѐго принужаю̀щи к҅ ним. сам҅ же оу̑ношица свѧтый, ѐще ѻ̑троча сый, не могїй сѧ противити матери своѐй, хожаше в҅ капища й николї= же ѿск҅верни доуша своѐꙗ̑ ѿ с҅кверн҅ йдольских. бѧше бо свѧтый небесным҅ ѿроужїем ꙁащищенъ й оу̑крѣп҅ленъ, й вель= можам своймъ ходѧщим в҅ капища а̀ки пристаꙗ̀ бѣ, но сердцем в҅ноутренѧго с҅мотренїа̀ пристанїю̀ йхъ в҅ дѣлех [11] ѿтпи= рашесѧ. блюдѧшежесѧ [12] ѿ всѣхъ лю= дїй ꙗ̑ко отъ хоудых тако й ѿ сил= ныхъ, достоꙗ̀ше бо. бѣ бо благодать божїа на нем й ѿ всѣх любим бѣ. бѣ [13] бо во словесех своймхъ йсти= ненъ, в҅ соудѣ прав҅дивъ, в҅ совѣ= тех моудръ, въ благодати смо= трен, во всѣх ѡ̑бычаих добрых хитростию̀ д҅ръжавенъ, на молит= вы же божественных оу̑ставленїй часто припадаше, к҅ниги написаны малы блюдѣнїемъ й тайнѣ хранѧ оу̑ себе под

stráže, pravíc takto: „Kdekoli spatříte, že nějaký kněz jde k mému synovi, na tom místě jej skolte a nedarujte mu života.“ I zřídila po celé zemi modlářské svatyně a všechen kraj obrátila k nim, konajíc jim oběti a nutíc k nim svého syna. Sám svatý hošík, jsa ještě dítětem a nemoha se protiviti své matce, chodil sice do pohanských svatyň, avšak nikdy nepotřísnil své duše skvrnami modlářskými. Byl' světec ochráněn a utvrzen nebeskou zbrojí, *a když se velmožové ubírali do pohanských svatyň, tu jako by svoloval,* avšak vnitřní rozhodností srdce odpíral souhlas jejich skutkům. *Byl vážen ode všech, jak od chudých, tak i od mocných. A patřilo se to, neboť milost boží spočinula na něm a všemi byl milován. Byl' v řečech svých pravdivý, na soudě spravedlivý, na sněmech moudrý, v dobrotivosti rozvážný, ve všech dobrých obyčejích pevně zkušený, často poklekal k modlitbám božských hodinek,* napsaných v malé knížce, již opatrně a kradí míval schovanou u sebe *pod šatem,* a když

Cresc. fide, jíž se tuto slovan. text řídí, čte (FRB I 185): *presbyteros multosque cum clero..eiecerunt;* [6] oba rkp-y píší chybně: K ѐмъстѣ, P ᷆естѣ; [7] P стражѣ; [8] P идѣᷯ кде; [9] P коѐго̀; [10] K клирища; [11] K в҅ дѣлѐ; [12] K chybně блюдѧщежесѧ; [13] v K chybí druhé бѣ;

с'коутъмъ д'ръжаше, ѹклан҄ѧѧсѧ судовъ[14] мирьс'кїꙗ печали, два кратъ на десѧте[15] или боле в' тайн҄ѣи лож'ници полога своего молитвам тайнымъ прилежаше, в нощи ж(е) и въ дни[16] чистымъ смотренїем христа похвалѧꙗ до кон'ца прочитааше.

unikl starostem světských věcí, dvanáctkrát nebo víckrát *se oddával tajným modlitbám* v skrytu své ložnice a pročítal je v noci i ve dne do konce, velebě Krista čistým úmyslem.

XIII

преминоующем лѣтомъ ѹности свѧтаго тако съчастнѣ, на моуж(е)с'кїꙗ ѹмы сил'ных кнѧзь самъ выше вшед', и по малѹ мѹжь своихъ безоум'нꙑѧ съвѣты въслѣдѹющихъ[1] мѹжес'ки ѿвер'гъ[1a] ѿ себе, и заблоужение ихъ невѣдѣнїа[2] ѿ истиннаго бога не малы воз'ненавидѣвъ, въ єдїнъ ѿ дьнїи соз'ва всѧ[3] болѧры своѧ и дрѹжинѹ в' полатоу, нача к' нимъ съ с'варом глаголати: ѡ дрѹжино вѣр'наѧ, но не въ христѣ! єгда бѣхъ в'данъ родители своими к'нигъ оучитисѧ, находихъ в' них оученїа павлѧ ꙗкоже рече: єгда бѣх младенець, глаголахъ аки младенець, єгда бѣхъ моуж, ѿвергох младенчес'каѧ. сею повѣстїю по истинѣ, нынѣ мене самогѡ с'мотрѧ, ꙗко пер'вѣе[4] всѣх словесъ дѣлѧ тѣх[5] хоужїи азъ сыи, к' мѹж(е)ствѹ прїити в рев'ности сердца хощѹ, но ѿтроча азъ сы вами на кнѧженїе[6] из'бранъ, ѿтцѹ ѹмершѹ, по родѹ братїꙗ старѣи, на

XIII

Když takto šťastně uplynula léta světcova mládí a kníže vyspěl silou mužného rozumu, odvrhl pomalu od sebe mužně pošetilé rady svých dvořanů, a zošklivív si nemálo jejich nevědomou pobloudilost od pravého *Boha*, jednoho dne svolal *všechny* své vládyky a přátele do paláce a jal se k nim mluviti s výčitkami: „Ó družino věrná, ale nikoli v Kristu! *Když jsem byl dán svými rodiči, abych se učil Písmu, našel jsem v něm poučení Pavlovo,* jenž pravil: „Když jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě.. ale když učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem, co bylo dětinského" (I. Kor. 13, 11). Ve světle tohoto výroku nyní vpravdě sám na sebe pohlížeje *pro všechna tato slova* já bídný toužím s vroucností srdce po tom, abych *dospěl k mužnosti,**) avšak byl jsem vámi jako pachole zvolen knížetem po smrti otcově, jsa starší

[14] G *curis*, překladatel zaměnil s *curiis;* [15] P ·ві·скра; [16] P во дне.

XIII. [1] Tak opravuji podle G *suorum . . vana sectantium consilia*, oba rkp-y: въслѣдѹюща; [1a] P ѿвергo(!); [2] K невидѣниꙗ; [3] v K chybí всѧ, G jen *militum;* [4] P первїе; [5] celé místo zdá se porušeno; podle G, kde se čte: *quoniam primo iam adeunte pueritia rerum omnium factorem vilis ego factura cognoscere eiusque servitio me implicari ardentius desidero*, vzniklo asi дѣлѧ тѣх z дѣлателꙗ (factorem); [6] P кнѧже;

*) Podle G zní toto mís o: Já bídný tvor hned již od svého pacholetství toužím vroucně po tom, abych poznal Stvořitele všehomíra a věnoval se jeho službě.

к'нѧжьнїе[7] прїстѹпивъ, і ис'правивъ вес[8] строи богоу помогающу ми разрѧдих, и землю противѹ противлѧющимсѧ сил'нѣ оутвер'дих, и хощѹ испол'нити слово, еже рече пророкъ давидъ: паче старець разѹмѣх, ꙗко заповедей твоих возыскаx. вы ж(е), ꙗкѡ сердци[9] ѿ выш'нїи истинѣ смотрити лѣностиви,[10] и вѣрою мнѣ пребываете раз'лични, како м'ноги ѹмы[11] вашеѧ крив'ды любимы доселе тер'пѣх, оуже не хощѹ сего тер'пѣти, по писанїю к'ниж'номоу, ѡпѧт за сѧ завер'гох ѹность, моуж же оуже сыи, ꙗже соут дѣтьс'каѧ дѣла, заповѣдьми господс'ким дѣꙗнїи истощѹ,[12] вашеа неправ'ды боле того неслоушаѧ, выш'нею мїлостїю оукрѣпленъ противитїсѧ хощѹ. тѣм'же оуже да ис'чезнеть роп'танїе вашего совѣта противѹ м'нѣ, да престаноут лютых и злых[13] ѧвѣ с'хожениа в' васъ и съвѣти. мира любы, в'нѣ[14] и в' домоу, въ царствїи моем да воскипить. рѣчи котораго[15] любо сѹда противоу дѣлѹ[16] крївѣ да не соудѧтсѧ. мѹжи бо истовиѧ грѣхи,[17] имиже доселе ѿскверн'ѧлисѧ есте, боле того да ни ѿ когож(е) не дерьз'нетсѧ. сего же закона оустроенїе аще вышнѧго царѧ боꙗнию не хощете боꙗтисѧ, нашь

z bratří, a vstoupiv na knížecí trůn, spravoval jsem a řídil všecek stát za přispění božího a upevnil jsem mocně vlast proti nepřátelům *a chci naplniti slovo, které řekl prorok David: „Nad starce rozuměl jsem, nebo přikázání tvých jsem hledal"* (Žalm 118, 100), vy však jste neteční srdcem k pochopení nejvyšší pravdy a zůstáváte odlišní věrou ode mne, a já jsem posavad až tuze trpěl oblíbené názory vaší převrácenosti, *ale už to trpěti nechci,* neb jsem podle slov Písma pryč od sebe odvrhl mládí, a stav se mužem, vyprázdním, co je dětského v mých skutcích, a neposlouchaje víc vaší nepravosti, sílen jsa milosrdenstvím Nejvyššího, chci plniti příkazy Páně. Proto ať již zmizí repot vašich piklů proti mně, ať přestanou mezi vámi kruté úradky *padouchů* na veřejných shromážděních! Láska k míru ať vzkypí v mé říši doma i venku! Žádné věci nebuďtež na soudě proti právu křivě souzeny! Vražedných zločinů, jimiž jste se dosud poskvrňovali, ať se již nikdo neodváží! *Nezaleknete-li se ustanovení* tohoto zákona z bázně před nejvyšším králem, náš hněv proti přestupníku,

[7] P кнѧ^ж^е, v K psáno кнѧжь^нї^е; [8] K все; [9] P ср^д^ца; [10] P ѿ вышнїи смотрити истинѣ; oba rkp-y čtou chybně лѣностїю, G *desides,* což opravuji v лѣностиви (neb лѣностивьни); [11] tak opravuji podle G *in consiliis,* oba rkp-y čtou оуды; před tím многи patrně místo много (како много = *quam plurimum);* [12] překladatel umístil nesprávně slova заповѣдьми госп. дѣꙗнїи (G *praecepti actibus dominici),* jež závisí na *insistam* (zde špatně = противитїсѧ, *insistam* zaměněno za *resistam*, srov. kap. XIX *restitit* = противисѧ), položiv je před *evacuabo* (= истощѹ); [13] K з'лы; celé místo v slovan. překladě změněno, G *cessent saeva publicis conventibus inter vos consilia*; [14] P omylem любовнѣ; [15] P которого; [16] G *Negotia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione . .*, text slovan. volně; [17] P грѣси, G *Parricidiorum scelera . .*, text porušen; истовиѧ asi místo неистовыѧ (původně snad: моужь неистовыхъ грѣси . . да . . не дерьз'ноутсѧ); [18] P бжїе^м^;

с̕коутъмъ д̕ръжаше, ѹкланѧаса судовъ[14] мирьс̕кїа печали, два кратъ на десяте[15] йли боле в̕ тайнѣи лож̕ници полога своего мо- литвам тайнымъ прилежаше, в нощи ж(е) й въ дни[16] чистымъ смотренїем христа похвалѧѧ до кон̕ца прочитааше.

XIII

преминоующем лѣтомъ ѹности свѧтаго тако съчастнѣ, на моуж(е)с̕кїа ѹмы сил̕ных кнѧзь самъ выше вшед̕, й по малу мужь своихъ безоум̕ныѧ съвѣты въслѣ- дующихъ[1] мужес̕ки ѿвер̕гъ[1a] ѿ себе, й за- блоуженїе йхъ невѣдѣнїа[2] ѿ йстинного бога не малы воз̕ненавидѣвъ, въ едїнъ ѿ дьнїй соз̕ва вса[3] болѧры своѧ й друживу в̕ полатоу, нача к̕ нимъ съ с̕варом глаго- лати: ѿ дроужино вѣр̕наѧ, но не въ христѣ! егда бѣхъ в̕данъ родители своими к̕нигъ оучитисѧ, находихъ в̕ них оученїа павлѧ ꙗкоже рече: егда бѣх младенець, глаголахъ аки младенець, егда бѣхъ моуж, ѿтвергох младенчес̕каѧ. сею повѣстїю по йстинѣ, нынѣ мене самогѡ с̕мотрѧ, ꙗко пер̕вѣе[4] всѣх словесъ дѣлѧ тѣх[5] хоужїй азъ сый, к̕ мuж(е)ству прїйти в рев̕ности сердца хощу, но ѿт- роча азъ сы вами на кнѧженїе[6] йз̕бранъ, ѿтцу оумершу, по роду братїи старѣй, на

unikl starostem světských věcí, dvanáctkrát nebo víckrát *se oddával tajným modlitbám* v skrytu své ložnice a pročítal je v noci i ve dne do konce, velebě Krista čistým úmyslem.

XIII

Když takto šťastně uplynula léta světcova mládí a kníže vyspěl silou mužného rozumu, odvrhl pomalu od sebe mužně pošetilé rady svých dvořanů, a zošklivív si nemálo jejich nevědomou pobloudilost od pravého *Boha,* jednoho dne svolal *všechny* své vládyky a přátele do paláce a jal se k nim mluviti s výčitkami: „Ó družino věrná, ale nikoli v Kristu! *Když jsem byl dán svými rodiči, abych se učil Písmu, našel jsem v něm poučení Pavlovo,* jenž pravil: „Když jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě.. ale když učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem, co bylo dětinského" (I. Kor. 13, 11). Ve světle tohoto výroku nyní vpravdě sám na sebe pohlížeje *pro všechna tato slova* já bídný toužím s vroucností srdce po tom, abych *dospěl k mužnosti,**) avšak byl jsem vámi jako pachole zvolen knížetem po smrti otcově, jsa starší

[14] G *curis*, překladatel zaměnil s *curiis;* [15] P .ві.скра̑; [16] P во д̑не.

XIII. [1] Tak opravuji podle G *suorum ..vana sectantium consilia*, oba rkp-y: въслѣдующа; [1a] P ѿвергo(!); [2] K невидѣниѧ; [3] v K chybí вса, G jen *militum;* [4] P первїе; [5] celé místo zdá se porušeno; podle G, kde se čte: *quoniam primo iam adeunte pueritia rerum omnium factorem vilis ego factura cognoscere eiusque servitio me implicari ardentius desidero*, vzniklo asi дѣлѧ тѣх z дѣлателѧ (factorem); [6] P кнѧ̑же;

*) Podle G zní toto mís o: Já bídný tvor hned již od svého pacholetství toužím vroucně po tom, abych poznal Stvořitele všehomíra a věnoval se jeho službě.

к̕нѧжьнїе[7] приступивъ, ї йс̕правивъ вес[8] строи богоу помогающу ми разрѧдих, й землю противу противлѧющимсѧ сил̕нѣ оутвер̕дих, й хощу йспол̕нити слово, еже рече пророкъ давидъ: паче старець ра- зумѣх, ꙗко заповедей твоих возы- скаx. вы ж(е), ꙗкѡ сердци[9] ѿ выш̕нїй йстинѣ смотрити лѣностиви,[10] й вѣрою мнѣ пребываете раз̕лични, како м̕ноги оумы[11] вашеѧ крив̕ды любимы доселе тер̕пѣх, оуже не хощу сего тер̕пѣти, по пи- санїю к̕ниж̕номоу, ѿпѧт за сѧ завер̕гох оуность, моуж же оуже сый, ꙗже соут дѣть- с̕каѧ дѣла, заповѣдьми господс̕ким дѣꙗнїй йстощу,[12] вашеа неправ̕ды боле того неслоу- шаѧ, выш̕нею мїлостїю оукрѣпленъ проти- витїсѧ хощу. тѣм̕же оуже да йс̕чезнеть роп̕танїе вашего совѣта противу м̕нѣ, да престаноут лютых й злых[13] ѧвѣ с̕хоже- нїа в̕ васъ й съвѣти. мира любы, в̕нѣ[14] й в̕ домоу, въ царствїй моем да воскипить. рѣчи котораго[15] любо суда противоу дѣлу[16] крївѣ да не соудѧтсѧ. мужи бо йстовиѧ грѣхи,[17] ймиже доселе ѿскверн̕ѧлисѧ есте, боле того да ни ѿ когож(е) не дерьз̕нетсѧ. сего же закона оустроенїе аще вышнѧго царѧ боꙗнию не хощете боѧтисѧ, нашь

z bratří, a vstoupiv na knížecí trůn, spravoval jsem a řídil všecek stát za přispění božího a upevnil jsem mocně vlast proti nepřátelům *a chci naplniti slovo, které řekl prorok David: „Nad starce rozuměl jsem, nebo přikázání tvých jsem hledal"* (Žalm 118, 100), vy však jste neteční srdcem k pochopení nejvyšší pravdy a zůstáváte odlišní věrou ode mne, a já jsem posavad až tuze trpěl oblíbené názory vaší převrácenosti, *ale už to trpěti nechci*, neb jsem podle slov Písma pryč od sebe odvrhl mládí, a stav se mužem, vyprázdním, co je dětského v mých skutcích, a neposlouchaje víc vaší nepravosti, silen jsa milosrdenstvím Nejvyššího, chci plniti příkazy Páně. Proto ať již zmizí repot vašich piklů proti mně, ať přestanou mezi vámi kruté úradky *padouchů* na veřejných shromážděních! Láska k míru ať vzkypí v mé říši doma i venku! Žádné věci nebuďtež na soudě proti právu křivě souzeny! Vražedných zločinů, jimiž jste se dosud poskvrňovali, ať se již nikdo neodváží! *Nezaleknete-li se ustanovení* tohoto zákona z bázně před nejvyšším králem, náš hněv proti přestupníku,

[7] P кнѧ̑же, v K psáno кнѧжь̑е; [8] K все; [9] P срца̑; [10] P ѿ вышнїи смотрити йстинѣ; oba rkp-y čtou chybně лѣностїю, G *desides,* což opravuji v лѣностиви (neb лѣностивьни); [11] tak opravuji podle G *in consiliis,* oba rkp-y čtou оудьı; před tím многи patrně místo много (како много = *quam plurimum)*; [12] překladatel umístil nesprávně slova заповѣдьми госп. дѣꙗнїй (G *praecepti actibus dominici),* jež závisí na *insistam* (zde špatně = противитїсѧ, *insistam* zaměněno za *resistam*, srov. kap. XIX *restitit* = противисѧ), položiv je před *evacuabo* (= йстощу); [13] K з̕лы; celé místo v slovan. překladě změněno, G *cessent saeva publicis conventibus inter vos consilia;* [14] P omylem любовнѣ; [15] P которого; [16] G *Negotia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione..*, text slovan. volně; [17] P грѣси, G *Parricidiorum scelera..*, text porušen; йстовиѧ asi místo неистовыѧ (původně snad: моужь неистовыхъ грѣси .. да .. не дерьз̕ноутсѧ); [18] P бж̑їе;

гнѣвъ на прегрѣшающаго божїимъ[18] р҆ве- нием раж҆женъ, иж(е) колиж҆до сим дѣломъ повинна ѿбращет, главꙋ да ѿсѣчеть. и сї изглаголавъ безаконїа[19] начал҆ницꙋ матерь свою изем҆лѧ своеѧ из҆г҆на ѿ себе. и с҆кончаном же кнѧжемъ глаго- ломъ вел҆можа земъс҆киѧ и ротници и совѣтници в҆ домы своѧ оуcтрашени въз҆вратишасѧ и гор҆даꙗ помыш҆ленїа на мало времѧ оумѧчше[20] положиша. тогда ж(е) оуже божїимъ проꙗш҆ненїем примоучени быша нѣколико поганьских странъ под҆ви- жениѧ под҆ рꙋкъ[21] его, и воскресоша собор҆- жениѧ, и по божестве- наго закона веселаѧ рашенїа, и по божестве- номоу законꙋ церкви ѿснованы, маломъ преж(е)[22] невѣр҆ных небреженїем падающасѧ[23] твер҆достоꙗнием ѿснованїа ѡб҆новишасѧ, кли- рицї из зем҆лѧ[24] и благых своихъ ѿлꙋчени, милосердною щедротою приз҆вашасѧ, вси еди- ною не ток҆мо возвращени своими благыми, но по истинѣ свѧтаго мꙋжа м҆ножествомъ приложени[25] даровъ имѣниа его ѿбогати- шасѧ, и под҆ тацемъ кнѧзем по тѣмъ странам всѧка веселѧщїсѧ радовашесѧ церкви.

roznícený horlivostí boží, dá každému, koho najde vinného v té věci, hlavu stíti!“ *Když domluvil, vyhnal od sebe ze země matku, která byla v čele tohoto odboje.* Po skončení knížecích slov vrátili se *velmožové zemští a spiklenci a rádcové* ustrašeni do svého domova a *zkrušeni* odložili na nějaký čas své pyšné záměry. Již tehdy přízní boží bylo potlačeno několik vzpour pohanských krajů pod jeho rukama, a vzkřísil se radostný vzrůst katolického náboženství, a když chrámy, zřízené ke konání služeb božích a krátce předtím odporem nevěřících polozbořené, byly znovu pevně vybudovány, povoláni byli s milosrdnou štědrostí nazpět kněží, zapuzení ze země a ze svých statků, a oni všichni zbohatli na svém jmění, ježto jim byly nejen ihned vráceny jejich statky, nýbrž ještě byly rozhojněny množstvím darů tohoto svatého muže, a tak veškera církev po všech končinách plesajíc radovala se pod takovým knížetem.

XIV

и оуслышав҆ше сїю вѣсть свѧтаго кнѧзѧ[1] благодарьство многї идѧхꙋ из баворъ и изъ фран҆къ и исасъ[2] и ис҆ прочих зем҆ль прихожахꙋ несоуще[3] к҆ немꙋ мощї и к҆ниги различ҆ныа, ꙗж(е)

XIV

A slyšice tuto zvěst o štědrosti svatého knížete, mnozí se sbíhali z Bavor a Francie a Svábska, a také z jiných zemí přicházeli, nesouce jemu ostatky a rozličné knihy, které

[19] P безаконїю; [20] G *moliri* překladatel zaměnil s *mollire* (оумѧчити; srov. v kap. XVIII *emolliti* = оумѧкше); [21] P рꙋкоу; [22] P преж мало; [23] K omylem подающасѧ; [24] P и землѧ; [25] P приложини.

XIV. [1] v K кнѧзѧ vynecháno; [2] = ис сасъ; [3] P несꙋщꙋ;

самъ златом своим и с҆ребромъ и павѡлоками толико[4] кър҆зьны[5] ѿ- кꙋповаше[6] и вѣрою правою по всеи зем҆ли крьстьꙗньс҆комꙋ[7] оуставоу.

on kupoval zlatem svým a stříbrem a drahocennými rouchy a krzny, a upevnil pravou víru křesťanskou po všem kraji.

XV

тогда же брат его болеславъ вѣкѡм м҆нїи, оума кривостїю и дѣлъ[1] рев҆ностїю мер҆зѡк, дїаволь҆ским кос҆новенїемъ постреkъновенъ, г҆нѣвомъ злобы противꙋ моужоу[2] божїю лютѣе[3] въѿрꙋженъ, на царствїе брат҆не[4] рꙋкою похищенїа лаком, с҆ нечестївыми[5] моужи дїаволї, с҆мертїю оубїениѧ по- гꙋбити хотѧше. но божественымъ пред҆- видѣнием совѣт бꙋдꙋщїи тогда ѿ себѣ, истин҆но проꙗвлен оувѣдѣ[6] свѧтыи. в҆ тож(е) времѧ моужь боголюбивыи[7] завѣт положив помысли в҆ сердци ѿсновати церковъ богоу и побѣ- дител҆номоу воинику и моученикоу его витꙋ. и посла къ епископꙋ резань- с҆комоу[8] солъ и рече: отець мои дѣлалъ церковъ свѧтомоу геѡр҆гїю, и азъ по повелѣнїю[9] твоемꙋ хощꙋ ѿс҆новати церковъ свѧтомоу витꙋ христовꙋ моученикоу. оуслышав҆ же епископъ тꙋтонъ, воздѣвъ рꙋцѣ свои на небо к҆ богꙋ, хвалы въздаѧ христꙋ рече: идѣте и р҆ците съчаст҆номоу

XV

Tehdy bratr jeho Boleslav, věkem mladší, odporný nezřízeností svého ducha a výstředností v jednání, jsa ponoukán ďábelským dotknutím, hněvem zloby proti muži božímu lítě obrněn, dychtiv bratrskou rukou uchvátiti království, chtěl *s bezbožnými muži pekelníky zahubiti jej smrtí násilnou.* Ale božskou prozřetelností světec o budoucím úkladu *proti sobě* již tehdy *zvěděl, neboť mu byl pravdivě ukázán. V témž čase* muž Bohu milý, slib *učiniv rozhodl se v srdci svém, že vystaví chrám Bohu a vítěznému jeho vojínu a mučedníku Vítovi. I vypravil posly k řezenskému biskupu a řekl: „Otec můj zbudoval chrám svatému Jiří, a já chci s tvým svolením vystavěti chrám Kristovu mučedníku, svatému Vítu.“ Když to uslyšel biskup Tuto, pozvedl ruce své k nebi k Bohu, a vzdávaje chvály Kristu, řekl:*

[4] P толи; [5] K omylem риз҆ны; [6] K ѿкꙋповаше; [7] P хртїан҆скомꙋ, sloveso chybí (nebylo snad původně: оустави, místo оуставоу?)

XV. [1] Tak opravuji podle G *mentis perversitate et actuum qualitate,* K оумом кривостїю и дѣлы р., P оумом и кривостїю и дѣлы р.; [2] tak opravuji podle G *virum,* oba rkp-y оумꙋ; [3] P omylem лют вѣ; [4] místo братнею, G *regni fraterna manu rapiendi cupidus;* [5] P неч҆тивыми; [6] K оувидѣ; [7] K omylem благолюбивыи, G *deo carus;* [8] P рьзеньскомꙋ; [9] K по велѣнїю.

сынȣ моѥмȣ вѧчеславу: ꙗкоже пѡмыслилъ ѥси, тако ȣже церкви твоꙗ пред богом стоить на небесѣ ѡс̕нована.

„Jděte a rcete mému požehnanému synu Václavovi: Jak jsi se rozhodl, tak již chrám tvůj stojí v nebesích před Bohem vystavěn.“

XVI

слышав же сию рѣчь вѧчеславъ ѿ ѥпископа, пристроивъ дѣлателѧ, начѧт самъ носити на плещȣ своѥю изъвѣсть[1] и рȣкама своима ѿ с̕нова и с̕кон̕ча. и призва ѥпископа преж(е) речен̕наго, ѡсвѧти ю[2] во имѧ свѧтаго вита. и быша тоу многа чюдеса и знамениꙗ до дьнеш̕нѧго дьне, а дїаволу м̕ноги пагоубы. сам̕же свѧтыи хотѧше ити в римъ къ свѧтому апостолу петрȣ,[3] предавъ кнѧженїе[4] братоу своѥму, и тȣ сѧ ѿрещи мира сего, но цер̕кви[5] ради тоꙗ, ꙗко и ѥще несовер̕шена бѣ до кон̕ца, того ради мȣждаше. но ꙗко же сѣкии к̕то сѣно в̕ великїи з̕нои и жадаѥтъ воды, тако и свѧтыи жадаше моученїꙗ и крови пролиꙗнїѧ, но не ѿ рȣку брата своѥго. но бога щедраго мьздовъздателѧ прорас̕мотренїем и мьздам вѣр̕ных ѿплатителѧ,[5a] достоинѣ ту ѥмȣ въздамъздоу во своѥи дѣдѣнѣ,[6] ѥꙗж(е) жадаше во инѣх странахъ. ни сего дѣла его можем мол̕чати, див̕на смертным и аггеломъ божїим радост̕на толи бога боꙗщимсѧ чюдна и николиже въ чловѣцѣх слышана, ѥже пер̕си свѧтаго камене твер̕жьше но-

Když Václav uslyšel tento vzkaz od biskupa, opatřil dělníky a sám začal nositi na ramenou svých vápno a svýma rukama dal základ i skončil. I pozval řečeného biskupa, a ten vysvětil chrám na jméno svatého Víta. I stávaly se tu mnohé *divy a zázraky až do dnešního dne, ďáblu pak mnohé škody. Světec sám chtěl odevzdati knížetství svému bratru a jíti do Říma k svatému apoštolu Petrovi a tam se zříci tohoto světa, ale pro tento chrám, poněvadž ještě nebyl úplně dokončen, odkládal s tím. A jako ten, kdo seče seno za velikého vedra, žádá si vody, tak si přál i světec mučednictví a prolití krve, nikoli však z rukou bratra svého.* Řízením pak *Boha,* milosrdného odplatitele *a dárce odměn věřícím, dostalo se jemu vhodně této odměny v jeho dědičné zemi, které si žádal v cizích krajinách. Ani toho jeho skutku nemůžeme zamlčeti, divného smrtelníkům, a andělům božím radostného, a úžasného těm, kdo se bojí Boha, a nikdy mezi lidmi neslýchaného, který hruď světcova, tvrdší než kámen, nosila v srdci. Neboť, byv přinucen*

XVI. [1] P изъвисть; [2] P а (místo ю); [3] P петрȣ ап҃лȣ; [4] P кнѧ͛же; [5] P цр҃кве; [5a] P ѿплатителѧ; [6] P дѣдинѣ;

сиша[7] въ сердци. приноужены[8] по истинѣ нѣкогда ѿ своѥго брата и своих болѧръ, сыновъ ради рожениꙗ, приложи к̕ себѣ женоу, и роди ѿ неꙗ сынъ изъбрѧславъ именем.[9] и рече к̕ неи: се оуже много богȣ прегрѣшиховѣ и безаконїе сътворихověѣ, оуже ѿ сего престáневѣ,[10] плод̕ по родоу чловѣческому прїим̕ша. вѣ въ собѣ: въ брата мѣсто мѧ имѣи, а азъ тѧ в сестры мѣсто. и сеи рѣчи ѡна приставши и имъшисѧ по ню пред̕ богомъ и самѣм. нѣкогда съгрѣши с̕ милым ѥго слоугою. и свѧтомȣ самомȣ то видѣв̕шȣ рече: почто сол̕га пред богомъ? тобѣ л̕зѣ бѧше ити замоужь любо не ити. но не бȣдета[11] дер̕за пронести се[12] комȣ любо, дон̕деж(е) азъ ѿ сем сѧ помыш̕лю. и сътворивъ пиръ великъ, никомоуж(е) не вѣдоущу съвѣта сего,[13] в̕дасть ю замȣжь сестрою творѧ томȣж(е).

jednou od svého bratra a svých vládyků, pro zrození synů obcoval s ženou a zplodil z ní syna jménem Zbraslava. I řekl k ní: „Hle, již mnoho jsme se Bohu provinili a nepravost jsme učinili, již toho zanechme, přijavše plod podle přirozenosti lidské. My dva mezi sebou: ty měj mne za bratra, a já tebe za sestru.“ A ona na tuto věc přistoupila a zavázala se k tomu před samým Bohem, jednou však zhřešila s milým jeho služebníkem. A světec sám, když to viděl, řekl: „Proč jsi selhala před Bohem? Tobě bylo lze vdáti se nebo nevdati. Ale neopovažte se nyní nikomu, ať je to kdokoli, o tom se zmíniti, dokud já si to nerozvážím.“ A učiniv velikou hostinu, aniž kdo věděl, zamýšlí, provdal ji za téhož (služebníka), čině ji jeho sestrou.

XVII

брат же ѥго мен̕шїи болеславъ преж(е) речен̕ныи, ѿчютивыи[1] хотѧща[2] в рим ити, поча нань многа злаꙗ ѿтаи мыслити и творити пакости многи.[3] совѣты в̕ домохъ их творѧше, съвѣщаваасѧ[4] съ злыми совѣт̕ники на

Mladší pak bratr jeho, dříve již řečený Boleslav, zvěděv, že chce jíti do Říma, počal potají proti němu mnoho zlého zamýšleti a strojiti mnohé úklady. Radil se proti svatému muži se svými zlými rádci a konal

[7] P носиши; [8] P принȣженъ; [9] P имене͛м изъбрѧсла́въ; [10] K престаховѣ! [11] P бȣдита; [12] P се пронести; [13] P сего съвѣта.

XVII. [1] P ѡчютивъ и; [2] v K původně psáno хотѧще, potom koncové е opraveno v а, P хотѧщȣ; [3] P и мнѡги; [4] P съвещаваасѧ;

свѧтый моѵж. йхъж(е) вси совѣти не оу҇тайшасѧ свѧтаго никакож(е), но молча рѣчи сеа кончинѵ[5] смотрѧаше.

XVIII

в дрȣгое же времѧ съзвавъ совѣтники своѧ братъ его: промышлѧйте, како его погȣбим. ѿниж(е) емȣ тако ѿвѣщаша: никакож(е) его инако можеши погȣбити ходѧ в него[1] власти, но просисѧ домови болеславлю градȣ, и тѵ и можеши погоѵбити, призвавъ къ себѣ. ѿнъж(е) испросивсѧ оу҇ брата и[2] съ совѣтники своими, сътвори великъ пиръ честьнъ на памѧт рекій свѧтыма козмѣ[3] и дамiаноѵ, и пославъ слы къ[4] братоѵ своемȣ рече: брате, радость велiкȣ на памѧт свѧтыма сътворих. но молю владычествiе ваше, да бы сѧ не ѿреклъ прiйти к нам. свѧтый же къ слоѵ его ѿвѣща: радость братнѧ[5] радость божiа есть, и азъ къ его повелѣнiю оѵготовлюсѧ. всѧ же си злобы и съвѣтi ихъ свѧтаго не оу҇таiахѵсѧ, но всѧ вѣдѧше.[6] и авiе причинивсѧ съ дрȣжиною своею, и всѣд на конь[7] нача играти, гонѧсѧ предъ ними по дворȣ своемѵ глаголѧ к нiмъ: азъ ли быx не оу҇мѣл[8] с вами чехи на комони ѿбрести протiвник наших? но не хочю. и си рекъ поѣха къ братȣ. изыде же брат его со всѣми

v jejich domech porady. Všechny tyto pikle jejich nezůstaly nijak světci utajeny, ale on mlčky hleděl vstříc, jak ta věc skončí.

XVIII

V jinou dobu svolal bratr jeho své rádce: „Uvažujte, jak jej zahubíme.“ Oni mu odpověděli takto: „Nijak jinak jej nemůžeš zahubiti, dokud chodíš v jeho panství, ale popros a pozvi jej k sobě do paláce na hrad Boleslavův, a tam jej můžeš zahubiti.“ Tu on i se svými rádci, usmířiv se s bratrem, připravil velikou a slavnou hostinu, jak říkal, na paměť svatých Kosmy a Damiána, a poslav posly k svému bratru, řekl: „Bratře, veselí veliké jsem připravil na paměť svatých. Nuže prosím veličenstvo tvé, abys neodřekl a přišel k nám.“ Světec pak odpověděl poslu jeho: „Veselí bratrovo jest veselí boží, a já na jeho přání se přichystám.“ Žádné tyto jejich nástrahy a pikle nezůstaly světci tajny, nýbrž věděl vše. A ihned ozbrojiv se s družinou svou, usedl na kůň a počal rejditi, a proháněje se před nimi po svém nádvoří, pravil jim: „Zdaž bych já nedovedl s vámi Čechy na komoni vyhledati protivníků našich? Ale nechci!“ A když to řekl, odjel k bratrovi. Vyšel pak bratr jeho se všemi úřady a hodnostmi

[5] P коньчины.

XVIII. [1] P в҅его; [2] v P и chybí; [3] K козмы!; [4] v K къ chybí; [5] P братн; [6] K видѧше; [7] v K на конь vynecháno; [8] K оумѣ!;

слȣжбами и честiи[9] противоѵ на оу҇срѣтенiе с великою тихостiю. егоже кротости аще и ложнѣ богодостойный вiаче славъ много порадовасѧ, целовавшажесѧ[10] весело толи соплетшасѧ межи собою, в домъ с радостiю внидоста, и на ѿбѣдѣ сѣдоста. и напившем на долзѣ нѣкоторымъ,[11] лесть тайна не можаашесѧ тайти мыслѧщих[12] на оу҇бiенiи свѧтаго мȣжа. иже злобивiи, мечи под скȣты[13] оу҇же съкровены,[14] три краты въстающе,[15] пакi и паки аки нѣкоторым[16] сѧ трȣдом сѣданiа прекланѧюще, силами послѣднiе[17] и дерзостiю ѿтиноуд[17a] ȣмѧкше, того же ради не оу҇ и еще повелѣнiа божiѧ пришла бѣ година страсти[18] его, цѣла и ѿпȣстиша.[19] егоже съвѣта не невѣдый, пагоѵбы не оужасаiасѧ, божiим[20] защищенiем возможе, но не печалiю,[21] аще и нѣкоторою слȣгою брата своего пошептавшим ко оу҇хȣ его, да блюлъсѧ бы, како противȣ емȣ оу҇готовалисѧ соуть на оу҇бiенiе, но[22] ѿбаче не подвигшемсѧ им ѿ брата съ[23] инѣми сѣдѧщими, но веселѧщȣсѧ, iако и гостем хвалы дѣлѧ,[24] и любѧ молѧшеть и. и посем мало посѣдѣвъ, ѿ трапезы въставъ, налiавъ[25] чашȣ вина, тихим целованием реченом, всѧ сладцѣ сею рѣчiю примолви рекый тако: целоѵет вы цѣлы всѣх христосъ. чашȣ,

naproti němu s velikou pokorou. Z této jeho mírnosti, třebas lživé, bohumilý Václav velmi se těšil, a *radostně se políbivše* a zavěsivše se do sebe, vešli do domu s veselím a zasedli k obědu. Když po drahné době někteří se napili, tajná lest *těch, kdož pomýšleli na zabití svatého muže, nemohla se utajiti.* Zlosynové ti, majíce meče ukryté pod šatem, třikrát povstali a opět třikrát, jakoby něčím jsouce zmoženi, klesli na sedadla a alespoň co se týče síly a odvahy docela změkli, protože ještě nepřišla hodina jeho utrpení, určená Bohem, a pustili jej zdráva. Jejich úmysl byl mu dobře znám, ale neděsil se nebezpečí, posílen jsa ochranou boží, nikterak nejsa stísněn, a ačkoli kterýsi sluha *jeho bratra* mu pošeptal do ucha, aby se měl na pozoru, že se proti němu strojí, aby jej zabili, ale tím se nedal znepokojiti, nýbrž prosil mile bratra i ostatní stolující, jakoby místo hostitele, aby se veselili. A potom málo poseděv, vstal od stolu, a naliv pohár vína, pronesl srdečnou zdravici a promluvil sladce ke všem tuto řeč, řka takto: „Spasiž vás spása všech Kristus! Číši, kterou já držím v ruce, musí jeden každý z vás vypíti

[9] v K původně napsáno чтнiи, potom koncové и vyškrabáno; [10] P цѣловавшежесѧ; [11] P нѣкоим; [12] P мыслѧщим; [13] K omylem скоты; [14] P съкровенъ; [15] K въстающим, P въстающем, zde opraveno -ще; [16] tak upravuji podle G *terque iterum quasi quodammodo lassi,* K пакi и паки а инѣ которым, P паче и пакн аки нѣкоим; [17] P послѣднее, G *saltim,* srov. pozn. 35 kap. XIX; [17a] P ѿтинȣд; [18] oba rkp-y omylem стрть (= страсть); [19] K ѿстоупиша, G *dimiserunt;* [20] P бжiем; [21] G *divini tutaminis securitate animatus;* místo, zdá se, porušeno, snad původně bylo но не печалнъ? [22] G *sede* (var. *sed*), slovanský text řídí se různočtením *sed;* [23] P и съ; [24] G *quasi hospitis grata vice;* [25] P налiа въ чашȣ;

ю̀же а̀зъ дръжоу роуцѣ,[26] во и҆мѧ свѧтаго а҆рхаггела[27] и҆спити е҆диномоу комоуждо вас подобает, к немоу же свѧтомоу дьни памѧть ѹ҆тро постъ нам приходить, и҆ тако любовїю доуховною честѧще величествїе е҆го, да а҆ще в' коую̀ годиноу доуша наша ѿ свѣта преставитсѧ, в рай вѣч'ный восхощет ны прїати в'[28] мирѣ а҆минь. И҆ тогда по семъ словеси весело и҆спивъ, всѣм разны чашѣ[29] тою̑ же любовїю̀ и҆спити повелѣ и҆ целованїе҆мъ лоб'за ласкан'ным. не трепеща страхы, на свое ложе спат и҆зыде.

ve *jménu* svatého archanděla, *k jehož svatému dni na zejtří jako připomínka nám připadá půst*, a tak duchovní láskou uctěme jeho vznešenost, aby v hodině, kdy naše duše odejde z tohoto světa, *ráčil nás v pokoji přijmouti do ráje věčného. Amen.*“ A hned po těch slovech vesele vypil a každého zvlášť s touž láskou vybídl, aby číši vypil, a laskavě jej políbil. Nechvěje se strachy, *odešel spat na své lože.*

XIX

И҆ тоу нощь, молитвами и҆ поданием нищим печал'ным настоꙗние҆мъ потѧсѧ троудомъ,[1] боудȣщоую̀ смерть вѣдый за христа волею̀ претерпѣти завѣтно проводи. братъ же его ко своим рече: не можем е҆го никакоже погȣбити, ꙗ҆ко дрȣжина[2] е҆го соуть с нимъ трезва, но вѣдае҆мъ ѿбычай е҆го такъ, ꙗ҆ко е҆гда первоѐ глас з'вона церкве слышить, е҆динъ с ложа воскочивъ къ церкви потечеть, а҆ не ждеть никогоже. да р'цемъ попови, да бы рано звонил. е҆же быст тако. слышаном же знамение҆мъ з'вона свѧтый моужъ, не лѣнивъ сномъ, но ꙗ҆ко и҆мѧше ѿбычай, с ложа воскочивъ и҆ притекъ въ церковъ вшед, пѣниѧ҆ ȣтренѧго и҆ хвалы ѹ҆треници тихым послоушание҆мъ внем'лѧ, по многых[3] молитвах

A tu noc horlivě konal modlitby a rozdílel almužny chudým a ztrávil ji nábožně, věda, že mu hrozí smrt, a jsa hotov vytrpěti ji *dobrovolně* pro Krista. *Bratr pak jeho řekl k svým: „Nemůžeme ho nijak zahubiti, neboť jeho družina jest s ním střízliva, ale známe takový jeho obyčej, že, jakmile uslyší hlas kostelního zvonu, sám skočí z lože a běží do chrámu a na nikoho nečeká. Řekněme tedy knězi, aby časně zazvonil.*“ *A tak se i stalo. Když svatý muž uslyšel znamení zvonu,* nezmalátněl spánkem, ale, jak míval ve zvyku, skočil z lože a běžel do chrámu, a vešed tam, poslouchal s tichým soustředěním noční pění i chvály jitřní, potom po mnohých modlitbách znaven vyšel z chrámu odpočinout si doma. Za prvního úsvitu

[26] P в роуцѣ держȣ; [27] v obou rkp-ech nepřeloženo *Michaelis*; [28] P ѹ мирѣ; [29] P рѧсны (!) чаши.

XIX. [1] G *desudans* přeloženo, podobně jako v Prologu (srov. pozn. 34), dvěma výrazy: потѧсѧ троудомъ; [2] K дръжина; [3] P многах;

домови троуденъ почит ѿ церкве вынидe.[4] свѣтѧщим'сѧ первым зорѧмъ, мер'зоѐ памѧти написае҆мый болеславъ, моужа свѧтаго братъ, тайнѣм мѣстѣ таѧсѧ, н'равом[5] волчїе҆мъ противлѧꙗсѧ, а҆г'ньца татебнѣ хотѧ растер'зати, с нѣколицими[6] своими раз'бойникы гнѣвно выстȣпѧ, мечемъ препоꙗсанъ, посреди поути ѹ҆срѧча[7] противисѧ. е҆го же самъ свѧтый тихым гласомъ и҆ благым[8] тако целова: здравъ, брате любѣмийшїй.[9] велики ти соуть хвалы люб'ве ѿ нас воздае҆мы, ꙗ҆ко вчера е҆си намъ чест'но и҆ ѿбилно[10] с веселїем слоужилъ. таком ȣ же глаголȣ сладкомȣ[11] ѡ҆нъ безоум'ный не ѿвѣща, но и҆знесъ[12] воскорѣ мечь, на свѧтаго главоу вер'хъ, ꙗ҆ко накрѣп'чае[13] можаше, ȣдарѧ рече: днесь ти лѣпѣй пиръ ѹ҆строю.[14] но[15] мечю ѿскочи́вшȣ[16] и҆ знаменїа̀ раны не ꙗ҆вившȣсѧ, в'торое ѹ҆дари. ничесоже може ѹ҆вредити е҆го. третїе же[17] е҆гда хотѣ ѹ҆дарити, мечь и҆з роукȣ ѹ҆жасъшасѧ слоугы дїаволѧ и҆спаде. и҆же мечь свѧтый вѧчеславъ за рȣкоꙗт[18] похвативъ и҆ над грѣшным братом ѹ҆же ȣѿрȣженомъ[19] за власы дер'жа и҆ потрѧсаѧ главою̀ е҆го и҆[20] рече: видиши[21] ли, брате мой? моглъ бы[22] сѧ на тѧ воз'вратити твоеѧ̀ лютости начатокъ.[23] ли ѿкоудȣ воз'бранюсѧ брат'ни[24] крови быти пролїател? но не хо-

zoře bratr svatého muže, na potupnou paměť psaný Boleslav, skrývaje se na tajném místě na způsob vlka, který chce napadnouti jehně a kradmo je roztrhati, s některými svými zbojníky zuřivě vyrazil a mečem jsa opásán zastoupil jemu násilně uprostřed cestu. Světec však jej pozdravil takto mírným a laskavým hlasem: „Zdráv buď, milený bratře! Veliké díky buďtež tobě od nás vzdány, že jsi nám včera s veselím důstojně a skvěle sloužil.“ Na takovou líbeznou řeč šílenec ten neodpověděl, ale tasil rychle meč, a co mohl nejsilněji, udeřil světce po temeni hlavy řka: „Dnes ti vystrojím lepší kvas.“ Ale meč odskočil, aniž se objevila známka rány, i udeřil po druhé. Nic mu však nemohl ublížiti. Po třetí když chtěl udeřiti, vypadl meč z ruky poděšeného *sluhy ďáblova.* Tu svatý Václav chopil meč ten za jílec, a máchaje jím nad hlavou zločinného bratra, již odzbrojeného, *drže jej za vlasy*, řekl: „Vidíš-li, *bratře můj*, mohla by se proti tobě obrátiti záhubná tvoje ukrutnost! Neb co mi zabrání, abych neprolil bratrovu krev? Ale nechci, aby z mých rukou tvá krev, bratře, byla požadována na posledním soudě. Vezmi meč *a sobě* zatracení*), co se má státi, neodkládej na dlouho,

[4] K в'нидe; [5] P н'раво бо (místo н'равом бо); [6] P нѣколицѣми; [7] P ѹ҆срѧща *obviam* (místo оу срѧщоу? = въ срѧщоу), k následujícímu slovesu противисѧ vynechán předmět *viro simplici*; [8] P omylem блгы; [9] P любѣишїи; [10] G *iucunde* (var. *abunde*), v slovanském překladě jsou oba výrazy spojeny; [11] v K такомȣже гл. сл. vynecháno; [12] P lépe и҆знзъ (od из-ньзж, из-нисти); [13] P найкрѣп'чае; [14] oba rkp-y chybně K ѹ҆строй, ѹ҆стрóи; [15] K omylem не; [16] K ѿскочивши; [17] K chybně іже; [18] K рȣкȣ ꙗти; [19] P ѿрȣжено, snad místo ѿѡрȣженом?, lat. *inermis*; [20] v P и vynecháno; [21] K видѣши; [22] oba rkp-y chybně бы; [23] G *exitium*, překladatel četl *initium*; [24] K chybně брате ни;

*) G má: rychle mě zabij (matura supplicium).

щоу, да бы сѧ ѿ моеѭ роукȣ твоꙗ кровъ, брате, на послѣднем[25] соудѣ ѿ мене взискала. възми мечь, а собѣ моукȣ, и ꙗже соуть дѣлаемаꙗ, не[26] провлачи на долзѣ, и ты зови иже тѧ соуть наоучили, а сам сѧ братнею кровїю не ѿгрѣши. прїатом же мечем братъ нечестивый, аки побѣдитисѧ боꙗ вельми возопи, на помощь себѣ своꙗ зовый тако: ѿ крамольници, мѧ наоучивше, мнѣ не поможете? самъ же сѧ аки прінoуженъ[27] братнею побѣдою первое врeженъ[28] противитисѧ оукланѧа.[29] и единою дроужина великым[30] гласомъ призвании притекоша, рѣчи аки[31] грѣха не вѣдоуще, но ѿголкы[32] взыщоут, кнѧзѧ своего врȣщь[33] гнѣвъ чюют. емоу[34] оуже тогда грѣхоу прибавникоу четвертое въ главоу свѧтоую оударившоу и послѣднее[35] протеньшоу, вси съ ѿроужиемъ нападоша и оуды свѧтаго мечи и[35a] копїи прободоша, и аки волци разстергавше[36] на земли повергоша едва жива. пакы же толикы[37] пакы оучастиша раны и ꙗзвы,[38] и кровь неповинноу пролїаша, тѣло же[39] тще грѣхи аки ѿ песъ растерзасѧ. а доуша свѧтѣишїи[40] ѿ плотскаго заклепениꙗ храмины толицими азвами[41] изъвлечена[42] моуками, честною побѣдою похвалами[43] аггельскими роукaми подѧта,[44] вышнѧго оущедрите-

a volej ty, kteří tě k tomu navedli, sám se však neprohřešuj bratrovou krví.“ Když bezbožný bratr přijal nazpět meč, jako by se bál, že bude přemožen, vzkřikl, volaje na pomoc své druhy takto: „*Roto spiklá, kterás mě k tomu navedla, což mi nepomůžete?*“ Sám dělal, jako by byl přinucen se brániti, byv dříve poraněn útokem bratrovým. A jeho druhové, přivoláni jsouce velikým křikem, hned se sběhli, a jako by nevěděli o zločinu, ptají se po příčině hluku, pozorují, jak to v knížeti vře vztekem. A když on, původce zločinu, po čtvrté udeřil v svatou hlavu a konečně ji protal, všichni vpadli se zbraněmi a probodali údy světcovy meči a kopími, *a jako vlci je roztrhavše*, povrhli jej jedva živého na zemi. Opět a opět houšť padaly údery a rány, a prolili nevinnou krev, tělo pak prosté hříchů jako od psů bylo rozsápáno. Avšak jeho přesvatá duše, jsouc vyproštěna mukami ran z žaláře tělesné schránky, u vítězoslávě a s jásotem nesena rukama andělskýma, aby

[25] P послѣдни (м); [26] v P не vynecháno; [27] za прин. vynecháno v obou rkp. н; [28] oba rkp-y chybně невреженъ, G *prius laesus*; [29] G *simulat*, místo оукланѣеть?; [30] P велико (м); [31] K chybně аще, G *quasi*; místo předcházejícího slova рѣчи čtou oba rkp-y chybně рещи (lat. *causam*), srov. kap. VI, pozn. 5, XXI, pozn. 7; [32] P rovněž ѿголки, G *de tumultu*, zkomolenina vzniklá asi z ѡ голцѣ (голка, гълка, гълка = θόρυβος, tumultus, srov. I. I. Sreznevskij, Materialy I); [33] K въ роущь!; [34] P емȣ (ж); [35] G *saltim*, srov. pozn. 17, kap. XVIII. [35a] и v K chybí; [36] P растор'гавше; [37] P толи; [38] G *percussiones* přel. dvěma slovy: раны и ꙗзвы; [39] P тѣлȣ (ж); [40] K чистїиши, G *sacratissima*; [41] P толицѣми ꙗзвами; [42] P omylem извечена!; [43] похвалами v slov. překladě přidáno, původně asi glosa k побѣдою; [44] подꙗтъ, G *subvecta* (sc. *anima*);

лѧ ѡчима радостно видѧщи, и въ славных моученичих[45] лицѣх въ вѣкы на престолѣ сѣдѧща, четвертый день пред каландом[46] ѡктѧбром въ вѣчное веселие царства небеснаго вниде.

s radostí patřila na tvář nejvyššího slitovníka, sedíc *na trůně* mezi slavnými sbory mučedníků po věky, vešla čtvrtého dne před kalendami říjnovými do věčné radosti království nebeského.

XX

свѧтое же тѣло ѿ мало вѣрных, иже тоу бѧхоу, честно в раце заклепше и слоужбы вся по законоу над ним исполнивше, пред церквїю близы[1] побѣженїа его погребоша и. прїимшоу же[2] посемъ кнѧжениꙗ[3] великиꙗ неправды кнѧзю болеславоу и лютостию его на вѣрныхъ[4] дроужиноу, не много по ȣбїи нїи[5] свѧтаго, пославъ прагъ погоуби вся его прїазни и клирики и слоугы его изымавъ[6] вся иссѣче, и дѣти их в рекоу вмета.

Nečetní věřící, kteří tu byli, uzavřeli pak svaté tělo důstojně do rakve, a vykonavše nad ním podle předpisu všechny smuteční obřady, pohřbili je před chrámem poblíž místa jeho vítězného zápasu. Potom přejal vládu kníže Boleslav, velmi nespravedlivý, a krutě se rozlítiv na družinu věrných, nedlouho po zavraždění světce *poslal do Prahy a vyhubil všechny jeho přátele a kněze, a služebníky jeho zjímav, všechny pobil a děti jejich vmetal do řeky.*

XXI

перводѣꙗною[1] же крѣпчайшаго божїа воиника честною страстїю, слȣгы етеры, имже повелѣно бѣ, кровъ, ꙗже по дескамъ стѣны ѿкроплена бѣ церквѣ[2] в самъ часъ моучениа, водою мыша[3] и ѿтиноуд[3a] ѿроша. посемже дрȣгїи день тоу пришедше, не мне[4] ꙗкоже и первїе[5] кровъ по стѣнѣ прилѣпшоу на том же мѣсте и раширенȣ[6] ȣзрѣша. не малы же сами симъ видѣниемъ оустрашени, водоу пакы прїнесше, вельми борзо

Po skončeném slavném utrpení statečného vojína božího někteří služebníci, jak jim bylo poručeno, smývali vodou krev, kterou v chvíli umučení bylo skropeno bednění stěn chrámových, a úplně ji setřeli. Potom, přišedše sem druhý den, uzřeli, že krev o nic méně než dříve lpí na stěně, na témž místě jsouc rozstříknuta. Sami nemálo tím viděním jsouce

[45] tak opravuji místo K мчнцехъ, P мчнцѣ (х), G *martirum*; [46] K прекландомъ!

XX. [1] P бли (з); [2] P преимшȣ (ж); [3] P кнѧже; [4] tak opravuji podle G *in catervas fidelium*, K на вѣрнаго, P навѣрнаго, zde také vynecháno *furente*; [5] P оубїенїи; [6] P изма́въ.

XXI. [1] G *Peracta*, překladatel četl asi *Praeacta*; [2] P цркви; [3] P ѿмыша; [3a] P ѿтинȣ (д); [4] = не мьнѥ (srov. níže v téže kap. не мне), G *non minus*, oba rkp-y chybně не мне (м); [5] P первѣ; [6] K omylem рашеноу;

ѿмыв'ше ѿтроша. на третїи же день искоушенїа ради рещи,[7] аще и еще есть також(е), пришедше, оузрѧть не мне покропленоу стѣноу кровїю видѣша,[8] нежели бол'ми тройчь[9] оузрѣша. им'же бо над тѣм много чюдившемсѧ,[10] тѣм'же троудом ѿмыванїа посем ѿхабившемъсѧ, ꙗже до днешнѧго[11] дьне крове тоѧже кроплениемъ[12] стѣна сама ѕнаменїе честимо[13] сказаетъ.

ustrašeni, opět přinesli vodu a velmi důkladně ji smyli a setřeli. Na třetí den, když přišli, aby zjistili, zda ještě je tak, uzřeli, že stěna neméně jest skropena krví, nežli ji viděli víc než třikrát. Tu oni, velmi nad tím žasnouce, upustili od té práce s umýváním, a stěna sama se do dnešního dne honosí ctným znamením krůpějí této krve.

XXII

но истинных повѣстьми частымъ повѣданїемъ[1] проꙗвлено быст, ꙗко[2] по твер'достаиника побѣднаго воинїка христова вси кровныа пролїател ѧ, выш'нѧго гнѣвом потрѧсени, дрȣзїи дѣмонъскою ѡбластїю похищени на семъ свѣте посемъ[3] не ꙗвишасѧ, дрȣзїи же изменивше[4] чловѣческый и нравъ, пескы лающе въ гласа мѣсто, скрежьчюще зȣбы, воз'слѣдȣюще грызенїемъ пескымъ[5] толи бещастным оусшенїем[6] телесъ их, житие свое ѕлѣ кон'чаша,[7] а дрȣзїи ѿлȣчени слȣха своего и глагола, житїе свое в ненависти всѣм своим ближним ѕлѣ ѿкончаша. нѡ и сам братъ его, ꙗкож(е) повѣдають мнози прежнїи,

Jak nám často vyprávěly hodnověrné osoby, po vítězném boji vytrvalého bojovníka *Kristova* všichni ti, kdo prolili jeho krev, jsouce zasaženi hněvem Nejvyššího, buď byli uchváceni mocí ďábelskou a již se potom na tomto světě neobjevili, nebo, změnivše svůj *lidský* obyčej, místo řeči pesky štěkali, cvakotem zubů napodobujíce psí kousání, nebo bídně schli na těle a tak život svůj zle skončili, a *jiní*, pozbyvše sluchu svého *i řeči*, žití své *žalostně* dokonali, jsouce v nenávisti *u všech svých*

[7] G *probandi causa*, рещи (= рѣчи? *causa*) byla původně asi glosa; srov. kap. VI, pozn. 5 a, XIX, pozn. 31; [8] G *agnoscunt* přeloženo dvakrát: оузрѧть a видѣша; [9] P бол͡ма трои (koncové и připsáno později); *ablutus* nepřeloženo, ale smysl věty celkem vystižen; [10] oba rkp-y čtou chybně чюдишасѧ; [11] K выш'нѧго; [12] P ѡкропленїе͡м; [13] P чтимо, K omylem честиме.

XXII. [1] *relatu* vyjádřeno dvěma slovy: повѣстьми — повѣданїемъ; předtím *nobis* nepřeloženo; [2] v K ꙗко vynecháno; toto ꙗко bylo původně postranní korekturou patřící k но na počátku věty (lat. *Ut*), v opise pak se octlo na nepravém místě; podle G *post … triumphum* třeba dále opraviti místo по .. побѣднаго — по … побѣдѣ, potom ještě místo кровныа пролїателѧ nom. plur. кровнии пролїателе; [3] v P свѣте посемъ vynecháno; [4] P измѣнив'ше; [5] P грызанїе͡м пес'ски͡м, také před tím píše P пес'ски; [6] K chybně оушенїемъ; [7] P скон'чаша; následující věta (а дрȣзїи … ѕлѣ ѿкон'чаша) jest v K vynechána;

часто нападающим нань бѣсом, и роуками держимъ своих[8] моужъ и слоугъ своих, и помѧноувъсѧ[9] глаголаше: то вы мнѣ сътвористе, еже вас слȣшаа по ѕлатȣ сѧ главоу ꙗх, и се на мнѣ сѧ ꙗвлѧетъ. но ѿбаче ѡни вси, ꙗкож(е) рекохом, прež(е) кнѧѕѧ своего житие свое ѕлѣ скон'чаша.

bližních. Než i sám bratr jeho, jak vyprávějí mnozí staří, byl přepadán běsy a musil býti držen rukama svých dvořanů a svých sluhů, a když se vzpamatoval, říkával: „To vy jste mi způsobili, že jsem vás poslechl a chopil se zlaté jeho hlavy, a teď se to na mně ukazuje.“ Ale oni všichni, jak jsme řekli, dříve než kníže jejich život svůj zle skončili.

XXIII

почивающоуж(е) тоу[1] тѣлоу честномоу, идѣже оубиенъ бѣ, тремъ лѣтом миноувшим,[2] вѣрным етером нощь проꙗвлено[3] быст въ снѣ, да богоу велѧщоу ѿ тȣдѣ тѣло свѧтое принести подѡбало бы къ церквѣ[4] свѧтаго вита моученика, юже сам съѕда, честнѣишим погребенїем положать. иже сномъ[5] погрȣжени[6] видѣнїю вѣроующе, но по истинѣ кнѧѕѧ лютости боꙗщесѧ оумлъчаша. паки толи пакы томоуж(е) видѣнїю ꙗвившоусѧ, ѕѣло гроѕнѣ пристрашившоу, не могоша таити, но повѣдаша кнѧѕю себѣ проꙗвленаѧ. ѡнъ же аки ѿ тѧж'каго сна въспрѧноувъ, и оустрашенъ не божїимъ[7] страхом, но чловѣкъ[8] сѧ срамлѧа, повелѣ попомъ ити нощїю и принести тѣло свѧтаго, никомоу чловѣкъ[9] свѣдоущȣ. и пришедше к' мѣстоу свѧтомȣ[10] с молитвами,

Jeho ctné tělo odpočívalo tam, *kde byl zabit;* po uplynutí tří let některým z věřících bylo zjeveno v noci ve spánku, že na rozkaz boží mělo by se přenésti *tělo světcovo* odtud do chrámu svatého Víta mučedníka, jejž sám vystavěl, a tam pochovati slavnějším pohřbem. Tu oni, procitnuvše ze spánku, věřili sice vidění, *ale*, bojíce se *opravdu* krutosti knížete, *mlčeli. Když se však totéž vidění zjevovalo opět a opět, velmi hrozně je děsíc, nemohli to utajiti a pověděli knížeti, co jim bylo zjeveno. A on, jako by se probral z těžkého sna, a poděšen jsa nikoli strachem božím, nýbrž ze studu před lidmi kázal kněžím, aby šli v noci a přenesli tělo světcovo, aby však nikdo z lidí se o tom nedověděl. I přišedše k místu*

[8] v K omylem свои; [9] K omylem помѧноувъ ѥѧ.

XXIII. [1] v P тоу vynecháno; [2] P минȣвше͡м; [3] K проꙗвленоу; [4] P къ црквн; [5] K сономъ; [6] G *somno emersi* (= procitnuvše ze spánku), táž chyba v kap. XXX, srov. pozn. 9; [7] P бжїе͡м; [8] K chybně члчк; [9] v K chybí члкъ, jež se čte v P; [10] P стго;

честноє тѣло моученика в рацѣ на кола воставиша и поутем, имже пришедше воспѧтишасѧ, хотѧще кнѧже повелѣниє нощию исполнити. и єгда приидоша къ єтерѣ рецѣ малѣ нарицаємѣи рокитници,[11] такоу богꙋ силоу сътворшꙋ наводненїю[12] рекы,[13] да и мостъ бѣ разроушила и древа повиноула, сташа противоу ѿкрьстъ смотрѧще, кде[14] быша древо налѣзли плот оустроити. и не ѿбрѣтъша[15] помышлѧхоу, что сътворили быша. и єгда въ семь размышлении[16] и печалїю ѿдержими бѧхꙋ, и внезаапоу възрѣвше видѣша чюдо, божию силоу нашедшоу, конѧ с колом[17] ѿ дрꙋгїи полъ стоꙗща и ѿ воды ни єдиною каплєю ѿкроплена. глаголи чюдни подобни петроу апостолоу: петръ ходи по морю повелѣниємъ божїимъ,[18] а тѣло свѧтаго в мегновениє[19] ѿка пренесено быст. кто ли ѿ семъ размышлѧа єсть, како пренесено[20], развѣ божїа сила пренесе є?[21] емоуж(е) чюдеси сами нѣколи[22] подивившесѧ, преплоувше на коних рѣкоу,[23] по свѧтомъ[24] телеси и воскорѣ прїидоша к мѣстоу преж(е) повѣданомꙋ, и в церковь внидоша бога хвалѧще, нощїю таино повелѣниємъ брата єго, но божїєю

svatému za modliteb, naložili ctné tělo mučedníkovo v rakvi na vůz a vrátili se cestou, kterou přišli, chtíce za noci vyplniti rozkaz knížete. *Když však dospěli k jedné malé říčce, zvané Rokytnice, tu mocí boží řeka tak se rozvodnila, že i most pobořila a drva odnesla, i stáli naproti a pátrali vůkol, kde by nalezli drva k sestrojení voru. A nenalezše uvažovali, co by měli činiti.* Zatím co se zaměstnávali tímto přemýšlením *a touto starostí,* najednou zasáhla síla boží, a když popatřili, *viděli zázrak, že koně s vozem stojí na druhé straně, nejsouce ni jedinou kapkou vody zkropeni. Zvěst podivuhodná, podobná tomu, co se stalo apoštolu Petrovi: Petr chodil po moři z rozkazu božího, tělo pak světcovo v okamžiku bylo přeneseno. Kdož o tom rozmýšlí, kterak bylo přeneseno? Zdaž moc boží je nepřenesla?* Tímto zázrakem sami poněkud jsouce udiveni, přepluli na koních řeku *za svatým tělem* a brzy dorazili na místo dříve řečené a vešli do chrámu, chválíce Boha, *sice tajně v noci, jak velel jeho bratr, avšak moc boží ji ozářila, takže všichni lidé to viděli a oslavovali Boha.* Potom uzamkli

11 P нарицамѣи (!) рокитница; 12 P наводненїє; 13 P рѣки, stejně dříve рѣцѣ; 14 P гдѣ; 15 tak opravuji místo K ѿбрѣтоша, P ѿбрѣтоша; 16 tak opravuji místo вс(м)ѣ размышленнем (-нїем), jak čtou chybně oba rkp-y, G *in hac angustia,* и печалїю je přidáno; 17 P кола с коне(м) G jen *plaustrum*; 18 P бжїе(м); 19 P въ мгновенїи; 20 K dvakrát принесено místo прен.; 21 K jen принесе; 22 K chybně николи, G *aliquantum*; 23 oba rkp-y chybně K ракоу, P ракꙋ, G *rivulo*; 24 P ст(м)ѣ;

силою ѿсвѣщено[25] всѣм людемъ видѧщим и прославлѧющим бога. дверем твердо замченомъ и молитвами чистами[26] изливанами, свѧтоую ракоу ѿвориша, свѣща же вжегше смотриша. и се тѣло плотїю и єще цѣло ꙗвисѧ и ѿ всѣх ꙗзвъ бывших на немъ ицелено, развѣ єдиноѧ ꙗзвы, ꙗж(е) ѿ братнѧ мечѧ, из неꙗж(е) и єще кровъ тепла видѧшесѧ[27] текꙋщи. споухвалимоє достоѧнїє моужа божиѧ, и чюдноє власти ѿбладаниє, тоу оутагшаѧ имѣти блаженнаго вѧчеслава, єже оутагноу[28] имѣти, ꙗкож(е) древлє їѡна китом пожретъ по трех дьнехъ цѣлъ на сꙋхо[29] извержен быст: такои сего тѣло, єже есть дивнѣє, не съгнивше[30] ни стлѣвше, но ицеленами ꙗзвами за три лѣта повелѣниємъ божїимъ земля въздасть. затвореноу же паки тѣлоу свѧтаго под самымъ ѿлтарем восхоженїа на полоудьне, проводимо ѿ вѣрныхъ и ѿ клирикъ с похвалами и[31] пѣсньми честноє тѣло свѧтою памѧтїю по чести положиша. тамж(е)[32] божїємъ вседръжительствїємъ часто свѣтѧщимсѧ, бесчислеными єго чюдесы и знаменїи всѣмъ вѣрным собираниє бываєтъ, невѣрным же страх и оужасть,[33] такого моужа достоинаѧ дѣла наичаще[34] свѣтатьсѧ. сегож(е) принесенїа време четвертаго индикта мѣсѧца марта в день

pevně dveře, a vroucně se pomodlivše, otevřeli svatou rakev, *a zapálivše svíce, dívali se.* A hle, objevilo se tělo ještě s neporušeným masem, a všechny dřívější rány na něm byly zaceleny, kromě jediné rány od meče bratrova, z níž bylo viděti ještě vytékati *teplou* krev. *Ó chvalná zásluho muže božího a opravdě úžasné oslavení, že blažený Václav si zasloužil téhož, čeho si zasloužil kdysi prorok Jonáš, který, pozřen byv velrybou, po třech dnech zdráv na souš byl vyvržen; tak i tělo tohoto vydala země na rozkaz boží po třech letech, a což jest ještě divnější, nikoli shnilé, ani rozpadlé, nýbrž se zacelenými jizvami.* Když *tělo světcovo* bylo zase uzavřeno, položili drahé to tělo, svatou pamětí uctívané, za doprovodu věřících a kněží, s chvalozpěvy a písněmi *na jižní stranu* pod samý přístup k oltáři. A poněvadž se tam často zastkvěla boží všehomoucnost nesčíslnými jeho znameními a zázraky, scházejí se tu *všichni* věřící s plesáním, nevěřící však pociťují strach a děs, neb velmi často se tu stkvějí důstojné skutky tohoto velikého muže. Doba tohoto přenesení spadá *na čtvrtou*) indikci,* čtvrtého dne měsíce března, *a slavívá se každoročně, jako jeho skon.* Zdá

25 P ѿсвѣщенн; 26 tak opravuji podle G *precibus sinceriter effusis,* oba rkp-y píší chybně частами; 27 P omylem видѧщесѧ; 28 P оутагн(т)ꙋ; 29 P сꙋхꙋ; 30 K не гнѣвше; 31 v K и vynecháno; 32 tak opravuji podle G *Ibi*, oba rkp-y píší chybně та(ж) (= таже); 33 G *terror* přeloženo dvěma slovy: страх и оужасть; 34 K наина(ча)ще;

*) Místo „na pátou", srov. Úvod, str. 5—6.

четвертый[35] оуспениâ êго мимоходѧщими лѣты творитсѧ. ѿ силах же,[36] ꙗже милость божïâ по достоꙗнию êго всей вселеннѣй проꙗвлѧющꙋ славꙋ свѧтаго по сем, ꙗже й доселе творѧтсѧ, словесе да нашего[37] претеченïêмъ печал'наѧ памѧт прот'лъкꙋêтсѧ,[38] й достойно повѣдает.[39]

se spravedlivo, aby do průběhu našeho vypravování byla vložena pečlivá zmínka o divech, které milosrdenství boží potom činilo *a posavad činí*, po zásluze jeho zjevujíc celému okrsku země *světcovu* slávu.

XXIV

êтери ꙗти й къ сꙋдïи ѿклеветани й з'вѧзани[1] й на полатꙋ возведени быша, кнѧжимъ[2] повелѣнïêмъ в' темницю в'вер'гошасѧ, рꙋками же й ногами ѿкована лютѣ же во страже.[3] посреди нощ'нꙋ же оу ꙋзъ бдѧще,[4] стꙋжено ꙋзами[5] ѿковаными[6] мꙋчими, воздыханïêмъ гор'кым[7] сердца поражающе,[8] вси в' молитвѣ возопиша, рекоуще: боже вышнïй печалным оутѣшителю, небеси й земли чюдный твор'че, призри на ны на смерть ѿсоужены, й молитвами возлюбленаго твоêго моученика вѧчеслава, йже êгда в мирѣ семъ сый,[9] ѿкаѧнымъ милостивъ бѣ[10] защититель, ѿ всего[10a] настоꙗщаго ѿсоужениâ рачи ны йзвести ѿкаяныя.[11] сътворенѣ же быв'ши молитвѣ ѿ них, половина тем'ници, в неиж(е) стражиê стоꙗще б'дѧхꙋ, ѿмрачисѧ й йз'гасоша вноутрь оу стражей[12] свѣща, â прочаѧ половина, йдѣ-

XXIV

Nějací mužové, zatčení a na soudě obžalovaní, byli v poutech přivedeni do paláce a na rozkaz knížete uvrženi do žaláře, kde byli pod krutou stráží ukováni na rukou i na nohou. Uprostřed noci bdíce z nezbytí, ježto je mučila těsná pouta a okovy, hořkými srdcervoucími vzdechy všichni v modlitbě úpěli řkouce: „Bože, svrchovaný těšiteli zarmoucených, podivuhodný tvůrce nebes i země, vzhlédni na nás, odsouzené k smrti, a přímluvami milovaného svého *mučedníka* Václava, který, pokud žil na tomto světě, býval milostivým ochráncem bídných, rač nás ubohé vyvésti *z tohoto* hrozícího odsouzení.“ Když vykonali tuto modlitbu, polovina žaláře, v níž stráž stojíc bděla, se zatměla a pochodně

---

[35] P в' днь д.; [36] K chybně ѿ сих'же, G *de virtutibus*; [37] G *nostri*, v obou rkp-ech дшевнаго (= доушевнаго), patrně místo да нашего; [38] P протол'кꙋе (bez сѧ), G *interseratur*, překladatel snad četl omylem *interpretatur*; [39] G *condignum videtur*, й přidáno, *videtur* nepřeloženo, повѣдает pokládám za variantu k прот'лъкꙋетсѧ, původně napsanou po straně neb mezi řádky. Konec věty zněl tedy v prvotním překladě: словесе да нашего претеченïемъ печал'наѧ памѧт достойно повѣдает(сѧ) nebo прот'лъкꙋетсѧ.

XXIV. [1] P й йзвѧзани; [2] P й кнѧжем; [3] P въ стражи; [4] K п. н. оуꙁъ бꙋдѧще, P посред нощнꙋ оу ꙋзъ бдѧще, G *Qui media nocte, ut erat necesse, pervigiles;* místo zdá se porušeno: по срѣдѣ n. посрѣдъ нощи ноуждею (původně snad ноузею) бдѧще?; [5] K zde má й; [6] K ѿковани; [7] P chybně горки; [8] v obou rkp-ech поражающа; [9] P omylem съ; [10] v P бѣ chybí; [10a] всего zdá se býti místo сего; [11] K ѿканыâ; [12] P стражïи;

ж(е) дер'жими лежахоу, âки солнца свѣтлѣйшимъ свѣтом просвѣтисѧ. й се, глас внезаâпоу с небеси[13] оужником[14] въ оуши ꙋслышанъ быст: востав'ше йзыдѣте[15] ѿсюдꙋ! йже оубо такым страхом й веселïемъ оужасни, ꙋды[16] мол'чаще подвизахꙋ. тогда внезаâпꙋ вериги й желѣза[17] сокрꙋшена спадоша, рꙋки й ноги их разрѣшишасѧ, й ѿвръстами[18] двер'ми темница весели искочиша,[19] божïем повелѣнïемъ разрѣшени хвалы христоу и пресвѧтомꙋ моученикоу êго вѧчеславꙋ людемъ повѣдающе.[20]

strážců vnitř pohasly, druhá pak polovina, kde leželi vězňové, zaplála jakoby nejzářivějším svitem slunce. A hle, pojednou zazněl v uši vězňům hlas z nebe: *„Vstaňte a vyjděte odsud!“* Oni tedy, jak strachem, tak radostí ustrnulí, mlčky pohnuli údy. Tehdy rázem se zlomily a spadly železné okovy, ruce a nohy jejich se uvolnily, a oni otevřenými dveřmi žaláře vesele vyběhli, osvobozeni jsouce na pokyn boží, a zvěstovali lidem chválu Krista a jeho přesvatého mučedníka Václava.

XXV

в нихже бѣ нѣкто поганъ, не оу й[1] êще благодатию крещенïâ[2] ѿчищенъ, êгда оуже сѧ ѿчюти[3] блаженаго вѧчеслава молитвами ѿ смерти избавленъ,[4] къ вѣрѣ собор'неи ѿбратисѧ й спасеным ѿм'венïêмъ крещенïâ ѿчистисѧ, й всею любовïю к' вѣрѣ божïй оутвер'дисѧ, и сынъ свой êдиночадый, êгоже âки й доушꙋ свою люблѧше,[5] на слоужбоу божïю въ клирики[6] церкви блаженнаго моученика ѿбѣщасѧ вдати. й симъ по чиноу йсполненом,[7] вѣроуꙗ сам богоу й слоужа, ѕѣло многа лѣта поживъ почи ѿ господи.[8]

XXV

Mezi nimi byl jeden pohan, ještě neočištěný milostí křtu, a ten, když poznal, že byl také přímluvami blahoslaveného Václava zbaven od smrti, obrátil se na víru katolickou a očistil se spasitelnou lázní *křtu* a s veškerou láskou se utvrdil ve víře boží a syna svého jednorozeného, jehož miloval jako vlastní život, zaslíbil dáti na kněžství, aby sloužil Bohu v chrámě blahoslaveného mučedníka. A když potom splnil, sám důvěřuje v Boha a slouže jemu, *proživ mnohá léta, zesnul v Pánu.*

XXVI

семоу же чюдеси быв'шоу не мнѣ[1] дроугоê чюдо въслѣдствоуетъ ѡ оуноши êтери[2]

XXVI

Po tomto *zázraku* následuje jiný, nemenší zázrak o jednom hochu z jeho panošů; ten

---

[13] P с небсе; [14] K chybně оужаснико(м); [15] P йзыдите; [16] tak opravuji podle G *membra*, K ꙋзы, P оузы; [17] G *vincula* přeloženo dvěma slovy: веригы й желѣза; [18] P ѿверстами; [19] K chybně скон'чаша; [20] K chybně повѣдающꙋ.

XXV. [1] v P й není; [2] P благти крщенïе(м); [3] K chybně ѿчти; [4] K chybně избавилъ; [5] P любѧше; [6] K въ клирикъ црькви, P въ клирики къ црькви; [7] G *Hoc postmodum impleto*, srov. kap. II, pozn. 11; [8] P ѡ гѣ.

XXVI. [1] P мне (= мьнѥ); [2] P юноши êтерѣ;

ѿ пор'тникъ ѥго, иж(е) всѣх рабъ ѥго тайным дѣлом ѥго вѣр'нѣи бѣ, егож(е) свѧтыи самъ[3] в' житїи своѥмъ сыи ѕѣло люблѧше, ѥгож(е) по истиннѣ и преже поминаѥтъ писанїе.[4] возлюбленнаго господина[5] своѥго ѿлоученъ, плачемъ печаленъ по всѧ дьни часто жалоуѧ, многа дѣла ѥго благаѧ всѣм проповѣдаше, имже и самъ[6] многѣм свѣдѣтель бѧше. ѥгож(е) кнѧзь неистовым[7] и скорым вож'женъ гнѣвомъ, повелѣ повѣситї и. повѣшенъ ж(е), ꙗко истинных[8] свѣдѣтельствоують повѣсти, двою[9] лѣтѹ мимошедшоу, не инако но ꙗкож(е) и живым и цѣлым чловѣком влас сѣдинъ телесных и ногъти растоущи[10] светѧщасѧ видѣнъ[11] быст. и ѿрелъ на соблюденїе телеси ѥго на нем сѣдѧщь видѣн быст, ѿ бога пѡсланъ всѧ дьни, дондеж(е) висѣ, да п'тици не началы ѥго быша.[12] но и древо соухо, на нем же бѣ повѣшенъ, прозѧбе и вѣтви распоусти.

byl ze všech jeho služebníků nejspolehlivější při tajných skutcích, a světec sám ho za svého života velmi miloval, a náš spis se o něm také již dříve zmiňuje. Ten, pozbyv svého milovaného pána, smuten naříkal často *každého* dne s pláčem a zvěstoval všem mnohé jeho dobré skutky, jichž mnohých sám byl svědkem. Toho kníže, rozpálen jsa náhlým hněvem, velel oběsiti. Jak svědčí výpovědi pravdivých osob, po uplynutí dvou let byl viděn tento oběšenec, jak mu rostou vlasy *a nehty* nejinak než jako živým a zdravým lidem, a jak se stkví bělostí jeho *tělesné* šediny. *A orel sedící nad ním, aby hlídal jeho tělo, poslaný od Boha, byl viděn po všecky dni, dokavad visel, aby ho ptáci nenačali. Též i suchý strom, na kterém byl pověšen, rozpučel a vypustil větve.*

XXVII

посем[1] ѥтеръ ꙗтъ лютым соудиею и в темницоу ввер'женъ быстъ, и на дроугыи день на посѣчение ѿсоуженъ, и крѣп'цѣ[2] оузами вел'ми оувѧзанъ. иже въ истинноу горцѣ[3] плача свѧтаго божїа вѧчеслава внѹтрениими молитвами на помощь себѣ възва, глаголѧ: свѧтыи божїи моучениче, аще тако есть, ꙗкож(е) глаголють чловѣци, выш'нѧго бога оумолити можеши,[4] помолисѧ за мѧ оумираѭщаго,[5] да твоими молитвами избавленъ, воз'мог'лъ бых азъ ѿкаѧнныи проститисѧ грѣх моих тѧж'ких, донелѣж(е)[6] живъ боудѹ.

Potom kdosi, jat byv krutým soudcem, uvržen byl do žaláře a odsouzen k tomu, aby následujícího dne byl popraven; i byl velmi silně pouty svázán. Tu on, opravdu hořce pláče, vzýval vroucími modlitbami světce božího Václava o pomoc řka: „Svatý boží mučedníče, je-li tomu tak, jak se vypráví, že můžeš uprositi nejvyššího Boha, pros za mne umírajícího, abych byl tvými přímluvami vysvobozen a já bídný tak dlouho byl živ, dokud mi nebudou odpuštěny mé těžké hříchy."

[3] P са^м стын; [4] K chybně писанїа; [5] P omylem сна (= сына) G *domino*; [6] tak opravuji, v obou rkp-ech самѣ^м, G *ipse*; [7] G *dux vesanus .. rapidissima ira*, zde pozměněno v *vesana .. et rap. ira*; [8] K chybně истинны^м; [9] P по двою; [10] растѹща; [11] K свет'щā (= свет'щасѧ!) видѣно; [12] P дабы п'тици не начали ѥго.

XXVII. [1] P посе!; [2] K крѣп'ци; [3] K горци;

ѥгда ж(е) молитвоу конча, въскорѣ растер'ганами веригами благодатїю божїею тако крѣп'ко стражем не вѣдоущим[7] ис темницы изведенъ быст. но[8] в'нѣ нѣкоторыими[9] поганы стоѧщими паки ꙗтъ быст, вел'ми[10] оувѧзанъ. ѥгда пер'вѹю молитвѹ нача к ним повѣдати, оутишена[11] быша сердца поганскаа, и разрѣшьше и пѹстиша. и тако посем избавленъ, хвалы богоу и блаженомѹ моученикоу вѧчеславѹ по всѣм землѧмъ ходѧ величаа словесы проповѣдааше.

Sotvaže skončil modlitbu, ihned milostí boží zlomily se násilně okovy a on bez vědomí stráží vyveden byl z žaláře. Ale venku stáli *někteří* pohané, a těmi byl opět jat a velmi pevně spoután. Když začal k nim říkati svou dřívější modlitbu, zkrocena byla srdce pohanská, i rozvázali jej a pustili. A tak jsa po druhé osvobozen, zvěstoval chválu Bohu a blaženému mučedníku Václavu, chodě po *všech* zemích.

XXVIII

повѣдаѥтсѧ быв'ши в' томже градѣ, идѣже свѧтаго тѣло почиваѥт, жена ѥтера[1] видѣнїа[2] ѿчию лишена, рѹкама же слѹка ѿ роженїа своѥго. ꙗж(е) ѥгда въ праздникъ[3] дьне свѧтаго в' церковь свѧтаго вита моученика бѣ вош'ла, и пред гробомъ свѧтаго вѧчеслава приведена, ꙗможе хотѧше прїити, тако дол'го простер'шисѧ молї и и молитвѹ с плачемъ[4] съвер'ши, и всѣм видѧщим свѧтаго мѹжа ицѣлением[5] ѿчима бо[6] прозрѣ и рѹкама цѣлама возвратисѧ в домъ свои.

Vypráví se, že v témž městě, kde odpočívá tělo světcovo, přebývala jedna žena, která ztratila zrak a měla od svého narození zkřivené ruce. Ta vešla v slavnostní den světcův do chrámu svatého Víta mučedníka, a byvší přivedena před hrob svatého Václava, kam toužila přijíti, tak dlouho, jsouc prostřena na zemi, prosila a setrvala v pláči na modlitbách, až, *uzdravena byvši* svatým mužem, jak všichni viděli, prozřela očima a se zdravýma rukama *se vrátila domů.*

[4] P можеши^м!; [5] K оумираѭщиго!; [6] P донели^ж; [7] P невѣдѹще^м; [8] v P но chybí; [9] P нѣкоими; [10] P и вел'ми; [11] K chybně оутѣшена, G *mansuefacti .. cordibus.*

XXVIII. [1] v K chybí жена ѥтера; [2] P видѣнїю; [3] P пра^зники (bez předchozího въ); [4] P с плаче!; [5] G *meritis*, K ицѣление, P ицѣленїа; [6] v K бо chybí.

XXIX

По семже нѣкоторыи [1] ꙗтъ быст в҆ нѣколицѣ порꙋченїи скота чꙋжаго,[2] ѥгдаж(е) в҆ томъ свѧзанъ быст вельми и лютѣ, да бы дол҆гꙋ сѧ изрѣшилъ. нъ [3] прочимъ кромѣ ходѧщим, а дрꙋгым кꙋплѣ [4] по градꙋ дѣющим, свѧзанаго на поути близ церкве во стражи лежаща ѡставиша. ѡн҆ же печалїю тꙋгы рꙋцѣ [5] воздежа ѡпѧть [6] противꙋ двер҆цам церковным, сею молитвою помолисѧ: ѡ воеводо тихїи, моученичe преподобный, ꙗко оуже мнόгы твоа свѧтынѧ ѿ рꙋкъ нечестивых [7] к великомꙋ богоу повелѣнїемъ избавлѧла есть, молюсѧ ѡкаанныи, да мене не забꙋдеши свѧзана, но милостию своею нынѣ разрѣшиши. пришедши же в҆скорѣ милости божїи, и блаженаго моученика молитвѣ, аки желѣзным ѡрꙋжїемъ пресѣкновены, вериги распадошасѧ, и самъ в҆ церковь в҆ божїю в҆текъ, хвалꙋ богоу и свѧтым ѥго воздааше в҆ молитвах, и тако свободь возвратисѧ.

Potom byl někdo jat pro jakési svěřené cizí peníze a dlouho velmi krutě byl pro to držán v poutech, aby se z dluhu vyplatil. Ale věřitelé sami odešli do města, vyřídit si ostatní své obchody, a svázaného nechali ležeti pod stráží na cestě u kostela. On v úzkosti své tísně pozdvihl ruce naproti dveřím chrámovým a takto se modlil: „O vévodo tichý, mučedníče svatý, jako již tvá svatost mnohé vysvobodila z ruk bezbožných svou přímluvou u velikého Boha, prosím já bídný, abys nezapomínal na mne spoutaného, ale vyprostil mě nyní svým slitováním.“ A milosrdenství boží rychle přikvapilo, a na prosbu blahoslaveného mučedníka rozpadly se okovy, jakoby přeseknuty železným nástrojem, a on vběhl do chrámu božího a vzdával chválu Bohu a jeho svatým a tak svoboden se navrátil.

XXX

Бъ фрачьстѣи [1] земли бѣ нѣкто моуж падаꙗсѧ[2] ѿ самого дѣтства, на исказꙋ рожениа оуже не хожениемъ, [3] но полозѧ по земли лажаше,[4] в҆ нощь нѣкоую по ꙋсновении сна вострепета, ꙗко дивное красоты моуж крилат,[5] оу ложа стоа, слꙋкаго возбꙋди и, и цел҆бꙋ

V zemi Franků byl nějaký muž mrzák od samého dětství, jenž pro přirozenou vadu nemohl choditi, nýbrž plazením vlekl se po zemi. Jednu noc vyděsil se ze spánku, neboť okřídlený muž divuplné krásy stanul u jeho lože, vzbudil zchromlého a zjevil mu způsob uzdra-

XXIX. [1] P ѥтеръ; [2] P чюжего; následující егдаже, zdá se, vzniklo chybným čtením latinského *diuque* (= a dlouho) jako *dumque*; [3] tak opravuji podle G *Sed*, oba rkp-y mají къ; násl. slova v G: *ceteris inminentibus negociis aliquo per urbem ipsi vagantes..*; [4] P кꙋплѧ; [5] K рꙋцы!; [6] P ѡпѧт nepatří sem; vzniklo nejspíše z varianty (glosy) k воздежа *(levavit)*, jež zněla въспѧтъ (srov. české „vzpíti, vzpínati ruce“); [7] P неч҆тивы.

XXX. [1] P фрачестѣ; [2] падаꙗсѧ = G *pedum incessu.. carens*, srov. české „napadati“; [3] P оуже не хоже нехоженїемъ!; [4] K chybně лежаше, G *incedens* (od лазити); [5] крилат = G *albis indutus*, okřídlený, t. j. anděl;

ѥмꙋ ꙗви глаголѧ: како можеши, ѿ [6] оубогїи, воставъ иди во град боемскыи, нарецаемыи [7] прагъ, аще и всѧ имѣнїа давъ на носилѣ, на нем҆же тамо [8] принесꙋт тѧ, и тꙋ пришед, вниди въ церковь свѧтаго моученика вита,[8a] идѣж(е) тѣло свѧтаго моученика вѧчеслава почиваетъ, сотворив молитвꙋ тꙋ, целбꙋ хоженїѧ прїимеши. ѡн же сномъ погрꙋженъ [9] повелѣнїѧ сонного не требꙋѧ, нѡ аки блазнь[10] вѣрꙋѧ, пꙋти сказанного ѿнюдъ[11] оуклонисѧ. и в нощь дрꙋгꙋю посем на ложи своемъ почиваѧ, того же такою же свѣтлостїю старца оузрѣ паки оу ложа стоѧща, иже ѥго сим ѡбразомъ ѡбличаѧ рече: ѿ несмысленe любимыи,[12] возбни ѿ сна, видѣнїѧ сего истинноу оувѣждь [13] преди повѣданнꙋю, ею же тебѣ ѡкаанномꙋ тѣло твое бꙋдет исцѣлено. почто тако [14] ѿ цѣлбы оукланѧешисѧ, нов [14a] тебѣ моим сказанием проѧвленыѧ? ѿ него же лютаго свара воспрѧнꙋвъ, и не размышлѧѧ ѡ истиннѣ, ѿвѣща: не мьдлю [15] тамо ити, милостивыи и честныи старче. оутрꙋ же бывшꙋ, оуготови возъ, вдавъ кꙋпцем мздꙋ, тѣм пꙋтемъ идꙋщим, и в҆скорѣ к мѣстꙋ привезенъ быст, и по первомꙋ сказанїю внесенъ [16] въ церковь свѧтаго моученика вита. и пред ѡлтарем лежа на земли, на молитвѣ молѧ бога и свѧтыѧ. не долго же медлѧщꙋ ѥмꙋ на молитвѣ, си-

vení řka: „Jak jen můžeš, ó nebožáku, vstaň a jdi do města českého, *zvaného* Praha, i kdybys měl všechno jmění dáti za nosidla, na kterých tě tam přinesou, a přijda tam, vejdi do chrámu svatého mučedníka Víta, kde odpočívá tělo svatého mučedníka Václava, a tam vykonej modlitbu, a přijmeš uzdravení chůze.“ Tu on, procitnuv ze sna, nedbal, co mu bylo přikázáno ve snu, ale domnívaje se, že je to nějaké mámení, docela se vzdal uložené cesty. Druhou noc potom, odpočívaje na svém loži, uzřel opět starce stejně skvoucího, an stojí u lože a tímto způsobem mu činí výčitky řka: „Ó milovaný zaslepenče, probuď se ze sna a uznej pravdivost toho, co ti předpověděno v tomto vidění, *čímž tobě nešťastnému bude tvé tělo uzdraveno.* Proč jsi odložil cestu k svému uzdravení, ukázanou ti nedávno mým pokynem?“ Probudiv se touto přísnou důtkou a nepochybuje již o pravdě, odpověděl: „Bez průtahu se tam vydám, dobrotivý a ctihodný starče!“ Když nastalo jitro, připravil vůz, dal kupcům, ubírajícím se touž cestou, odměnu a brzy byl dovezen k místu, a jak mu bylo po prvé nařízeno, vnesen byl do chrámu svatého mučedníka Víta. Leže před oltářem na

[6] v P ѿ není; [7] P нарицаемыи; [8] v K za тамо ještě omylem přidáno при нем же; [8a] P вита мчнка; [9] G *somno emersus*, srov. kap. XXIII, pozn. 6; [10] P блазны; překladatel změnil text G takto: *iussa neglegens somni, sed* (místo *se) delusum credens!*; [11] P ѿтнюдꙋ; [12] v K ѿ vynecháno, potom chybně: несмысленым нелюбимыи, G *pauper amande*; [13] P оувѣжь; [14] G *Cur iter*, překladatel četl místo *iter* patrně *ita*; [14a] K но в, P но во, G *nuper*; [15] nebo не медлю, G *Proficisci non moror* (= neprodleně odcestuji), oba rkp-y čtou chybně не могꙋ, srov. o něco níže v téže kapitole медлѧщꙋ = morante, k tomu výklad v Úvodě, s r. 5; [16] P внесесѧ;

лою божїа помощи ї чюдными молитвами блаженнаго вѧчеслáва, почáша жи́лы ножныа[17] троскотати[18] ȃки ломимы, пéрвое[19] исх҆ша,[20] ȋ ȋспрострошасѧ[21] ї пѧ́ты ȇго ѹ҆твержены быша. ȋ востà благодатїю божїею цѣлъ, ни ѿ когоже подѧ́тъ, ȋ возвратíсѧ в дóмъ свóи слáвѧ бога, и проповѣдаѧ свѧтыню свѧтаго вѧчеслава по всéи земли фрѧзстѣи[22]. ȋ[23] мнóга же ȋна знá- менїѧ, ȃже ȋ до нынѣшнѧго[24] дьне бывáютъ ѹ҆ свѧтаго моучeника, ȃже богъ творитъ по милости своеи. ȇмꙋже ȇсть[25] слáва ȋ держáва съ[26] сыномъ ї доухомъ свѧтымъ нынѣ ї присно ȋ во вѣки вѣкомъ. ȃми́нь.

zemi, v modlitbě prosil Boha a svaté. Ještě netrval dlouho na modlitbách, když silou božské pomoci a zázračnými přímluvami blahoslaveného Václava počaly žíly na jeho nohou, dříve seschlé, jakoby lámány praskati a natáhly se, a paty jeho byly upevněny. I vstal milostí boží zdráv, nikým nepodpírán, a vrátil se do domu svého, chvále Boha a zvěstuje *svatost svatého Václava po veškeré zemi franské. A mnohá jiná znamení stávají se u svatého mučedníka, jež Bůh činí podle svého milosrdenství. Jemu jest sláva a moc se Synem i Duchem svatým nyní i vždycky i na věky věkův. Amen.*

(Mense Septembri die 28.)
(Incipit prologus de sancto Venceslao, martyre Christi. Benedic, pater!)

Studiorum igitur genera multiformia varias cuique mortalium ingerere solent ingeniorum curas, quibus id genus racione prestantissimum imaginationis potentia interioris, tum natura, tum etiam industria, res quoquo modo sensibus subiectas intellectu discernere, et ad vota humana in usus iucundos gaudet diffingere. Hic namque mente moderatus, spreto caducorum ludicro, superna intendit, ille extructos in altum honores ardenti rerum fugacium siti exaestuans desiderat; hunc aetas iuvencula contra fas plerumque illicit, illum frigidae senectutis matura longaevitas in mores severos ac salubres coaptat; huic artis bellicae audax prudencia appetibilem laudis gloriam promeretur, illi operum diversorum labor artificiosus desidiam eximit, mentisque naturalem subtilitatem extorquet. Quidam vero litteralis speculacioni profunditatis infixi, necnon liberali ocio per miras eloquiorum venustates perspicatius dediti, frequentissima reputacione, quo ordine siderum motus ac fixione non mutabili disponantur, quae aut qualis mensura terrenae magnitudinis ambitum, quadam quasi latenti racione, per formulas geometricales ad certam metiendi comprehensionem asstringat, quove dictu tota per numerum decurrat summa quantitatis soliditatisque, aut per quas consonantiarum proportiones cantilena temperetur naturalis, vel qua opinionum imagine sub veri falsique proposito eorumque difficili commixtione tam profunda eloquentium subrepat disputacio, per artium scrupulositates investigare desudant. Alii autem studiis incitati carminum ludo insistentes poëtico, *[alter alterum altius et sublimius constituere volentes].*)* Famam autem veritatis erga Dei sanctorum memoranda gesta, coelesti benignitate mortalium obtutibus toties designatam, incuriae quam exiciali neglegentia, fabulis delectati, non pavent sub-

[17] v K ножныа vynecháno, G *pedum nervi*; [18] K omylem кроскотати; [19] K пéркїе; [20] K исхоша (= исоҳша) [21] P ȋстрострошасѧ!; [22] K врѧзстеи; [23] v P ȋ není; [24] P днешнѧго; [25] v P ȇсть není; [26] v P съ není.

*) G habet: ad naeniarum garrulitates alta (var. alia) divertunt ingenia.

cludere. Nec mirum, si grandia ac philosophicas quaestiones moventia huiusmodi sapientes a simplici composicionum serie transduxerint, cum plures eorum, ardentius inhaerendo gentilium scriptis, non tantum quid in sacris gestis laudi divinae proferendum ac litterarum indiciis in posteros divulgandum postposuerint, verum quidquid divinum ac menti devotae mitissimum simpliciter ac sine difficultatis perplexione videtur, penitus id quasi utilitate carens abiecerint. Hac denique fortuna, uti plures existimant, res hominum volvente ac sublimium sagacitate rhetorum magis altiora spectante, nobis a tanta sapientum ac docta loquacitate admodum seiunctis, brevis tamen seriola subnotacionis, quamvis corrupte prolata, victoriosissimi imperatoris Augusti Ottonis secundi sacro iussu rusticitati nostrae imposita, memorabilis viri nomen gestorumque insignes mentiones paulo post declaratura, sequentis praecedat textus raritatem; quem vero quantum attenuat culpa viciose scribentis, tantum exornat sancti excelsa dignitas, materiae causam operum sacra auctoritate designantis.

(Incipit liber de generatione et passione sancti principis Venceslai.)

I.

[A prima omnium fidelium doctrinali institutione, pestifera iam haeresi cessante] vitalis splendor dogmatis irradianti diffusione orbem atra errorum caligine obfuscatum divinitus serenavit. Sed quia fidei salubris incrementa quo primum roboris sumpsissent exordium aecclesiastici, priore theologorum sollertia salutarium studiis textuum latius coruscante, libris inscriptum ac credulae posteritati certius praesignatum satis constare pernovimus: gentibus tamen quibusdam longo post errabundo anfractuum diverticulo ad normalis rectitudinem tramitis sacra illustracione redactis, nondum cunctae mundi nationes, quamvis praedestinatae, huius gratiae donum simul sunt sortitae, sed ordinante coelesti maiestate, quasi paulatim surgentibus diaboli detrimentis, felicius in partes processit. Quarum quidem partium unam stili simplicitate praesentis exprimendam, incolis inhabitatam Sclavanicis, aggredimur. Plaga . . . ceteris immitior ac fide tardior, nostrae prostratur intentioni; quam ipsa *[terra]* sacri pneumatis charistia ad christianae cultum professionis, quamvis sera, tamen beata conversione dignata est instituere.

II.

Quoniam quidem ab ipsis terrae incolis Bohemia regioni vocabulum sonat impositum, cui iam regnante felicis memoriae praeclarissimo rege *[Francorum et Romanorum]* Heinrico, quidam gentis illius progenie clarior ac potentia, in cives eminentior, Zpuytignev nomine, *[filius Borivoi]* principatus regimen sub regis dominatu impendens, divini cultus dulci voto attactus, sacri fontis mysterio regenerari non parum anhelans, baptismo mundatur, et novo studio fervens, domos Dei ad beatissimae eius genitricis Mariae sanctique apostolorum principis *[Petri]* memorandam veneracionem construxit, in quibus postmodum innumera annuatim miracula ope divina cooperante fulserunt.

III.

Huius interim laudabilis vitae diebus, honestorum actuum exemplo, per naturae legem obclusis, frater eius aetate minor Wratizlav in principatum, se publico assensu eligente, successit, fraternamque ipse assecutus religionem, victorioso Dei athletae beato martiri Georgio basilicam deo dicandam, christianae credulus veritati, erexit Quo etiam post tardos temporum tractus naturaliter hominem exeunte, sobolem alta ammiracione mortalibus per laudes frequentandam, filiorum scilicet tam natu quam etiam actu maiorem, deo dilectum Vencezlaum, *[vivente, se]*)* ac multo coelestium ardentiorem *[elegit sibi successorem]*.

IV.

Qui vero mirae claritatis ac amandae indolis *[puer]*, dum floridam iuventutis aetatem primum attigisset, patre adhuc vivo, ad litterarum disponi exercitia desiderans, paternumque crebro flagitamine deflectens animum

*) Laurentius (FRB I, 172): hunc (Venceslaum) *patre vivente* eoque similiter exoptante ad . . . regendum . . postularent, quod ita factum est.

[et ingenium et mentem], eius transmissu in civitate Budec, *[ad sacerdotem nomine Učen]*)* litteris addiscendis est positus. Cuius itaque ingenio celeri capacitate divinitus instructo, brevi studio librum psalmodialem ceteraque compluria perdidicit, et solidius interiori memoriae conexuit. Patre interim, ut iam dictum est, universae carnis viam ingresso, iuvenis ipse senum exempla actibus declarans, sub regis serenissimi Ottonis fulgente potentia, favorabili populorum assensu in paterni ducatus successionem, se nimium refutante, delectus, et in principalis sedem dignitatis est elevatus.

V.

Quam gravibus tunc perturbantis molestiae diversitatibus principis novelli benignitas, terreno iure suscepto, intrinsecus angeretur, non est admirandam, quoniam coelestia prae ceteris intuendo mente devota proposuit, ut quamvis publicae utilitati providendae debitor extitisset, dei tamen praedulci obsequio *[et]* a primis annis *[pueritiae caritate animatus fuit]*. Plebis autem commissae crimen luendum veritus, si dignam civilis districtionis legem non inpendisset; sed hoc ambiguum non diu mediastinum tractatus, quam sagaciter arripiens callem, ut neque hoc seculariter agendum omisisset, vel istud ob coelestia tendendum a se negligi in futurum non expavisset. *[Et postea in hominibus rectam legem ordinavit ita pauperibus ut et divitibus ac in throno principali residens nutu omnia moderavit]*. In decernendo providus, et misereri cuiquam promptus, in miseras reorum noxas facilius cessanda punitate exorabilis, omnigenarum qualitate poenarum in iudiciis alienus; domestica habitatione simplex, morum castitate perspicuus, bonorum promissione erga potentiores haud tardus, hisque adimplendis aeque devotus; incolarum quoque inopum iam rusticitatem maioribus saepe in diligendo praeferens; viduatis parentum vel rerum adminiculo, necnon patria exulantibus consolator ac paternus fautor miro semper caritatis splendore effulsit. Modestus in omnes actus, memorabilisque amator pacientiae, et inter cunctas casuum adversitates prudens moderator, substantiarum largissimus in pauperum flebiles indigentias dispensator, humilitatis mansuetissimae placidus exsecutor, in se plerumque severior, in ceteros ubique clementior, omnibus in aeternitatis exemplum largiendo, miserando, inscios reformando, edoctos roborando perluxit.

VI.

His ergo virtutum fulgentibus gemmis beatissimi iuvenis decorata conversatio, in tantum ad haec pietatis studium adamavit, *[quandoquidem cum principibus et iudicibus suis in iudiciis sedebat]*, si forsan quis noxa detentus, mortali sententia quamvis debita proscriptus, eius praesentiae ... fuisset adductus, si vero princeps ille misericorps *[nullo modo eum potuit a morte defendendo liberare, occasionem aliquam a se confictam proponens foras fugiebat,**) ne sanguinis effusionis facinus in se admitteret neve condemnationis exitum audiret. Tale enim consilium iniit cum dilecto servo suo: si audieris meos principes capitis hominem damnantes, foras ab eis me evoca, causa aliqua conficta, ne in huius sanguinis effusione partem habeam. Meminit enim illius verbi evangelici, Domino dicente:]* Nolite iudicare, et non iudicemini, nolite condempnare, et non condempnabimini (Luc. VI., 37.).

VII.

Hoc ipse deo plenus iuvenis mandatum perfectius amando, ac periculose a quoquam mortalium presentiens non sequendum, notatis reis criminosa dampnacione pereundis benignissime *[parcens liberabat ad meliora inducens.***) Carceres omnes per omnes civitates destruxit et omnia patibula,†) quae per totam terram suam erant multa, succidi iussit, ipse incipiens. Felicibus autem eius actibus auditis in terris alienis, multi clerici et servi dei ad eius misericordiam adveniebant et ipse eos]* alacri munificentia . . . ad se recepit, divinoque amore erga proximos servando sub oculis eius adfixo, reverenda caritate secum eos libentius commanentes curiose benigniterque tractavit, eorumque crebris sacrisque informationibus mens casta coelitus edocta, frequentius in discendo exculta, in miram scripturarum capacitatem prodivit *[tam latinorum quam graecorum]*. Quidquid namque docentium studia in eo praesignaverant, honestis actibus ipse complevit, quia omnium angustiae compassus

*) Cfr. FRB I, 183 (Crescente fide): a quodam presbytero nomine Uenno (var. Uceno); J. Pekař, WLL, 32, 37, n. 1.

**) Cfr. Úvod, p. 11, n. 3.

***) Cfr. Úvod, p. 9.

†) Cfr. FRB I (Crescente fide): Carceres destruxit et omnia patibula succidit; Christianus (WLL, 109), Oriente iam sole (WLL, 412).

inbecillitate quosdam lassantes caritativo visitavit solacio, *[sed mortuos miseros et pauperes]* . . . neglecta *[a vicinis]* . . . sepultura, *[ipse]* funebris obsequii tumulavit officio.*) *[Sed et gentibus adhuc secundum consuetudinem paganorum vetustam viventibus novae fidei doctrinam bonam exhibebat, imperitos vero et in delubra gentilium venientes]* (dum) diis libandum alienis *[ignotis]* frequentius in anno concursantes beatae indolis iuvenculus conspexisset, ad hanc scelerosam edendis sacrificiorum victimis communionem, quamvis saepe rogatus, mensae coelestis convivia prae omnibus esuriens, non tantum epulas refutavit illicitas, verum etiam profana convivarum sordibus daemoniacis inquinatorum quam strenue aufugit *[accursus et]* consortia. Super his tamen errore pestifero depressis non parum sollicitus, voluta saepius scriptura, qua per apostoli dicta praecipitur: „Alter alterius honera portate“ (Gal. VI., 2), quosdam, aliquo modo ad verum summi boni tramitem flexibiliores, suavis alloquio persuasionis, *[adhortans, supernae mercedis dona promittendo reducebat, ut spretis quibus decepti fuissent idolorum imaginibus, ad veram divinae mentis confessionem cum fide se inclinarent].**)* Quosdam vero minus peritiae huius salutiferae capaces, corde duriores, sensusque vera intelligendi desidiores, iuxta monitum apostolicum „oportune cathezizans atque importune obiurgatus“,***) utriusque modi designans premium, pro viribus conando, quoscumque potuit, tam ultronea quam coacta etiam invitacione, ad patrisfamilias coenam, omnibus sumptibus habundantem *[ad aeterni gaudii consortium perducebat]*.

VIII.

Inter mira igitur *[ieiunia]* ... redeunte per annuas vices *[magno Quadragesimali tempore, fame et oratione]* sacer ipse iuvenis, saecularibus quamvis ob regimen negociis haud raro fuerit interceptus, indefessis tamen orationum large inter pauperes dispensatione volantium, operibus singulos ... produxit dies. Noctibus autem serenissimo instans pervigilio, lenis inmemor soporis, primo quietis nocturnae conticinio, spreto fulgentis stratu cubilis, clam ceteris de thoro surgit, puerum cubicularem tacitus excitat, codicellum *[manibus]* eripit, palatium nesciis custodibus egressus, comite solum clientulo, aspera montium cacumina, vallium exitialia praecipitia, diverticulorum ac semitarum lappillosa vel glacie horrentia inter civitates itinera, continua psalmorum ceterarumque precum recitatione nudipes *[et pedester]* singulatim aecclesias quaeritando perlustrabat, in tantum itaque carnis afflictionem sufferens, ut scissis teneris plantis cruor defluus sparsim notasset vestigia. Domum autem reversus *[et in cubile suum secreto]*, quae mens interius gessit ipse *[sanctus]* dissimulando, principalium item vestibus ornamentorum solio residens induitur, sed caro mundissima *[cilicio subtus vestibus principalibus vestiebatur]*.†) Messis etiam inminente aestu, *[media nocte clam omnibus surgens cum servo iam dicto, nudipes et pedester in agros suos exibat et manibus propriis triticum metebat, et in manipulos colligans, ipse propriis humeris servique sui imponebat]* in secretiore domus angulo abscondit, ibidemque trituratis, et inter saxa tritico fracto ac . . . a sanctis manibus ipsius deligenter cribrato, cum fontis aspersione, quem ipse solus praesente tantum puerulo cum ydria producens verae Trinitatis invocatione signavit hanc farinulam massa naturali congestam, *[miscebat proprio manuum labore panesque coctos sacerdotibus ecclesiarum mittebat]* in libas sacrificales *[Domino nostro Jesu Christo. Tempore anni autumnali servo]* accito nimiae fidelitatis iam dicto sequaci, vinearum septa *[ipse cum eo]* noctu transiliens *[clam omnibus]* fiscellulas utriusque ... implens racemis *[suis et dorso suo imponens, cum servo suo domum reversus, manibus suis exprimebat, et cum eos ad sacrificium divinum optime praeparasset, nullo sciente alio nisi solo puero iam pridem saepe dicto]* sicque diotae, conscio solum clientulo, infusum, secretiusque repositum, considerata oportunitate, inter clericos conprovinciales *[et sacerdotes]* cum oblatis, quas missali celebritati providendo ipse coquebat, *[et ipse aequaliter omnibus]* distribuit. O indissolubile circa pectus castissimum fidei inviolabilis vinculum! O laudabilis obedientie sectatorem devotissimum! O principis miram humilitatem, servulorum officia divini amoris instinctu subire non pudentem! Qui mentis ardua contemplatione coelestia, quae corde tenuit, intuitus archana, reverendam ac salutiferam dominici corporis et sanguinis collationem tanto veneratus est ac dilexit obsequio, ut libaminis cultui coelestis, criminum contagia mundantis, non fidei solummodo militasset constantia, verum etiam fontis purgatissimi exteriore instar servuli agrestis labore ac pia largicione sacerdotum religioni sortitus ipse fuisset.

*) Cfr. Úvod, p. 9.

**) G habet: *ut spretis quibus decepti fuissent idolorum imaginibus, ad verae* et inmutabilis, crescere vel minui nescientis, semper manentis, essentiam *deitatis, mentes et vota cum fide inclinassent, supernae mercedis dona promittendo* inaestimabilia, constantissime *adortari* non destitit.

***) Cfr. II, Tim. 4, 2: Praedica verbum, insta opportune, importune, argue —.

†) G habet: cilicino subtus acumine dissulcabatur.

IX.

[Nec celari oportet visionem eius propheticam, scilicet de Paulo presbytero deque eius domo, quam ipse expergefactus prius sic narravit, omnibus dicens:]

X.

Thoro me accubantem, dulces amici vosque o familiares clientuli, noctis silentio *[terribilis]* sustulit visio; quoniam Pauli presbiteri porticum tota aedificiorum sublimitate ac hominum cultu videbam penitus desolatam. Quo viso moestus deicior, ac internae pro dei fidelibus sollicitudinis molestia consternor. Sed tamen *[visionem hanc ad creatoris, qui omnia scit, misericordiam dirigam, in quem et credo, et veritatem rei huius somnii solvam]*.

XI.

Domorum namque visa destructio felicem (aviae) meae Liudmilae, . . . ac venerabilis matronae, portendit obitum. *[Et domus deserta Pauli clericorum nostrorum et sacerdotum expulsionem e terra eorumque substantiae direptionem praefingit. Vidi enim genitricem meam]*, tam genere quam operum etiam inquinacione gentilem, *[nec dignam nominari, alios consultores suos pessimos, deum ignorantes caritate amplectentem exstinctionem socrus suae meditari]*.

XII.

[Quae verba eius sole lucidiora impleta sunt, nam mater eius mala, nescio quo pacto Dorogomir nominata, consilio inito cum impiis viris dixit: Quid hac re faciamus, quia qui princeps debet esse, perversus est a clericis et a socru mea, et est sicut monachus?) Perdam eam illosque propellam e terra.**) Statimque missis consiliariis suis strangulavit socrum suam Ludmilam. Exinde persecutio magna facta est clericorum et sacerdotum per universam terram Bohemorum et ecclesiarum destructio. Et custodes in plateis posuit, dicens haec: Ubicumque videritis quempiam clericum euntem ad filium meum, ibidem eum trucidate neve ei vitam concedatis.***) Et exstructis per totam regionem idolorum fanis, omnem regionem ad ea convertit, sacrificia eis offerens suumque filium ad ea cogens. Ipse vero sanctus iuvenis, cum adhuc puerulus esset, matri suae resistere non valens, fana quidem invisebat, neque tamen animam suam idolorum sordibus maculavit.†) Fuit enim]* coelestis armaturae roboratus tutamine, *[et principibus delubra visentibus quidem assistebat]*, cordis autem interna consideratione assensum in actibus denegat. *[Observabatur enim ab omnibus hominibus ut a parvis ita etiam a fortibus, oportebat enim. Nam gratia Dei erat in ipso et ab omnibus diligebatur. Fuit enim in sermonibus suis verax, in iudicio iustus, in consiliis prudens, in gratia providus, in universa morum honestate clarissimus,††) in orationem divinarum institutionum saepe provolvebatur, quam]* parvo inscriptam libellulo diligentius occultiusque secum servando *[sub veste]* retinuit, depositis interim secularis negotii curis, duodecies vel plus eo, . . . sub secretiore cubiculi vel ipsius thalami silentio *[orationibus secretis vacabat]*, inter noctis vel diei certas vicissitudines casta intentione Christum laudando ad finem usque perlegerat.

---

*) Cfr. Christianum (WLL, 103): Heu, quid agimus quove nosmet vertemus? Princeps siquidem noster . . . perversus est a clericis et ceu monachus factus . . .

**) Cfr. J. Pekař, WLL, 48, n. 3.

***) Cfr. J. Pekař, WLL, 36, n. 1.

†) Cfr. Cresc. fide, FRB I, 185: Interea vero mater eius ipsa, quae incredula dei, cum crudelissimis viris inito consilio dixerunt: quid facimus, quia princeps debebat esse, perversus est a clericis, et est monachus? Misitque infelices viros per invidiam ad socrum . . . nomine Ludmilla, ut eam interficerent, qui et fecerunt, sicut illis iussum fuerat . . . et presbyteros multos cum clero privantes substantia eiecerunt de terra. Tunc impleta est eius (sc. Venceslai) prophetia, quam nuper praedixerat . . . Denique cum hi omnes praedicti malivoli irent ad immolandum demoniis agnos atque porcellos, ut ederent ex his nefandissimis hostiis, ipse autem oportunitatem quaerens subtraxit se ab eis, et nunquam contaminatus fuit in escis eorum. Itaque et potum, quod (!) eis propinabant, nunquam gustavit.

††) Cfr. Ut annuntietur (ed. A. Podlaha, p. 13) I. recensio: verax in sermone, in iudicio iustus, in consilio providus, in bonitate conspicuus, in universa morum honestate clarissimus . . ., in II. recensione similiter; cfr. etiam Christianum (WLL, 108): verax fuit in sermone, iustus in iudicio, fidelis in commisso —.

XIII.

Transcursa interim annorum iuvenilium tam felici aetate, in virilis animi robur dux ipse altius conscenderat; paulatimque suorum vana sectantium consilia viriliter abiciens, eorumque errabundam a vero *[deo]* ignorantiam non modicum abhominatus, die quadam *[omnium]* militum et amicorum contione in palatio facta, huiusmodi ipsos effamine increpationis alloquitur: O amici et fideles, utinam Christi! *[Cum ego a parentibus meis traditus essem, ut libros addiscerem, in eis doctrinam Pauli repperi,]* quo ait: Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus . . . quando autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli (I. Cor. 13, 11). Hac quippe sententia, modo me ipsum intuendo, quoniam primo *[propter omnia verba haec]* vilis ego . . . *[ad virilem animum pervenire]* ardentius desidero, sed puer ego in principatum vestra censura patri mortuo natu fratribus maior succedens, per legum frena moderata et rem publicam deo praestante et patriam contra infestantium molem pro viribus tutavi *[voloque implere sermonem, quem dixit propheta David: Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi (Ps. 118, 100)]*)*: vos autem, quia cordibus erga summam veritatem speculandam desides fideque mihi manetis dispares, quam plurimum in consiliis vestrae perversitati amabilibus . . . hactenus iam patior *[ulterius iam nolo pati]*, iuxta scriptum retromissa iuventute vir effectus, quae sunt parvuli evacuabo; praecepti actibus dominici, vestrae ulterius non obaudiens nequitiae, superna roboratus clementia insistam. Quocirca vanescat susurrationis vestrae adversum me conspiratio; cessent saeva *[malorum]* publicis conventibus inter vos consilia. Pacis amor domi forisque in regno ferveat. Negocia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione non damnentur. Parricidiorum scelera, quibus pollui soletis, a quoquam ultra non praesumantur. Haec legis *[mandata]* si summi regis metu *[non metueritis]*, nostra ira in scelerosos dei zelo accensa, quemcumque huiusmodi reum capite truncabit. *[Quibus dictis, matrem suam, impietatis parentem e terra expulit a se].**)* Finito excellentis alloquio iussionis *[principes regionis et coniurati et consiliarii]* domum pavidi redeunt, superba mentium fastigia . . . deponunt . . . ad tempus modicum moliri (desinunt). Iam tunc deo serenante comprimuntur aliquantum sub eius manu barbarae motiones; surgunt autem catholicae religionis leta incrementa; quoniam divino cultui templa dicata, paulo ante infidelium neglectu cadentia, stabili reparatione fundantur, clerici patria bonisque privati, benigna largitate revocantur; statimque non tantum restituta, verum sancti viri plurimis adaucta muneribus substantia locupletantur, et tota per has partes tali sub principe . . . congaudet aecclesia.

XIV.

*[Et audientes hanc famam de sancti principis largitate multi confluebant ex Bavaria et ex Francia et ex Suevia, et ex ceteris provinciis adveniebant portantes ei reliquias et libros varios, quae ipse auro suo et argento et vestimentis pretiosis et crusinis emebat, et fidem rectam per totam regionem christianam restituit . . .].***)*

XV.

[Tunc] frater eius Bolezlav aetate minor, mentis perversitate et actuum qualitate execrandus, diabolico tactu instinctus, furoris nequitia contra virum dei saevienter armatus, regni fraterna manu rapiendi cupidus, cum *[nefariis viris diabolis ei mortem per scelus inferre volebat]*. Sed divinitus praedestinacione rem, postmodum tamen futuram tum *[de se veraciter patefactam comperit sanctus. Eodem tempore]* vir deo carus voto *[proposito cogitavit in corde suo templum aedificare deo et victorioso athletae et martyri eius Vito. Et missis*

---

*) Cfr. in M. S. Monac., Mon. Germ. Hist. S. S. IV, p. 218, n. w); FRB I, p. 156, n. 2, in fine cap. XIII leg. Gumpoldi additamentum, sumptum e leg. Cresc. fide (cfr. FRB I, 185), ubi etiam legitur: . . . Poterat enim (Venceslaus) imitator fore psalmistae, qui in spiritu dixit: Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditacio mea est (Ps. 118, 99) . . .; Ut annuntietur (ed. A. Podlaha, p. 5): . . . versiculum in eo *impletum* affirmabant, quo dicitur: Super senes etc.

**) Cfr. I. leg. veteroslavicam de S. Venc. (p. 14), Christianum (WLL, 104); utraque tamen Vita mentionem facit etiam de revocatione matris; Ut annuntietur (ed. Podlaha, p. 11) prouti haec Vita Nikolskiana non meminit eiusdem revocationis.

***) Cfr. in M. S. Monac., Mon. Germ. Hist. S. S. IV, p. 218 n. w); FRB I, p. 156, n. 2, et ib. (Cresc. fide), p. 185: In tempore autem illo multi sacerdotes de provincia Bavariorum et de Svevia audientes famam de eo confluebant cum reliquiis sanctorum et libris ad eum. Quibus omnibus habunde aurum et argentum, crusinas et mancipia, atque vestimenta hilariter, prout unicuique opus erat, praestabat. Hi quoque omnes magistri mirabantur in doctrina eius.

*ad episcopum Ratisbonensem nuntiis dixit: Pater meus aedificavit templum sancto Georgio, ego autem cum tua licentia opto condere ecclesiam sancto Vito martyri Christi. Quibus auditis episcopus Tuton, expansis manibus suis in coelum ad deum, gratias agens Christo dixit: Ite et dicite filio meo felici Venceslao: Sicuti animo cogitasti, ita iam ecclesia tua constat ante deum in coelis constructa.]**)

XVI.

*[Quo responso episcopi audito Venceslaus constitutis opificibus ipse coepit portare in humeris suis calcem et manibus suis fundamentum posuit et finivit.]***) Invitato iam dicto episcopo in honorem sancti Viti ... consecratur; ibidemque plurima *[miracula et signa fiebant usque ad hodiernam diem, diabolo vero multa damna. Ipse vero sanctus voluit ire Romam ad sanctum apostolum Petrum, tradito principatu fratri suo, ibique mundo renuntiare, sed propter ecclesiam hanc, quia nondum ad finem perducta erat, idcirco moram faciebat. Sed sicut qui magno aestu fenum demetit sititque aquam, ita et sanctus desiderabat martyrium et sanguinis effusionem, sed non de manu fratris sui.]****) Sed *[dei]* largissimi remuneratoris providentia *[et meritorum fidelium recompensatoris, convenienter hanc ei dedit mercedem in sua patria, quam in alienis terris expetiverat. Neque hoc eius facinus possumus silentio praeterire, insigne mortalibus Deique angelis iucundum ac timentibus Deum admirandum nec unquam inter homines auditum, quod pectora sancti saxis duriora portabant in corde. Coactus enim aliquando a fratre suo et a principibus suis, filiorum procreandorum causa, cum muliere concubuit, et ex ea procreavit filium Izbrjaslav nomine. Et dixit ad eam: Ecce iam multum peccavimus et iniquitatem fecimus, iam ab hac re desistamus, germine secundum naturam humanam suscepto. Nos duo inter nos: tu me fratris loco habe, et ego te loco sororis. Cui sermoni illa cum assensisset et coram Deo ipso eam suscepisset, aliquando peccavit cum dilecto servo eius. Quod sanctus ipse cum vidisset, dixit: Cur mentita es coram Deo? Tibi licuit nubere aut non nubere. Sed ne ausi sitis cuiquam hoc proferre, donec ego de hac re mecum considerabo. Et facto convivio magno, nullo sciente consilium hoc, nuptum eam dedit sororem faciens eidem].*

XVII.

[Frater autem eius natu minor Boleslav iam nominatus, cum comperisset eum Romam proficisci velle, coepit multa mala contra eum occulte moliri multasque insidias parare. Consilia in domibus eorum inibat deliberationes habens cum pravis consiliariis in virum sanctum. Quorum cuncta consilia non latuere sanctum, sed tacitus rei huius exitum spectabat.] †)

XVIII.

[Alio autem tempore convocatis consiliariis suis frater eius: Perpendite, inquit, quomodo eum interficiamus. Qui ei haec responderunt: Nequaquam eum aliter potes interficere, degens sub eius potestate, sed roga eum, ut veniat domum tuam in civitatem Boleslav, et hic eum potes interficere, vocans ad se. Qui precibus veniam impetrans a fratre cum consiliariis suis, convivium magnum splendidum paravit in memoriam, ut aiebat, sanctorum Cosmae et Damiani, et missis nuntiis ad fratrem suum dixit: Frater, sollemne

*) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Eo namque tempore cogitavit templum aedificare domino, et per nuncios sciscitavit urbis Radesbonae episcopum religiosum, nomine Tutum, dicens: pater meus aedificavit templum domino deo, ego autem cum tua licentia similiter opto condere ecclesiam domino deo in honorem sancti Viti martyris Christi. Episcopus autem Tutus expandit manus suas cum gratiarum actione ad dominum ovans et dicens: haec narrate filio meo felici Vendezlavo dicentes: iam ecclesia tua constat ante dominum deum venustissime constructa.

**) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Cumque narrassent secundum iussionem episcopi, valde gavisus fuit, et convocatis omnibus deo opitulante ipse incipiens miro ordine fundavit ecclesiam in nomine sancti Viti.

***) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Ipse vero sciebat, et sicut homo in aestu diei foenilem metens sitiet aquam, ita ipse procul dubio desiderabat martyrium percipere; sed non de manu fratris sui ... In tempore autem illo voluit ire Romam, ut papa eum indueret vestibus monasticis, et pro dei amore relinquere voluit principatum, e dare illud fratri suo; sed non potuit propter ecclesiam praenominatam, quia nondum perfecta esset.

†) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Tunc autem frater eius iunior et peior nomine Bolezlaus diabolica fraude deceptus, cum impiis malignum inierunt consilium contra praedictum virum beatum, ut eum perderent. Ipse vero scieba ...

*magnum in memoriam sanctorum paravi. Itaque rogo maiestatem tuam, ne deneges venire ad nos. Sanctus vero nuntio eius respondit: Sollemne fratris sollemne dei est, et ego me ad nutum eius praeparabo. Quae omnia eorum flagitia et consilia sanctum non fugerunt, sed omnia novit. Statimque se armis ornans cum delectis suis, conscenso equo coepit ludere, currens coram eis in aula sua et dicens ad eos: Nonne egomet cum vobis Bohemis (= Čechi) equo insidens reperire possem adversarios nostros? Sed nolo. Quibus dictis, ad fratrem profectus est. Frater autem eius cum omnibus officiis et honoribus ei obviam progressus est summa cum lenitate.]**) Cuius mansuetudini quamvis falsae deo dignus Vencezlaus multum congaudens, *[cum inter se laeti exosculati essent]* atque consertis invicem manibus, domum gaudio introeunt. Epulis discumbunt. Vinoque post longum quibusdam ... saturatis, fraus conflata *[non potuit celari a molientibus sancti viri necem]*. Qui malivoli, mucronibus veste iam tectis, ter surgentes, terque iterum quasi quodammodo lassi sedibus se inclinantes, viribus saltim et audatia omnino emolliti, eo quod nondum divinitus iussa venerit passionis hora, inlaesum eum dimiserunt. Huius rei ipse haud inscius, periculo non pavidus, divini tutaminis securitate animatus, quamvis cuiusdam clientuli *[fratris sui]* in aurem susurrantis cautela, quomodo contra eum moliti fuerint, praestrueretur, sed eo tamen non motus, fratrem ceterosque considentes exhilarari, quasi hospitis grata vice, amabiliter rogavit. Et paulo post amota mensa surgit, impletaque vino patera, modestae salutacionis dicto, omnes dulciter huiusmodi alloquitur: Salutet vos salus omnium Christus! Calicem, quem manu teneo, in sancti archangeli *[nomen]***) ebibere, unumquemque nostrum ne pigeat, *[ad cuius festivum diem commemorandum cras nobis ieiunium incidit]*, hoc amore spiritalitatis eius altitudinem ... venerantes, ut quacumque hora lex naturae ad extrema nos deduxerit, *[in paradisum aeternum dignetur nos in pace suscipere. Amen]*. Statimque post verbum laetus ebibit, singillatim omnibus eodem amore singulos scyphos ebibendos blandissimo propinat osculo. Intrepidus autem *[in cubile suum dormitum abiit]*.

XIX.

Noctis autem sequentis cursu, orationum ac elemosinarum curiosissima desudans instantia, futurae conscius mortis, pro Christo *[ultro]****) pati devotus pernoctavit. *[Frater tamen eius dixit ad suos: Non possumus eum ullo modo interficere, cum comites eius sint cum eo sobrii, sed scimus consuetudinem eius hanc, quod ut primum sonum campanae templi audierit, solus thoro prosiliet et in templum curret, neminem exspectans. Dicamus ergo sacerdoti, ut maturius campanam pulset. Quod et factum est ita. Audito namque signaculo campanae sanctus vir]* non segnis thoro, ut iam est solitus, prosiliens, aecclesiamque properando ingressus, cantum nocturnalem laudesque matutinales modesta intentans auscultacione, post plurimas oraciones domum lassis membris aliquantum sommo reficiendis divertitur. Rubente iam primum aurora, execrabili memoria scribendus Bolezlaus, viri sancti germanus, ... specu quo latuit, more lupino, cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit, ipse cum aliquot sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus, et mucrone succinctus, ... media via obvius restitit. Quem sanctus ipse mitissima inter salutando benignitate ita alloquitur: Ave, frater dilecte! grates immensae dilectioni tuae a nobis sint relatae, quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iucunde (*var.* abunde) ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allocutioni, sed extracto cicius ense, in sancti capitis verticem, ut fortius valet, percutiens ait: Melius hodie tibi praeparavero convivium! Sed ferro resiliente et nec vulneris tandem signum annotante, geminatur ictus. Quo nihilo magis laedente, tercio ferire cum velit, ... ensis manu territi *[servi diaboli]* excidit. Quem *[ensem]* statim

*) Cfr. apud Laurentium (FRB I, 175—176): Quibus (proceribus) ille (Boleslaus): Quomodo, inquit, uti consulitis, eum interficere possumus, cum ille in munitissima, ut nostis, degens urbe totius regni gubernacula possideat: nos vero pauciores numero existentes, tantae potestatis prorsus impares iudicemur? Tunc illi: ecce, aiunt, sanctorum imminet festivitas martyrum, Cosmae scilicet ac Damiani, quibus annuum solitus es praebere obsequium. Fucato itaque utens consilio regem suppliciter adire ne pigriteris ... Initis igitur talibus iniquitatis consiliis aliquo elaventi tempore idem execrandae germanus memoriae regiam adiit urbem ... Rex tantum sui dignetur servi postulationem audire fratrisque sui non dedignetur tecta subire (— dicit Boleslaus ad Venceslaum —), sanctorum quippe imminent sollemnia martyrum, Cosmae videlicet et Damiani, quos annuatim solitus sum debito recolere festo ... Cumque a sagacioribus quibusdam notae sibi ex parte insidiae fierent, ille (= Venceslaus) continuo tale dedit responsum: ... militari stipati manu studeamus adimplere pollicita muniaque solemnia tantis exhibeamus martyribus.

**) G: in sancti archangeli Michaelis amorem; cfr. Cresc. fide (FRB I, 187): in nomine beati arch. Michaelis; similiter Christianus (WLL, 112).

***) G: habet *iura!*

sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis *[capillos eius prehendens]* *) verticem . . . librans: Videsne, inquit, *[frater meus]*? Verti in te posset tuae crudelitatis exitium. En, unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusor? Sed nolo, de manu mea ultimo examine sanguis, o frater, tuus quaeratur in me. Recipe gladium, *[tibique]* supplicium; quae sunt agenda ne differas in longum *[eosque voca, qui te docuerunt, nec ipse in fratris sanguine peccaveris]*. Resumpto iterum frater impius ferro, altum quasi vinci metuens clamat, in auxilium sui socios vocat *[dicens: O coniurati, qui me docuistis, mihi non subvenietis?]*, **) se quasi coactum et a fratris impetu prius laesum repugnare simulat. Mox socii magno clamore vocati accurrunt, causam quasi sceleris inscii de tumultu quaerunt, domini sui fervidam sentiunt iram. Eoque iam tunc sceleris auctore quarta vice sacrum caput per ictum saltim confringente, omnes simul armis irruunt, certatim membra lanceis gladiisque perfodiunt, *[et tamquam a lupis discerptum (corpus)]* humi prosternitur semivivum. Crebrescunt iterum iterumque saevae gladiorum percussiones; sanguis innocuus effunditur, corpus labe vacuum minutatim quasi a canibus laceratur. Anima sacratissima carnei clausura domicilii sub tot vulnerum exuta tormentis, nobili triumpho angelicis subvecta manibus, summi remuneratoris aspectum gaudio visura, et inter gloriosos martirum ordines per aevum consessura, sub 4 Kalendarum Octobrium perpetuo laetantia regni coelestis ingreditur consortia.

XX.

Sacrum autem corpus credulorum pauci, qui aderant, venerabiliter sarcofago includentes, celebrato a clericis funebri obsequio, extra aecclesiam, certaminis loco vicinam, condiderunt. Succedente post hinc in regnum nimiae peruersitatis duce Bolezlao, saevitiaque eius in catervas fidelium furente, non multo post beati viri necem *[mittens Pragam interfecit omnes eius amicos et clericos et servos eius intercipiens omnes percussit et liberos eorum in flumen proiecit]*. ***)

XXI.

Peracta fortissimi dei athletae venerabili passione, ministri quidam sanguinem, qui per tabulas aecclesiae ipsa martirii hora aspersus apparet, iussi aqua lavantes, penitus absterserunt. Posteraque die illuc venientes, non minus quam cum primum parieti adhaesit cruorem ipsum eodem loco dilatatum conspiciunt. Non parum ipsi hoc viso territi, aqua iterum allata, multo studiosius abluere decertant. Crastino autem probandi causa, si etiam adhuc frustrati sint, redeuntes, non minus tinctum sanguine parietem, quamvis ter ablutus videatur, agnoscunt. Quibus multum super hoc mirantibus, eoque abluendi labore post inde cessantibus, usque hodie sanguinis eiusdem intinctione paries ipse pro signo venerando nitescit.

XXII.

Ut veracium saepe nobis relatu patefactum est, post constantissimi triumphum athletae *[Christi]* omnes sanguinis effusores . . . superno incussi furore, aut demonum potestate rapti inter homines postea non comparuerunt, aut versa *[humana]* natura, canum latratu vice loquendi utentes, dentium stridore morsus imitantur caninos, aut misera corporum ariditate siccati *[vitam suam male finierunt]*, necnon *[alii]* auditus *[et loquendi facultate]* . . . privacione, vitam . . . odiosam *[omnibus proximis suis male]* finierunt. *[Sed et ipse frater eius, sicut narrant multi antiquiores, saepe a daemonibus oppressus, et manibus virorum suorum et famulorum suorum detentus, cum animum recepisset, ait: Haec vos mihi fecistis, quia vobis obsequens aureum caput eius apprehendi, et hoc in me apparet. Attamen hi omnes, sicuti diximus, priores quam princeps eorum, vitam suam male finierunt]*.

XXIII.

Quiescente ibidem, *[ubi necatum est]*, per trium spacia annorum venerando corpore, fidelibus quibusdam nocte visum est, ut, deo rem insinuante *[corpus sancti]* ad aecclesiam sancti Viti martiris, quam ipse iam construxerat, religiosiore condendum sepultura transferri debeat. Qui somno emersi viso credentes, *[sed revera]*

*) Cfr. Ut annuntietur, Úvod p. 10.

**) Cfr. Cresc. fide (FRBI, 187): eia, ubi estis? adiuvate me; Christianus (WLL, 114): Mei inquit ubi estis? Domino vestro quam pessime succurritis . . .

***) Cfr. Christianum (WLL, 115): . . . civitatem Pragensem adeunt et omnes amicos eius . . . morte perimunt et infantes eorum vivos in profundo fluvii Wltavie dimerserunt; etiam in I. leg. veterosl. (p. 15), et in bohemica recensione Cresc. fide (WLL, 36 n. 2).

principis tyrannidem metuentes *[tacuerunt. Iterum atque iterum eadem visione apparente et nimis horribiliter eos perterrente, non potuerunt dissimulare, sed narraverunt principi, quae sibi fuerant ostensa.*) Qui tamquam e gravi somno expergefactus, nec tamen timore dei perterritus, sed homines veritus, praecepit sacerdotibus, ut irent nocte et corpus sancti inscientibus cunctis afferrent. Profecti igitur ad locum sanctum cum orationibus, venerabile corpus martyris in arca super plaustrum posuerunt eademque via, qua venerant, redierunt, volentes mandatum principis noctu exsequi. Cumque pervenissent ad rivulum quendam, cui vocabulum Rokytnice,**) tam vehementi a deo facta inundatione rivi, ut et pontem dissiparet et ligna abriperet, stabant ex adverso circumspicientes, ubi ligna ad ratem construendam reperirent. Et non invenientes deliberabant]*, quid facerent. Dum in hac versantur angustia *[et cura]*, subito erectis obtutibus, *[miraculum viderunt]* dei praesente virtute, *[equos cum plaustro altera stantes ripa nec una quidem aquae gutta conspersos.***) Verba mira similia iis, quae de Petro apostolo: Petrus super mare ambulavit iussus a Deo, corpus vero sancti in momento temporis translatum est. Quis de hoc meditatur, quonam modo sit translatum? Nonne divina virtus transtulit?]* Quo miraculo ipsi aliquantum haesitantes, transnatato supra caballos rivulo *[secuti sanctum corpus]* ad locum praedestinatum citius applicant, aecclesiam . . . deum laudando introeunt *[nocte clam iubente fratre eius, sed divina virtute collustrati, omnibus hominibus videntibus et glorificantibus Deum]*. Foribusque diligentius obseratis precibusque sinceriter effusis, sarcofagum aperiunt *[candelisque accensis intuebantur]*.†) Et ecce corpus carnea adhuc mole integrum et per cuncta vulnera sanum, . . . nisi solum vulnus fraterno ense factum, quod se dehiscens sanguine visum est *[tepido]* madere. *[Laudabile viri dei meritum, et iure stupendum preconium, idem meruisse beatum Wencezlaum, quod sicuti quondam propheta Jonas promeruit, qui absorptus a ceto post tres dies sanus in aridam evomitus est: ita et huius corpus, quod magis mirandum, non putridum nec corruptum, sed sanatis vulneribus tribus annis post iussu divino terra restituit]*.††) Incluso iterum *[corpore sancti]* sub ipso altaris aditu *[in meridie]*, comitante fidelium turba, interque sonantibus clericorum ymnis, preciosum corpus celebri memoria venerandum condiderunt. Ibi vero divina saepius corruscante omnipotentia, innumerabilibus miraculorum signis felix exultatio *[omnibus]* fidelibus *[fit]* terrorque incredulis, tanti viri meritis, frequentissime clarescit. Cuius autem translationis tempus *[indictione quarta]* sub 4. Non. Marcii *[cum dormitione eius redeuntibus annis celebratur]*. De virtutibus autem, quae pietas divina, per meritorum eius orbi clarescentem gloriam *[sancti]* post *[quae usque adhuc operantur]*,†††) sermonis nostri transcursu curiosa interseratur mentio, condignum videtur.

XXIV.

Quidam crimine iudiciario capti, palatium sub vinculis ingressi, principis iussu carceri includuntur, tenatioribus infra ligaminibus per manus ac pedes sub crudeli custodia implicantur. Qui media nocte, ut erat necesse, pervigiles, strictura compedum et manicarum miserabiliter contriti gemitu amaro corda pulsantes, in huiusmodi verba orationis . . . omnes simul flendo proruperunt: O summe gementium consolator deus, coeli terraeque mirabilis creator, aspice nos mortis iuri destinatos, et per suffragia dilecti tui Wencezlai *[martyris]*, qui semper iam in mundo vivus, miseris . . . benignus exstitit defensor, ab *[hac]* instanti damnatione educere nos miserrimos dignare. Facta oracione, media pars carceris, qua custodes stantes vigilabant, . . . obnubilatur, extinctisque intus . . . vigilum lucernis, cetera pars, qua vincti iacent, quasi sole clarissimo serenatur. Et ecce, vox repentina, coelitus . . . emissa, vinctis in aures tonat: *[Surgentes exite hinc]*.*) Qui ergo tam pavore quam

*) Cfr. Ut annuntietur, II. recensio (ed. Podlaha, p. 45): que reuelacio cum tempore aliquanto propter metum impiissimi Bolesslai a fidelibus fuisset cela a, tandem ex assiduitate nimia amplius latere non valens, in medium est prolata . . .

**) Cfr. Christianum (WLL, 117): ad rivulum quemdam, cui vocabulum Rokytnycze est —.

***) G: plaustrum altera stat ripa, undique secus aquae humiditate intactum.

†) Cfr. Christianum (WLL, 117): Tunc quoque accenso lumine intuentes . . .

††) Cfr. sermonem „Licet plura", WLL, 385: O laudabile viri dei meritum, et o iure stupendum preconium, idem meruisse beatum Wenceslaum, quod quondam propheta Jonas immensi ceti conclusus alvo promeruit. Quem uti more insolito, sed et alias inaudito absorptum enormis piscis sanum evomuit: ita huius corpus et incorruptum et obductis cicatricibus iussu divino terra restituit.

†††) G habet: dignata est operari; cfr. Cresc. fide (FRB I, 188): et sepelierunt iuxta altare, ubi opitulante domino per intercessionem eius multa operantur mirabilia usque in praesentem diem.

*) G: ut surgant, indixit —.

laeticia stupefacti, membra silenter movent. Statimque vincula in partes disrupta decidunt, manus solvuntur ac pedes, apertoque . . . carceris hostio, laeti exiliunt. Ita dei nutu expediti laudes Christo sanctoque eius martiri Vencezlao inter populos referunt . . .

XXV.

Inter quos gentilis quidam, baptismi gratia nondum mundatus, cum se iam per beati merita Vencezlai morte liberatum senserit, ad fidem catholicam . . . convertitur, salubri lavacro *[baptismi]* purgatur, firmataque fide, ac dei . . . amore, natum unicum, quam aeque propria vita dilexit, in clericatus officium dei servitio ad beati martiris aecclesiam se daturum promisit. Hoc postmodum impleto, credens ipse deoque serviens *[cum multos annos vixisset, requievit in Domino]*.

XXVI.

Huic *[miraculo]* quid aliud non minus succedit miraculum. Iuvenculum quendam cubicularium, . . .*) ceteris fideliorem servulis eiusque secretis aptiorem, vir sanctus iam saeculo vivens admodum amavit; cuius etiam superius meminit scriptum. Qui carissimo privatus domino, lamenta tristis per *[omnes]* dies frequentavit, et non minus plura factorum eius exempla, quorum ipse conscius est, inter multos laudando dilatavit . . Dux vesanus . . . rapidissima succensus ira, suspendio . . eum interire iubet. Suspensus namque, ut vera bonorum testantur dicta, post biennium non aliter quam viva et sana solent hominum capita, florenti canicie per pilos *[corporeos et ungues]* crescere atque candescere visus est. *[Et aquila ad custodiendum corpus eius super eo sedens visa est, a Deo missa omnibus diebus, dum pendebat, ne volucres eum attrectarent. Sed et lignum aridum, in quo suspensus est, frondescere coepit ramosque protulit]*.

XXVII.

Interea captus quidam severa iudicis sententia, in similem carceralis custodiae poenam, altera die perimendus intruditur et . . . multo strictius vincitur. Qui etiam amarissime flendo sanctum dei Vencezlaum intimis ad sui auxilium precibus vocavit dicens: Sancte dei martyr, si tantum, ut homines dicunt, apud altissimum deum obtinere vales, interveni pro me morituro, ut tuis liberatus meritis, ad criminum purganda commissa miser ego praesente aliquantulum diutius vita subsistam. Statimque, ut oratum est, ruptis quam fortiter vinculis, dei gratia nesciis custodibus carcere est exsolutus; sed extra astantibus *[quibusdam]* paganis iterum captus, nimium constringitur, . . . priorem repetit oracionem; ac mansuefactis gentilium cordibus, sponte eum solvunt ac dimittunt. At ita denuo liberatus, laudes deo et beato duci per terras *[omnes]* eundo magnificavit.

XXVIII.

Mansisse fertur eadem civitate, qua sanctum requiescit corpus, mulier quaedam visu orbata, manuum recurva inflexione ab ipso iam ortu contracta . . . Quae . . . die festivo, aecclesiam sancti Viti martiris ingressa et ante sepulcrum beati Vencezlavi, quo desideravit ducta, orans prostrata, tamdiu precibus lugendo perseverat, quoad cunctis cernentibus sancti viri *[sanatione]* visu inluminatur et manuum salva restitucione *[domum, suam revertit]*.

XXIX.

Postea quoque captus quidam ab his, quibus aliquantum pecuniae sub accomodacionis pacto debuit, diuque sub vinculorum districtione, quo debitum solvat, contritus est. Sed ceteris inminentibus negociis, aliquo per urbem ipsi vagantes, vinctum interim eum inter viam publicam et aecclesiam deforis sub custodia iacentem dimiserunt. Ille media versatus angustia, manus contra portam aecclesiae levavit, hoc modo precatus: O dux mitissime martirque sanctissime, cum iam multos ab impiorum manibus sanctitas tua ad magnum deum intercedendo eripuerit, exoro miser, ne me obliviscaris ligatum, sed . . . pietate hinc me facias exsolutum. Praesente cicius dei clementia, beati martiris precibus quasi ferrea acie concisa, subito dissociantur vincula, ipseque dei templum grates rependendo ingressus, prolatisque ad deum et sanctos martires orationibus, liber domum remeavit.

*) G: nomine Podhiven; cfr. Pekař, WLL, 432.

XXX.

Francorum igitur provincia vir quidam pedum incessu ab ipsa iam infantia carens, et viciata natura non gressibilis, sed reptilis per terram se contrahendo incedens, nocte quadam per soporem visione intremuit, quoniam mirae pulchritudinis vir, albis indutus, lectulo assistens, claudum excitat, ac salutem monstrat dicens: Quoquo modo valeas, o pauper, surge, ac Pragam, Boemiae civitatem *[nuncupatam]*, quamvis omni data pro vehiculo, quo feraris, substantia, proficiscere, eoque perventus, aecclesiam sancti Viti martyris, qua sanctum Vencezlavi martiris corpus requiescit, ingreditor; factaque oracione ibidem, gressus . . . recipies sanitatem. Qui somno emersus, iussa neglegens somni, se delusum credens, iter impositum omnino differt. Nocte autem insecuta cubili . . . quiescens, eundem tantae claritatis seniorem lectulo iterum cernit adstantem, qui eum hoc modo redarguens ait: Pauper amande, somno excitare, visionis huius verum agnosce praesagium, *[quo tibi misero corpus tuum sanabitur]*. Cur iter ad propriam salutem nuper mea tibi indictum visione distulisti? Qua increpationis asperitate claudus evigilans pulso auditus dubio, veritatis non inscius respondit: Proficisci non moror, o pie ac venerabilis senior! Factoque mane, paratur quantocius vehiculum; ac data mercatoribus per eandem viam tendentibus . . . mercede, festino eorum ductu ad iam destinatum pervenit locum, et iuxta priorem . . . monitionem sancti Viti martiris aecclesiae . . . infertur. Solo ante aram prostratus, intime deum sanctosque precatur. Non diutius morante virtutis divinae subsidio, sed per miranda beati Vencezlavi martiris merita, pedum nervi prius contracti quasi fragore extenduntur, bases et plantae consolidantur. Surgit dei gratia sanus, . . . sine alicuius sustentaculo egressus, patriam *[suam revisit glorificando deum, ac praedicando sanctitatem sancti Venceslai per universam regionem Francorum. Et multa alia signa, quae usque ad hodiernam diem fiunt apud sanctum martyrem, quae Deus operatur secundum gratiam suam. Cui gloria et imperium cum Filio et Spiritu sancto nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.]*

V.

KANON KE CTI SV. VÁCLAVA.

Srov. *V. Jagić*, Служебныя минеи за Сентябрь, Октябрь и Ноябрь въ церковно-славянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ 1095—1097 г. (Памятники древне-русск. языка, Томъ I, Спб., 1886); стр. 0213—0222.

V obojí církvi, východní i západní, brzo vešlo v obyčej, při církevních modlitbách (hodinkách) kromě čtení, žalmů a kantik vzatých z Písma užívat umělých skládání lyrických, jimiž opěvovali památné dni v roce a oslavovali činy svatých. Tak vznikly rozmanité hymny a písně, které byly časem pojaty do sbírky řečené na východě „Mineje" (τὰ Μηναῖα); sbírka ta se shoduje asi s tím, čemu se říká „Proprium sanctorum" v breviáři církve západní. To obsahuje služby (officia, ἀκολουθίας) ke cti svatých pořádkem dní v měsíci, odkud i jméno Μηναῖον.

Hlavní částí těchto zpěvů jest *„kanon"* (κανών), t. j. vlastně soustava písní neboli ód (ᾠδή), obyčejně osmi nebo devíti, které se zpívaly jistým nápěvem, složeným v určité tonině (tonus, ἦχος, гласъ). V čele jednotlivých písní kanonu je známá píseň *„irmos"* (εἱρμός), ne celá, naznačená jen několika začátečními slovy, která udává nápěv, podle něhož se zpívaly písně v kanonu.* Nám by bylo jasnější, kdyby místo slova *„irmos"* tam bylo: „Zpívá se jako . . .". Nyní následují jednotlivé verše (στίχος), v každé písni tři nebo více; poslední z nich opěvuje Pannu Marii, odtud jméno богородиченъ (θεοτοκίον), v rukopisech obyčejně označený začátečním písmenem Б nebo Θ. Kanon předcházejí a po něm následují, někdy také jej přerývají, stichiry (τὰ στιχηρά), t. j. verše s rozmanitými názvy. Běžnější jména stichir jsou: *kafismy* (τὰ καθίσματα) neboli *sědalny* (zkráceně сѣ҃), *kondaky* (τὰ κοντάκια), *ikosy* (ὁ οἶκος) a pod. Ty, které mají vlastní nápěv, jmenují se *samoglasny* (αὐτόμηλα), stichiry s nápěvy společnými zovou se *podobny* (ὅμοια). Toto bylo nutno předeslat, abychom rozuměli některým slovům a názvům, které se čtou v kanoně o sv. Václavu.

Staroslov. překlad služebných Minejí byl pořízen někdy koncem X. nebo počátkem XI. století u jižních Slovanů v Bulharsku, snad na Athosu; odtud se brzy dostal na Rus. Proto se srovnává starší redakce ruských Minejí se starým překladem v rukopisech původu bulharského. Mladší redakce z konce XIV. století vyznačuje se změnami nejen v překladě, ale i v obřadu; stará redakce se držela typiku studijského, pozdější pak typiku jerusalemského.

Obecně se má za to, že kanon ke cti sv. Václava, složený podle původní staroslověnské legendy svatováclavské, byl sestaven a vložen do Minejí již v Bulharsku někdy koncем X. století. Tomu nasvědčují některé narážky v textu** a některé bulharismy.*** Ovšem my

*) Dnes se zpívá obyčejně jen *irmos*, a ódy neboli písně se toliko recitují.

**) „Днсь англи съ чл҃вкы радоують сѧ"; Тѣло твое стое блжне приимъ Прагъ днес."

***) Prof. Vondrák upozorňuje, že se tu Praha jmenuje Прагъ, jako u Jihoslovanů (viz úvod v jeho Chrestomatii, 169); také litera ѹ (sic) by tomu spíše nasvědčovala.

známe kanon jen z přepisu v Minejích ruských, takže mohl být ráz jazyka po mnohé stránce setřen. Prof. Serebrjanskij* upozorňuje na okolnost, že se kanon o sv. Václavu nečte ve všech rukopisech ruských Minejí, a soudí z toho, že není jisté, že by sem byl přišel již s bulharským překladem Minejí. Zmínky zasluhuje, že se jméno sv. Václava nečte v měsjaceslovu kodexu Assemanova, který pochází právě z doby, do níž se klade původ kanonu.

V původním textě slovanských Minejí kanonu sv. Václava snad vůbec nebylo; do ruského textu mohl jej vložit někdo z jihoruských opisovačů legend. Jak vidíme, není tedy otázka o původu kanonu svatováclavského dosti jasná. Rovnoběžně s kanonem byly skládány i proložní legendy (zkrácené), vhodnější pro potřebu liturgickou než obsažnější legendy původní.

Kanon o sv. Václavu byl vydán několikrát:

1. od *J. J. Sreznevského*, Древнie памятники русск. письма и языка (X—XIV вв.), Дополненія, Спб., 1861—1863, 189—191; text rukopisu Sofijského soboru ze století XII.;

2. od *J. Koláře* v Pramenech dějin českých I, 136—139; neúplný text podle pergamenového rukopisu Synodální knihovny č. 159 (l. 242—247) s českým překladem;

3. od *V. Jagiće* (l. c.) podle rukopisu Synodální knihovny č. 294 s různočteními rukopisu Sofijského z XII. století (Служебная минея софійскаго собора въ Новгородѣ), který se chová v bývalé knihovně petrohradské Duchovní akademie. Český překlad tohoto textu pořídil prof. J. Vašica v měsíčníku „Na hlubinu“, III, 337; následující kondak, kterého není v rukopise Synodálním, doplnil Jagić z rukopisu Sofijského.

---

*) Srov. jeho úvod k „proložním“ legendám o sv. Václavu a sv. Lidmile.

Мца то въ кі.

прбнго отца нашего исповѣдника харитона. и стого мчнка вячеслава [1]

Měsíce toho (září) 28. den

svatého otce našeho vyznavače Charitona a svatého mučedníka Václava.

сѣд. вячесла. гла. д. по. скоро вари

Днь ангели съ члвкы радоують ся въкоупѣ обьщемъ [2] веселиемь. нбо и земля свѣтьло ликоует [3] въ памя ти, сте, и мы грѣшнии прилѣжьно ти въпиемъ· помоли ся к(ъ) влдцѣ [4] о насъ, избавити ны ѿ напасти [5] видимыхъ и не видимыхъ врагъ, чьтоущихъ пресвѣтьлоую ти память.

Sědalna o sv. Václavu, tón IV, Podoben: скоро вари.

Dnes andělé s lidmi se radují v společném veselí. Nebe i země jásavě plesají v památný tvůj den, svatý! I my hříšní prosebně k tobě voláme: Pros za nás u Pána, ať nás zbaví nástrah viditelných i neviditelných nepřátel, uctívající tvou přesvětlou památku.

кон.[6] гла. а. по. ликъ ангельскыи.

Съ ликы ангельскы престоя, блажене, наслажаеши ся бжьствьныя и неизреченьныя. доброты и ѿтждоу [7] благодѣтьныя дары почьрпъ чюдесъ вьсемъ притѣкающимъ вѣрою подъ твою стыню [8] истачаеши цельбамъ рование.

Kondak, tón I, Podoben: ликъ ангельскыи.

S kůry andělskými přebývaje, ó blahoslavený, kocháš se z nevýslovné boží dobroty, a načerpav odtud milostné dary zázraků, vyléváš na všechny, kdo se s vírou utíkají k tvé svatosti, milost uzdravování.

стх. вя. гла. и. по. о преславьное.

Трьсвѣтьлами заряжи пресвѣтьло оукрашенъ паче слнца,[9] соущимъ въ бѣдахъ въсия, вячеславе прѣдивьне, раздрѣшая

Stichera, tón VIII, Podoben: О преславьное.

Září třikrát jasnou jsa překrásně ozdoben, stiženým bědami nad slunce jsi se zastkvěl, předivný Václave, zprošťuje spoutané bez viny,

---

[1]) V rukopise Minejí z XII.—XIII. stol., chovaném v knihovně Typogr., synodální kanon sv. Václava není; v rukop. Sofijském (S.) celá jeho služba, sědalna i stichiry, se čtou za službou ke cti sv. Charitona. — [2]) обьщнимь S. — [3]) ȣ je na konci řádky. — [4]) владнце S. — [5]) ѿ вьсякоя напасти S. — [6]) Tento kondak je doplněn z S., v Minejích synod. XI. a XII. stol. ho není. — [7]) při ж končí řádka. — [8]) ы je předěláno z оу. — [9]) слнця соущинмъ въ бедахъ S.

съвѧзанъıꙗ бес правьды. и болѣзни всꙗкъı ѿгониши зовоущимъ вѣрьно тѧ на помощь и любъвью поющиимъ вьсечьстьноѥ ти оусъпениѥ.

a všeliké nemoci zaháníš od těch, kdo tě důvěrně volají o pomoc a s láskou opěvují tvou přeblaženou smrt.

Градѣте вьси вѣрьнии, памѧ҃т пречюдьноу доуховьно праздьноуимъ хва҃ слоужителѧ вѧчеслава дн҃ь. оставль бо земьно слоужительство тьлѣньно, нбсно црство приꙗлъ ѥсть и въ роуцѣ владчни престоую свою дшоу дн҃ь предалъ ѥсть, прославлꙗꙗ бга, оудивльшаго памѧть ѥго.

Pojďte všickni věřící, duchovně slavme dnes předivnou památku Kristova služebníka Václava; neboť, opustiv pomíjející službu pozemskou, přijal království nebeské a do rukou Páně odevzdal přesvatou duši svou dnes, oslavuje Boha, jenž tolik zvelebil jeho památku.

ино. по҃д. иже въ едомѣ раи.

Jiná stichera, Podoben: иже въ едомѣ раи.

Любъвию ведомъ вышьнаго зъваниꙗ въ црквь хвоу идѧше, прблжне оу неꙗже приꙗтъ вѣньць црскъıи [1] и нетьлѣньнъ [1] и не пре(и)доущь. имьже озари сꙗ ѧко слнце, западоу и сѣверьнимъ странамъ свѣтьлъı [2] зарѧ испоусти чюдесъ, поющиимъ памѧть ти прехвальноу, сте вѧчеславе, непобѣдимоу. [3]

Veden jsa láskou k nejvyššímu povolání, šel jsi, přeblahoslavený, do chrámu Kristova, u něhož jsi přijal korunu královskou, neporušitelnou a nehynoucí, kterouž jsi se zastkvěl jako slunce, na západě i v krajinách severních skvoucím jasem svých zázraků zalévaje ty, kdo opěvají tvou slavnou památku, svatý Václave, nepřemožený!

Пролитиѥмь пречтъıꙗ кръве ти, вѧчеславе прехвальне, црквь хвоу оукраси ꙗко црскою багрѧницею. ѥюже оукрашьши сꙗ, вьсѧ странъı събираѥть [4] на ликъ, пресвщноую ти памѧ҃т свѣтьло праздьновати и вѣрьно блгдтлю и творьцоу вьсѣхъ въпити· слава ти, хе, оудивльшмоу [5] памѧть стго си.

Prolitím své přečisté krve, Václave přeslavný, okrášlil jsi církev Kristovu jako královským nachem, jímžto jsouc okrášlena svolává všechny kraje na ples, aby skvěle slavily tvou přesvatou památku a důvěrně volaly k Dárci a Tvůrci všech: Sláva ti, Kriste, jenž jsi tak zvelebil svého světce.

ино. гла҃. д. по҃д. ꙗко добля въ.

Jiná stichera, tón IV, Podoben: ꙗко добля въ (моученицѣхъ).

Ꙗко велика помощьника соущимъ въ бѣдахъ, сънымъше сѧ вси, въсхвалимъ. ꙗко приꙗтъ даръ блгдти ѿ спса ха, бѣдьнъıꙗ

Jako velikého pomocníka těm, kdo jsou v bídách, chvalme všichni shromáždění; neboť přijal od Krista Spasitele dar milosti,

[1]) црьскъıи S.; v slově нетьлѣньнъ je ъ předěláno z о. — [2]) свѣтьлъı S.; v synodálních rukop. z XI. a XII. stol. je ъı v tomto slově předěláno z оı! — [3]) непобѣдиме S. — [4]) съзъıваѥть S. — [5]) оудивльшоумоу S.

избавлѧти и печальнъıꙗ оутѣшати и болѣзни всѧкъı ицѣлѧти зовоущимъ вѣрою на по|мощь и любъвию творѧщимъ пречюдьноѥ ѥго праздьньство.

ubohé zachraňovati, zarmoucené těšiti a hojiti všechny bolesti těch, kdo jej s důvěrou vzývají o pomoc a s láskou světí jeho divuplný svátek.

Кано҃н стго вѧчеслава. Kanon svatého Václava.

гла҃. ѕ. пѣ҃с. а ирмо҃с: ꙗко по соухоу.

Píseň I, tón VI, Irmos: ꙗко по соухоу…

Ликоуимъ [1] вѣрьнии радостьно, свѣтьлами доушами [2] въспоюще спса, на памѧ҃т пречюдьноу хва слоужителꙗ вѧчеслава дньсь.

Radostně plesejme, věřící, jasnou duší opěvujíce Spasitele, v dnešní předivnou památku Kristova sluhy Václava.

Влдчнемъ [3] стра҃смъ, славьне, оуподоби сꙗ, ꙗко агнѧ непорочьно, бес правьдъı оубиваѥмь, [4] тѣмь съ ликъı мчнкъ, бо҃блжне, нъıнѣ веселиши сѧ.

Mukám Páně, ó slavný, podobným jsi se stal, jako beránek nevinný, zabitý nespravedlivě; proto se nyní veselíš se sbory mučedníků.

Сьмьрьть [5] ходатаицоу жизни приимъ, вьсѧчьскъıимъ влдцѣ нъıнѣ въ славѣ престоиши· ѥꙗже и намъ оулоучити оумоли, сте, творѧщимъ ти памѧ҃т пречюдьноую.

Smrt, prostřednici života, přijav, u Vládce veškerenstva nyní přebýváš v slávě, které abychom došli i my, jižto slavíme tvou předivnou památku, vypros nám, ó svatý!

Кто исповѣсть твоꙗ чюдеса, славьне; ꙗже твориши въ мирѣ бещисла. въıноу бо вьсѣмъ вѣрьнъıимъ обило даѥши исцѣлениѥ. [6]

Kdo vypoví, ó slavný, tvé nesčíslné zázraky, které činíš na světě? Neboť dáváš ustavičně všem věřícím hojná uzdravování.

Въпадъша мꙗ въ разбоꙗ дшегоубьнъıми дѣлъı и съмьртию потоплена въздвигни, молю ти сꙗ, гже, сна си и бга за мене помоли [7] сꙗ.

B. Pozdvihni mne zákeřnými skutky upadlého mezi vrahy a tonoucího v smrti, prosím tě, Paní, oroduj za mne u svého Syna a Boha.

пѣ҃с. г. ирмо҃с. нѣсть ста ꙗко.

Píseň III, Irmos: нѣсть ста ꙗко…

Любъвию хвою присно раждизаѥмъ къ црквї [2] стѣи, идеже, преблажене, възираꙗ,

Láskou Kristovou k církvi svaté stále jsa rozněcován, v níž jsi, přeblahoslavený, hleděl

[1]) ликоуимъı S. — [2]) ѕ, ї na konci řádky. — [3]) влдчнамъ S. — [4]) оубиваѥмъ S. — [5]) съмьрти S. — [6]) ицѣлениꙗ S. — [7]) помолѧщи S.

ıако агньць незълобивъ неправьдьнаго ти оубиıениıа.[8]

Кръвию ти пресвѣтьлою цр҃кви твоıа оукрашьши сıа, свѣтьлы лоуча испоущаıеть чюдесъ, поющиимъ пам҃ѧ ти, достославьне.

Зарѧми троичьнами из млада просвѣщь сѧ и х҃оу наслѣдьникъ пр҃бне бы. егоже моли посълати миръ д҃шамъ нашимъ.

Б҃жию рожьствоу ти, чстаıа, вьсѧка соущьства чинъ приходить[9] чюдесъ. Б҃а бо пресоущьна[10] зачатъ въ чр҃ѣвѣ, и рожьши прибываеши присно дв҃оıо.

п҃ѣ. д҃. ıрмо, х҃съ мнѣ сила б҃ъ г҃ь.

Бл҃гдтьно из м(л)ада въ вѣрѣ чстѣ въспитѣнъ, чстыми си троуды любъвью вдцѣ послѣдова и надежею[11] ıего льстиваго врага посрамі.[12]

Свѣтьлостию сиıаıа, ст҃е вѧчеславе, грѣхы омраченъı[13] соуща просвѣти твоими (м)лтвми съ ликы (м)чнкъ имы дрьзновение за насъ молити сѧ.

Мечи съсѣкаıемъ, ст҃е, непобѣдиме[14] врага лоукаваго[15] мечьмь тьрпѣниıа съсѣклъ ıеси. тѣмь и вѣнь(чь)[16] приıатъ из-д-роукы вьседьржителıа.

Неизглаголанъı и непостижимы[17] твоıего, б҃це, бподобьно въ истиноу соуть рожьства[18] земьнымъ[19] и небесьнымъ присноде҃ваıа таинъı.

п҃ѣ. е҃. ıрмо б҃жиıемь свѣтъмь.

Твоими ст҃рами, прехвальне, неболѣзньноую жизнь въсприıатъ, ст҃е, вѧчеславе, стражоу-

vstříc, jako beránek nevinný, svému nespravedlivému zabití.

Skvoucí tvou krví ozdobený tvůj chrám vysílá jasné paprsky zázraků na ty, kdo opěvují tvou památku, chvályhodný!

Od mládí jsa osvícen jasem svaté Trojice, stal jsi se následovníkem Kristovým, blahoslavený, pros ho, ať pošle pokoj našim duším.

B. Div tvého božského porodu, ó čistá, přesahuje všecek přirozený řád; neboť Boha nadpřirozeně jsi počala, a zrodivši jej, zůstáváš vždy pannou.

Píseň IV, Irmos: Хсъ мнѣ сила Бъ Гь.

Blaze od malička v čisté víře jsa vychován, čistými svými pracemi s láskou jsi následoval Pána a nadějí v něho zahanbil jsi lstivého nepřítele.

Stkvěje se jasností, svatý Václave, hříchem zatemnělé osvěcuj svou přímluvou, maje přístup se zástupy mučedníků za nás orodovati.

Meči rozsekán, světče nepřemožený, zlého nepřítele mečem trpělivosti jsi přemohl; proto jsi přijal korunu z ruky Všemohoucího.

B. Vpravdě nevýslovná a nepostižná, jako Bůh, jsou, ó boží Rodičko, pozemšťanům i nebešťanům tvého porodu tajemství.

Píseň V, Irmos: Божиıемь свѣтъмь...

Za tvé utrpení, ó přeslavný, dostalo se ti života bezbolestného, svatý Václave, ukaž se

[8]) оубьıениıе S. — [9]) преходить S (ὑπερβαίνει); místo чюдесъ čekali bychom чюдо! — [10]) пресоущьно S. — [11]) надеждею S. — [12]) Konec řádky. — [13]) омрачена S. — [14]) непобѣдимо S. — [15]) вьселоукаваго S. — [16]) веньць S. — [17]) непостижимъıи твоемоу S. — [18]) рожьствоу S. — [19]) земьнъıимь S. —

щимъ вьсѣмъ ıави сѧ застоупление, на помощь вѣрьно тѧ зовоущиимъ.

Паче сл҃нца, бл҃жне, просвѣти сѣвера и оуга и запада пресвѣтьлами[1] зарѧми чюдесъ[2] ти. тѣмь насъ озари, ст҃е, пам҃ѧ праздьноующа ти.

Соущимъ въ бѣдахъ помощьникъ ты бы, нищимъ кърьмление, печальнымъ оутѣха. тѣмь и по съмьрьти, ст҃е, вьсѧ избавлıаıеши, вѣрьно тıа зовоущаıа на помощь.

ѳ. Б҃цоу тѧ ѿ д҃ша, вл҃дцце[3] мироу бл҃гаıа, исповѣдающаıа тѧ сп҃саи тѧ бо застоупление, непорочьна, имамъ соущоу въ истиноу б҃цоу.

п҃ѣ. ѕ. ıрмо житиискаго.

Житие ч҃сто пощениıемь сътѧзавъ, вѧчеславе придивьне,[4] и аггламъ соугражениинъ[5] ıави сıа. съ нимиже моли о съпасени д҃шь нашихъ.

Кнѧжие[6] земьное оставивъ врѣменьно и ц҃рско оукрашение приıатъ из десница вл҃дцьнѧ. тьлѣньныими вѣньчаıа,[7] ıако м8дръ, сътѧжа.

Приими похваление изъ оканьноу оустьноу, ст҃е, не могоуща похвалениıа ти достоина исплести · и моли милостиваго б҃а даровати намъ велию м҃лть.

ѳ Пчстаıа вл҃дчце, рожьшиıа[8] земьнымъ кръмьчию и г҃а, похотьмъ ми[9] злоютьно оустрои съмоущение, и тишиноу подажь ср҃дцоу моıемоу.

ochráncem všech strádajících, kteří tě důvěrně vzývají o pomoc.

Přeskvoucím jasem svých zázraků, ó blahoslavený, nad slunce jsi osvítil sever, jih i západ; nuže, světče, ozařuj i nás, kteří světíme tvoji památku!

V bídě jsoucích byl jsi pomocníkem, nuzných krmitelem, smutných útěchou; proto i po smrti všechny vysvobozuješ, svatý, kteří tě důvěrně vzývají o pomoc.

B. Spas, ó dobrotivá světa panovnice, nás, kteří tě Rodičkou boží z duše vyznáváme; neboť jsouc v pravdě boží Rodičkou, ó neposkvrněná, jsi naší záštitou.

Píseň VI, Irmos: житиискаго...

Postem si získav čistý život, Václave divuplný, stal jsi se spoluobčanem andělů; s nimi pros za spásu našich duší.

Opustiv dočasné knížetství pozemské, přijal jsi z pravice Vládcovy ozdobu královskou; pomíjejícími věčných moudrý jsi dostihl.

Přijmi, světče, pochvalu z ubohých rtů toho, jenž není s to důstojně tě chváliti, a pros milostivého Boha, ať nám udělí své veliké milosrdenství!

B. Přečistá Panovnice, která jsi zrodila Vůdce a Pána pozemšťanům, chtíčů mých ukroť kruté zmítání a srdci mému zjednej ztišení.

[1]) пресвѣтьлъıими S. — [2]) чюдѣсъ S. — [3]) вл҃дце S. — [4]) предивьне S. — [5]) соуграждании нъ S. — [6]) кънѧжие земьно S. — [7]) pravděpodobně omyl m. вѣчьнаıа; v S. пребоудоуща; násl. 8 na konci řádky. — [8]) V rukopise chybně рожьжиıа; земьномъ S. — [2]) v S. chybně похотьмь мъı. —

пѣ҃ з҃. ирм҃о хладодавицоу.

Ст(а)рꙑи зълодѣи [и] завидѣ ти ст҃ноумоу житию · наоуштаѥть на оубиѥниѥ ти безоу|мьнаго ти сънбора · тꙑ же ч҃стою съвѣстью немълъчьно [1] творьцоу си въпиꙗше · благословенъ б҃ъ оц҃ь.

Весело ликоуѥть прагъ дн҃ь, преславьнꙑи ти градъ, почитаꙗ памѧ҃ ти и чю(де)съ ти озарꙗꙗ свѣтьло, вьсѧ странꙑ съзꙑваѥть въпити · б҃ан.

Льстию прелоукаваго древле очьрьвлена [2] бꙑс҃ земля братооубииствьною роукою · нꙑнѣ же кръвью окропль [3] сꙗ, бл҃гоуханиꙗ жьрътвоу х҃ви приношаѥть,[4] въпиюще.[5] бл҃нъ.

б҃ Тобою намъ д҃вце, свѣтъ въсиꙗ тьмьнꙑимъ. тꙑ бо роди зижителꙗ вьсѣмъ и б҃а, ѿ негоже проси, пр҃чстаꙗ, присно посълати намъ вѣрьнꙑимъ [6] велию м҃лсть.

Píseň VII, Irmos: хладодавицоу…

Starý strůjce zla, závidě ti tvůj svatý život, nabádá zběsilou sebranku, aby tě zavraždila; a ty s čistým svědomím hlasitě jsi volal k svému Tvůrci: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

Vesele plesá dnes Praha, přeslavné město tvé, uctívajíc tvou památku a nádherně záříc tvými zázraky, všecky kraje svolává volati: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

Lstí zlostníkovou byla země kdysi rudě zbarvena rukou bratrovražednou, nyní krví zbrocená přináší Kristu oběť libovonnou volajíc: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

B. Tebou, ó Panno, vzešlo nám zatemnělým světlo, nebo Ty jsi zrodila Tvůrce všeho a Boha, u něhož, ó přečistá, ustavičně oroduj, aby nám věřícím seslal svou velikou milost!

пѣ҃ и҃. ирм҃о. ис пламене ст҃ꙑимъ.

В(е)селиꙗ [7] добротами, прѣславьне, паче с҃лнца въ земли Боемьсцѣ [8] бл҃гдтьнꙑими зарѧми съвꙑше [9] ос҃ꙗнъ, превъзношаꙗ [10] х҃а въ вѣ!

Тѣло твоѥ ст҃оѥ, бл҃жне, приимъ прагъ дн҃ь, | прехвальнъ [11] ти градъ и придивьнаꙗ [12] чюдеса мирови провъзвѣщаѥть, прѣвъзноша.

Кротостию оукрашенъ, придивьне,[13] и разоумьнь бл҃говѣриꙗ просвѣщь сꙗ, тр҃ци пристѣ(и) [14] ꙗви сꙗ въ истиноу проповѣдьникъ, превъз.

Píseň VIII, Irmos: ис пламене ст҃ꙑимъ…

V kráse veselí, ó přeslavný, zastkvěl jsi se nad slunce v zemi české záblesky milosti shůry, *vyvyšuje Krista na věky.*

Svaté tělo tvé, blahoslavený, přijavši dnes Praha, proslulé město tvé, zvěstuje světu tvé předivné zázraky, *vyvyšujíc Krista na věky.*

Tichostí jsa ozdoben, ó předivný, a zbožným poznáním osvícen, stal jsi se vpravdě hlasatelem přesvaté Trojice, *vyvyšuje Krista na věky.*

[1]) tak správně v S., v naš. rukop. нъмълъчьно. — [2]) нчьрвлена S. — [3]) окроплкши сѧ S. — [4]) приношаѥть S. [5]) поюще S. — [6]) tak správně v S., v naš. rukop. -мн. — [7]) е dodáno z S. — [8]) боемьсце S. [9]) въвꙑше S. — [10]) нашаꙗ S. — [11]) льнъи S. — [12]) предивьнаꙗ S. — [13]) предивьне S. — [14]) и dodáno z S., kde se čte: прест҃ен.

б҃ Оⷮ свѣта свѣтодавьца словесе зачатъ и неиздреченьно роди пресоущьнаго.[1] д҃хъ бо б҃ии, д҃вце, въ тѧ вьсели сꙗ. тѣмь тѧ поѥмъ, чиста, въ вѣкꙑ вьсꙗ.

пѣ҃. ѳ҃. ирм҃о. приїмъшиꙗ.

Вели [2] бл҃гдти съподоби сꙗ, славьне, и просвѣти вьсю вьселеноую, исцѣлениꙗ вьсѣмъ обило подаваꙗ.

Приимꙑ,[1] ст҃е, радость ан҃гльскоу и прѣстоꙗ зижителю своѥмоу, о насъ помоли сꙗ, тебе величающихъ.

Приимꙑ [3] нꙑнѣ бл҃женꙑи покои, не престаи молѧ сꙗ, преславьне, ст҃ѣмъ блаженьствѣ причастити сꙗ вꙑноу тꙗ величающимъ.

ѳ҃ Б҃це, рожьшиꙗ словъмь, паче словеси [4] зижителꙗ своѥго, д҃во, того оумоли сп҃сти сꙗ д҃шамъ нашимъ.

свⷮѣ. поⷣ. ѿ земꙗ престави сꙗ.

Отъ земля пристоупи [5] къ вл҃дцѣ, пр҃жне вѧчеславе, приди нꙑнѣ д҃ховьно и присѣ|ти м҃лстью поющихъ дн҃ь чьстьноѥ ти праздьньство.

B. Ze světla Dárce světla, Slovo, jsi počala a zrodila jsi tajemně Nadpřirozeného. Duch zajisté boží v tobě se usídlil, Panno, proto tě opěvujeme, ó čistá, na věky.

Píseň IX, Irmos: приїмъшиꙗ…

Veliké milosti hodným jsi se stal, ó slavný, a celý okrsek zemský jsi osvítil, skýtaje všem hojně uzdravení.

Přijav, ó svatý, radost andělskou a přebývaje u svého Tvůrce, přimlouvej se za nás, kteří tebe velebíme.

Přijav nyní pokoj blažených, neustávej prositi za nás, ó přeslavný, abychom i my se stali navždy účastnými svatého blaženství tvých velebitelů.

B. Rodičko boží, která jsi zrodila slovem, nad slovo, svého Stvořitele, vypros, ó Panno, od něho spásu duší našich.

Světilna, Podobna: ѿ земле престави сꙗ…

Ze země odešel jsi k Pánu, blahoslavený Václave, přijď nyní duchovně a navštiv svou milostí ty, kdo dnes opěvují tvůj vzácný svátek.

[1]) пресоущьнааго S. — [2]) велии S. — [3]) приимъ S. — [4]) словесе S. — [5]) престоупивъ S.

VI.

Jména sv. Václava a sv. Lidmily v menologiích (měsjaceslovech) a kalendariích staroslovanských.

Kromě bohoslužebných knih s legendami o sv. Václavu a sv. Lidmile, s kanonem, s hymnami a j. jsou v obojí církvi, východní i západní, i jiné památky toho druhu, kde se sice nečte nic z výše uvedených textů, kde se však o sv. Václavu a o sv. Lidmile činí aspoň zmínka v menologiu (měsjaceslovu) nebo v kalendariu.

Vzpomenutý pergam. prolog moskevské Typografské knihovny č. 154, ze XVI. stol., kde není legendy, nýbrž toliko vzpomínka: въ к҃ѳ дн҄ь ст҃го мч҃нка вѧчеслава, a tři jiné proložní rukopisy moskevského Istor. musea (č. 562, 679, 128), rovněž ze XVI. stol., dokazují, že ve východní církvi v bohoslužebných knihách, třeba ne ve všech, nebylo-li legend, byla aspoň zmínka o sv. Václavu v menologiu. Na sv. Lidmilu je vzpomínek méně; byla asi na východě méně známa. I proložních legend o této světici je méně.*

Podobně je tomu v bohoslužebných knihách hlaholských, obřadu západního. I zde, jak jsme viděli, jsou breviáře s textem původní staroslov. legendy o sv. Václavu (LNR), někde jsou kromě toho i zvláštní hymny (L) nebo antifony (LR) ke cti téhož světce.** Jsou však též breviáře nebo misály, kde není žádných zvláštních textů o sv. Václavu a sv. Lidmile, ale kde se jména jednoho neb obou vyskytují aspoň v kalendariu.

Tak na př. v kalendariu nejstaršího misálu (v kod. vatikánském sign. Illir. 4) 28. září se čte: Веціелава мч҃; 16. září jen Лоуцилє (sic) Ѥминиѣна мч҃, ale jméno sv. Lidmily tu není.

Také v misále sign. Illir. 8 (z r. 1435) téže knihovny na den 28. září čtu: Веціеслава мч҃ крала чешкога! — 16. září zase bez jména sv. Lidmily: Ѥоуфимиє и Лоуциє и Ѥминиѣна (на sic) мч҃.

V ročském misálu (Roč v Istrii) ze stol. XIV. nebo z poč. XV., nyní v Národní, bývalé Dvorní, knihovně ve Vídni, se na 28. září uvádí: Веціеслава мч҃; 16. září podobně jako výše: Лоуциє и Ѥминиѣна и Ѥвп҃иє (sic), rovněž bez jména sv. Lidmily. V žádném z uvedených kalendarií není 4. března zmínky o přenesení ostatků sv. Václava, tím méně o přenesení sv. Lidmily. Jméno sv. Václava však přešlo z rukopisných misálů i do hlaholských prvotisků, tak zejména se čte 28. září v prvotisku misálu z r. 1483.

Nemusím připomínati, že se jméno sv. Václava vyskytá i v kalendariích hlaholských breviářů, pokud kalendaria mají, zejména v těch, v nichž jsou obsaženy jeho legendy (LNR). Jeden z nejstarších breviářů (Vrbnický IV), který obsahuje Proprium sanctorum, nemá le-

*) Prof. N. J. Serebrjanskij připouští, že je možné, že byl nějaký kanon ke cti sv. Lidmily, ale dnes o něm nevíme.

**) Prof. V. Jagić otiskl tyto texty v Archivu f. sl. Philol. XXV, 1903; antifony a modlitbu z brev. Vatikánského vedle legendy uveřejnil jsem ve Sborníku svatováclavském.

gendy o sv. Václavu; možná, že se jeho jméno čtlo v kalendariu, ale toho tu není: kodex není úplný. Zajímavý je pro nás zde kodex Národní knihovny v Paříži (sign. slav. 11). Nemá sice legendy o sv. Václavu, ale jeho jméno se čte v kalendariu dvakrát: 28. září Веціеслава мч҃. a 5. října (na oktáv jeho smrti): Веціеслава мчк҃. Na den 16. září je tu toliko Ѥвпимиє дв҃и, a kursivou je připsáno Ѥоуфемиє, Лоуциє, Ѥмениѣна (sic); o sv. Lidmile zde není zmínky. O té se čte 10. listopadu: Людʼмилє дв҃т (sic). Toho dne se u nás slavívala památka přenesení ostatků sv. Lidmily. Písařský omyl дѣвы (?) místo вьдовы se v hlaholských zkratcích [illegible] místo [illegible] dá snadno vysvětliti. Je zajímavé, jak se dostalo jméno sv. Lidmily, a to na tento den, do řečeného kalendaria. Kodex je asi ze stol. XIV., odněkud z Přímoří; jeho kalendarium je pozoruhodné tím, že hlavní osnova je sice podle obřadu západního, jsou však tu i údaje menologií východních. Tak na př. 7. ledna klade Ив҃на кръстит҃ла, což jest ἡ σύναξις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου; svátky sv. Tomáše ap. 6. října, sv. Jakuba ap. 23. října a j. v. jsou podle obřadu východního. Není tedy jisto, kterou cestou se sem dostala památka sv. Lidmily, zdali z východu či ze západu.

Kodex Národní knihovny pařížské (sign. slav. 12).

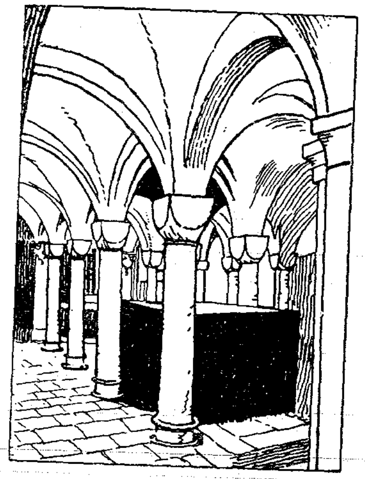
l. 5 v. Октврь има дни .ПР.Ђ. лоуна .Ѕ.Ѳ. ноць годинь .%Ѱ. дњь .Ѱ.

1 а ремиђи испвд.
2 в коуприѣна мчк. и юстини дви.
3 в лѣдѣогари испвд.
4 г фран'чиска испвдн.
5 д вещеслава мч'к.
6 є томи апла.
7 ж мар'ка испвд. и прчихь.
8 а апоулиѣ мчк.
9 в дѣоножиѣ роуштика и елѣоуториѣ мчк.
10 в сопиє дви.
11 г иштар'да вск.
12 д тер'вони вскп.
13 є ламерта ис.
14 ж калиш'та ппи и мчк.
15 а кирина мчк.
16 в гальла испвд.
17 в алексан'дра ис.
18 г лоуки єђлиста доуплсь. х.
19 д єнора испвд.
20 є капала ис.
21 ж .҂Ѱ. тисоуще двь и мч.
22 а северина ис.
23 в ѣкова апла.
24 в колоум'вана ис.
25 г крисан'та н дариѣ мчк.
26 д домитра мчнк.
27 є виђилиѣ. и макариє испвд.
28 ж симоуна и июди аплоу доуплк. х.
29 а нар'циша. испвд.
30 в єрмана мчк.
31 в виђилиѣ. євариста ппи и мчк.

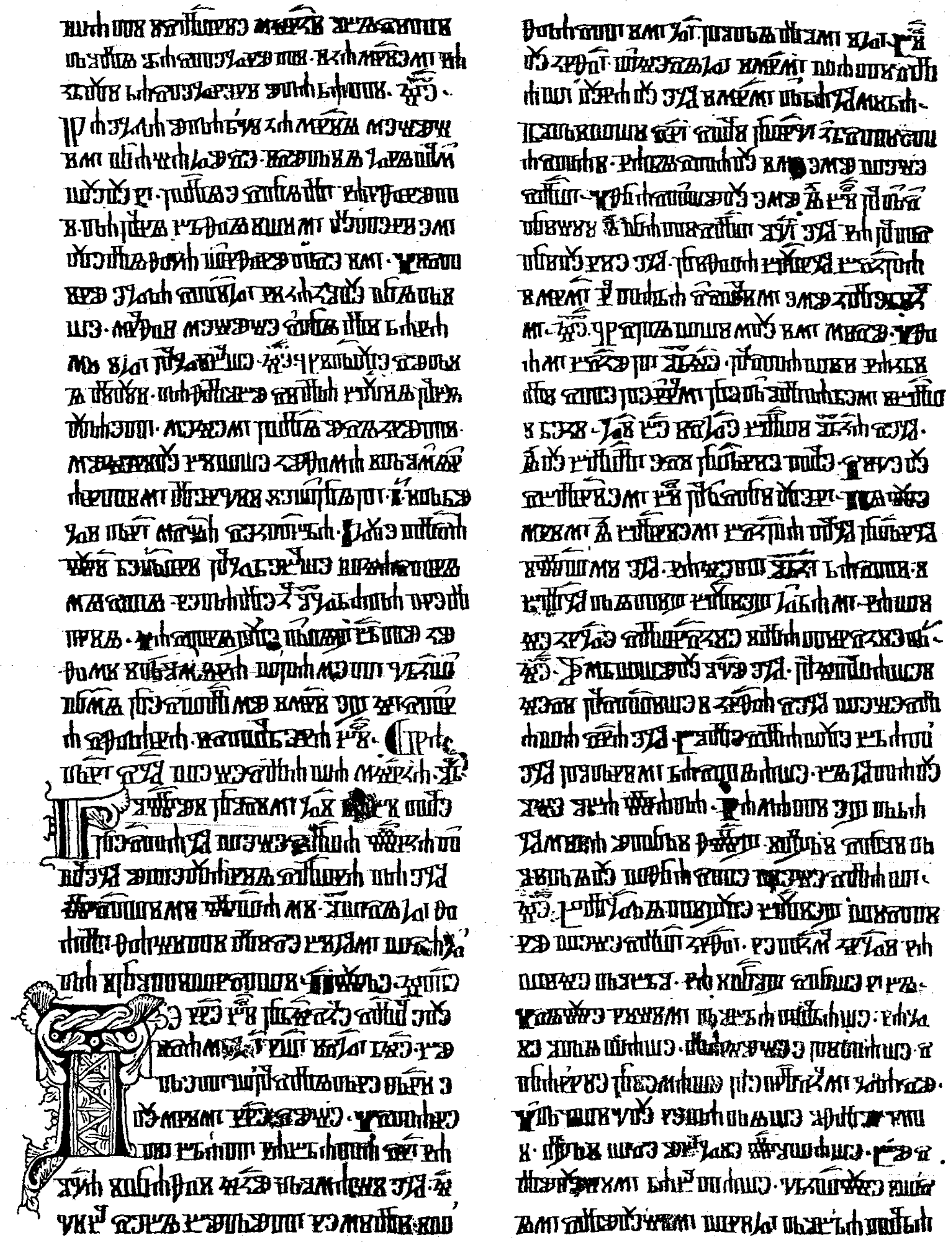

l. 6 r. Новєврь има дни .ПР. лоуна .ПР. ноць годинъ .ЭѰ. дњь .Ѭ.

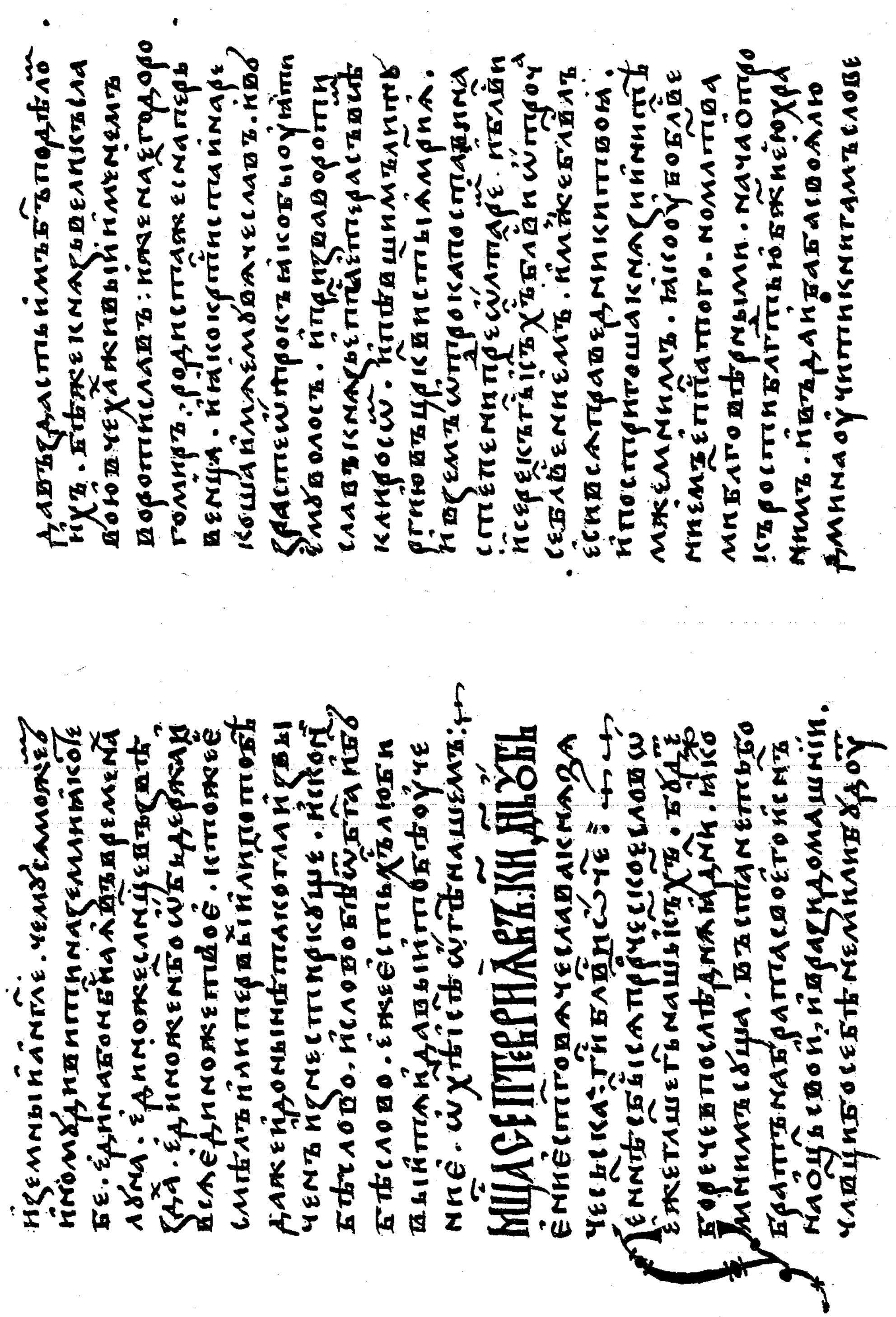
1 г праз'дникь всѣхь стихь доу х. цесара мчк.
2 д всѣмь оумр'вшимь. и жоуста мчка.
3 є виктора мчка.
4 ж виталиѣ и агрикола мчка.
5 а емриха крала ис.
6 в лѣв'нар'да испвд.
7 в ер'коулана испвд.
8 г кроун'нихь .%. мчкь.
9 д свещениє цркве спситла в римѣ доу х. тѣодора мчк.
10 є людмилє двт (!)
11 ж мар'тина вскпа испвд. и мен'на мчк.
12 а мар'тина ппи и мчк.
13 в брик'циѣ вскпа испвд.
14 в ивна златооустаго ис.
15 г фелициѣ испвд.
16 д от'мара опта ис.
17 є флорина испв.
18 ж крщениє цркве птра и пвла в римѣ доу х. и платона мчк.
19 а елизабети.
20 в сиѣ испвднк.
21 в мав'ра мчнк.
22 г цецелиє дви.
23 д климан'та ппи мчнк.
24 є кр'шевана мчнк.
25 ж катарини дви и мчнц,
26 а ђеорђиѣ мчнк. петра вск мчк.
27 в виталиѣ мчнк.
28 в ѣкова пер'сеника мчк.
29 г виђилиѣ. сатоурнина мчк.
30 д ѣндрѣѣ апла доу х.

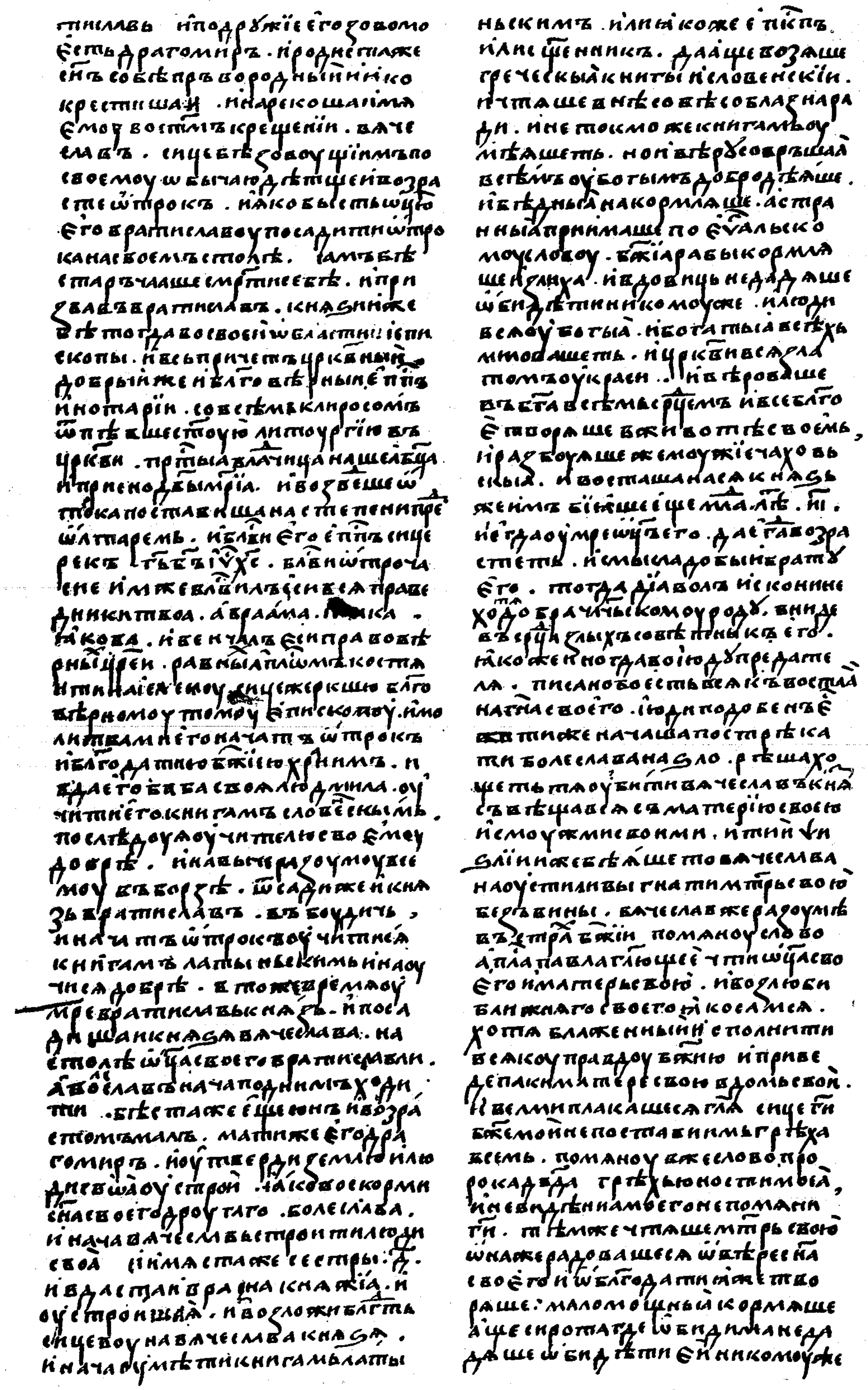

Legenda o sv. Václavu (začátek); srov. str. 36—37.

Vostokovský text staroslov. legendy o sv. Václavu; srov. str. 14.

455

Minejní text legendy o sv. Václavu; srov. str. 20—23.

боу. бахꙋже тогда не кръ
щени. егда же бъıста
вкꙋпѣ просвѣтиста са и
наоучне рꙋчнѣи и крстиста
са во имѧ оца и сна и стго
дха. и создацркви. и со
вкꙋпи прѣни. и родиста г҃
сны и дщери. бориво же
лѣ. л҃. и г҃. житье сего ѿи
де. блжнаꙗ же людмила
всю печальнꙋ имѣꙗше к бꙋ.
всее бо ꙗ имѣние вдаꙗт
нищимъ раздаꙗ. снъ
же ѥꙗ братиславъ приꙗ
прѣлъ оць. и тъ владѣ ꙗлѣ
л҃. и г҃. почи о гѣ. и приꙗ въ
ласть вачеславъ внꙋкъ лю
дмилинъ. тогда начаша лю
ѥлити каꙗти вачеслава ла
зло. на свекровь своѥю людь
милꙋ. всачьскы искаше
погꙋбити ю. разꙋмѣвши
же людмила ѿиде во инъ
градъ тетинъ нарицаемь
сно хаже ѥѥ совѣщаса двѣ
ма болꙗрина. и посла
ꙗ в тетинъ да бъıста погꙋ
били свекровь ѥꙗ людми
лꙋ. и пришедши же ꙗ ра
збоиника тѣма сова
кꙋписта о собѣ мно жьст
во злодѣи подобны собѣ

вечерꙋ же бъıвшю. остꙋпи
ша дворъ со орꙋжьи. раз
бивше двери внидоша въ
храмъ. ѥмше же людми
лꙋ и възвергоста оуже на ши
ю ѥго. и тѣмь оудависта ю.
и тако приꙗ конець житью.
в днь сꙋботный. въ а҃. час но
щи. живши лѣ з҃. и одино
лѣ. б҃ оугодивши. и мѣсць
ꙗвѣ нѣцьи прииде ши. въ бо
показа ѿ не ꙗзнамениꙗ
и чюдеса на мѣстѣ идѣже
бѣ положена. не бѣ бо ѿ цркви
вно подъ стѣною града и
дѣже ꙗвлахꙋса по всꙗ нощи
свѣщи горащи. и нѣкыи слѣ
пець прозрѣ прикоснꙋвса
перети идѣже людмила ле
жаше. и ѿ толѣ многа бъı
ша знамениꙗ. ꙗже слъı
шавъ внꙋкъ ѥꙗ вачеславъ. по
тщавса принесе бабꙋ своꙗ
вславный градъ прагꙋ. и по
ложи мощи ѥꙗ в цркви
стго георгиꙗ. идѣже и ны
нѣ многа сꙋть чюдеса.
ӏ҃ в тъ днь слово ѿ лимониса. о
доорофѣи пꙋстынницѣ. а҃
ра не единъ повѣдаше бра
ноѥ своѥмъ оци игꙋмене
нѣдорофѣи. трꙋдникꙋ

Proložní legenda o sv. Lidmile.

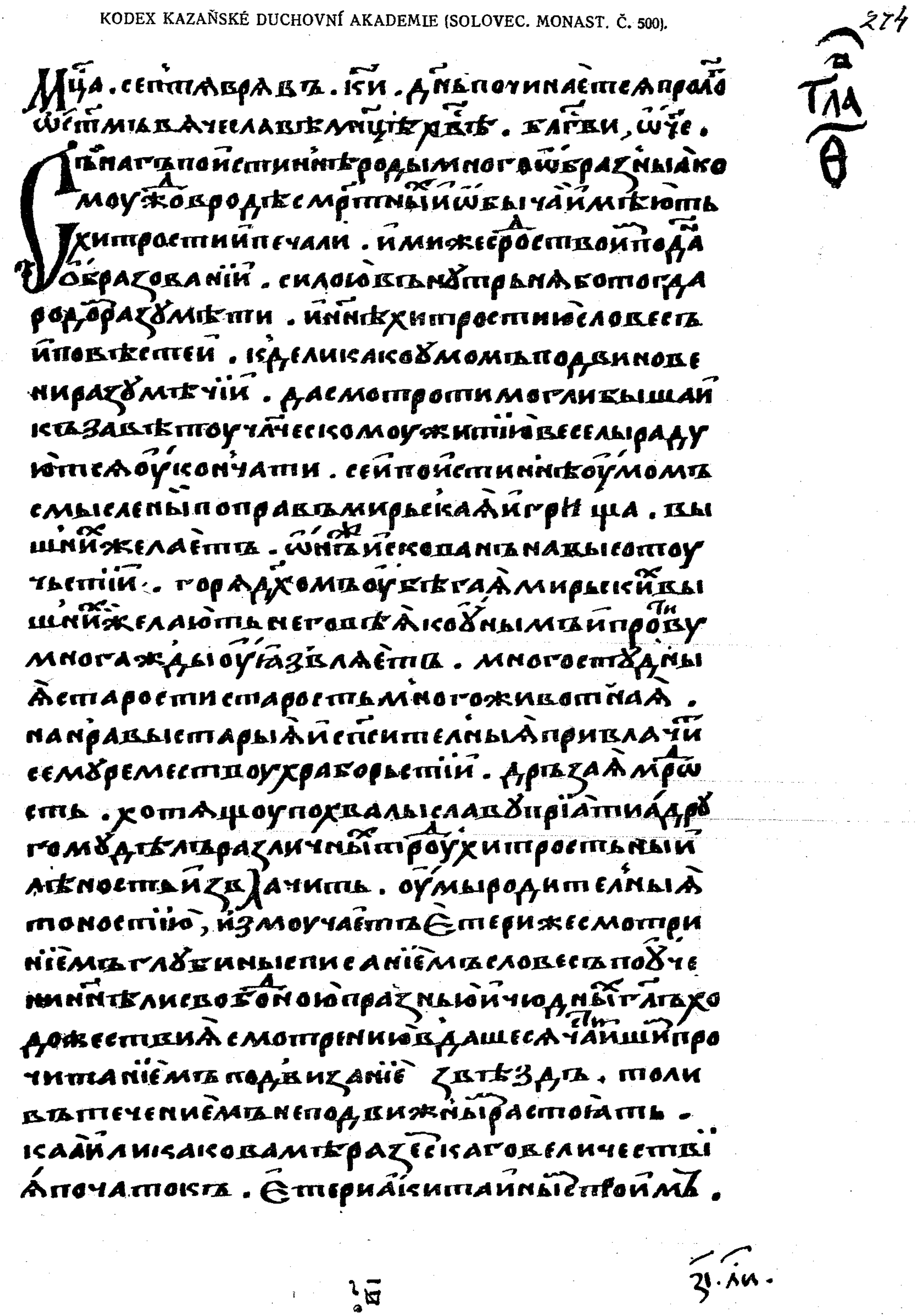

чтво нестолѣ е гомка
вачеслава. есть бо сѣнь бра
ти слабль кназа чешьска
го имѣꙗ подсобою два
брата болеслава не пыти
въ гнѣва. преставлешю
же са оцю ихъ. приꙗ вачес
лавъ столъ оць. тогда за
ра ди чльвци начаша сважи
вати братью. первое же
наоучиша вачеслава да
ѿженеть мтрь своꙗ. рекꙋ
ще хощеть та оубити с бра
томъ ꙗкоже и преже оуби
ла есть бабꙋ твою людми
лꙋ. и ѿгна мтрь свою в бꙋ
доуъ. и помалѣ покаꙗвъ
са приведе ѥго к себѣ. бо
ꙗре же послаша братꙋ ѥ
го рекꙋще. аще нас не послꙋ
шаѥшь не оупередиши оу
бити брата своѥго. то тебе
хощеть оубити. а мы ти
приѥмлемъ и тобе пачео но
го хощемъ. и створи мни
мы свѣтъ болеславъ. оу
моли же брата вачеслава
прити к себѣ на освщниѥ цр
кви. и пришедъ вачесла
въ лю без но пребъıста в днь
ѥ освщниꙗ. всхотѣ вачесла
въ ѿити ѿ града. оумолі

же ѥго болеславъ до оутри
ꙗ повеселита са. бѣ бо ꙗ
зыкомъ властивомь. пачѥ
живота своѥго любан а
на срдци своѥмь оубии
ство помышлаше. ꙗко о
бле же вачеславъ в градѣ.
тои нощи оутверди в совѣ
тъ болары ѥго болеславъ
оубити брата свого. и оу
трѣ идꙋщю ѥмꙋ в црквь на
оутреню. постиже и боле
славъ с боꙗры. и оударивъ
главꙋ мечемь. и побѣже
вачеславъ црквин пости
госта и. тира. и тиста. и
расѣкоста и в дверехъ цр
квныхъ. гнѣвъıса же прово
дѣ ѥмꙋ ребра мечемь и
предасть стъıи вачеславъ
блжнꙋю свою дшю гви. кро
вь ѥго не могꙋща потерти
г҃. дни съ стѣны црквны
ꙗ. вопиꙗше бо к навель
кѣꙋ на болеслава. по мѣко
лицѣхъ же лѣтѣхъ принесе
ны быша мощи ѥго в сла
вный градъ прагꙋ. и положе
ны быша оу стго вита.
Въ тъ днь стхъ мкъ капа
тискыхъ алфеꙗ. алек
ндра. зосима никона

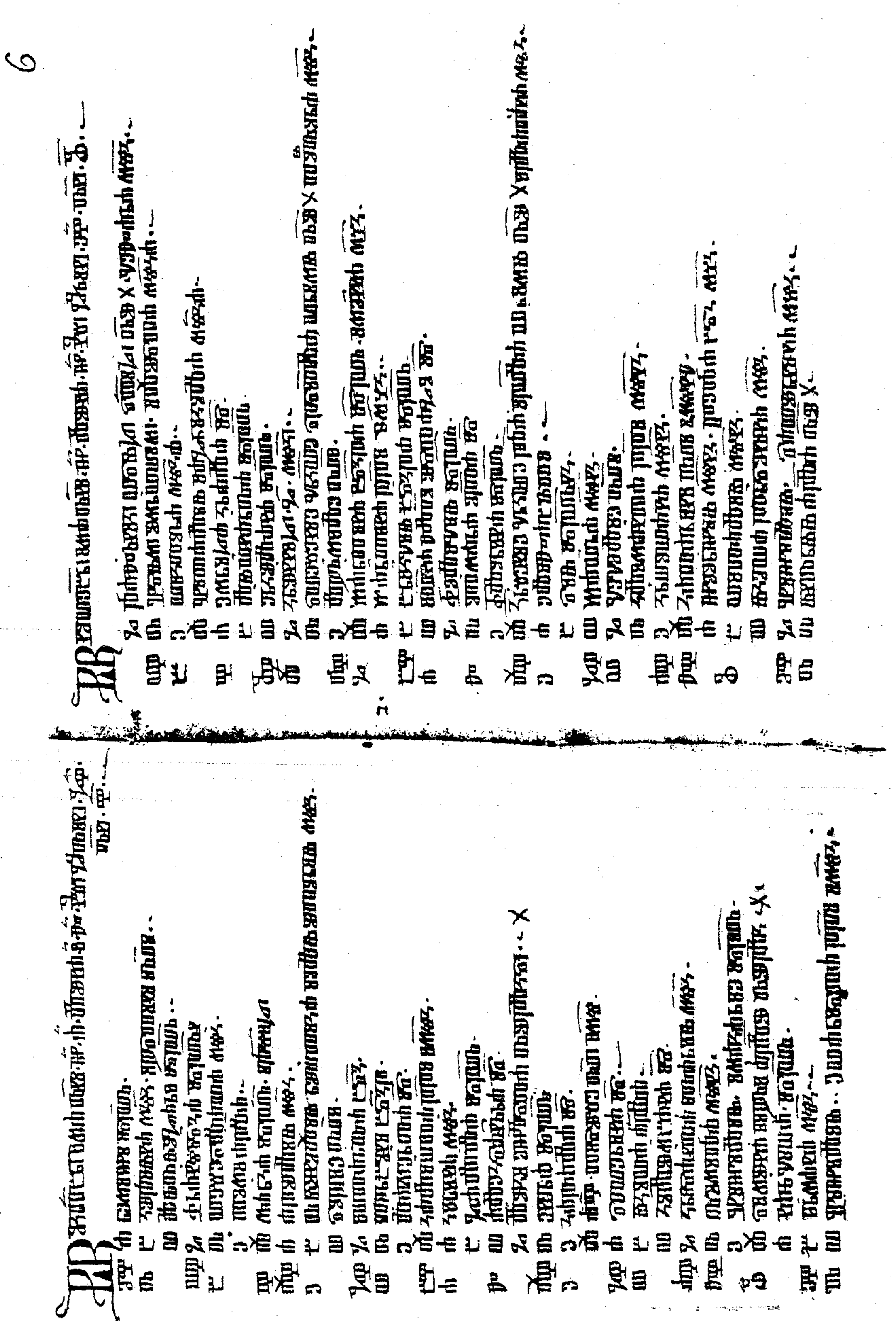

Proložní legenda o sv. Václavu (28. září).

Druhá staroslov. legenda (Nikolského) o sv. Václavu; zač., srov. str. 84—85.

Kalendarium (říjen a listopad); srov. str. 146—147.